

Pääkirjoitus

Ihmisen ja tutkijan paikkaa etsimässä

Uusia tulokulmia luontosuhteeseen, tutkimusaineistoihin ja tieteiden rajoihin

Anna Kinnunen ja Pihla Maria Siim

Antropologi Mary Douglasin (1966) klassikkoteorian mukaan asiat, esineet ja ilmiöt saavat merkityksensä kontekstinsa mukaan: ruoka on puhdasta lautasella mutta muuttuu liaksi tipahtaessaan lattialle. Nämä ajatukset hiipivät jälleen kulttuurintutkijan mieleen kesän alkajaisiksi iltapäivälehtien ja sosiaalisen median keskusteluja seurattessa. Rallikuski Kalle Rovannerän uutisoitiin joutuneen kiperään tilanteeseen Sardinian MM-rallin tiimellyksessä, kun lehmä – siis douglasilaisittain asia väärässä paikassa – ilmestyi yllättäen auton eteen. Kerratessaan tilannetta medialle Rovannerä kertoi lehmän lentäneen osumaan voimasta ”ihan näyttävästi” muttei osannut sanoa, miten lehmälle kävi: ”Ei jääty katsomaan. Että kuoliko.” Onni onnettomuudessa oli kuskin mukaan se, ettei auton jähdytin hajonnut eikä lehmä lentänyt tuulilasiin. (HS 2023.) Lehmä, joka on yhdessä kontekstissa arvokas tuotantoeläin ja monesti myös omaa nimeä kantava yksilö, merkityksellistyi MM-rallin tiimellyksessä arvottomaksi ja persoonattomaksi olioksi. Toinen meistä *Eloren* päätoimittajista kohtasi vastaavan tilanteen viimeaikaisella junamatkallaan, kun konduktööri kuulutti aiemmin matkalla junan alta kuuluneen kolinan johtuneen radalle eksyneistä peuroista. Juna oli konduktöörin mukaan kuitenkin, onneksi, kunnossa.

Molemmissa edellä mainituissa tapauksissa viestinnästä heijastuu piittaamattomuus eläinten kohtalosta: pääasia, että rallikuskin kilvanajo ja junan matka jatkuivat. Rovannerän tapaus nostattikin hetkeksi keskustelua eläimen yksilöllisestä arvosta, kun eläinfilosofi Elisa Aaltola otti tapaukseen kantaa sosiaalisen median tileillään. Hänen mukaansa rallikuskin kommentit ja toiminta, jossa kuski karttureineen ei pysähtynyt tarkistamaan eläimen tilannetta, osoittivat törkeää piittaamattomuutta eläintä kohtaan (Aaltola 2023a). Keskustelu kävi hetken kuumana mutta lipsui pian raiteiltaan keskittyen loppujen lopuksi pitkälti Aaltolaan, jota ivattiin sosiaalisessa mediassa rallin sääntöjä tuntemattomaksi tyhmäksi ”lehmäksi” (Aaltola 2023b). Kuten auton eteen eksynyt lehmä, myös naispuolinen tutkija-filosofi muuttui rallin kontekstissa arvottomaksi – tai vähintäänkin vapaasti arvosteltavaksi ja pilkattavaksi – ihmiseksi, ikään kuin väärälle ja kielletylle alueelle eksyneeksi olioksi. Kenties aika ei vielä ollut kypsä eläinten yksilöllistä arvoa pohtivalle asialliselle keskustelulle, mutta ampiaispesää oli selvästi sohaistu.

Kulttuurintutkijoiden keskuudessa ajatus ihmisen ensisijaisuudesta suhteessa muuhun eloliseen on noussut pohdinnan kohteeksi erityisesti kriittisen posthumanismin nousun myötä

(esim. Lummaa ja Rojola 2014). Tällaista tutkimusta edustaa esimerkiksi ihmistieteellinen eläintutkimus, jossa on kyseenalaistettu tutkimuksen perinteistä ihmiskeskeisyyttä ja pyritty tuomaan esille myös eläimen toimijuutta (ks. esim. Elore 2013). Tämänkertaisessa *Eloressa* ihmistieteellisen eläintutkimuksen näkökulmia sivutaan Maria Vanha-Similän artikkelissa, jossa tarkastellaan karjatilojen arkea. Keskiössä artikkelissa on kuitenkin karjatilallisten itsensä näkökulma, sillä Vanha-Similä tarkastelee Suomen maatalousmuseo Saran nautakarjatilallisille suuntaaman valokuvauskilpailun satoa. Yksi artikkelin kiintoisimpia havaintoja on se, kuinka karjatilalliset ovat pyrkinet kuvillaan ottamaan kantaa ajankohtaiseen, paikoin hyvinkin kiivaita kierroksia ottavaan keskusteluun maatalouden ympäristövaikutuksista ja tuotantoeläinten hyvinvoinnista. Onkin tärkeää huomata, että vaikka törkeät kommentit kohdistuvat usein tuotantoeläinten kohtelua kritisoiviin tahoihin – tai ylipäätään Aaltolan kaltaisiin eläinten yksilöllisyyttä korostaviin ajattelijoihin –, kohtaavat myös tuotantoeläinten kanssa toimivat ihmiset vihaa työstään. Artikkelinsa johtopäätöksissä Vanha-Similä kysyykin perustellusti, missä määrin karjatilallisten oma ääni kuuluu maatalouden asemaa koskevassa keskustelussa ja onko heillä ylipäätään kanavia ja resursseja tuoda omia näkökulmiaan esille. Toisin kuin esimerkiksi sosiaalinen media, jossa karjatilalliset kohtaavat usein vihapuhetta, valokuvauskilpailu näyttäytyi Vanha-Similän mukaan turvallisena ja neutraalina väylänä osallistua keskusteluun. Myös Vanha-Similän artikkeli itsessään monipuolistaa maatalouden asemaa ja vaikutuksia koskevaa keskustelua antamalla tilaa niille, joiden ääni voi muutoin jäädä kuulumattomiin.

Ihmisen eläinsuhdetta koskevan pohdinnan ohella *Eloren* tämänkertaisen numeron artikkeleista hahmottuu myös laajemmin viitteitä ihmisen ja luonnon välisen suhteen ajankoh- taistumisesta, joka voi näyttäytyä esimerkiksi perinteisen luontosuhteen elävöitymisenä ja ihmisen yhteytenä tai kaipuuna menneisyyteen. Tietyissä mielessä tätä nykysuhdetta leimaa eräänlainen henkilökohtaisuus, eläimen ja luonnon tarkasteleminen partnereina, perheen- jäsenenä tai yksilöinä. Toisaalta, kuten edellä kuvattu rallin maailmasta kumpuava esimerkki osoittaa, neuvottelu eläimen yksilöllisyydestä on epäselvää ja konfliktiherkkää, ja ihminen joutuu jatkuvasti punnitsemaan, millaisia oikeastaan ovat ne eläimet ja tilanteet, joissa hei- dän kohtalonsa (tulisi) meitä koskettaa.

Heijastumia ihmisen luontosuhteen ajankoh- taistumisesta on luettavissa myös Karoliina Lummaan, Kaisa Vainion, Aino Korrensalon, Tuomo Takalan ja Eeva-Stiina Tuittilan artikke- lista, jossa tarkastellaan puiden ja puusuhteiden merkityksiä minuuden ja oman elämän jäsentäjinä. Monitieteinen tutkijaporukka hyödyntää artikkelissaan kahta erilaista aineistoa: puuaiheista nykyrunoutta sekä lempipuuaiheisen verkkokyselyn vastauksia. Artikkelii osoit- taa, kuinka ihmisen minuus ja identiteetti voivat jäsentyä suhteessa puihin niihin liittyvien muistojen ja kokemusten perusteella. Myös puut voidaan siis kohdata yksilöinä. Esimer- kiksi mummolan pihamaalla kasvava tai kasvanut puu voi näyttäytyä miltei persoonallisena ”pyhänä” puuna ja sukuyhteyden symbolina, jonka kerrotaan suojaavan perheen ja suvun jäseniä tai kotipihaa. Kiinnostavaa kyllä, tällaisessa ajattelutavassa voi nähdä tietoisia tai tie- dostamattomia yhtymäkohtia suomalaiselle kansanuskolle tyypilliseen luontosuhteeseen sekä käsitteisiin pyhistä uhripuista ja kaiken elollisuudesta (ks. esim. Siikala 2013, 84–90).

Viime vuosien maailmantapahtumat ovat eittämättä aiheuttaneet liikettä ihmisen ja luon- non – tai laajemmin ihmisen ja ympäristön – väliseen suhteeseen. Esimerkiksi koronapande- mian aikaiset liikkumisrajoitukset korostivat luonnon ja luonnossa liikkumisen merkitystä, mikä näkyi luonnonpuistojen kävijämäärien nousuna (Metsähallitus 2021). Myös Ukrainan

sota on lisännyt jälleen yhden uuden kerroksen ihmisen luonto- ja eläinsuhteeseen. Yhtäältä sota on korostanut ajatusta omavaraisuudesta ja kriisitilanteesta pärjäämisestä tuoden arjen lähemmäksi luontoa ja perusarvoja. Kriisitilanteessa luonto ei tarjoa puitteita ainoastaan vapaa-ajan viettoon tai rentoutumiseen, vaan viime aikoina on kasvanut ymmärrys luonnon keskeisestä roolista ihmisen selviytymisen kannalta olennaisena ravinnon lähteenä ja huoltovarmuuden edellytyksenä. Sotaan liittyen on puhuttanut myös ihmisen vastuu eläimiä ja laajemmin koko luontoa ja ekosysteemiä kohtaan. Sodalla on pitkäkestoisia vaikutuksia sekä maaperään että vesistöihin: se ei ole katastrofi ainoastaan ihmisille, vaan myös ympäristölle.

Sodan jaloista onkin evakuoitu paitsi ihmisiä myös koti- ja luonnonvaraisia eläimiä. Kuvat ja tarinat pelastetuista eläimistä herättävät tunteita ja tuovat mieleen myös aikaisempien sukupolvien kokemukset ja tarinat eläinten kohtaloista sodan ja evakkoon lähdön yhteydessä. Myös luonnolla ja luontokokemuksilla on keskeinen rooli tutkittaessa pakkomuuttoja ja muuttoliikettä yleisemminkin. Yhtäältä yhä ajankohtaisemmaksi on noussut ilmastopöytäkirjoituksen kasvaminen tulevaisuudessa. Toisaalta luonnolla on keskeinen merkitys yksilötasolla pohdittaessa suhdetta entiseen tai uuteen kotimaahan. Samoin kuin uskonnosta, luonnosta on mahdollista löytää jatkuvuutta, eri maita yhdistävä niin sanottu metafyyminen ulottuvuus. Luonnon paikkojen kautta voidaan tehdä omaksi absoluuttista tai alkuperäistä tilaa, joka Henri Lefebvren sanoin ei ole sidottu mihinkään paikkaan erityisesti, vaan on samaan aikaan kaikkialla (Lefebvre 1991, 234–236).

Luontosuhteen ohella toinen *Eloren* kevään numeron artikkeleita yhdistävä tekijä on eräänlainen kokeilevuus ja uusien näkökulmien hakeminen aineistoihin tai aineistonmuodostukseen. Vanha-Similän artikkelissa tämä näkyy osallistavassa otteessa ja itsedokumentoinnissa, kun tutkija hyödyntää aineistoa, jonka ovat tuottaneet karjatilalliset itse. Myös Lummaan, Vainion, Korrensalon, Takalan ja Tuittilan puusuhteita analysoivassa artikkelissa korostuu kokeilevuus: eri tieteenaloja edustavat kirjoittajat etsivät uusia näkökulmia monilajisten suhteiden tutkimiseen erilaisia aineistotyyppisiä yhdistämällä. Kuten kirjoittajat toteavat, ilman kokeiluja ”aineistojen ja menetelmien ristiinpölytystä ei tapahdu”, minkä takia tulisi rohkeasti asettaa rinnakkain fiktiivisiä ja ei-fiktiivisiä aineistoja sekä toisiaan tukevia laadullisia ja määrällisiä tutkimusmenetelmiä.

Kati Kallion, Maciej Janickin, Eetu Mäkelän, Jukka Saarisen, Liina Saarlön ja Mari Sarvin laatimassa, numeron kolmannessa artikkelissa lomitetaan nimenomaan laadullisia ja määrällisiä menetelmiä. Folkloristit ja tietojenkäsittelytieteen edustajat ovat yhteistuumin tarttuneet suomalaisiin ja virolaisiin sähköisiin kansanrunoaineistoihin laskennallisia menetelmiä käyttäen. Kirjoittajat avaavat aineiston tallentamis- ja järjestelyhistoriaa ja sen määrällisiä ominaisuuksia sekä luovat katsauksen sähköisten välineiden käytön mahdollisuuksiin ja ongelmakohtiin. Lähdekriittisiä otteita hyödyntäen käyttöliittymät ja niiden mahdollistamat laskennalliset menetelmät tarjoavat uuden tulokulman isoihin kansanrunoaineistoihin, auttaen visualisoimaan ja näkemään aineistoja uusilla tavoilla ja suhteessa toisiinsa.

Artikkeleiden ohella numero tarjoaa kesälaitumille myös muuta mielenkiintoista luettavaa, kuten kolme viimeaikaista lektiota. Yksi lektiosta on Pihla Siimin, joka aloitti *Eloren* päätoimittajaparina Anna Kinnusen rinnalla vuoden alussa. FT Pihla Siim on Joensuusta kotoisin oleva ja Tartossa asuva perinteentutkija, joka väitteli Itä-Suomen yliopistossa vuoden 2022 lopulla. Tällä hetkellä hän työskentelee Siirtolaisuusinstituutissa tutkien karkotettavuutta

ja sen vaikutuksia yllirajaisiin parisuhteisiin. Myös aikaisemmassa tutkimuksessaan Pihla on keskittynyt tarkastelemaan muuttoliikettä ja perheyttä kerronnallisesta näkökulmasta.

Elore toivottaa lukijoilleen aurinkoista ja rentouttavaa kesää!

Kirjallisuus

Aaltola, Elisa (@EAaltola). 2023a. "Rallikuski törmäsi lehmään." Päivitys Twitterissä 3.6.2023. <https://twitter.com/EAaltola/status/1664949353079877632?cxt=HHwWgMC99bCni5suAAAA>.

Aaltola, Elisa (@EAaltola). 2023b. "Olen joutunut poistamaan somestani jo kymmeniä kommentteja." Päivitys Twitterissä 6.6.2023. <https://twitter.com/EAaltola/status/1666053263110569984?cxt=HHwWgICwybOngZ8uAAAA>.

Arkimies, Tuomas. 2023. Kalle Rovannerä kertoo törmäyksestään lehmään Sardinian MM-rallissa. *Helsingin Sanomat* 2.6.2023. <https://www.hs.fi/urheilu/art-2000009630098.html>.

Douglas, Mary. 1966. *Purity and Danger: An Analysis of Concepts of Pollution and Taboo*. Lontoo: Routledge.

Elore. 2013. Eläimet kulttuurissa -teemanumero. *Elore* 20(1). <https://journal.fi/elore/issue/view/5467>.

Lefebvre, Henri. 1991. *The Production of Space*. Oxford: Basil Blackwell.

Lummaa, Karoliina ja Lea Rojola (toim.). 2014. *Posthumanismi*. Turku: Eetos.

Metsähallitus. 2021. Kansallispuistoissa ennätysvilkas vuosi: Koronapandemia vahvisti pitkään jatkunutta trendiä retkeilyn suosioista. Julkaistu 21.1.2021. <https://www.metsa.fi/tiedotteet/kansallispuistoissa-ennatysvilkas-vuosi/>.

Siikala, Anna-Leena. 2013. *Itämerensuomalaisten mytologia*. Helsinki: SKS.

Sukupuolittunutta selviytymiskamppailua

Karjatilojen arki museon nykydokumentoinnin valossa¹

Maria Vanha-Similä

Tämä on työ, jota tehdään sydämellä. (Nainen s. 1991)

Karjatilojen arki on ollut haasteellista 2020-luvulla. Kustannusten voimakas nousu, ilmastonmuutos, covid19, huoltovarmuuden turvaaminen sekä tuotantoeläinten olosuhteisiin liittyvät kysymykset ovat olleet esillä niin karjataloilla kuin julkisessa keskustelussa (Lehtonen 2022; Puupponen 2022). Arkinen karjatalous voidaankin nähdä jatkuvana selviytymiskamppailuna (Baker ym. 2021). Tällä hetkellä maatalouden ahdinko kurittaa erityisesti lypsykarjataloja², joiden määrä vähenee voimakkaasti koko ajan. Niiden määrä on lähes puolittunut kymmenen vuoden aikana. Vuonna 2010 lypsykarjataloja oli 10 205, mutta vuonna 2020 määrä oli enää 5 361 (Luonnonvarakeskus 2022). Kannattavuusongelmat, tuotantokustannusten nousu, työn sitovuus ja karjatilallisten väsymys ovat usein lopettamispäätösten taustalla. Kehityksen ennustetaan jatkuvan samansuuntaisena, joten maidontuotanto keskittyy tulevaisuudessa yhä harvempiin ja suurempiin navettoihin. (Kotilainen 2021.)

Mediassa maatalous esitetään usein suurelle yleisölle melko miehisenä, vaikka töiden sukupuolittuneisuus maataloilla on ollut murroksessa 1950-luvulta lähtien (Mäkipere 2022). Karjanhoidon on katsottu olleen erityisesti naisille kuuluvaa työtä, joten lehmät ja navetat liittyivät tiiviisti naisiin. Erityisesti juuri karjanhoidon vahva leima naisten työnä on muuttunut, sillä tänä päivänä maataloilla karjanhoidosta vastaavat niin naiset kuin miehetkin. (Helsti 2000, 110–116; Kaarlenkaski 2017; 2018.) Töiden sukupuolittuneisuus on kuitenkin edelleen osa monien tilojen arkea, sillä naisilla on yhä päävastuu maatalojen kotitalouden töistä ja miehillä puolestaan peltotöistä sekä erilaisista koneisiin ja laitteisiin liittyvistä tehtävistä (Karttunen ja Tuure 2013, 3–4).

Yhteiskunnan muuttumisen myötä vain pieni osa ihmisistä kohtaa tänä päivänä lehmiä joka-päiväisessä arjessaan, joten suhdetta tuotantoeläimiin rakennetaan myös mediassa esillä olevan kuvaston kautta. Niin elintarviketeollisuuden, eläinaktivistien kuin karjatilallisten

1 Tämä artikkeli on osa Koneen Säätiön rahoittamaa *Minun maaseutuni: Ylisukupolvisuus, paikka ja sukupuoli suomalaisten maaseutusuhteen rakentajina* -tutkimushanketta (no 202006219, 2021–2024).

2 Suomessa on noin 45 000 maatalous- ja puutarhayritystä. Suurin osa maataloista on kasvinviljelytiloja ja noin neljännes kotieläintiloja. (Luonnonvarakeskus 2022.) Kotieläintilat ovat yleensä suuntautuneet yhteen eläinlajiin, kuten sikoihin, siipikarjaan tai nautoihin. Monet nautakirjatilat ovat joko lypsykarjataloja eli maitotiloja tai lihakarjataloja. (*Tietohaarukka* 2021, 26.)

tuottamat materiaalit pyrkivät omista lähtökohdistaan käsin muokkaamaan ihmisten käsi-tyksiä karjatilojen arjesta. (Mustajoki 2022, 367.) Karjatilalliset pyrkivät julkisuuteen tuomillaan kuvilla nostamaan esiin nykymaaloutta sekä hakemaan sille yleistä hyväksyntää (Dürnberger 2019). Kuvilla voidaan myös esittää ja pyrkiä vahvistamaan maatilojen murroksessa olevaa sukupuolittunutta työnjakoa (Baker ym. 2021).

Tässä artikkelissa tarkastelen Suomen maatalousmuseo Saran nautakarjatiloilta keväällä 2020 järjestämän *Ammuu! Karjatilailan elämää* -valokuvakilpailun aineistoa. Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää, miten karjatilalliset ovat kuvanneet ja tulkinneet omaa arkeaan. Perehdyn valokuviiin erityisesti sukupuoleen ja selviytymiseen liittyvien teemojen kautta, sillä nämä ovat toistuvia aiheita aineistossa. Pohdin, miten kuvissa ja niihin liittyvässä muistitiedossa rakennetaan sukupuolta ja esitetään selviytymiskamppailua.

Valokuvat herättävät kysymyksiä, mutta ne antavat myös vastauksia. Lisäksi kuviin liittyy kirjallista muistitietoa. Kilpailuun osallistuneet valokuvaajat ovat antaneet kuvilleen nimen, joka tiivistää kuvan merkityksen kuvaajalle. Lisäksi suurin osa on kirjoittanut kuvasta muutamalla sanalla tai lauseella ja osa myös tätä pidempään. Tarkastelen näitä tekstejä yhdessä kuvien kanssa sekä irrallaan kuvista. Mitä tietoa tekstit kuviin tuovat, ja mitä karjatilalliset kuvilla ja teksteillä haluavat kertoa? Kuvat ja niihin liittyvien tekstien tarkastelu mahdollistaa yksityiskohtien, mutta myös maatalousalan suurten ajankohtaisten asioiden pohdinnan. Karjatilallisten omien näkemysten ja tunteiden selvittäminen on tärkeää maatalouden nykyseissä, monin tavoin haastavassa tilanteessa.

Tutkimukseni kiinnittyy etnografiseen tutkimusotteeseen, jossa tutkimuksen ydin on kenttätöiden kautta luotu tutkimusaineisto (Hämeenaho ja Koskinen-Koivisto 2014, 11–12). Sarka-museon *Ammuu!* -aineisto on muodostunut karjatilallisten itsedokumentoinnin tuloksena. Osallistavat valokuvamenetelmät haastavat tutkijalähtöistä tutkimusotetta ja antavat toimijuutta tutkimukseen osallistuneille (Autonen-Vaaraniemi 2021). Tällainen aineistonmuodostumistapa on otettava huomioon aineiston sisältöä analysoitaessa. Konkreettisen tutkijan kenttätöiden tässä tutkimuksessa olen toteuttanut Sarka-museon sähköisesti arkistoitujen *Ammuu!* -aineistojen parissa (ks. esim. Fingerroos ja Jouhki 2014, 83–84).

Artikkelin aluksi esittelen tutkimuksen taustaa, metodologiaa sekä lähdeaineistoa. Tämän jälkeen tarkastelen analyysiosiossa *Ammuu!* -valokuvakilpailuun lähetettyjä kuvia kahdessa osassa. Ensin pohdin karjatilojen arjen sukupuolittuneisuutta sekä naisten keskeistä roolia kuvissa ja kuvaajina. Seuraavaksi keskityn kuvissa sekä teksteissä esiintyvän selviytymisen tematiikan analysointiin. Nämä teemat tulivat tämän tutkimuksen keskiöön aineiston analyysin myötä esille nousseiden havaintojen pohjalta. Artikkelin päättää yhteenveto.

Osallistavaa arjen tutkimusta etnografisella otteella

Etnografisessa tutkimuksessa tutkija luo aineistonsa kentällä. Yleensä tutkimusaineisto syntyy tutkittavien parissa ja heidän kanssaan. (Hämeenaho ja Koskinen-Koivisto 2014, 11–12.) *Kenttä* nykyetnologiassa voi olla lähellä tai kaukana, ihmisten parissa tai tietokoneen ruudulla. Kenttätöitä voidaan tehdä myös arkistojen ja museoiden kokoelmien äärellä. (Ks. esim. Fingerroos ja Jouhki 2014, 83–84.) Nopeasti muuttuva maailma ja kehittyvä digitalisaatio tuovat tutkijoiden tarkasteltavaksi uudenlaisia tutkimusympäristöjä ja eri tavoin tuotettuja

tutkimusaineistoja, jotka vaativat metodien ja toimintatapojen kehittämistä (Koskinen-Koivisto ym. 2021, xxi; ks. myös esim. Hokka ym. 2022).

Etnologisessa tutkimuksessa osallistavuus on aina ollut monin tavoin läsnä (ks. Erixon 1967; Kiiskinen ja Hieta 2019, 29). Tietoa on tuotettu vuorovaikutuksessa tutkittavien ihmisten kanssa. Viime vuosikymmeninä osallistamisesta ja yhteisöllisestä tiedontuottamisesta on tullut keskeinen osa monia etnografisia tutkimushankkeita ja museotyötä. Osallistuminen edellyttää usein ihmisiltä ja yhteisöiltä sosiaalisia ja kulttuurisia resursseja, mutta myös luotamusta siihen, että omalla osaamisella ja toiminnalla on merkitystä. (Pruulmann-Vengerfeldt ym. 2014; Mäki ja Roivainen 2019, 206–207.)

Etnografisessa aineiston tulkinnassa tavoitteena on tutkittavien arjen ja kokemusten tuominen esiin sekä niiden esittäminen suhteessa kulttuuriseen kontekstiinsa. Aineiston liittäminen kulttuuriseen ympäristöön sekä aikaan, paikkaan ja aineistonmuodostustapaan ovat keskeinen osa tutkimusprosessia. (Hämeenaho ja Koskinen-Koivisto 2014, 12, 28.) Ammu!-aineiston tulkinnassa keskeistä on, että ainutlaatuinen aineisto on muodostunut tutkimuskohteen itsedokumentoinnin tuloksena, mikä luo uudenlaisia mahdollisuuksia etnografisen otteen hyödyntämiseen myös tulkintavaiheessa.

Valokuvia on käytetty etnologiassa pitkään ja laajasti dokumentoinnin välineenä, mutta varsinaisiksi itsenäisiksi tutkimuskohteiksi valokuvat ovat päätyneet harvemmin, sillä usein ne ovat jääneet vain muuta tutkimusta tukeviksi apuvälineiksi (Saukoniemi 2008, 27; Lehtola 2017, 42). Yleensä kuvaaja pyrkii kuvaamaan oman kulttuurisen käsityksensä mukaisesti tärkeitä ja merkityksellisiä asioita. Valokuvia tutkimuksessa tarkastelleen Hannu Sinisalon mukaan merkityksettömiksi koetut asiat jäävät helposti kuvaamatta. Arkiset työt, rutiinit ja esineet voidaan ohittaa usein itsestäänselvyyksinä, vaikka toisaalta valokuvaaminen on nopea tapa dokumentoida esimerkiksi kiireessä tai yllättäen tapahtuneita asioita. (Sinisalo 2005, 208.) Visuaalisena menetelmänä valokuvaus on väline tuoda esille näkökulmia, joiden esittäminen toisin voi tuntua vaikealta tai monimutkaiselta (Vilmilä ja Kiilakoski 2018, 223). Valokuvien avulla voidaan tavoittaa myös arjen monimerkityksellisyyttä paremmin kuin pelkästään haastatteleamalla (Autonen-Vaaranieniemi 2021, 138). Asioista ja tilanteista voi paljastua valokuvien kautta uusia näkökulmia, joista sanallinen informaatio vaikenee tai kertoo jotakin ihan muuta. Sanallinen tieto voi olla ristiriidassa visuaalisen todellisuuden kanssa. (Koskela 2018, 232.) Näin kuvat laittavat tutkijan kysymään lisää ja herättelevät pohtimaan näitä ristiriitaisuuksia.

Arki on ollut keskeinen etnologian tutkimuskohde jo pitkään. Käsitteenä arki ei ole uusi, mutta etenkin aikaisemmin se koettiin sellaisena itsestäänselvyytenä, että pohdintaa arjen määrittelystä ei juuri käyty. (Knuuttila 2014, 265; ks. myös Ehn ja Löfgren 1996.) Tässä tutkimuksessa olen kiinnostunut siitä, miten karjatilalliset itse arjen määrittelevät. Karjatilalliset ovat itse voineet päättää, mikä on arkea, jota he kuvaavat. Kuviensa kautta he ovat määritelleet arjeksi jokapäiväiset työt ja toimet karjan parissa, mutta kuvia on myös ainutlaatuisista tilanteista ja tapahtumista. Monella maatilalla ja karjatilallisella arki on samantapaista, mutta silti jokaisen tilan ja ihmisen arki on ainutlaatuista (Hämeenaho 2014, 63).

Karjatilojen arkea tarkastelen sukupuolen näkökulmasta. *Sukupuoli* on moninainen ilmiö, jota on määritelty uudelleen eri aikoina ja eri tutkimusaloilla. Sukupuolen käsite muuttuu ajassa ja paikassa. Biologiassa sukupuolen (*sex*) on nähty kiinnittyvän erityisesti fysiologiaan,

anatomiaan ja lisääntymiseen. Humanistisessa tutkimuksessa sen sijaan on painotettu sukupuolen sosiaalista rakentuneisuutta (*gender*). Yhä enemmän sukupuoli nähdään moninaisena ja ei-binäärisenä, jonakin, joka pitää sisällään henkilökohtaisen sukupuoli-identiteetin, sukupuolen performoinnin sekä sukupuoliroolit. Keskeistä sukupuoleessa on yksilön oma identiteetti esimerkiksi naisena, miehenä, muunsukupuolisena tai sukupuolettomana. Näin myös tässä työssä. (Komonen 2020, 47–48; Tieteen termipankki 2021; Ylivuori 2022.) Sukupuoliroolit ovat olleet yhteisöllisesti jaettu käsitys ja normi oikeanlaisiksi koetuista odo- tuksista, ja niiden ylittäminen on saattanut olla vaikeaa. Rooliodotusten sekoittuminen on herättänyt hämmennystä, ja usein länsimaisessa kulttuurissa miehen leimaaminen naiselli- seksi on ollut negatiivista. (Löfström 1999, 249, 253–254, 259–260; Suopajarvi 2009, 30–31.) Sukupuoliroolit eivät ole staattisia, vaan ne muuttuvat ja vaihtelevat ajassa (Nousiainen 2020).

Työni sivuaa myös viime vuosina vahvasti esiin noussutta *ihmistieteellistä eläintutkimusta*, jossa tarkastellaan ihmisten ja eläinten välisiä suhteita sekä eläinten kulttuurisia merki- tyksiä (Marvin ja McHugh 2014, 1). Etnologiassa eläimet ovat olleet usein osa arkielämän tutkimusta ja eläimet on nähty pitkälti hyödykkeinä, jolloin tutkimusnäkökulma on ollut yleensä melko ihmiskeskeinen (Lehtonen 2019, 133). Viime aikoina voimakkaasti esille noussut posthumanistinen ja uusmaterialistinen suuntaus humanistisissa ja yhteiskunta- tieteissä on kyseenalaistanut ihmiskeskeisyyden korostamista (esim. Coole ja Frost 2010). Niin sanotussa *eläinkäanteessä* eläimen toimijuus on noussut haastamaan ihmiskeskeistä näkökulmaa (Schuurman 2013; Kaarlenkaski 2020, 332). Myös etnologiassa ihmistieteelli- sen eläintutkimuksen näkökulma on nousussa. Esimerkiksi Helena Ruotsala on tarkastellut ihmisten, porojen ja porokoirien toimijuuksia. Poronhoitoyhteisöissä Ruotsala on pohtinut porokorien vähenemisen vaikutuksia yhteisön arkeen. (Ruotsala 2020.) Jussi Lehtonen on puolestaan tehnyt kenttätöitä eläimen kanssa, jolloin eläin on tuonut uudenlaisen aspektin tutkimukseen. Eläimestä on tullut enemmän kanssatoimija kuin hyödyke. (Lehtonen 2019.) Filosofin Elisa Aaltola puolestaan toteaa, että valokuvaamisella ihminen voi parhaimmillaan antaa äänen eläimille (Aaltola 2021). Tässä tutkimuksessa tarkastelen karjatilojen arkea kar- jatilallisten näkökulmasta, mutta eläinten näkökulma ja kokemusmaailma eivät jää koko- naan sivuun.

Aineiston analyysi: visuaalisia menetelmiä, lähilukua ja tutkijan position pohdintaa

Tutkimuksessani sovellan väljästi panofskylaisen ikonografisen tutkimuksen menetelmiä. Erwin Panofskyn sisällönanalyyssissä keskeistä on kuvan sisällön merkitysten tunnistaminen. Analyysi tapahtuu kolmella tasolla, joista ensimmäisellä *esi-ikonografisella* tasolla konkreet- tisesti tarkastellaan, mitä kuvassa näkyy. Tämän olen tässä tutkimuksessa toteuttanut visu- aalisella sisällönanalyyssillä. Seuraavalla *ikonografisella* tasolla kuvaa tutkitaan jo tarkemmin. Olen pohtinut esimerkiksi, kiinnittykö huomioni johonkin kuvan yksityiskohtaan tai tunnel- maan. Kuvan tulkinta Panofskyn sisällönanalyyssissä tapahtuu kolmannella eli *ikonologisella* tasolla. Tässä pyritään ymmärtämään kuvan merkitystä ja sitomaan se kontekstiinsa, kuten ympäröivään kulttuuriin ja yhteiskuntaan. (Panofsky 1955, 26–54; ks. myös Ockenström 2021.)

Varsinaisena aineiston analyysimenetelmänä olen käyttänyt visuaalista sisällönanalyysia, jossa valokuva-aineisto jaotellaan aluksi temaattisiin kategorioihin. Tämän jälkeen aineisto

koodataan ja esimerkiksi lasketaan kuvissa näkyviä elementtejä. Kategorisointi auttaa hahmottamaan ja analysoimaan laajempaakin valokuva-aineistoa. (Bock ym. 2011, 265–266; Seppä 2012, 212–216.) Omassa tutkimuksessani olen hyödyntänyt visuaalisen sisällönanalyysin menetelmää kategorisoimalla ja jaottelemalla aineistoa. Kuvien kvantitatiivinen luokittelu loi pohjan aineistoa koskevien kysymysten esittämiselle ja laadulliselle analyysille.

Olen aloittanut kuvien analyysin tarkastelemalla, mitä itselleni tuttuja asioita kuvissa on. Entä onko niissä jotakin sellaista, jota en tunnista ja minun pitää selvittää? Olen koodannut ja laskenut kuvissa esiintyviä elementtejä ja esimerkiksi jaotellut kuvat sisä- ja ulkokuviin. Lisäksi olen käynyt läpi kuvissa esiintyvät henkilöt, eläimet ja koneet. Analyysivaiheessa olen tiedostanut tekeväni sukupuoliolettamia, kun olen konkreettisesti laskenut, kuinka monessa kuvassa esiintyy nainen, mies tai lapsi. Tässä olen hyödyntänyt myös kuvaajien kirjoittamia kuvatekstejä. Valokuvakilpailuun osallistuneiden henkilöiden sukupuolen olen määritellyt kuvaajien etunimen mukaan, sillä kilpailukutsussa ei pyydetty ilmoittamaan sukupuolta eivätkä lähettäjät ole sitä ilmoittaneet. Suomessa etunimenä voi olla nimi, joka on vakiintunut naisen tai miehen nimeksi tai nimi voi olla sukupuolineutraali. Etunimen voi myös ilmoituksella vaihtaa vastaamaan omaa sukupuoli-identiteettiä. (Etu- ja sukunimilaki 2017; Digi- ja väestötietovirasto n.d.) Kaikkien Ammu! -valokuvakilpailuun osallistuneiden etunimet olivat vakiintuneita naisten ja miesten nimiä eikä joukossa ollut yhtään sukupuolineutraalia nimeä.

Valokuvia analysoitaessa kuvista voi etsiä tietoja ja yksityiskohtia, mutta ne avaavat myös ihmisten kokemuksia ja kokonaisvaltaisempia elämäntarinoita (Paaskoski 2008, 24–25). Konkreettisia asioita on helpompi visualisoida kuvien kautta, mutta abstraktien asioiden ja ilmiöiden, kuten esimerkiksi tunteiden kuvaaminen ei aina käy yhtä helposti (Sinisalo 2005, 208; Dicks ym. 2006, 12). Ammu! -valokuvien avulla voi nähdä, miltä karjatiloilla näyttää, sillä kuvat kertovat visuaalisesti lehmistä, navetoista, pihosta, laitumista, ihmisistä. Sen sijaan kuvat eivät kerro samalla tavalla suoraan asioista, jotka vaativat muita aisteja. Ne antavat kuitenkin viitteitä karjatilojen tuoksuista, äänistä, kehon liikkeistä, kosketuksista. Valokuvat voivat herättää katsojassa ja tulkitsijassa erilaisia hankalasti sanoitettavia aistimuistoja, mielikuvia ja kehon muistiin jääneitä kokemuksia (Mäkiranta 2013, 22).

Tutkimukseni analyysin edetessä olen pohtinut, mitä Ammu! -kuvat oikeastaan kertovat ja millaisissa rooleissa ihmiset ja eläimet kuvissa esiintyvät. Keskeistä analyysissa on ollut myös pohtia, mitä karjatilalliset haluavat kuvillaan viestittää ja miksi he ovat lähettäneet juuri nämä kuvat. Tässä tutkimuksessa en ole tarkastellut ainoastaan kuvia vaan myös kuville annettuja nimiä sekä niistä kirjoitettuja tarinoita. Olen ristiinlukenut eri aineistotyyppisiä. Lisäksi olen tarkastellut kuvaajien ikä-, sukupuoli- ja ammattijakaumaa analyysin tueksi.

Kirjoitettujen aineistojen analyysitapana olen käyttänyt väljästi lähilukua, jossa tekstien huolellinen lukeminen useita kertoja avaa uusia näkökulmia käsiteltävään aineistoon. Olen jo varhaisesta vaiheesta lähtien myös kirjoittanut havaintoja teksteistä, jolloin prosessimainen kirjoittaminen tukee lähiluvun tulkitsevaa otetta. (Pöysä 2010, 338–341; 2015, 31–32.) Olen pohtinut, mitä kuvan yhteyteen kirjoitettu kuvan nimi ja teksti kertovat kuvasta sekä muuttaako kuvan yhteyteen liitetty teksti kuvan tulkintaa ratkaisevasti. Valokuvien yhteyteen kirjoitettu teksti usein syventää valokuvan sanomaa (Baker ym. 2021). Nämä kuvatestit kiinnittivät valokuvat tiiviimmin niiden kuvaajaan kuin tarkasteltaessa pelkkiä kuvia. Kuvatestit kertoivat, miten kuvaaja ja kuvien lähettäjä on tulkinnut itse omia valokuviaan ja

mitä merkityksiä hän on niille antanut valmistellessaan kuvia lähetettäväksi museolle. Nämä lyhyet kirjoitukset ovat kuvaajan kirjaamia, ja niistä nousevat esiin karjatilallisen kokemukset, mielipiteet ja tunteet. (Ks. myös Kortelainen 2013, 107, 109.)

Hannu Sinisalonen mukaan kuvien analysointi vaatii kuvattun ilmiön sekä kuvan välisen suhteen ymmärtämistä. Kuvien tulkinnassa ei selvitetä vain, mitä kuvissa näkyy vaan myös kuvasisältöjen merkityksiä. Kuvien tulkinta vaatii tutkijalta laajaa taustaymmärrystä aiheesta, jotta kuvia on mahdollista tulkita syvällisesti. (Sinisalo 2005, 206.) Etnologi Billy Ehn puolestaan muistuttaa, että tutkimuksessa tehdyt havainnot ja tulkinnat kietoutuvat aina yhteen. Hänen mukaansa tutkijoilla on enemmän tai vähemmän tietoisia ennako-oletuksia ja he tarkastelevat ilmiötä omista kulttuurista lähtökohdistaan. Oleellista on tämän tiedostaminen ja huomioon ottaminen tutkimuksenteon eri vaiheissa. (Ehn 2014, 74–75.)

Tutkijan oman position analysointi onkin osa nykyajan etnografista tutkimusta. Tutkimukselta edellytetään läpinäkyvyyttä ja pohdintaa tutkijan oman aseman ja elämänhistorian vaikutuksista niin aineistonmuodostukseen kuin tutkimustuloksista kirjoittamiseen. (Fingerroos ja Jouhki 2014, 85–86.) Tutkijalta odotetaan yhä enemmän myös tunteiden sekä arkimien ja tutkijan roolien ristiriitaisuuksien kriittistä tarkastelua (Suopajarvi ym. 2019). Toisaalta, kuten Outi Fingerroos ja Konsta Kajander muistuttavat, tutkijalla tulee olla myös oikeus omaan yksityisyyteensä (Fingerroos ja Kajander 2022, 33).

Olen koko ikäni asunut kaupungissa, mutta lapsuudenkotini oli kaupungissa sijainnut maatila, jossa oli lypsykarjaa siihen asti, kunnes olin noin 10-vuotias. Vuosikymmenien tauon jälkeen erityisesti historiallinen maatalous tuli osaksi elämääni, kun siirryin työskentelemään Suomen maatalousmuseo Sarkaan vuoden 2018 alusta. Oma taustani ei vaikuttanut oleellisesti siihen, että Ammuu! -kilpailu ylipäätään järjestettiin. Valtakunnallisena vastuumuseona Sarka-museolla oli tarvetta siirtää painopistettä enemmän maatalouden nykyajan tallennukseen. Vastasin museolla osittain nykydokumentoinnista, joten karjatilallisten arjen lisäksi organisoin museolla myös muita eri tavalla toteutettuja nykyajan tallennushankkeita.

Kasvaminen maatilalla sekä työskentely Sarka-museossa ovat osittain tuoneet minulle valmiuksia tarkastella Ammuu! -kuvien asioita, kuten tunnistamaan lehmärotuja tai karjatalouden työaikoja. Vuosikymmenien etäisyys karjataloudesta on puolestaan tuonut mahdollisuuden pohtia kuvia myös etäämmältä, koska oma arkeni ei ole ollut lähellä karjataloutta. Tutkimusta tehdessäni olen pysähtynyt miettimään omaa suhdettani lehmisiin ja ylipäätään karjatalouteen. Analysoidessani kuvia mietin, millaisia tunteita ja ajatuksia kuvat minussa herättävät. Kuitenkaan pelkästään tutkija ei tee tutkimusta omista kulttuurisista lähtökohdistaan, vaan myös lukija lukee ja tulkitsee lukemaansa niistä käsin.

Tutkimusaineisto: kuvia karjatiloilta

Tämän tutkimuksen lähdeaineistona on Suomen maatalousmuseo Saran toteuttaman *Ammuu! Karjatilallisen elämää* -valokuvakilpailun aineisto. Sarka-museo on valtakunnallinen maatalousalan vastuumuseo Suomessa. Museot eivät katso vain menneisyyteen, vaan niiden keskeinen tehtävä on tallentaa kokoelmiinsa tietoa ja tarinoita myös nykypäivän

elämästä, tapahtumista ja ilmiöistä.³ Omassa toiminnassaan Sarka-museo nosti vuonna 2020 nykydokumentoinnin yhdeksi merkittäväksi painopistealueeksi. Toteuttaakseen valtakunnallista tehtäväänsä museo järjesti nautakarjatilaille suunnatun valokuvakilpailun keväällä 2020. Ammuu! -valokuvakilpailun tarkoituksena oli itsedokumentoinnin keinoin kerätä ja tallentaa karjatilallisten itsensä tuottamaa aineistoa karjatilojen nykyhetken arjesta museon kokoelmiin.

Museot tuottavat nykydokumentointiaineistoja erilaisilla etnografisilla menetelmillä, kuten haastattelemalla, havainnoimalla sekä valo- ja videokuvaamalla. Lisäksi museot järjestävät erilaisia keruita ja kyselyitä, ja ne tallentavat edelleen myös hallitusti esineitä kokoelmiinsa. (Ahola 2021, 239.) Sosiaalisen median aikakaudella museoille on tullut myös uusia väyliä tallentaa nykytodellisuutta. Museoissa nykydokumentointia tekevät museoalan koulutuksen saaneet työntekijät, mutta museot tekevät yhteistyötä myös ulkopuolisten tahojen, kuten yliopistojen ja vapaaehtoisjärjestöjen, kanssa. (Ks. myös Keski-Suomen museo n.d.)

Valtakunnallinen Ammuu! -valokuvakilpailu järjestettiin 10.2.2020–31.5.2020, jolloin kuvat tuli lähettää museolle sähköisesti. Kilpailussa oli kuusi sarjaa: *Arkiset askareet*, *Ristiriitainen tilanne*, *Monessa polvessa*, *Tunteet pelissä*, *Ammattilaisen ote* ja *Säiden armoilla*. Sarjojen nimeämisellä museo pyrki tekemään kilpailusta helpommin lähestyttävän. Kuvaajat päättivät itse, mihin sarjaan kunkin kuvan lähettivät. Välillä kuvat olisivat hyvin sopineet useampaan sarjaan, ja toisinaan kuvaajan sarjavalinta oli jopa yllättävä.

Kilpailuun osallistui kaikkiaan 248 kuvaa, ja kilpailukuvia tuli yhteensä 42 eri kuvaajalta eri puolilta Suomea. Valokuvaajat olivat keskimäärin noin 40-vuotiaita. Nuorimmat osallistujat olivat opiskelijoita tai koululaisia. Nuorin kuvaaja oli syntynyt vuonna 2006 ja vanhin vuonna 1947. Monille kuvaajille oli tärkeää kuvien tallentaminen Sarka-museon kokoelmiin pysyvästi, jolloin kuvat ovat myös tulevien sukupolvien katsottavissa.

Suurin osa Ammuu! -kilpailuun osallistuneista karjatilallista oli naisia, sillä kilpailuun otti osaa kaikkiaan 36 naista ja 6 miestä. Naiset lähettivät yhteensä 225 kuvaa ja miehet 23 kuvaa. Ihmisiä on 38 prosentissa kuvista. Eniten on lapsia, lähes yhtä paljon on naisia ja vähiten miehiä. Lähes kaikissa kilpailuun lähetetyissä kuvissa näkyy lehmä tai lehmiä. Aineisto kertoo 2020-luvun alun karjatilojen arjesta, eikä kuvissa ei ole nautojen lisäksi juuri muita eläimiä, sillä tänä päivänä karjatalous on hyvin erikoistunut niin, että yleensä tilalla on vain yhtä eläinsuuntaa, kuten nautakarjaa, sikoja tai siipikarjaa. Näin muiden eläinten puuttuminen kuvista on luonnollista. Ammuu! -kuvissa esiintyy vain pari kissaa ja koira.

Museon kilpailukutsussa kuvat pyydettiin nimeämään. Lisäksi ohjeistuksessa kannustettiin kirjoittamaan kuvista. Mitä niissä tapahtuu, kuka on kuvassa, mitä ajatuksia ja tunteita kuvat herättävät? Kaikille kuville oli annettu nimi, ja suurin osa oli myös kirjoittanut kuvista.

Ennen valokuvakilpailuun osallistumista karjatilalliset ovat valinneet, mitä kuvaavat ja mitä kuvia lähettävät kilpailuun. Jotakin on ehkä jätetty pois. Kilpailuun osallistui kuvia, joita oli

3 Ammatillisten museoiden tallennus- ja kokoelmayhteistyöverkosto TAKO kehittää ja koordinoi nykydokumentointia Suomessa. Valtakunnallinen museoiden tallennustyönjako pyrkii nykyajan ilmiöiden hallittuun tallentamiseen. Näin kaikki museot eivät tallenna samoja asioita vaan omien vastuualueidensa piiriin kuuluvia teemoja. TAKO-verkoston tallennusvastuu määrittelee Sarka-museolle maatalousalan kulttuuriperinnön tallentamisen, jota myös museolaki edellyttää Sarka-museolta valtakunnallisena vastuumuseona. (Museolaki 2019; TAKO n.d.; ks. myös Hieta, Hovi ja Ruotsala 2015, 317–318.)

otettu puhelimien kameroilla sekä järjestelmäkameroilla. Tänä päivänä kamerat kulkevat puhelimissa kaikkialle, joten mahdollisuudet valokuvaukselle ja oman elämän dokumentoinnille ovat rajattomat. Kuvilla voidaan ilmaista itseä ja esimerkiksi kilpailuun osallistumisella voidaan näyttää, miten halutaan itseä ja omaa elämää esittää. (Gye 2007; Mäki ja Schwartz 2018, 254–255.)

Museo kaipasi erityisesti arkisia kuvia nykyajan karjatiloilta, joita sen kokoelmissa ei juuri ollut. Kilpailuajankohdaksi valittiin talvi, kevättalvi ja kevät, koska tavoitteena oli tallentaa muutakin arkea kuin lehmiä kesäisillä laitumilla. Tämä toteutui, sillä kilpailukuvista oli otettu sisällä navetassa 57 prosenttia. Kilpailun ajoittaminen juuri näihin vuodenaikoihin toi todennäköisesti enemmän sisäkuvia kuin jos kilpailu olisi järjestetty kesällä, jolloin lehmät ulkoilevat enemmän. Suomen hämärä talvi ja maatilojen kurainen kevät eivät houkuta kuvaamaan ulkona. Kilpailuun lähetettiin jonkin verran kesäkuvia aikaisemmilta vuosilta, ja monet niistä ovat juuri idyllisiä laidunkuvia. Kilpailukutsussa Sarka-museo painotti arjen kuvaamista, joten karjatilalliset olivat kiinnittäneet arkiseen ympäristöönsä huomiota tavallista enemmän. Kuviiin on kuitenkin tallentunut myös paljon sellaisia jokapäiväisiä esineitä ja asioita, joita karjatilalliset eivät itse olleet tulleet ehkä huomanneeksi.

Kilpailuaikana covid19-pandemia levisi Suomeen ja maahan julistettiin poikkeusolot. Valokuvakilpailu oli turvallinen tapa dokumentoida karjatilojen jokapäiväistä elämää, koska karjatilalliset itse kuvasivat arkeaan eikä tutkija kiertänyt tilalta toiselle. Valokuvakilpailu oli museolle myös kustannustehokas tapa dokumentoida karjatilojen nykyarkea laajalla alueella.

Tutkimusaineisto olisi osittain erilainen, jos se olisi syntynyt tutkijan kenttätöissä karjatiloilta. Karjatilallisten itседokumentointi mahdollisti kuvia ja tarinoita useammalta tilalta ja laajemmalla maantieteelliseltä alueelta kuin tutkijan olisi ollut mahdollista samoilla resursseilla dokumentoida. Toisaalta tutkija olisi voinut dokumentoida tiloja laajemmin. Kun tutkija käyttää valmista aineistoa, hän on sen varassa eikä ole voinut vaikuttaa siihen, millaisia kuvia osallistajat lopulta lähettivät. Kenttätöissä tutkija olisi myös tehnyt työtään systemaattisemmin, jolloin eri tiloilta olisi ollut käytettävissä samankaltaista aineistoa. Tiloilla tutkijan huomio olisi kiinnittynyt osittain ehkä eri asioihin kuin karjatilallisilla, jotka toimivat kuvatessaan omassa toimintaympäristössään. Kentällä tutkija olisi voinut valokuvaamisen lisäksi myös esimerkiksi havainnoida, haastatella ja videokuvata. Vaikka tutkijalla olisi ollut dokumentointiin etukäteen suunniteltu näkökulma, kentällä hän olisi voinut tarttua ristiriitaisiin, yllättäviin ja muuten kiinnostaviin yksityiskohtiin, jotka karjatilalliset ovat ehkä sivuuttaneet.

Valmis aineisto ei täydenny, mutta sille voi aina esittää uudenlaisia tutkimuskysymyksiä ja tarkastella sitä erilaisista näkökulmista. Ammuu! -aineiston erityisyys on sen muodostumistapa, jonka myötä voi tarkastella, miten karjatilalliset ovat itse halunneet arkeaan esittää. Tämän johdosta olen rajannut tutkimusaineiston Ammuu! -kuviiin enkä ole täydentänyt sitä omilla kenttätöillä ja niistä muodostuneilla aineistoilla, muilla valmiilla aineistoilla tai esimerkiksi elintarviketeollisuuden ja eläinaktivistien tuottamilla kuvilla. Ammuu! -aineisto ei kerro kokonaisvaltaisesti suomalaisesta karjataloudesta, mutta se vastaa esittämiini tutkimuskysymyksiin ja tuo esiin karjatilallisten oman näkökulman.

Ammuu! -kilpailukuvat tarinoineen on luetteloitu Sarka-museon sähköiseen kokoelmanhallintajärjestelmään. Suuri osa kuvista on nähtävillä julkisesti arkistojen, kirjastojen ja

museoiden yhteisessä Finna-tietokannassa. Kilpailusäännöissä museo määritteli tarkasti aineiston arkistoinnin ja käytön. Kuvien ja tekstien tuli olla lähettäjän itsensä ottamia ja kirjoittamia. Museo sai niihin täydet oikeudet, mutta luonnollisesti rinnakkaisoikeus säilyi kuvaajalla. Sarka voi käyttää aineistoja esimerkiksi julkaisuissa ja näyttelyissä, ja niitä voidaan hyödyntää tutkimuskäytössä. Julkaistaessa kuvia kuvaajan nimi tulee aina mainita. Myös tässä artikkelissa olen kuvien yhteydessä ilmoittanut kuvaajan nimen sekä esimerkiksi kuvausajan ja -paikan. Lisäksi olen lisännyt kuviin tarkan harkinnan jälkeen niihin liitetyt tekstit, sillä kirjoittajat ovat antaneet suostumuksen tekstien julkaisuun nimillään. Yhteensä artikkelini sisältää viisi kuvaa. Kuvien yhteydessä esitetyt kuvatekstit ovat siis kuvaajien itsensä muotoilemia, eivät tutkijan. Tekstit tuovat kuviin lisää syvyyttä. Ne eivät sisällä yksityisluontoisia asioita, joten tässä kohdin tutkimusaineiston karkeistaminen tai anonymisointi ei ole tarpeen (Hieta 2016, 72–73). Ilman kuvaa artikkelissa analysoiduista teksteistä olen ilmoittanut vain kirjoittajan sukupuolen ja syntymävuoden. Näin ollen tutkimuksen kohteena olevat ihmiset eivät esiinny lainauksissa omilla nimillään vaan tunnistamattomina, jolloin tarkastelussa voi olla yksityisluontoisempiakin asioita.

Naiset kuvaajina ja kuvissa

Karjatalous on perinteisesti ollut Suomessa naisten vastuulla. Etnologi Hilkka Helsti toteaa miesten osallistuneen 1900-luvun alkupuolella navettatöihin korkeintaan vain poikkeusajoina, kuten naisten synnyttäessä tai lapsivuodeaikana. Tällöinkin miesten osallistuminen navettatöihin yleensä rajoittui karjan ruokintaan. (Helsti 2000, 110–116.) Maatalouden koneellistuminen toi muutoksia karjatilojen arkeen. Lypsykone oli monella tilalla navetan ensimmäinen sähköinen laite. Niiden yleistymisen materiaallinen edellytys oli maaseudun sähköistyminen. (Kaarlenkaski 2020, 208, 217.) Karjatalouden sukupuolittuneisuutta tutkineen Taija Kaarlenkasken mukaan miehet tulivat navettoihin samaan aikaan lypsykoneiden kanssa. Lypsäminen muuttui koneellisemmaksi Suomessa 1950–1970-luvuilla. Aluksi lypsykoneita oli harvalla tilalla, mutta vähitellen ne yleistyivät myös pienillä tiloilla. (Kaarlenkaski 2018.) Historiallisesti tarkasteltuna miehet ovat lypsäneet lehmiä siis melko lyhyen aikaa. Kaarlenkasken mukaan muutos tapahtui hitaasti, sillä käsitys lypsämisestä naisen työnä oli hyvin vahva. Miehen ei ollut aikaisemmin sopivaa edes koskettaa lehmän utareita, joten viime vuosikymmeninä tapahtunut muutos on todella suuri. Muualla maailmassa lehmät eivät ole olleet niin leimallisesti naisten toimintapiiriin kuuluvia kuin Suomessa ja muissa Pohjoismaissa. (Kaarlenkaski 2017, 59; 2018; ks. myös Sommestad ja McMurry 1998; Shortall 2000.)

Nuorilla isännillä oli aikaisempia sukupolvia useammin maatalousalan koulutus 1980–1990-luvuilla, ja vastuu karjanhoidosta saattoi siirtyä heille. Isännän ja emännän roolin muuttumista maataloudessa tutkinut Pirjo Siiskonen kuvaa, miten naisen ja miehen tiet maataloilla ovat kulkeneet toisen maailmansodan jälkeen eri suuntiin: miehillä tilalle ja naisilla ulkomaailmaan. Ennen miehet liikkuvat enemmän tilan ulkopuolella, esimerkiksi metsätöissä ja muissa ansiotöissä. Naiset taas pysyttelivät enemmän tilalla, kotitöissä ja navetassa. Sittemmin naisten työnkuva maataloilla on monipuolistunut, ja koulutus on myös mahdollistanut naisille puolisoitaan paremmat edellytykset kodin ulkopuoliseen ansiotyöhön. (Siiskonen 2004, 308–309.)

Sukupuoliroolit muuttuvat ajassa. Muutama vuosikymmen sitten sukupuolille määritellyt roolit ja odotukset voivat myöhemmin näyttää kovin vanhanaikaisilta. (Ks. esim. Nousiainen

2020.) Sukupuoliroolien muutos maataloilla näkyy erityisesti karjanhoidossa. Tänä päivänä sekä miehet että naiset lypsävät ja huolehtivat karjasta. Karjanhoitotyö onkin muuttunut maataloilla työksi, jossa naisten ja miesten työpanos on suurin piirtein yhtä suuri. Toisaalta sukupuoliroolien muuttuminen voi olla myös hidasta. Maataloilla naiset edelleen vastaavat pitkälti kotitalouden töistä, kuten ruoanvalmistuksesta, kodin siivoamisesta, vaatehuollosta sekä lastenhoidosta. Miehet sen sijaan tekevät suurimman osan peltotöistä, koneiden ja laitteiden huolto- ja korjaustöistä sekä erilaisista maatalon kunnossapitotehtävistä. (Karttunen ja Tuure 2013, 3–4.) Maataloilla harjoitetaan myös sivuelinkeinoja. Yleisin muu yritystoiminnan muoto Suomen maataloilla on maatalouskoneurakointi, joka usein on miesten vastuulla. Naiset keskittyvät enemmän perinteisiin naistentöihin liittyviin yritystoiminnan muotoihin: elintarvikkeiden jalostamiseen, käsintöihin, maatilamatkailuun. (Peltola 2000, 61; Luonnonvarakeskus 2016; ks. myös Annes ym. 2020, 44.)

Vaikka työnjako tiloilla on melko sukupuolittunutta, se kuitenkin riippuu tilasta, perheestä ja elämäntilanteesta. Töitä voidaan tehdä yhdessä tai niitä on voitu jakaa kiinnostuksen, osamisen tai tilan perinteiden mukaan, jolloin naisella voi olla päävastuu navettatöistä ja miehellä peltotöistä. Töitä voidaan myös tehdä yhdessä, mutta arjen sujuvuuden kannalta eritavalla painottuen. Esimerkiksi nainen voi olla vastuussa lypsämisestä, mutta mies eläinten ruokinnasta.

Monet karjatilan töistä toistuvat samankaltaisina joka päivä. Lisäksi on tehtäviä, jotka toistuvat muutaman päivän tai viikon välein. Osa karjatilojen töistä on leimallisesti kausiluonteisia. Vaikka työtehtävät olisi tiloilla tarkasti jaettu sukupuolen mukaan, arjen kannalta on yleensä välttämätöntä, että sekä naiset että miehet suoriutuvat tarvittaessa kaikista tehtävistä ainakin jollakin tavalla. Perinteisesti on ollut niin, että naiset liukuvat helpommin miesten tehtäviin, kuten peltotöihin, kuin päinvastoin (Högbacka 2003, 108–109).

Ammuu! Karjatilan elämää -valokuvakilpailuun osallistuneista miehiä oli 14 prosenttia⁴. Naisten miehiä huomattavasti suurempi osuus valokuvaajina sekä myös kuvissa esiintyvinä henkilöinä on ristiriidassa tilastojen kanssa, joiden mukaan 68 prosenttia maanviljelijöistä ja eläintenkasvattajista on miehiä (Työvoimatutkimus 2017). Onko mahdollista, että kuvaaminen on naisille luontevampaa ja he ovat aktiivisempia kuvaajia? Naiset myös esiintyvät useammin valokuvissa. Mitä kilpailuun kuvia lähettäneet naiset halusivat osallistumisellaan saavuttaa? Osa oli ammattitaitoisia kuvaajia, ja heitä kiinnostivat kilpailussa jaetut palkinnot ja Sarka-museon mahdollistama näkyvyys⁵. Suuri osa oli kuitenkin harrastelijoita tai aivan tavallisia kännykkäkuvaajia.

Kuvillaan kuvaajat halusivat tuoda esiin karjatilojen arkea, mutta tulkintani mukaan he pyrkivät myös aktiivisesti nostamaan maatalouden naisia näkyville nimenomaan karjatalouden ammattilaisina. Harvat valokuvakilpailuun osallistuneista naisista ilmoittivat ammatikseen emännän tai maatalon emännän. Vain muutama iäkkäämmistä, 1960-luvulla syntyneistä, oli kirjoittanut ammatikseen emännän, mutta alle 50-vuotiaista ei kukaan. Useimmiten naiset olivat määritelleet itsensä maatalousyrittäjäksi, maanviljelijäksi tai maidontuottajaksi. Lisäksi jotkut, esimerkiksi agrologiksi opiskelleet, olivat täydentäneet ammattinimikkään

4 Naiset osallistuvat myös esimerkiksi kirjoituskilpailuihin miehiä ahkerammin (ks. Latvala 2004, 143).

5 Valtakunnallisen tiedottamisen lisäksi Ammuu! -kuvista järjestettiin myös esimerkiksi näyttely Sarka-museon Aulagalerialaan, jossa se oli esillä 10.9.2021–23.1.2022.

koulutuksella. Nämä valokuvakilpailuun osallistuneet naiset eivät tyydy olemaan tiloilla pelkästään sivuroolissa, vaan he käyttävät aktiivisesti samaa ammattinimikettä kuin miehetkin, kuten maatalousyrittäjä tai maanviljelijä. Tämä tutkimus vahvistaa aiemmassa tutkimuksessa tehtyjä havaintoja, joiden mukaan puhetapa maatalojen naisista on muuttunut, eivätkä naiset enää määrittele ammattiaan suhteessa puolisoonsa (ks. Sireni, 2015). Tavat olla maatalon nainen ovat ylipäänsä laajentuneet, ja naiset voivat vastata tilasta yksinkin. Ilman puolisoa tilaa itsenäisesti pitävät naiset kokevat kuitenkin sukupuolensa takia väheksyntää. Maatalojen naisia ei aina nähdä uskottavina ja kompetentteina maatalouden ammattilaisina, joten valokuvakilpailuun osallistumisellaan naiset saattoivat tavoitella näkyvyyttä sekä tunnustusta maatalouden toimijoina. (Ks. myös Silvasti 2001; 2003; Annes ym. 2020.)

Osallistuminen voi myös vahvistaa naisten identiteettiä maatalouden ammattilaisina. Kuvauksella ja valokuvilla voidaan pyrkiä osaltaan parantamaan naisten asemaa miehisenä pidentyissä maataloustyössä (Baker ym. 2021). Valokuvakilpailu loi areenan, jonka naiset ottivat haltuun ja hyödynsivät sitä saaden näkyvyyttä omalle ammattimaiselle työlleen. Ammuu!-kilpailuun osallistuneet karjataloudessa palkkatyössä olevat naiset olivat esimerkiksi karjanhoitajia, karjamestareita ja maatalouslomittajia. Myös heille kisa oli väylä esitellä naisten karjataloudessa tekemää työtä.

Kaikkiaan nainen esiintyy 42 aineiston kuvassa. Kuvien naiset ovat ennen kaikkea karjatalouden ammattilaisia: karjatilallisia, karjanhoitajia, eläinlääkäreitä, lomittajia. Kuvissa he ruokkivat, juottavat, lypsävät, poijittavat, hoitavat ja lääkitsevät eläimiä. Naiset käyttävät työssään erilaisia koneita ja laitteita. He ovat pukeutuneet ammattimaisiin työvaatteisiin.

Kuva 1. Iltanavetta. "Kuvasin vuosi sitten äitiäni töissä lypsykarjatilallamme. Tämä kuva oli päivän viimeisiä, parret on siivottu ja enää oli vuorossa vasikoiden juotto." 31.3.2018, Simo. Mari Parpala. Suomen maatalousmuseo Sarka.

Ilta-avetta-kuvaan (Kuva 1) kiteytyy monta seikkaa, jotka tuovat naisen esiin juuri karjatalouden ammattilaisena. Tyttären ottamassa kuvassa nainen on keskiössä ja taustalla lehmät luovat kehyksen, jossa nainen toimii. Kuvassa äiti esitetään nimenomaan lypsykarjatilallisena. Kuva kertoo, miten karjatilojen naiset haluavat itsensä esittää ja tulla nähdyksi (ks. esim. Gye 2007). Otos tekee näkyväksi naisten karjatiloilta tekemää työtä. Monissa Ammuu! -kuvissa tulee esille karjatilallisten työpäivän kaksijakoisuus karjan parissa. Päivä alkaa aamulla navetasta, ja sinne palataan illansuussa. Kuvassa nainen on iltanavetan viimeisinä hetkinä. Kuvan ja tekstin yksityiskohdat kertovat ammattimaisesta työtoteutuksesta.

Vaatteet ja pukeutuminen eivät ole vain arkinen välttämättömyys, vaan niihin liittyy monia kulttuurisia merkityksiä (Seppänen 2006, 34). Maatilojen naiset eivät enää työssään pukeudu vanhoihin vaatteisiinsa navettaan mennessään vaan tarkoituksenmukaisiin työvaatteisiin. Ilta-avetta-kuvan naisella on yllään työhaalari ja työhanskat, ja ulkoasu kuvastaa miehiseksi miellettyä maataloutta. Eri ammattialojen pukeutumista tutkineen Marjo Kamilan mukaan naisten siirtyessä työskentelemään miehisiin aloille naisten tulee sopeutua miehiin työvaatteisiin. Sen sijaan miesten tullessa laajemmin naisvaltaisille aloille työvaatteet muuttuvat enemmän sukupuolineutraaleiksi, kuten on käynyt esimerkiksi hoitoalan työvaatteissa. (Kamila 2012, 162–163.)

Karjatilojen tarkoituksenmukaiset työvaatteet ovat myös turvallisuuskysymys. Ne suojaavat fyysisessä työssä liialta kylmyydeltä, kosteudelta ja tapaturmilta, mutta samalla vaatteet viesivät ammattimaisesta työtoteutuksesta. Ilta-avetta-kuvan nainen ei ole vieraassa ympäristössä vaan omassa arkisessa työpaikassaan. Haalarin moniin taskuihin mahtuu lisäksi tarvittavia työvälineitä sekä kaikkialle mukana kulkeva puhelin. Päässään naisella on pipo. Se lämmittää kevätilian viileydessä, mutta pitää myös hiukset pois silmiltä. Nainen on työntänyt hiuksensa tiiviisti pipon alle, sillä hiuksia ei voi pestä jokaisen navetassa käynnin jälkeen. Suojaamalla tukin hyvin navettamysyllä, huivilla, pipolla tai muulla päähineellä voi yrittää ehkäistä navetan hajun tarttumista hiuksiin.

Kuvan naisen työt saattavat jatkua navettatöiden jälkeen karjatalouden hallinnollisissa töissä, kuten kirjanpidon hoitamisessa sekä myös kotitalouden tehtävien parissa. Tänä päivänä tärkeä osa maatalouden töistä tehdään tietokoneen ääressä. Erilaiset ilmoitukset, lomakkeiden täyttämisen, kirjanpito, tilaukset ja monet muut paperityöt vaativat karjatilallisia istumaan työpöydän ääreen. Nämä hallinnolliset työt eivät näy Ammuu! -kuvissa, vaikka ovat merkittävä osa karjatilallisten jokapäiväistä arkea. Kilpailun tehtävänannossa painotettiin arkista työtä lehmien parissa eivätkä kuvaajat ottaneet kuvia sisällä asuinrakennuksessa. Ainoastaan yksi kuva 248 kuvasta on otettu sisällä kotona. Naisen ottamassa ja lähettämässä kuvassa näkyy navetan valvontakameran näyttö, josta tarkkaillaan navetan kuulumisia kaikkina vuorokauden aikoina.

Monelle karjatilalliselle työt pelloilla ja karjan parissa navetassa ovat niitä kaikkein mielekkäimpiä. Aiemmassa tutkimuksessa on osoitettu byrokratian vaatimien paperitöiden olevan vähemmän pidettyjä, ja ne koetaan kuormittaviksi sekä varsinaisilta maatalouden töiltä aikaa vieviksi (Työterveyslaitos 2016). Lähettämillään kuvilla karjatilalliset halusivat näyttää, millaista tilojen arkinen työ on. Karjan parissa työskentely käy koko ajan yhä vieraammaksi yhä useammalle suomalaiselle, kun harvemmalla on siitä enää omakohtaista kokemusta. Sen sijaan työt tietokoneen ääressä ovat tuttuja jo hyvin monille suomalaisille. Ehkä karjatilalliset ajattelivat, että kuvia hallinnollisista töistä ei kilpailuun kannata lähettää, koska ne

ovat niin arkisia ja tavallisia kaikilla muillakin aloilla. Karjatilalliset eivät välttämättä myöskään miellä tietokoneen ääressä suoritettuja tehtäviä samalla tavalla ”oikeaksi työksi” kuin esimerkiksi karjan ruokintaa, aidan tekoa tai peltotöitä, vaikka hallinnolliset tehtävät työllistävätkin melko paljon (ks. Bryant 2003, 471–472). Lisäksi lehmät ja laitumet ovat huomattavasti visuaalisempia kuvattavia kuin tietokone kirjoituspöydällä tai kansiot hyllyllä.

Suomessa toisen maailmansodan jälkeiselle maataloudelle on ollut tyypillistä pientilavaltainen perheviljelmätalous. Maatilat ovat yksityisomistuksessa, ja suurin osa on perheviljelmiä, eli ne hoidetaan pitkälti viljelijäperheiden toimesta. Perheviljelmätalouteen liittyy kiinteästi myös ylisukupolvinen jatkuvuus sekä maataloustoiminnan ja yksityiselämän kietoutuminen toisiinsa. (Siiskonen 2004, 29.) Maatiloilla lastenhoito on usein toisenlaista kuin kaupungeissa. Monesti lapset ovat mukana ainakin osittain, kun tilan töitä tehdään. Maatiloilla lastenhoitojärjestelyt vaativat kekseliäisyyttä ja turvallisuuden huomioimista. (Högbacka 2003, 107–108.) Monet vanhemmat kokevat tärkeänä, että lapset tutustuvat ja oppivat tilan töihin. Kaikkia lapsia ja nuoria nämä eivät kiinnosta, mutta vanhemmat ovat selvästi ylpeitä lapsistaan, jos nämä innostuvat ja osaavat. Tutkimusaineiston kategorisointi visuaalisen sisällönanalyysin mukaisesti toi esille, miten naiset kuvasivat lapsia, kun nämä olivat lehmien kanssa ja mukana työnteossa (Bock ym. 2011, 265–266). Aikaisempaa väljemmistä maatilojen sukupuolirooleista huolimatta naisten päävastuu lastenhoidosta on kuvissa läsnä (Karttunen ja Tuure 2013, 3–4).

Korona-aika keväällä 2020 saattoi vaikuttaa kilpailuun osallistuneiden kuvausintoon ja siihen, mitä kuvattiin. Aiemmassa tutkimuksessa on kiinnitetty huomiota siihen, miten valokuvat ovat kiinni ajassa. Esimerkiksi Penny Tinkler on havainnut, että kuvia otetaan, levitetään ja käytetään tietyillä tavoilla tiettyinä aikoina (Tinkler 2014, 14). Koronapandemia ja poikkeusolot eivät näy Ammu! -kuvissa suoraan, sillä karjatilalliset ovat ottaneet kuvat omalla tilallaan. Keväällä 2020 Suomessa esimerkiksi maskin käyttö oli vielä harvinaista, joten niitä ei kuvissa näy myöskään ulkopuolisten karja-ammattilaisten vieraillessa tiloilla. Maalla etäisyyksien pitäminen toisiin on helpompaa kuin kaupungeissa. Korona on kuitenkin pujahtanut esimerkiksi kuvien nimiin. *Kokoontumisrajoituksia noudattaen* on annettu nimeksi kuvalle, jossa lehmiä on ringissä reuhäkin ympärillä. Ennen pandemiaa nimi olisi ollut lähinnä absurdi, mutta koronan mukanaan tuomat kokoontumisrajoitukset tekivät nimestä ymmärrettävän ja hyvin ajassa kiinni olevan. Korona hiljensi merkittävästi kotien ulkopuolisia tapahtumia. Erilaiset kokoontumiset, kuten harrastukset, tapahtumat ja juhlat jäivät tauolle, joten karjatilallisilla oli ehkä enemmän aikaa kuvata tai ainakin etsiä kilpailuun sopivia kuvia tiedostoistaan.

Toisaalta kilpailuaikaan osui koronasta johtunut koululaisten etäopiskelu, ja myös monet päiväkotikäiset lapset siirtyivät kotihoitoon (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2020). Tämä toi lisää kiirettä monelle tilalle, kun koululaisia tuli auttaa koulutyössä sekä järjestää pienten lasten hoito ja ruokailut. Kilpailuaikana koululaiset viettivät normaalia enemmän aikaa kotona tilalla, mutta kovin innokkaasti he eivät osallistuneet kilpailukuvien ottamiseen. Ammu! Karjatilalan elämää -kuvissa näkyy pieniä lapsia etenkin juuri keväällä 2020 otetuissa kuvissa.

Parsien siivous -kuva (Kuva 2) on osallistunut sarjaan ”Arkiset askareet”. Kuvalla ja siihen liittyvällä kuvatekstillä lähettäjä on tulkinnut ja määritellyt omaa arkeaan (ks. esim. Kortelainen 2013, 107, 109). Parsien siivous on jokapäiväistä ja toistuvaa tehtävää navetassa. Kuvaaja on kirjoituksessaan avannut, miksi tämä arkinen työ on niin tärkeää. Hän ei kirjoita kuvassa

etualalla näkyvästä lapsesta vaan kirjoittaa eläinten terveydestä ja mukavuudesta. Kuvassa lapsi siivoo lapsenkokoisella lantakolalla lehmien parsia. Työ on fyysistä ja tapahtuu lehmien lannan keskellä, mutta lapsen vaatteet ovat säilyneet puhtaina. Likaisuus riippuu aina asiayhteydestä (ks. Douglas 2000, 86), eikä ainakaan toistaiseksi likaa ole joutunut väärään paikkaan eli lapsen vaatteisiin. Kuva olisi hyvin voinut osallistua myös sarjaan ”Ammattilaisen ote”, sillä näyttää siltä, että lapsi ei ole ensi kertaa tässä työssä vaan on tottunut leikkimään navettatöiden ohessa jäljitellen aikuisten töitä. Karjatilojen lasten olemassaolo navetoissa on niin arkista, että kuvaaja ei tule edes kirjoittaneeksi aiheesta tai selittäneeksi sitä mitenkään.

Kuva 2. Parsien siivous. ”Parsien siivous on erittäin tärkeä tehtävä mm. utareterveyden kannalta. Ja onhan siinä mukavampi märehtiä kun on puhdas parsi.” 28.5.2020, Nivala. Sofia Kivistö. Suomen maatalousmuseo Sarka.

Sen sijaan vaikeammiksi koettuja kuvia on pyritty selittämään. Esimerkiksi kahdesta kuvasta, jossa pienet lapset katselevat teurastusta, äiti on kirjoittanut näin:

Teurastajan vierailu 1–2. Lapset katsomassa miten sonnista saadaan liha talteen. Itse olen koittanut vastustaa ettei lapset menisi katsomaan teurastusta mutta nyt päästin sopivan matkan päästä katsomaan kun ovat itse sitä niin monesti pyytäneet ja kaikille jäi hyvä filis eikä edes pahoja unia nähty. (Nainen s. 1991)

Teksti näyttäytyy erilaisena kuin rujut teurastuskuvat. Valokuvien ja sanallisen materiaalin tarkasteleminen yhdessä voi tuodakin esiin kuvien ja tekstien ristiriitaiset esittämissävat (Koskela 2018, 232). Teurastuskuvilla lähettäjä on halunnut esittää karjatalouden monipuolista arkea sekä siihen liittyviä valintoja. Äiti oli ensin empinyt, voivatko lapset katsoa teurastusta,

mutta äidistä tilanne meni lopulta hyvin. Lapset oppivat tämänkin puolen maataloudesta ja konkreettisesti näkivät, mistä ruoka tulee. Kuvat ja tekstit eivät kerro, epäröikö äiti kuvien lähettämistä kilpailuun ja tallentamista museon kokoelmiin. Tänä päivänä teurastus kotona on harvinaista, joten kuvien tematiikka voi ulkopuolisista tuntua hätkähdyttävältä (ks. Backa 2020). Osallistumalla nainen päätti kuvien ja tarinan tallentamisen olevan niin tärkeitä, että hän tahtoi lähettää ne kuvien arkaluonteisuudesta huolimatta. Tarinan kirjoittamisella hän on kuitenkin halunnut avata teurastuskuvien taustoja ja omia tuntojaan. Ilman tekstiä kuvat olisivat jääneet irrallisemmiksi.

Karjatilojen arki selviytymiskamppailuna

Maatalouden etiikan tutkija Christian Dürnberger on tarkastellut karjatilallisten päivityksiä sosiaalisessa mediassa. Hänen mukaansa karjatilalliset eivät kuvillaan ja päivityksillään tavoittele suoraan taloudellista hyötyä vaan haluavat näyttää, millaista karjatilojen arki on. Karjatilallisten tavoitteena on viestinnällään parantaa tavallisten ihmisten tietämystä nykypäivän maataloudesta sekä vahvistaa karjatilallisten asemaa yhteiskunnassa maatalouden asiantuntijoina. (Dürnberger 2019.) Myös Ammu! -aineistosta on havaittavissa tiedonvälittämisen halua. Kuvista ja tarinoista nousevat esiin sukupuolen ohella selviytymisen ja kamppailemisen teemat. Monet karjatilalliset ovat halunneet kuvillaan tuoda esiin tilojen raskasta arkea.

Toistuvia aiheita Ammu-aineistossa ovat heikko kannattavuus, pitkät työpäivät, sairastavat lehmät, työn sitovuus, konerikot ja vaihtelevat sääet. Teemoja mainitaan kuvateksteissä, mutta ne tulevat esiin myös kuvissa. Kuvissa hoidetaan sairasta lehmää, lietevaunu on ajautunut ojaan, piha on muuttunut kuravelliksi, sade on hankaloittanut peltotöitä. Usein teemat vielä ruokkivat toisiaan, sillä yhdestä takaiskusta tulee helposti lisää vastoinkäymisiä. Kustannukset nousevat ja työpäivät venyvät entisestään. Esimerkiksi sairastunut lehmä tuo lisää työtä, huolta ja rahanmenoa.

Kuperkeikka. Lietevaunu on mennyt nurin, kun tienreuna petti alta. Onneksi vaunua vetänyt traktori oli pysynyt pystyssä ja kuljettaja pysyi rauhallisena eikä tullut henkilövahinkoja. (Nainen s. 1996)

Halu olla yksin. Nuori ensikko on poikimisen jälkeen väsynyt eikä halua hoitaa vasikkaansa. (Nainen s. 1976)

Vanharouva Apila toipilaana. (...) jouduimme nostelemaan sitä kaksi kertaa päivässä nostotelineellä, koska ei päässyt itse ylös. (Nainen s. 1998)

Ponnistuksen jälkeen -kuvassa (Kuva 3) lypsetään halvaantunutta⁶ lehmää. Kuvaan kiteytyy monia kamppailemisen tunteita. Huoli sairaasta lehmästä sekä sen vastasyntyneestä vasikasta välittyy ihmisten kasvoilta. Koko perhe on mukana hoitotilanteessa, millä pyritään viestimään eläinten tärkeydestä. Kuvassa näkyy myös karjatilojen sukupuoliroolien murros, sillä kuvassa mies on kiinnittänyt lypsimit lehmän utareisiin. Lypsävistä miehestä on tullut karjatiloilta arkipäivää.

6 Poikimahalvaus on aineenvaihduntahäiriö, joka ilmaantuu lähellä poikimista. Se on yksi lypsylehmien yleisimmistä sairauksista Suomessa. (Palmio ja Mikkonen 2018, 2.) Poikimahalvaus tuottaa huolta, lisätyötä ja taloudellisia menetyksiä. Yleensä tarvitaan eläinlääkärinä ja huolellista hoitoa. Poikimahalvaus voi olla lehmälle kohtalokas tai se voi toipua siitä täysin.

Kuva 3. Ponnistuksen jälkeen. ”Isäntä ja tytär lypsävät poikimisen jälkeen halvaantunutta lehmää. Lehmä ei pääse ylös, mutta vasikalle on saatava elintärkeää ternimaitoa.” 26.5.2013, Kiuruvesi. Paula Tossavainen. Suomen maatalousmuseo Sarka.

Kuvillaan karjatilalliset näyttävät tilojensa arkea eri puolilla Suomea. Monilla tiloilla arki on kamppailua selviytymisen kanssa, mutta tilat ovat myös erilaisia. Maatalousyrittäjät voidaan jakaa kehittäjiin ja investoijiin sekä toisaalta jäähdyttelijöihin tai ylläpitäjiin (Työterveyslaitos 2016). Tämä ryhmittely näkyy myös Ammu! -kuvissa, joiden avulla voi tarkastella arkea erilaisilla karjatiloilla. Valokuvakilpailuun on lähetetty kuvia niin suurilta kuin pieniltä tiloilta. Niitä on otettu isoissa moderneissa navetoissa ja pienissä vanhoissa parsinavetoissa ja kaikenlaisissa niiden väliltä. Osalla tiloista on palkattuja työntekijöitä, osalla tehdään töitä oman perheen voimin.

Kuvien kautta välittyy yhtäältä samanlainen, toisaalta erilainen karjatilojen arki. Uudet pihattonavetat ovat keskimäärin vanhempia parsinavetoita suurempia. Pihattonavetoissa lehmät voivat kulkea vapaasti ja niillä on erilliset ruokinta- ja lepoalueet. Lehmät lypsetään lypsyasemalla tai lypsyrobotti hoitaa lypsyn. (Tietohaarukka 2021, 18.) Vapaudestaan huolimatta lehmien mahdollisuuksiin toimia vapaasti vaikuttavat niin pihattonavetoiden rakenteelliset ratkaisut kuin toisten lehmien toimet. Tilojen ahtaus lisää eläinten välisiä kahnauksia sekä kilpailua lypsy- ja ruokapaikoille. (Millar 2000; Norrington 2014, 10.) Perinteisissä parsinavetoissa lehmät ovat kytkettyinä päästään kiinni, jolloin niiden liikkumismahdollisuudet ovat vähäiset. Omalla paikallaan lehmät syövät ja lepäävät, ja ne myös lypsetään siinä. Kesäaikaan kytkettyjen lypsylehmien tulee päästä ulos laitumelle tai jaloittelutarhaan vähintään 60 päivänä. (Tietohaarukka 2021, 18.)

Pienemmillä tiloilla vaadittaisiin usein investointeja, mutta tulevaisuus mietityttää. Toisilla tiloilla on lähdetty mittaviinkin investointeihin, jotka kuvissa näkyvät suurina rakennuksina,

koneina ja laitteina. Investoimalla esimerkiksi uuteen moderniin navettaan pyritään parantamaan eläinten arkea, mutta myös ihmisten työoloja. Suuremmilla volyymeillä yritetään parantaa kannattavuutta, mutta samalla kiinnitetään huomiota maatalan toimivuuteen ja työtä keventäviin ratkaisuihin. Karjatiloilta työ on koneista huolimatta usein fyysistä. Suuret investoinnit vaativat suuria taloudellisia panostuksia, joten selviytymiskamppailu karjatiloilta jatkuu.

Hartiavoimin. Osa nykyaikaisenkin navetan töistä tehdään edelleen käsipelillä, kuten hiehojen ruokinta. (Nainen s. 1993)

Ammuu! -kuvissa näkyvät karjatilojen arjen selviytymiskeinot. Myös erilaiset muutokset ja siirtymävaiheet, joiden kuvaamisella karjatilalliset ovat halunneet tuoda esiin, miten tiloilla pyritään olemaan kehityksessä mukana. Kilpailuun on lähetetty esimerkiksi kuvapari vanhasta ja uudesta navetasta. Dokumenttikuva viimeiseltä lypsyltä vanhasta navetasta on otettu itselle muistoksi, mutta sen on ajateltu kiinnostavan myös museota. Etenkin, kun on otettu ja lähetetty lisäksi kuva uudesta ja modernista navetasta. Kuvia on lisäksi esimerkiksi tilanteista, kun tilalla on siirrytty robottilypsyyntä tai lehmille on hankittu aktiivisuusmittarit kaulapantoihin.

Yhdessä kehityksen mukana. (...) Jatkossa aktiivisuusmittarit siis tallentavat tietoa lehmien aktiivisuudesta, jolloin pystytään reagoimaan jo hyvissä ajoin lehmän muuttuneeseen käyttäytymiseen. (Nainen s. 1984)

Uusi navetta. Uusi hieno navetta, kumimatot ja vesipedit sekä unohtamatta uutta hienoa ja hiljaista robottia. Uusi puhdas koti. (Nainen s. 1993)

Ammuu! -kuvilla karjatilalliset pyrkivät myös vastaamaan karjataloutta vastaan esitettyyn julkiseen kritiikkiin. Aiemmassa tutkimuksessa Antti Puupponen, Annika Lonkila, Anni Savikurki, Kaisa Karttunen, Suvi Huttunen ja Anna Ott (2022, 108–109) ovat tuoneet esille, miten maanviljelijät kokevat syyllistämisen karjataloudesta yhteiskunnassa voimistuneen viime aikoina. Keskustelun koetaan painottuneen myös yhä enemmän ehdotuksiin karjatalouden lopettamisesta kuin keskustelunavauksiin sen parantamisesta ja kehittämisestä. Puupponen tutkimusryhmineen kirjoittaa, miten karjatilallisten työn arvostuksen heikentyminen lannistaa karjatilallisia. Maanviljelijät kokevat, että suomalaisen maatalouden positiivisia piirteitä ja merkitystä maan omavaraisuuteen ei tunnusteta ja arvosteta riittävästi, vaikka Covid-19 pandemia toikin näille jonkin verran huomiota.

Lähetetyillä kuvilla ja teksteillä kilpailuun osallistuneet vastaavat niin ilmastonmuutosta kuin karjatalouden epäeettisyyttä koskevaan keskusteluun. Kuvat ja niihin liitetyt tekstit kertovat hämmennyksestä ja närkästyksestä, jota karjatilalliset kokevat karjatalouteen kohdistuneesta kritiikistä. Kuvien lähettäminen valokuvakilpailuun on kuin osallistumista laajempaan karjatalouden selviytymiskamppailuun, jolloin karjatilalliset pyrkivät esittämään tilojen arjen kuvilla niin, että karjataloudella on ylipäättään edellytykset olla olemassa myös tulevaisuudessa. Kuvilla ja teksteillä he kertovat olevansa ylpeitä, koska uskaltavat, yrittävät ja tekevät parhaansa haastavissa olosuhteissa tuottaen suomalaisille ruokaa ja taaten huoltovarmuutta. Karjatilalliset tuovat myös esiin, että he pyrkivät pitämään eläimistä mahdollisimman hyvää huolta.

Ikiaikainen liitto. Suomalaista maidontuotantoa syytetään luonnon ja ilmaston pilaamisesta. Ilman maidontuotantoa ja lehmää meidän koivuhaka ei kuitenkaan näyttäisi tältä. Laiduntava lehmä pitää

yllä luonnonmonimuotoisuutta tavalla, johon ei ihminen kykene. Biodiversiteetti lisää resilienssiä sään ääri-ilmiöitä vastaan, joten en suostu tuntemaan huonoa omaatuntoa ammatinvalinnastani. Keväisen koivuhaan ja lehmän liitto on ikaikainen ja erottamaton. (Nainen s. 1991)

Kilpailun aikana karjatilallisten kanssa käymieni keskustelujen pohjalta tuli ilmi, että osa karjatilallisista jätti osallistumatta Ammuu! -valokuvakilpailuun, koska he pelkäsivät, että arkisia kuvia olisi voitu julkisuudessa tarkastella kontekstistaan irrotettuina. Aiemmassa tutkimuksessa on osoitettu, että karjatilalliset kohtaavat esimerkiksi sosiaalisessa mediassa vihapuhetta työstään. Esimerkiksi Christian Dürnberger toteaa karjatilallisten saavan loukkaavaa arvostelua, kun he päivittävät maatilansa avoimille Facebook-sivuille karjatilojen arkea. (Dürnberger 2019). Museon valokuvakilpailu oli erilainen areena, mutta mahdollisuus kuvien julkiseen arvosteluun oli olemassa, minkä vuoksi jotkut karjatilalliset eivät lähettäneet kuvia kilpailuun. Osallistujilta vaadittiin siis rohkeutta sekä uskoa valokuvien tallentamisen tärkeyteen.

Kuva 4. Pasha ja kivi. "On hirveän turhauttavaa ja masentavaa kuunnella puhetta tuotantoeläinten huonosta kohtelusta. Kuinka eläimet kärsivät koko elämänsä ja elämä on pelkkää tuskaa. Epäilen, että Pasha tässä ei ainakaan juuri tuolla hetkellä kärsinyt." 30.5.2020, Hausjärvi. Katri Salovaara. Suomen maatalousmuseo Sarka.

Lähes kansallisromanttista idylliä huokuva Pasha ja kivi -laidunkuva (Kuva 4) saa voimakkaan lisämerkityksen siihen liitetyn kuvatekstin myötä. Kuvaaja kehottaa katsomaan hyvinvoivaa eläintä ja nostaa esiin karjatilallisia kohtaan nostetut syytökset. Katsojan on vaivatonta allekirjoittaa tämän kuvan kohdalla kuvaajan näkemys, sillä lehmät ovat vapaina luonnossa. Sama teksti jonkin toisen kuvan yhteydessä olisi ristiriitaisempi. Esimerkiksi eläin kiipeämässä teurasautoon, lehmä kytkettynä parsinavetassa tai vasikoiden nupouttaminen eli vasikan sarven alkujen polttaminen olisivat katsojalle hankalampia. Näistä kaikista tilanteista on lähetetty useita kuvia, mutta niiden yhteydessä ei ilmaista turhautumista karjatalouden arvostelua kohtaan vaan pikemmin karjatilalliset ovat halunneet avata, miksi kuvassa tapahtuvia asioita on tarpeellista tehdä. Nämä kuvat ovat kaukana idyllistä ja esimerkiksi elintarviketeollisuuden laajalle yleisölle tuottamasta kuvastosta (ks. esim. Linné 2016). Kuvatekstien

mukaan esimerkiksi nupouttamista tehdään sekä eläinten että karjan parissa työskentelevien ihmisten turvallisuuden takia. Kaikkiin nupouttamiskuviin kuvaajat ovat kirjoittaneet toimenpiteen syistä sekä tuoneet ilmi eläinlääkärin suorittavan nupouttamisen kaikkien määräysten mukaisesti. Kuvissa eläinlääkäri toimii vasikan ollessa rauhoitettu, puudutettu ja kipulääkitty. Kuvat rauhoitetuista ja osin verisistä eläimistä toimenpiteen kohteena ovat selvästi vaatineet kuvaajia tuomaan esiin kuvien taustat. Kukaan kilpailuun osallistuneista ei ilmaise nupouttaneensa vasikoita itse ilman rauhoitusta, puudutusta ja kipulääkitystä. Vasikoille voimakasta kipua aiheuttavan toimenpiteen saavat tehdä tilalliset itsekin, mutta lääkitsemisessä tarvitaan eläinlääkäriä (Hokkanen 2015). Kuvateksteissään karjatilalliset eivät kerro, ovatko esimerkiksi aikaisemmin nupouttaneet itse tai harkinneet sitä eläinlääkärin tuomien lisäkustannusten takia. Karjatilallisten edun mukaista ei ole tuoda esille tällaisia näkökulmia vaan kuvata toimenpiteen hyötyjä naudoille sekä niiden kanssa työskenteleville ihmisille.

Kuvat kertovat myös luopumisesta. Niistä hetkistä, kun selviytymiskamppailu hävitään ja on aika luopua lehmistä. Luopuminen tuntuu erityisen vaikealta, sillä usein karjatiiloilla on tehty työtä samalla paikalla jo monen sukupolven ajan. Maanviljelijät ovat hyvin vahvasti kiinnittyneet työhönsä, joten siitä luopuminen vaatii minäkuvan uudelleen työstämistä, jotta elämälle voisi löytyä uusi suunta (Silvasti 2000, 191–192).

Parsinavetan ilta ja Karjatilallisen muotokuva. Navetassa on ilta, vielä käy työmies katsomassa hämärässä. Etsien, haeskellen tunteitaan epätarkasti. Rauhoittuu. Kohta nykyisyys mennyttä, maalauksellisuutta pimeässä. Lempilehmä, kosketus. Sävyt liittyvät pehmeästi toisiinsa, hyväksynnän ja harmonian merkiksi. Rauha ja viimeinen kuva. Parsinavetta on illassaan ja vuosisadat valuvat, unohtuvat. Hetki harmoniaa.

Isäntä (kuvassa) on elämänsä hoitanut 1722 perittyä sukutilaa. Nyt veljen kuoltua on aika lopettaa lehmien pito. Tilan jatkaminen ilman työkaveria ja uudistuksia on kannattamatonta Pohjois-Karjalassakin. (Nainen, ei syntymävuotta ilmoitettu)

Oheisen tekstin on kirjoittanut nainen, joka on käynyt kuvaamassa iäkkään sukulaismiehen viimeisiä hetkiä vanhassa parsinavetassa ennen karjasta luopumista. Nainen on ulkopuolinen tarkkailija, joka pohtii tilannetta omista lähtökohdistaan sekä pyrkii eläytymään kuvan miehen tunteisiin. Nainen kirjoittaa ja tulkitsee kameransa linssin vangitsemaa hetkeä, mutta myös laajemmin koko tilannetta. Sukupolvien työ tulee päätökseen. Tilanpito ei enää kannata eikä työlle ole jatkajaa. Toisaalta ilmassa on huojennustakin, kun uurastus päättyy. Tyhjentyneet navetta muuttaa maanviljelijän arjen rytmiä, kun lehmät eivät enää vaadi huomiota ensimmäisenä aamulla ja viimeiseksi illalla. Tyhjät navetat maaseudulla ovat kuitenkin monien tunteiden muistomerkkejä. Mitä lähempänä karjasta luopumista ollaan, sitä voimakkaampia tunteita entisissä karjatilallisissa tyhjät navetat herättävät.

Kuvat ja tarinat kertovat myös toisenlaisista luopumisista. Ihmisen on tehtävä päätös eläimen lopettamisesta, ja naudan elämä voi jäädä toivottua lyhyemmäksi. Ihmisen ja lehmän suhde on ambivalentti ja ristiriitainen, sillä lehmä on tuotantoeläin ja hyödyke. Ihminen vaikuttaa merkittävästi domestikoitujen eläinten elinolosuhteisiin sekä lisääntymiseen (Kaarlenkaski 2021, 332). Teksteissään karjatilalliset kirjoittavat lehmistä myös työkavereinaan, eikä ihminen kykene täysin hallitsemaan kesyintäkään eläintä (Kaarlenkaski 2021, 332). Kuvillaan karjatilalliset pyrkivät myös osoittamaan läheistä suhdettaan eläimiinsä halamalla ja silittämällä niitä sekä olemalla kuvattuina lehmien ympäröimänä osoittaen lehmien luottavan heihin. Karjatilalliset voivat kokea lypsämisen tekevän lehmistä läheisempiä.

Monissa Ammuu! -kuvilla ihminen onkin kuvattuna juuri lypsykarjalehmien kanssa. Joistain lehmistä tulee karjatilallisten suosikkeja, joita kuvataan tarkemmin. Kuvateksteissä mainitaan eläinten nimiä ja kerrotaan niiden persoonallisuuksista. Suomessa lähes jokainen syntynyt vasikka saa oman nimen, joka yksilöi sen (Kaarlenkaski ja Saarinen 2013; Hakala 2022). Tämä nautojen nimeäminen ja yksilöiminen on ristiriidassa sen kanssa, että teuraaksi lähettämisen on arkinen osa karjatilojen jokapäiväistä elämää. Tunnesiteet eläimeen lähentävät, mutta tekevät luopumisesta vaikeampaa. Kuitenkin esimerkiksi lypsykarjatiloiilla syntyneet sonnivasikat usein siirtyvät tarpeettomina vasikkakasvattamoihin, joista ne lähtevät teuraiksi 1,5–2-vuotiaina (Lonkila 2022, 190).

Viimeinen katse -kuva (Kuva 5) kertoo eläimen viimeisistä hetkistä tilalla. Puhelimen kamera on mahdollistanut nopean tilanteen taltioinnin. Kuvan ottanut ja lähettänyt nainen on halunnut tuoda esiin, että vaikeatkin tilanteet ovat karjatilojen arkea. Aiemmassa valokuvatutkimuksessa on kiinnitetty huomiota, miten valokuvaus on tapa tuoda esille juuri vaikeita asioista. Esimerkiksi Fanny Vilmilä ja Tomi Kiilakoski ovat osoittaneet valokuvien helpottavan hankalien asioiden esittämistä. (Vilmilä ja Kiilakoski 2018, 223.) Viimeinen katse -kuvassa lehmä on keskiössä ja siitä kirjoittaessaan nainen on pyrkinyt huomioimaan myös eläimen näkökulmaa. Eläimen tuntema kipu välittyi niin kuvasta kuin tekstistäkin.

Kuva 5. Viimeinen katse. ”Kyseessä ensimmäisen kerran poikunut ensikko. Jostain syystä vieras esine joutunut suolistoon. Kaikkemme tehtiin ja päätettiin, että parempi päästää pois kivuista.” 4.5.2020, Nivala. Sofia Kivistö. Suomen maatalousmuseo Sarka.

Yhteenveto

Tässä artikkelissa olen tarkastellut Suomen maatalousmuseo Saran vuonna 2020 toteuttaman Ammu! Karjatilan elämää -valokuvakilpailun kuvia ja niihin liittyviä tarinoita. Tutkimuksessa olen pohtinut, miten karjatilalliset ovat kuvanneet ja tulkinneet omaa arkeaan. Olen työssäni tarkastellut erityisesti sitä, miten karjatilallisten tuottamissa kuvissa ja niihin liittyvissä teksteissä esitetään sukupuolta ja selviytymiskamppailua.

Osallistava etnografinen ote teki karjatilallisista tutkimusaineiston luomisessa aktiivisia toimijoita. Karjatilojen itsedokumentointi tuotti sellaisen aineiston, jonka karjatilalliset kokivat tärkeäksi tallentaa ja säilyttää tästä ajasta. Tutkimukseni tuo uudella tavalla esille, miten suomalaiset karjatilalliset itse haluavat esittää omaa arkeaan. Aineisto ei kuvaa karjatalouden arkea kokonaisvaltaisesti, mutta se tuo esiin rajallisen joukon eli karjatilallisten oman näkemyksen arjestaan.

Ammuu! -valokuvakilpailuun osallistuivat erityisesti karjatilojen naiset. Toteuttamani sisällönanalyysi toi esille, mitä naiset halusivat arjestaan tallentaa ja näyttää. Naiset olivat aktiivisia toimijoita, jotka kuvasivat, esiintyivät kuvissa sekä kirjoittivat itselle merkityksellisistä asioista. Panofskyn sisällönanalyysi avasi tarkemmin kuvien merkityksiä. Kuvissa ja teksteissä sukupuoli on läsnä, osin myös ristiriitaisena. Karjataloilla sukupuolten välinen työnjako on väljentyneet, mutta työnjako on edelleen osin sukupuolittunutta. Väljentymistä esitetään kuvissa esimerkiksi miesten osallistumisella lypsyyn. Sukupuoliroolit muuttuvat osittain hitaasti. Naiset vastaavat edelleen pitkälti kotitalouteen liittyvistä töistä maataloilla. Naisilla on myös usein päävastuu lastenhoidosta. Ammu! -kuviiin naiset ovat tallentaneet paljon arkisia tilanteita, jotka kuvaavat heidän arkeaan, jossa lastenhoito ja karjatilat työt sekoittuvat.

Maatalousyrittäjistä suurin osa on Suomessa miehiä, mutta valokuvakilpailuun heitä osallistui vain vähän. Naisilla on pitkä historia karjan kanssa työskentelystä, mutta silti maatalous helposti mielletään melko miehiseksi alaksi. Tärkeä havainto tutkimuksessani on ollut, miten valokuvakilpailuun osallistuneet naiset ovat tuoneet kuvilla ja teksteillään esiin karjatalouden ammattilaisuuttaan. He eivät halua tulla nähdyiksi vain tiloilla asuvina maanviljelijöiden puolisoina, vaan naiset ovat pyrkineet rakentamaan ja esittämään valokuvakilpailun kautta omaa rooliaan karjatalouden ammattilaisina. Osallistuminen kilpailuun on ollut naisille oman roolin vahvistamista, mutta myös toivetta laajemmalle keskustellulle ja näkyväksi tekemiselle karjatalouden naisten monipuolisesta ammattimaisesta työstä. Kuvien ja niihin liittyvien tekstien tarkastelu rikastaakin kuvaa karjatilojen naisten arjesta. (Ks. myös Munz 2021, 2166.) Ammu! -kuvat kertovat karjatilojen monipuolisesta arjesta etenkin naisten näkökulmasta, mutta kaikki arki ei niissä näy. Kuvat ilmentävät karjataloja koko perheiden paikkoina, mutta silti hyvin harvoin kuvissa esiintyy sekä nainen että mies. Kuvista välittyy kuitenkin perhevilljelmillä yhdessä tekeminen, vaikka puolisoilla olisi omat vastualueet. Naiset ovat ottaneet huomattavasti miehiä aktiivisemmän roolin valokuvaamisessa, tekstien kirjoittamisessa sekä osallistumisessa kilpailuun. Kuvista ei myöskään näy karjataloilla tietokoneen ääressä tehtävä työ, vaikka se lohkaisee merkittävän osan karjatilallisten arjesta.

Toinen tutkimukseni keskeinen tulos on, että karjatilalliset ovat halunneet kuvilla ja teksteillään laajemmin avata nautakarjatilojen arkea, joka usein näyttäytyy Ammu! -kuvissa ja tarinoissa jatkuvana selviytymiskamppailuna. Karjatilojen määrä vähenee koko ajan, ja

jäljellä olevat joutuvat pinnistelemaan selviytyäkseen. Karjatilojen suuntaus on kohti suurempia yksiköitä, jolloin investoinnit voivat käydä liian raskaiksi. Jokapäiväinen työkin tiloilla on usein tietynlaista kamppailua arkisia haasteita vastaan. Esimerkiksi työ- ja yksityiselämä ovat perhetiloilla kietoutuneet toisiinsa. Karjatilallisilla ei ole varsinaisia työaikoja vaan työt jatkuvat, kunnes kaikki tarvittavat työt on saatu hoidetuksi. Eteen tulevat vastoinkäymiset, kuten sairastuneet lehmät, pidentävät työpäivää.

Toisaalta Ammuu! -kuvat ja niihin liittyvät kirjoitukset eivät kerro vain selviytymiskamppailusta, vaan niistä välittyy myös paljon arkista iloa ja ylpeyttä omasta työstä. Terveinä syntyneet vasikat, lehmät laitumella kauniissa luonnossa ja sukupolvelta toiselle kulkeva työ tuottavat erityistä mielihyvää. Karja on läsnä monissa kuvissa, mutta yleensä teksteissä karjatilalliset avaavat kuvien tapahtumia omasta näkökulmastaan, vähemmän eläinten. Karjatilallisten ristiriitainen suhde eläimiin tulee esille erityisesti selviytymiskamppailua koskevassa aineistossa. Lehmät ovat tuotantoeläimiä, niistä riippuu karjatilallisten elanto, joka voi olla tiukassa. Samalla osa karjatilallisista pyrkii tuomaan esiin myös hyödykettä läheisempää suhdetta eläimiinsä.

Tutkimukseni on nostanut esille myös, miten karjatilalliset ovat Ammuu! -valokuvakilpailun kuvilla ja teksteillä pyrkineet osallistumaan yhteiskunnalliseen keskusteluun maatalouden tilasta, vaikka kilpailun järjestäjä eli Suomen maatalousmuseo Sarka ei tätä kilpailukutsussa tuonut esiin. Lähettämillään aineistoilla karjatilalliset tuntuvat jatkuvasti pyrkivän vastaamaan esimerkiksi eläinten hyvinvointiin ja maatalouden ympäristövaikutuksiin liittyviin kysymyksiin. Tästä herää kysymys, jääkö tavallisten karjatilallisten ääni yhteiskunnassa kuulumattomiin. Onko heillä ylipäätään kanavia, joissa tuoda esiin omaa arkeaan ja sen kasvavia haasteita? Karjatilalliset kohtaavat vihapuhetta työstään esimerkiksi sosiaalisessa mediassa, joten kynnyksen omien näkökulmien esille tuomiseen voi tuntua ylitsepääsemättömän korkealta. Ammuu! -valokuvakilpailussa museo koettiin turvalliseksi väyläksi osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun. Museoilla onkin mahdollisuus luoda neutraaleja tiloja erilaisille keskusteluille, joissa vähemmälle huomiolle jääneet ihmiset ja yhteisöt saavat äänensä kuuluviin.

Vuosikymmenien kuluttua uudelleen tarkasteltuna nyt tuore Ammuu! -aineisto näyttää jo aivan toiselta. Kuvissa näkyvät vanhat parsinavetat todennäköisesti katoavat vähitellen. Kiinnostavaa on, mitä tapahtuu karjatilojen olemassaololle ja sukupuolten väliselle työnjaolle, ja millaiseksi naisen paikka tiloilla muotoutuu. Itsedokumentoimalla tuotettu tutkimusaineisto kertoo karjatilallisten näkökulman erittäin ajankohtaiseen aiheeseen. Koska karjatalous on tällä hetkellä isojen muutosten keskellä, keskustelua sekä tutkimusta olisi tärkeää jatkaa muilla tavoin tuotetuilla aineistoilla, jolloin kuva karjatalouden arjesta ja tilasta rikastuisi.

Lähteet

Tutkimusaineistot

SARKA VK 710:1–248 Ammu! Karjatilan elämää -valokuvakilpailun aineisto. Suomen maatalousmuseo Sarka.

Kirjallisuus

Aaltola, Elisa. 2021. *Kerronnasta: Eronteko ja yhteys*. Blogikirjoitus. Voiko eläintä kertoa. Eläinten käsitteellistämisen haasteet tieteissä ja taiteissa -hanke. Julkaistu 12.9.2021.

<https://voikohanke.com/2021/09/12/kerronnasta-eronteko-ja-yhteys/>.

Ahola, Teemu. 2021. The TAKO Network – Developing Collections Together. Teoksessa *Museum Studies: Bridging Theory and Practice*, toimittaneet Nina Robbins, Suzie Thomas, Minna Tuominen ja Anna Wessman, 236–252. Jyväskylä: University of Jyväskylä, Open Science Centre / ICOFOM (International Committee for Museology).

Annes, Alexis, Wynne Wright ja Michelle Larkins. 2021. 'A Woman in Charge of a Farm': French Women Farmers Challenge Hegemonic Femininity. *Sociologia Ruralis. Journal of the European Society for Rural Sociology* 61(1): 1–26. <https://doi.org/10.1111/soru.12308>.

Autonen-Vaaraniemi, Leena. 2021. Miesten käytäntöjen tutkiminen visuaalisin tutkimusmenetelmin: Valokuvat aineiston hankinnassa ja aineistona. Teoksessa *Miestutkimuksen metodologiaa*, toimittaneet Timo Aho, Jiri Nieminen ja Arttu Salo, 137–160. Tampere: Vastapaino.

Backa, Andreas. 2020. "My Responsibility, My Food": Meat, Slaughter and Self-sufficiency. *Ethnologia Fennica* 47(2): 54–76. <https://doi.org/10.23991/ef.v47i2.88801>.

Baker, Tagen Towsley, Claudia Radel, Liza Dale-Hallett ja Catherine Forge. 2021. Photovoice, Claiming Visibility, and Women's Farming Identities in Australia. *Emotion, Space and Society* 41(11): 1–8. <https://doi.org/10.1016/j.emospa.2021.100835>.

Bock, Annekatrin, Holger Isermann ja Thomas Knieper. 2011. Quantitative Content Analysis of the Visual. Teoksessa *The SAGE Handbook of Visual Research Methods*, toimittaneet Eric Margolis ja Luc Pauwels, 265–282. Los Angeles: SAGE. <https://dx.doi.org/10.4135/9781446268278.n14>.

Bryant, Lia. 2003. "Gendered Bodies, Gendered Knowledges: Information Technology in Everyday Farming." *Social Science Computer Review* 21(4): 464–474.

Dicks, Bella, Bambo Soyinka ja Amanda Coffey. 2006. Multimodal Ethnography. *Qualitative Research* 6(1): 77–96. <https://doi.org/10.1177/1468794106058876>.

Digi- ja väestötietovirasto. N.d. Etunimen muuttaminen. Luettu 27.4.2023. <https://dvv.fi/etunimen-muuttaminen>.

Douglas, Mary. 2000. *Puhtaus ja vaara: Rituaalisten rajanvedon analyysi*. Suomentaneet Virpi Blom ja Kaarina Hazard. Tampere: Vastapaino.

Dürnberger, Christian. 2019. "You Should Be Slaughtered!" Experiences of Criticism, Hate Speech, Motives and Strategies among German-speaking Livestock Farmers Using Social Media. *International Journal of Livestock Production* 10(5): 151–165.

Enn, Billy. 2014. Arjen yllätyksiä: Huomaamattoman etnografia ja kulttuurianalyysi. Teoksessa *Moniulotteinen etnografia*, toimittaneet Pilvi Hämeenaho ja Eerika Koskinen-Koivisto, 59–76. Ethnos-toimite 17. Helsinki: Ethnos ry.

- Ehn, Billy ja Orvar Löfgren. 1996. *Vardagslivets etnologi: Reflektioner kring en kulturvetenskap*. Stockholm: Natur och kultur.
- Erixon, Sigurd. 1967. European Ethnology in our Time. *Ethnologia Europaea* 1(1): 5–11. <https://doi.org/10.16995/ee.3156>.
- Etu- ja sukunimilaki. 19.12.2017/946. Luettu 27.4.2023. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2017/20170946>
- Fingerroos, Outi ja Jukka Jouhki. 2014. Etnologinen kenttätyö ja tutkimus: Metodien monimuotoisuuden pohdintaa ja esimerkitapauksia. Teoksessa *Moniulotteinen etnografia*, toimittaneet Pilvi Hämeenaho ja Eerika Koskinen-Koivisto, 79–108. Ethnos-toimite 17. Helsinki: Ethnos ry.
- Fingerroos, Outi ja Konsta Kajander. 2022. Etnografia, paradigmatt ja agendahypyt. Teoksessa *Kulttuurien tutkimuksen menetelmät*, toimittaneet Outi Fingerroos, Konsta Kajander ja Tiina-Riitta Lappi, 25–44. Tietolipas 274. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Gye, Lisa. 2007. Picture This: The Impact of Mobile Camera Phones on Personal Photographic Practices. *Continuum, Journal of Media & Cultural Studies* 21(2): 279–288. <https://doi.org/10.1080/10304310701269107>.
- Hakala, Outimajja. 2022. Elämien kuvaamisen tasot. Teoksessa *Tunteva tuote: Kuinka eläimistä tuli osa teollista tuotantoa?*, toimittaneet Taija Kaarlenkaski ja Otto Latva, 251–272. Tampere: Vastapaino.
- Helsti, Hilikka. 2000. *Kotisyntytysten aikaan: Etnologinen tutkimus äitiyden ja äitiysvalistuksen konflikteista*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 785. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hieta, Hanneleena. 2016. Kyselyt arkistohoidollisesta näkökulmasta: Hyvin suunniteltu on puoliksi tehty. Teoksessa *Kirjoittamalla kerrotut: Kansatieteelliset kyselyt tiedon lähteenä*, toimittaneet Pirjo Korkiakangas, Pia Olsson, Helena Ruotsala ja Anna-Maria Åström, 57–79. Ethnos-toimite 19. Helsinki: Ethnos ry.
- Hieta, Hanneleena, Tuomas Hovi ja Helena Ruotsala. 2015. Kulttuuriperintö. Teoksessa *Askel kulttuurien tutkimukseen*, toimittanut Jaana Kouri, 311–322. Scripta Aboensia 3. Turku: Turun yliopisto, folkloristikka, kansatiede ja uskontotiede.
- Hokka Johanna, Elisa Kurtti ja Pia Olsson. 2022. Zoom-ryhmähaastattelun toimijuuksia rakentamassa: Uusmaterialistisia tulkintoja verkkovälitteisestä vuorovaikutuksesta. *Elore* 29(1): 114–136. <https://doi.org/10.30666/elore.112294>.
- Hokkanen, Ann-Helena. 2015. *Hot-Iron Disbudding Pain in Calves: Studies on Perception of Pain and Options to Increase Pain Alleviation*. Dissertationes Scholae Doctoralis Ad Sanitatem Investigandam Universitatis Helsinkiensis. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Hämeenaho, Pilvi. 2014. *Hyvinvoinnin verkostot maaseudulla asuvien äitien arjessa. Etnologinen tutkimus palvelujen käytöstä ja hyvän arjen rakentumisesta*. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Hämeenaho, Pilvi ja Eerika Koskinen-Koivisto. 2014. Etnografian ulottuvuudet ja mahdollisuudet. Teoksessa *Moniulotteinen etnografia*, toimittaneet Pilvi Hämeenaho ja Eerika Koskinen-Koivisto, 8–31. Ethnos-toimite 17. Helsinki: Ethnos ry.
- Högbacka, Riitta. 2003. *Naisten muuttuvat elämänmuodot maaseudulla*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 947. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Kaarlenkaski, Taija. 2017. Lypsäjät, lehmät ja lypsykoneet: Lypsykarjanhoidon teknologisoituminen ja sukupuolittunut työnjako 1800-luvun lopulta 1950-luvulle. *Sukupuolentutkimus-Genusforskning* 30(2): 49–63.
- Kaarlenkaski, Taija. 2018. 'Machine Milking is More Manly than Hand Milking': Multispecies Agencies and Gender and Gendered Practices in Finnish Cattle Tending from the 1950s to the 1970s. *Animal Studies Journal* 7(2): 76–102. <https://ro.uow.edu.au/asj/vol7/iss2/6>.
- Kaarlenkaski, Taija. 2020. "Octav lypsää kuin elävä vasikka": Monilajinen toimijuus ja sukupuoli lypsykoneen käyttöönotossa 1950–1970-luvuilla. Teoksessa *Kanssakulkijat: Monilajisten kohtaamisten jäljillä*, toimittaneet Tuomas Räsänen ja Nora Schuurman, 208–233. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1464. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kaarlenkaski, Taija. 2021. Katse ei-inhimilliseen: Eläinkäänne perinnetieteissä. Teoksessa *Paradigma: Näkökulmia tieteen periaatteisiin ja käsityksiin*, toimittaneet Niina Hämäläinen ja Petja Kauppi, 329–349. Kalevalaseuran vuosikirja. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <https://doi.org/10.21435/ksvk.100>.
- Kaarlenkaski, Taija ja Kati Saarinen. 2013. Mansikki vai numerosarja? Lehmien nimeämisen merkitykset ja muutokset. *Elore* 20(1): 149–161. <https://doi.org/10.30666/elore.79052>
- Kamila, Marjo. 2012. *Katsojana ja katsottuna: Opettajan kontrolloitu ulkoasu*. Nykykulttuurin tutkimuksen julkaisuja 110. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-5236-5>.
- Karttunen, Janne ja Veli-Matti Tuure. 2013. Työnjako perustuotantoa harjoittavissa ja monialaisissa maatalousyrittäjissä. Työtehosteuran tiedote *Maataloustyö ja tuottavuus* 6/2013 (648). <https://www.tts.fi/files/1061/mati648.pdf>.
- Keski-Suomen museo. N.d. *Ohjeita nykydokumentointiin*. Luettu 27.4.2023. <https://www.jyvaskyla.fi/keskisuomenmuseo/tietopalvelu/ohjeita-nykydokuun>.
- Kiiskinen, Karri ja Hanneleena Hieta. 2019. Osallistujana, osallisena ja tutkijana. Teoksessa *Liikettä rajapinnoilla: Keskusteluja etnologian osallistavuudesta. Rörelser och gränssytor. Etnologiska diskussioner om samverken*, toimittaneet Hanneleena Hieta, Karri Kiiskinen, Maija Mäki, Päivi Roivainen ja Ann-Helen Sund, 27–35. Ethnos-toimite 21. Helsinki: Suomen kansatieteilijöiden yhdistys Ethnos ry.
- Knuuttila, Seppo. 2014. Tavallisen hyvä elämä. Teoksessa *Työväestö ja hyvinvointi*, toimittanut Matti Hannikainen, 263–271. Väki voimakas 27. Tampere: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura.
- Komonen, Atte. 2020. Biologinen sukupuoli. *Tieteessä Tapahtuu* 38(1). <https://journal.fi/tt/article/view/89802>.
- Kortelainen, Kaisu. 2013. Muistin kuvia tehdasyhteisöstä: Moniaistisuus etnografiassa ja muistitietotutkimuksessa. Teoksessa *Visuaalisen kokemus: Johdatus moniaistiseen analyysiin*, toimittaneet Päivi Granö, Anne Katarina Keskitalo ja Suvi Ronkainen, 97–120. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Koskela, Helky. 2018. Kuinka tavoittaa hoivakodin henki? Valokuvaelisaatio tutkimusmetodinä. Teoksessa *Moniulotteinen etnografia*, toimittaneet Pilvi Hämeenaho ja Eerika Koskinen-Koivisto, 212–234. Ethnos-toimite 17. 2. painos. Helsinki: Ethnos ry.

- Koskinen-Koivisto, Eerika, Tuuli Lähdesmäki ja Viktorija L. A Ceginskas. 2021. Introduction: Ethnography with a twist. Teoksessa *Challenges and Solutions in Ethnographic Research. Ethnography with a Twist*, toimittaneet Tuuli Lähdesmäki, Eerika Koskinen-Koivisto, Viktorija L.A. Ceginskas ja Aino-Kaisa Koistinen, xx-xxix. New York: Routledge.
- Kotilainen, Virpi. 2021. Timo Liimataisen 30 vuoden ura maitotilallisena päättyi kesällä, ja olo on nyt huojentunut – moni maatila sinnittelee, vaikka voimat alkaisivat ehtyä. *Yle Uutiset* 5.12.2021. <https://yle.fi/uutiset/3-12188516>.
- Latvala, Pauliina. 2004. Kerrotun ja kertomatta jätetyn välillä: Suvun suuri kertomus -keruu ja tutkimusprosessin vaiheet. Teoksessa *Kansanrunousarkisto, lukijat ja tulkinnat*, toimittanut Tuulikki Kurki, 138–170. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lehtola, Veli-Pekka. 2017. Meidän tarinat muiden ottamissa kuvissa: Saamelaisia näkökulmia arkistojen valokuvaan. Teoksessa *Rajaamatta: Etnologisia keskusteluja*, toimittaneet Hanneleena Hieta, Aila Nieminen, Maija Mäki, Katriina Siivonen ja Timo J. Virtanen, 33–67. Seurasäätiön julkaisuja. Ethnos Toimite 20. Helsinki: Ethnos ry.
- Lehtonen, Jussi. 2019. Eläimellistä tutkimusentekoa: Kenttätöitä koiran kanssa. Teoksessa *Liikettä rajapinnoilla: Keskusteluja etnologian osallistavuudesta. Rörelser och gränssytor. Etnologiska diskussioner om samverken*, toimittaneet Hanneleena Hieta, Karri Kiiskinen, Maija Mäki, Päivi Roivainen ja Ann-Helen Sund, 107–137. Ethnos-toimite 21. Helsinki: Suomen kansatieteilijöiden yhdistys Ethnos ry.
- Lehtonen, Veli-Pekka. 2022. Tältä näyttää maatalouden kriisi. *Helsingin Sanomat* 5.12.2022.
- Linné, Tobias. 2016. Cows on Facebook and Instagram: Interspecies Intimacy in the Social Media Spaces of the Swedish Dairy Industry. *Television & New Media* 17(8), 719–733. <https://doi.org/10.1177/152747641665381>.
- Luonnonvarakeskus. 2017. Maatalous- ja puutarhayritysten muu yritystoiminta. Julkaistu 12.10.2017. <https://stat.luke.fi/maatalous-ja-puutarhayritysten-muu-yritystoiminta-2016-ennakko-fi>.
- Luonnonvarakeskus. 2022. Maatalous- ja puutarhayritysten rakenne. Julkaistu 4.5.2022. <https://www.luke.fi/fi/tilastot/maatalous-ja-puutarhayritysten-rakenne/maatalous-ja-puutarhayritysten-rakenne-2021>.
- Löfström, Jan. 1999. 'Mies' ja 'nainen' ynnä muut sukupuoli. Teoksessa *Kulttuurin muuttuvat kasvot: Johdatusta etnologiatieteisiin*, toimittaneet Bo Lönnqvist, Elina Kiuru ja Eeva Uusitalo, 247–367. Tietolipas 155. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Löfgren, Mervi. 2017. Sukupuolen esittäminen albumikuvissa. Teoksessa *Kuvatut kulttuurit: Johdatus visuaaliseen antropologiaan*, toimittaneet Jari Kupiainen ja Liisa Häkkinen, 161–178. Tietolipas 253. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Marvin, Gary ja Susan McHugh. 2014. In It Together. An Introduction to Human-Animal Studies. Teoksessa *Routledge Handbook of Human-Animal Studies*, toimittaneet Garry Marvin ja Susan McHugh, 1–9. Lontoo: Routledge.
- Munz, Stevie. 2021. I'm More Than a Farmer's Wife. *The Qualitative Report* 26(7): 2152–2167. <https://doi.org/10.46743/2160-3715/2021.4791>.
- Museolaki. 15.3.2019. <https://finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190314>.
- Mustajoki, Pinja. 2022. Kuviteltu, kuvattu ja todellinen tuotantoeläin. Teoksessa *Tunteva tuote: Kuinka eläimistä tuli osa teollista tuotantoa?*, toimittaneet Tajja Kaarlenkaski ja Otto Latva, 349–370. Tampere: Vastapaino.

- Mäki, Maija ja Päivi Roivainen. 2019. Vallan, vaikuttavuuden ja vuorovaikutuksen kentät. Teoksessa *Liikettä rajapinnoilla: Keskusteluja etnologian osallistavuudesta. Rörelser och gränsytor: Etnologiska diskussioner om samverken*, toimittaneet Hanneleena Hieta, Karri Kiiskinen, Maija Mäki, Päivi Roivainen ja Ann-Helen Sund, 201–209. Ethnos-toimite 21. Helsinki: Suomen kansatieteilijöiden yhdistys Ethnos ry.
- Mäki, Maija. ja Eija Schwartz. 2018. "Mä elän niitä paikkoja edelleen": Elämistilat kulttuuriperintönä yhden suvun muistelukerronnassa. *Sananjalka* 60(60): 238–259. <https://doi.org/10.30673/sja.70059>.
- Mäkipere, Tuovi. 2022. Kuvasta maanviljelijän tunnistaa. *Maaseudun Tulevaisuus*, 12.8.2022, 11–12.
- Mäkiranta, Mari. 2013. Semioottinen valokuva-analyysi, kuvan monimerkityksellisyys ja visualisoitu kokemus. Teoksessa *Visuaalisen kokemus: Johdatus moniaistiseen analyysiin*, toimittaneet Päivi Granö, Anne Katarina Keskitalo ja Suvi Ronkainen, 13–24. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Nousiainen, Susi. 2020. *Sukupuoleen katsomatta: Kuinka kohdata monimuotoisuus*. Jyväskylä: Atena.
- Norring, Marianna. 2014. Selvitys nautojen liikkumista rajoittavien pitomuotojen hyvinvointivaikutuksista. Teoksessa *Selvitys nautojen parressa ja pihatossa pidon hyvinvointi- ja talousvaikutuksista*. 9–21. Helsingin yliopisto: Eläinten hyvinvointikeskus.
- Ockenström, Lauri. 2021. Erwin Panofskyn ikonologia ja sen perintö. Teoksessa *Taidetta tutkimaan: Menetelmiä ja näkökulmia*, toimittaneet Annika Waenerberg ja Satu Kähkönen, 211–230. JYY julkaisusarja 86. Jyväskylä: Kampus Kustannus.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2020. Valtioneuvoston linjaukset varhaiskasvatuksen, esiopetuksen, perusopetuksen, lukio- ja ammatillisen koulutuksen, korkeakoulutuksen, vapaan sivistystyön sekä taiteen perusopetuksen järjestäjille koronavirustartuntojen leviämisen hidastamiseksi. Julkaistu 16.3.2020. <https://okm.fi/-/valtioneuvoston-linjaukset-suosituksista-varhaiskasvatuksen-esiopetuksen-perusopetuksen-lukio-ja-ammattillisen-koulutuksen-korkeakoulutuksen-vapaan-sivist>.
- Paaskoski, Leena. 2008. *Herrana metsässä: Kansatieteellinen tutkimus metsänhoitajuudesta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1170, Tiede. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Palmio, Annu ja Aura Mikkonen. 2018. Umpikauden karkearehun vaikutus poikimahalvausrisktiin. *Suomen Maataloustieteellisen Seuran Tiedote* 35, 1–7. <https://doi.org/10.33354/smst.73090>.
- Panofsky, Erwin. 1955. *Meaning in the Visual Arts*. USA: Doubleday Anchor Books.
- Peltola, Asko. 2000. *Viljelijäperheiden monitoimisuus suomalaisilla maatioilla*. Helsinki: Maatalouden taloudellinen tutkimuslaitos.
- Pruulmann-Vengerfeldt, Pille, Pille Runnel ja Agnes Aljas. 2014. A Multi-Method and Multi-Site Interventionist Approach to Studying Audience Participation in Museums. Teoksessa *Democratising the Museum Reflections on Participatory Technologies*, toimittaneet Pille Runnel ja Pille Pruulmann-Vengerfeldt, 55–74. Switzerland: Peter Lang International Academic Publishing Group.
- Puupponen, Antti. 2022. Ruokaturva, kriisit ja maatalous. *Tieteessä tapahtuu* 40(2). Helsinki: Tieteellisten seurain valtuuskunta.
- Puupponen, Antti, Annika Lonkila, Anni Savikurki, Kaisa Karttunen, Suvi Huttunen ja Anna Ott. 2022. Finnish Dairy Farmers' Perceptions of Justice in the Transition to Carbon-Neutral Farming. *Journal of Rural Studies* 90, 104–112. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2022.01.014>

- Pöytä, Jyrki. 2010. Lähiluku vaeltavana käsitteenä ja tieteidenvälisenä metodina. Teoksessa *Vaeltavat menetit*, toimittaneet Jyrki Pöytä, Helmi Järviluoma ja Sinikka Vakimo, 331–360. Kultaneito VIII. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.
- Pöytä, Jyrki. 2015. *Lähiluvun tieto: Näkökulmia kirjoitetun muistelukerronnan tutkimukseen*. Kultaneito XVII. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.
- Ruotsala, Helena. 2020. Porot, porokoirat ja ihmiset samoilla palkisilla. Teoksessa *Kanssakulkijat: Monilajisten kohtaamisten jäljillä*, toimittaneet Tuomas Räsänen ja Nora Schuurman, 234–255. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1464. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Schuurman, Nora. 2013. Eläin: Tavoittamaton tutkimuskohde. *Elore* 20(1): 13–6. <https://doi.org/10.30666/elore.79045>.
- Seppä, Anita. 2012. *Kuvien tulkinta: Menetelmäopas kuvataiteen ja visuaalisen kulttuurin tulkitsijalle*. Helsinki: Gaudeamus.
- Seppänen, Janne. 2006 [2001]. *Katseen voima: Kohti visuaalista lukutaitoa*. Tampere: Vastapaino.
- Siiskonen, Pirjo. 2004. Maatila yrityksenä ja viljelijäperheen kotina. Teoksessa *Suomen maatalouden historia III: Suurten muutosten aika: Jälleenrakennuskaudesta EU-Suomeen*, toimittanut Pirjo Markkola, 187–288. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Silvasti, Tiina. 2003. Bending Borders of Gendered Labour Division on Farms: The Case of Finland. *Sociologia Ruralis* 43(2): 154–166. <https://doi.org/10.1111/1467-9523.00236>
- Silvasti, Tiina. 2001. Isäntänä nainen: Sukupuolisidonnaisen työnjaon yhteen suuntaan läpäisevät rajat. *Naistutkimus - Kvinnoforskning* 14(4): 37–48.
- Silvasti, Tiina. 2000. Kotitalo, kotitila ja luopuminen. *Janus* 8(3), 231–248.
- Sinisalo, Hannu. 2005. Kuva tutkimuksen välineenä ja kohteena. Teoksessa *Polkuja etnologian menetelmiin*, toimittaneet Pirjo Korkiakangas, Pia Olsson ja Helena Ruotsala, 206–232. Ethnos-toimite 11. Helsinki: Ethnos ry.
- Sireni, Maarit. 2015. Emännästä yrittäjäksi: Maaseudun naista koskevien puhetaipojen muutos. *Sukupuolentutkimus – Genusforskning* 28(1), 18–29.
- Shortall, Sally. 2000. "In and Out of the Milking Parlour: A Cross-national Comparison of Gender, the Dairy Industry and the State." *Women's Studies International Forum* 23(2): 247–257. [https://doi.org/10.1016/S0277-5395\(00\)00075-3](https://doi.org/10.1016/S0277-5395(00)00075-3).
- Sommestad, Lena ja Sally Ann McMurry. 1998. "Farm Daughters and Industrialization: A Comparative Analysis of Dairying in New York and Sweden, 1860–1920." *Journal of Women's History* 10(2): 137–164. <https://doi.org/10.1353/jowh.2010.0329>.
- Suopajärvi, Tiina. 2009. *Sukupuoli meni metsään: Luonnon ja sukupuolen polkuja metsäammattilaisuudessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1255. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Suopajärvi, Tiina, Eerika Koskinen-Koivisto, Kristiina Korjonen-Kuusipuro, Kirsi-Maria Hytönen ja Pilvi Hämeenaho. 2019. Tunteilla on väliä: Tutkijan tunteet etnografisessa tutkimusprosessissa. *Elore* 26(2), 42–67. <https://doi.org/10.30666/elore.77809>
- TAKO. N.d. *Nykydokumentointi. Ammatillisten museoiden tallennus- ja kokoelmayhteistyöverkosto*. Luettu 27.4.2023. <https://takoverkosto.fi/fi/nykydokumentointi>.
- Tieteen termipankki. 2021. *Ihmistieteet: sukupuoli*. Muokattu 17.5.2021. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Ihmistieteet:sukupuoli>

- Tietohaarukka. 2021. *Tietoa ravintoketjusta*. Ruokatieto Yhdistys ry. Luettu 27.4.2023. https://ruokatieto.fi/wp-content/uploads/2023/01/tietohaarukka_2021_suomi.pdf.
- Tinkler, Penny. 2014. *Using Photographs in Social and Historical Research*. Lontoo: SAGE
- Työterveyslaitos. 2016. *Työterveys ja maatalous Suomessa 2014*. Työterveyslaitos. Luettu 27.4.2023. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130362/TyoterveysJaMaatalousSuomessa2014.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Työvoimatutkimus. 2017. *Työllisyys ja työttömyys 2017*, liitetaulukko 34. Työlliset ammatin (Ammattiluokitus 2010) ja sukupuolen mukaan vuonna 2017, 15–74-vuotiaat. Suomen virallinen tilasto (SVT). Helsinki: Tilastokeskus. Muokattu 12.4.2018. https://www.stat.fi/til/tyti/2017/13/tyti_2017_13_2018-04-12_tau_034_fi.html.
- Vallius, Antti. 2020. Tärkeiksi kuvatut paikat: Valokuvahaastattelu ylijärjellisten paikkasuhteiden tarkastelussa. Teoksessa *Kulttuuriperinnön muuttuvat merkitykset: Heikki Hangan juhlakirja*, toimittaneet Hanna Pirinen, Tuuli Lähdemäki ja Annika Waenerberg, 156–169. Taidehistoriallisia tutkimuksia, Konsthistoriska studier 52. Helsinki: Taidehistorian Seura.
- Vilmilä, Fanny ja Tomi Kiilakoski. 2018. Katso kuvat: Visuaaliset menetelmät nuorten ja nuorisotyön tutkimuksessa. Teoksessa *Miten tutkia nuoria ja nuorisotyötä*, toimittaneet Tomi Kiilakoski ja Päivi Honkatukia, 221–240. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisu 206. Tampere: Vastapaino.
- Ylivuori, Soile. 2022. Historiallinen analyysi ja sukupuoli. Teoksessa *Avaimia menneisyyteen: Opas historiantutkimuksen menetelmiin*, toimittaneet Mirkka Danielsbacka, Matti O. Hannikainen ja Tuomas Tepora, 20–38. Helsinki: Gaudeamus.

Etnologi, FT Maria Vanha-Similä toimii tutkijatohtorina Jyväskylän yliopistolla Koneen Säätiön rahoittamassa *Minun maaseutuni: Ylisukupolvisuus, paikka ja sukupuoli suomalaisten maaseutusuhteen rakentajina* -tutkimushankkeessa.

Itseksi puiden kanssa

Minuutta jäsentävät puut suomalaisessa nykyrunoudessa ja lempipuuaiheisessa verkkokyselyssä

Karoliina Lummaa, Kaisa Vainio, Aino Korrensalo, Tuomo Takala ja Eeva-Stiina Tuittila

Jokainen tuntee

puun joka on enemmän puu kuin muut puut

hänen puunsa kodin edessä

merkitys jota ei voi kaataa koska se on lähellä ja joskus painaa oksansa, aiheuttaa

minun puuni suojelee taloa jossa kotini on toisten kotien väleissä
minun tiputteleva puuni, kausienergia ilopuu värimatto, minun puuni
puiden puu, laulavien lepopuu silmä silmä nenä puu
kattojen yllä valaiseva puu

[...]

(Erra 2021, 9.)

Satu Erran *Hetkenä minä* -kokoelman (2021) yllä siteeratut säkeet avaavat jotakin tunnistettavaa ihmisten suhteista puihin: monella on yksi erityinen puu – puu ylitse muiden. Erra kuvaa erityistä puuta yksilönä, jonka merkittävyys liittyy tavalla tai toisella sen puuolemukseen. Puu, joka on ”enemmän puu kuin muut puut” suojaa ehkä paremmin, tuottaa enemmän hedelmiä tai kannattelee lintujen pesiä tai ihmiskiipeilijöitä, on kauniimpi kuin muut, tai kasvaa korkeammalla kuin muut. Erran *Hetkenä minä* on runoteos ihmisten puusuhteista ja samalla se on tutkielma ihmisen identiteetin muotoutumisesta ja minäkuvista. 2020-luvun taitteessa puu- ja metsäsuhteita käsitteleviä runokokoelmia on ilmestynyt Suomessa runsaasti, ja niistä monissa puiden yhteys ihmisen identiteettiin ja minuuteen on kantava aihe.

Identiteettiin ja minuuteen kietoutuvat puusuhteet nousevat esiin myös *Puut lähellämme* -hankkeen vuosina 2019–2020 toteutetussa lempipuuaiheisessa verkkokyselyssä. Ihmisten lempipuihin liittyy konkreettisen tekemisen ja aistielämysten lisäksi valtava määrä muistoja, tunteita ja kokemuksia. Kuten puuaiheisessa nykyrunoudessa, myös kertomusaineistossa

on tunnusomaista, että ihmiset jäsentävät puusuhteensa myötä elämäänsä ja minuuttaan.¹ Saamiemme vastausten perusteella lempipuita voikin luonnehtia Osmo Pekosen (2003, 169) sanoin “muiston tyyssijoiksi” ja “ystävistä uskollisimmiksi” sekä puiden tuntemista, istuttamista ja vaalimista “elämän ylistämiseksi”. Vastaavia havaintoja identiteetin ja luonto- ja paikkasuhteen yhteyksistä on tehty suomalaisessa luontosuhdetutkimuksessa laajemminkin (ks. esim. Laurén 2006, 13–14, 77–85; Meriläinen-Hyvärinen 2010, 76–77; Halla, Karhunkorva ja Laine 2020, 25–29).

Puu- ja metsäaiheisten runokokoelmien ja luontosuhdetutkimusten runsastuminen ovat esimerkkejä ihmisten kasvavasta kiinnostuksesta luontoon, metsiin ja puihin. Tämä 2010-luvulta lähtien vahvistunut ilmiö näkyy laajalti erilaisissa mediakampanjoissa sekä vilkkaana julkisuudessa käytynä keskusteluna luonnonvarahallinnasta, kaupunkisuunnittelusta ja luontoarvoista (esim. Halla ja Laine 2022). Myös tietokirjallisuudessa ja tieteellisessä tutkimuksessa luonto- ja ympäristöaiheita tarkastellaan yhä laajemmin ja moninaisemmin, esimerkiksi metsien muutosta teoksessa *Metsä meidän jälkeemme* (Jokiranta ym. 2019), puiden toimintoja teoksessa *Puiden salattu elämä* (Wohlleben 2016) sekä ympäristöahdistusta ja muita ympäristötunteita teoksessa *Mieli maassa? Ympäristötunteet* (Pihkala 2019). Kiinnostus luontoon näkyy toisaalta myös lisääntyneenä luontomatkoiluna, kaupungeissakin (ks. Huttunen 2023).

Ihmisten luontosuhteiden tutkimuksessa yksittäisten puiden voidaan odottaa ilmentävän erilaisia asioita kuin esimerkiksi metsien tai muiden kokonaisten ekosysteemien. Puut ovat suuria ja näkyviä ei-inhimillisiä olentoja, jotka kasvavat usein ihmisen naapureina, myös sellaisten ihmisten, joiden elinympäristöstä metsä tai muut luonnonympäristöt ovat kaukana. Puut voivat olla ihmisten hoivan kohteina lemmikkien tavoin, mutta toisaalta ne pitkän elinikänsä vuoksi voivat ilmentää pysyvyyttä ja kuulumista tiettyyn paikkaan. Koska nykyajan puusuhteet on aiemmassa tutkimuksessa pitkälti sivuutettu, tässä artikkelissa puhumme puista yksilöinä, emme niinkään metsiä muodostavina joukkoina.

Tutkimme puiden ja puusuhteiden merkityksiä minuuden ja oman elämäntarinan jäsentäjänä suomalaisessa nykyrunoudessa ja *Puut lähellämme* -hankkeen verkkokyselyn kertomusaineistossa. Kysymme ensinnäkin, miten minuutta jäsenetään suhteessa puihin. Minuudella tarkoitamme ihmisen tietoa ja käsitystä omasta itsestään, ja identiteetillä viittaamme minuuden jäsentämiseen suhteessa muihin ihmisiin ja ei-inhimillisiin olentoihin (ks. Tieteen termipankki 2021, Minuus). Toiseksi kysymme, mitä kahden erilaisen aineiston rinnakkaisluenta tutkimustuloksineen antaa luontosuhdetutkimukselle folkloristisessa ja kulttuurintutkimuksellisessa kehityksessä. Molemmat puuaiheiset tekstiaineistomme liittyvät vahvasti itseilmaisuuksiin ja omien tuntemusten ja kokemusten sanoittamiseen. Kaunokirjallisuuden lajeista keskitymme runouteen sillä oletuksella, että yksilölliset puihin liittyvät tunteet, kokemukset ja tuntemukset tulevat sanoitetuiksi tiiviimmin ja korostuneemmin runoudessa kuin kertomakirjallisuudessa (ks. esim. Tossavainen 2008, 177–179, 207–208; Soukka 2022, 20–22). Runous lajina paitsi ilmentää myös herättää lukijassa monenlaisia tunteita ja tuntemuksia (Kainulainen 2016, 11–14). Kiinnostustamme puurunoihin on toki herättänyt myös

1 Puiden merkityksellisyys sekä ihmisten tarve jakaa puusuhteitaan ja -tuntojaan näkyy paitsi verkkokyselyn suosiossa myös palautteissa, joita kyselylomakkeen loppuun jätettiin. Useat vastaajat kiittivät mahdollisuudesta vastata kyselyyn ja pitivät tutkimuksen aihetta kiinnostavana ja tärkeänä. Vastauksista kävi ilmi myös puusuhteen henkilökohtaisuus ja intiimiys: useat vastaajat kertoivat, etteivät ole jakaneet henkilökohtaista puukokemustaan kenenkään kanssa ennen tutkimukseen osallistumista.

suomalaisten puurunojen valtava, toistaiseksi vaillinaisesti kartoitettu joukko. Ajatteleme, että kertomusaineisto ja puuta vilisevä nykyrunous kertovat molemmat jotakin olennaista suomalaisten puusuhteista tänä päivänä.

Keskitymme nykysuomalaisten puusuhteisiin peilaten niitä kansanperinteen myyttisiin aineksiin, tiedostaen uskomusten vaikutuksen nykysuomalaisten ajatteluun ja kokemusmaailmaan. Ihmisen elinpiirin puut merkitsevät fyysisesti ja kuvaannollisesti ei-inhimillisen todellisuuden ja ihmisen elinpiirin rajan. Puuta voidaan näin tarkastella symbolisena välittäjänä noiden kahden todellisuuden välillä. Esimerkiksi karsikkopuiden ja ristipuiden avulla on jäsennetty elämänhistoriallisia siirtymiä viestittäen vainajalle, ettei hän kuulu enää ihmisten maailmaan (Vilkuna 1992). Pihoilla tai kylien keskiössä puuyksilöt ovat olleet merkittäviä jäseniä kylä- ja sukuyhteisöjen lyylipuina ja pitämyspuina (Haavio 1992b, 45; Sarmela 1994, 46).

Kansanperinteen rinnalla tarkastelemme puusuhteita taide- ja kirjallisuushistoriallisissa yhteyksissä. Puut kuuluvat olennaisesti kuva- ja valokuvataiteen esittämään suomalaiseen mielenmaisemaan (Lukkarinen ja Waenerberg 2004; Kovalainen ja Seppo 2014; Honkalinna 2017). Kaunokirjallisuudessa puut ovat – kansanperinteestä ammentaen – symboloineet inhimillisen kokemusmaailman ylittävää todellisuutta (Lassila 2011, 209–223; Seppä 2020; Paljakka 2022, 62). Nykykirjallisuudessa ihmisten minäkuvat, elämäntarinat, puusuhteet ja yleisempi ympäristöhuoli kytkeytyvät yhteen esimerkiksi Mia Myllymäen ja Anu Korpisen toimittamassa *Metsän kronikka* -kertomuskokoelmassa (Osuuskumma 2019), Katri Naukarin *Yhden puun tuho* -romaanissa (WSOY 2021) ja Osmo Pekosen toimittamassa *Elämän puu* -esseekokoelmassa (WSOY 1997). Kuten suomalaisessa kirjallisuuden- ja kulttuurintutkimuksessa on viime aikoina havaittu, puun materiaalinenkin käyttöarvo ja siihen liittyvät perinteet ovat oma tärkeä ulottuvuutensa puusuhteiden kaunokirjallisissa kuvauksissa (Mikkonen 2017, 38–54; Laihin 2020, 151–152; Pihlström ja Viherä-Aarnio 2020; Paljakka 2022, 54).

Aloitamme artikkelin esittelemällä tarkemmin aineistomme, tutkimusmenetelmämme sekä keskeiset monilajisten suhteiden tutkimiseen liittyvät käsitteelliset lähtökohtamme. Seuraavaksi tarkastelemme rinnakkain runo- ja kertomusaineistojen puusuhteita ja minuuden tematiikkaa. Käsittelyjärjestys noudattaa löytämiämme elämäntarinallisia yhteyksiä ihmisten ja puiden välillä: aloitamme syntymään ja kasvuun liittyvistä puukuvauksista ja etenemme erilaisten ihmisen elämän ja puun elämän yhteyksien jäsennyksistä kohti katoamisen ja kuoleman teemoja. Artikkelin loppuun kokoamme ensin yhteen keskeiset havainnot aineistojen temaattisesta analyysistä ja pohdimme sitten kahden erilaisen puusuhteiden rinnastamista luontosuhteiden tutkimusta rikastavana tutkimusasetelmana.

Puiden ja minuuden suhde tutkimuskysymyksenä

Ihmisten puusuhteet ja puiden merkitykset ihmisille ovat hyvin moninaisia ilmiöitä tutkittaviksi. Tässä artikkelissa keskitymme ihmisten puusuhteisiin minuuden, identiteetin ja elämäntarinan jäsentämisen näkökulmista, koska nämä teemat nousevat keskeisiksi molemmassa aineistoissa, kiinnostaviin kontrasteihin asetuen. Tutkimusasetelmamme ja -kysymyksemme perustuvat laajempaan monitieteiseen tutkimustyöhön *Puut lähellämme* -hankkeessa, joten avaamme ensin tutkimuskysymyksemme muodostumista ja etenemme sitten aineiston, menetelmien ja käsitteiden yksityiskohtaisempaan kuvaamiseen. Artikkelin

perustana on internetissä toteutettu lempipuuaiheinen verkkokysely (2019–2020), jossa ihmisten puusuhteita selvitettiin kysymällä ihmisten ja heidän lempipuidensa ominaisuuksia sekä pyytämällä vastaajia kertomaan lempipuistaan ja niihin liittyvistä kokemuksista, muistoista ja ajatuksista. Kyselyn perusteella oli selvää, että puusuhteet ovat ihmisille hyvin tärkeitä ja ne saavat monia eri muotoja. *Puut lähellämme* -hankkeen moniaineistaisen tutkimusasetelman mukaisesti halusimme seuraavaksi selvittää, millaisia puusuhteita samana ajankohtana julkaistussa runoudessa ilmenee – ja kuinka paljon niitä ylipäätään käsitellään.

Vuosina 2019–2021 julkaistuista noin 80 suomenkielisestä runokokoelmasta miltei puolessa käsitellään metsiä ja puita sekä metsä- ja puusuhteita. Puuyksilöitä käsittelevissä runoissa yleistä on paitsi puiden fyysisistä ominaisuuksista viehättyminen myös puiden yksilöllisyyden tai olemuksen pohtiminen suhteessa minuuteen. Tämä puiden kanssa itseksi tulemisen tematiikka kytkeytyi vahvasti verkkokyselyaineistoon ja erityisesti avoimen kentän vastauksiin, joita ihmiset olivat kirjoittaneet kysymykseen ”Miksi valitsit tämän puun? Onko puulla tarina?” Näiden löydösten pohjalta tutkimuskysymyksemme tässä artikkelissa koskee puusuhteita minuuden jäsentäjinä rinnakkain runo- ja verkkokyselyaineistoissa. Koska aineistojen yhdistely on tutkimusasetelmana poikkeuksellinen, kysymme myös, mitä tällainen asetelma antaa luontosuhteiden tutkimukselle.

Ennen tutkimusaineistojen tarkempaa esittelyä on paikallaan huomauttaa niiden perustavanlaatuisista eroista. Runokokoelmat ovat tunnistettavan kirjailijan käsialaa ja verkkokyselyvastaukset lähtökohtaisesti anonyymeja. Verkkokyselyssä on vastattu tiettyihin, tutkijoiden tiedontarpeista nouseviin kysymyksiin, ja vastauksissa on todennäköisesti pyritty informatiivisuuteen. Avoimen kentän vastauksissa on toki myös vastaajan omaehtoisempaa muistelua ja puusuhteen reflektointia. Runoilijoita puolestaan on ajanut taiteellisen ilmaisun tarve, joskin siihen liittyyneen olennaisesti itsen, oman elämän ja luontosuhteen reflektointia. Ajatusten, kokemusten tai ideoiden välittämisen rinnalla runoilijat ovat korostuneen kiinnostuneita ilmaisutavoista: kielen soinnillisista ja rytmisistä piirteistä, kielikuvista, tekstin visuaalisista ulottuvuuksista ja muista runoilmaisun keinoista. Kertomusaineistossa tällaista muodollista ulottuvuutta ei välttämättä ole, tai se ei ainakaan ole samassa määrin itsetarkoituksellista. Kyselyyn vastaajalla on myös käytössään erilainen tila kuin runoilijalla: hän tiivistää puusuhteensa yhteen tekstikenttään. Kaunokirjallinen aineisto eroaa kertomusaineistosta myös mahdollisella kuvitteellisuudellaan: runoudessa ilmaisunsa saavat puusuhteet saattavat olla kuviteltuja, mutta kyselyvastauksissa ihmiset ovat kertoneet etupäässä oikeista puista.

Erot runo- ja kertomusaineistojen välillä eivät estä tarkastelemasta niitä rinnakkain puusuhteiden jäsennyksinä. Ensinnäkin molemmissa aineistoissa on fiktiivisiä ja todellisiin puusuhteisiin palautuvia ulottuvuuksia. Runoissa kuvattujen puiden ja puusuhteiden innoittajina ovat tiedostetut tai tiedostamattomiksi jäävät kirjailijan omat puukokemukset, ja kyselyvastaukset sisältävät tulkintoja ja moninaista mielikuvallista, jopa kuvitteellista jäsentelyä puun olemuksesta ja merkityksistä. Toiseksi molemmat tekstityypit ovat kielellisesti rakennettuja, ja niiden tutkiminen vaatii sisältöjen ja ilmaisutapojen analyysia ja tulkintaa (ks. Lakomäki, Latvala ja Laurén 2011, 7–11, 21–22; Hämäläinen, Karhu ja Vuorikuru 2019, 22–30, 35–37). Kolmanneksi sekä runoilijoiden että kyselyvastaajien puusuhteiden ja puiden ajattelemisen ja kokemisen taustalla on paljon yhteistä, kansanperinteessä pitkään virrannutta ainesta: puita koskevaa symboliikkaa, arvoja ja käytäntöjä (ks. Gottelier 2017, 36–40; Hämäläinen, Karhu ja Vuorikuru 2019, 24; Siivonen 2020, 14–18).

Ehdotammekin, että kertomusaineistoa ja nykyrunoutta voidaan puiden nykytulkintojen hahmottamiseksi tarkastella rinnakkain kulttuurintutkimuksen näkökulmasta. Kansanrunous ja loitsut on perinteentutkimuksessa nähty perinnetiedon elementtien taiteellisena ilmaisuna, tiivistymänä, jonka varaan koko käsityksemme itämerensuomalaisesta ja suomalais-ugrilaisesta mytologiasta on rakennettu (Siikala 2013, 15–26). Tässä tutkimuksessa verkkokyselyllä kerättyä kertomusaineistoa voi verrata folkloristiseen keruuaineistoon, sukupolvelta toiselle periytyneisiin tarinoihin ja uskomuksiin. Viitteitä kansanperinnetiedosta on nähtävissä edelleen kertomusaineiston välittämässä ihmisten puukäsityksissä ja uskomuksissa, mutta samalla niissä on nähtävissä ajassamme liikkuvien arvojen ja ajatusten aiheuttama muutos. Nykyrunoudessa kansanperinteelliselle ainekselle annetaan toisenlainen, kielellisesti kokeilevampi muoto, ja perinteisiä käsityksiä ja uskomuksia myös haastetaan (Gottelier 2017, 39–40; Gottelier 2020, 40–44). Toki myös kansanperinne muuttuu uusien tulkintojen myötä. Nykyrunouden ja kertomusaineiston vertailu on tässä ajallisessa kontekstissa mielestämme kiinnostavaa siksi, että runous taiteellisena ilmaisuna pystyy notkeasti tulkitsemaan ajankohtaisia käsityksiä.

Kertomusaineistomme on koostettu verkkokyselystä, jonka yhteensä 44 kysymystä oli jaettu kolmeen teemaan: tiedot lempipuusta (esim. laji, arvioitu ikä ja koko, sijainti, ulkonäköpiirteet), tiedot vastaajasta (esim. ikä, sukupuoli, asuinympäristö, koulutus, luontoon liittyvät arvot ja aktiivisuus) sekä suhteesta valittuun lempipuuhun (esim. omistajuus, suhteen kesto, puun mieluisat ominaisuudet sekä puun herättämät tunteet). Kyselyyn vastasi kaikkiaan 1758 eri-ikäistä ihmistä kaikkialta Suomesta. Vastaajista 81 % oli naisia. Suurimmat vastaajaryhmät olivat 50–59-vuotiaat (23%) ja 40–49-vuotiaat (21%). Vastauksia tuli erityisen paljon Helsingistä, Turusta ja Joensuusta sekä näiden kaupunkien lähiympäristöstä, oletettavasti siksi että tutkimus sai näkyvyyttä alueellisissa medioissa. Kysymykset olivat pääosin monivalintakysymyksiä, mutta kysymyksessä ”Miksi valitsit tämän puun? Onko puulla tarina?” vastaajat saivat kertoa omin sanoin suhteestaan lempipuuhun ja sen merkityksestä itselleen. Runoudesta tehtyjä havaintoja vasten kiinnostuimme minuuden ja identiteetin jäsennyksistä, joita vastaajat tekivät kertoessaan lempipuistaan.

Runoaineiston rajasimme vuosina 2019–2021 ilmestyneisiin kokoelmiin, joissa puut ja puusuhteet esiintyvät koko teosta luonnehtivana kantavana aiheena. Tällaisia ovat Anne-Mari Finskan *Metsän mieli* (2021), Olli Sinivaaran *Puut* (2021) ja Nina Rintalan *Puut taipuvat puoleeni* (2021). Lisäksi runoaineistoon kuuluvat Satu Erran kokoelma *Hetkenä minä* (2021) sekä Oili Sainilan kokoelma *Maisema on kirjoittanut minut* (2019), koska molemmissa teoksissa on useita runoja, joissa puusuhteet kytkeytyvät minuuden ja identiteetin kysymyksiin. Samaa tematiikkaa sisältäviä yksittäisiä runoja olemme valinneet myös teoksista, jotka käsittelevät yleisluontoisemmin ihmisen luontosuhdetta. Tähän ryhmään kuuluvat kokoelmat aineistossamme ovat Katja Seudun *Jäätyväinen* (2019), Vesa Haapalan *Hämärä ei tanssi enää* (2019) ja Pirjo Kotamäen *Villit linnut olkapäillä* (2020).

Tutkimusmenetelminä hyödynnämme molempien aineistojen osalla teemoittelevaa analyysia ja lähilukua. Teemoittelu on tapahtunut runoaineiston osalta vaiheittaisesti ensin puusuhteisiin, sitten minuuden ja elämäntarinan jäsennyksiin keskittyen. Kertomusaineistosta on teemoiteltu eri elämänvaiheiden ja minuuden kokemisen kuvauksia. Koska tarkoituksemme on tutkia puun kanssa itseksi tulemisen ilmaisuja nykyrunoudessa ja keräämässämme kertomusaineistossa niitä yhdistävänä temaattisena ilmiönä, emme ole tehneet tarkkaa määrällistä analyysia minuuden jäsennysten esiintymistiheydestä kummassakaan

aineistossa. Tutkimusotteemme on tässä mielessä kirjallisuudentutkimuksellisempi eli keskitymme tietyn teeman tarkasteluun valikoituja tekstiesimerkkejä analysoiden. Tapaamme lukea voi luonnehtia ekokriittiseksi. Ekokritiikki on kulttuuristen (tyypillisesti kaunokirjallisuuden) luontoesitysten humanistista tutkimusta, joka korostaa ei-inhimillisten olentojen ja luonnonympäristöjen merkityksellisyyttä tekstien ja teosten kielessä, kerronnassa ja sisälöissä (Garrard 2005; Lahtinen ja Lehtimäki 2008). Meille ekokriittisyys merkitsee herkkyyttä ja tarkkuutta puumainintojen ja -kielikuvien huomaamiseen sekä avoimuutta puiden moninaisille merkityksille runoissa ja kyselyvastauksissa.

Puusuhteiden tutkimisessa on keskeistä tunnistaa ihmisen näkökulman vallitsevuus. Aineistoissamme ihmisen kokemus ja ihmisen antama merkitys on aina ensisijainen: puu on ihmisen aistima ja kokemus sekä ihmisen ympäristötiedon, ekologisten arvojen ja käytännön hoitotoimien kohde. Aineistojemme ilmentämissä puusuhteissa on havaittavissa vaihtelua sen mukaan, suhtaudutaanko puuhun *puulähtöisemmin* vai *ihmislähtöisemmin*, eli keskitytäänkö puussa sen ominaisuuksiin ja toimintaan vai puihin liittyviin muistoihin ja maailmankatsomuksellisiin merkityksiin. Puulähtöisyydessä korostuu puun oma fyysinen olemus, jonka ihminen toki aistii ja kokee omista lähtökohdistaan. Usein puulähtöisemmissä suhteissa korostetaan puun toimintaa luonnon ja ekosysteemin osana. Ihmislähtöisemmässä puusuhteessa ihminen peilaa puun kautta omaa itseään, muistojaan, elämäntarinaansa ja identiteettiään. Havaintomme myötäilee useita luonto- ja metsäsuhteita koskevia jaotte-luja, joissa ei-inhimilliseen suhtaudutaan joko luonto- tai ihmiskeskeisemmin (ks. esim. Varis 2003, 30; Keto-Tokoi ja Kuuluvainen 2010, 59). Molemmista tekstiaineistoissamme korostuu voimakkaasti ihmislähtöisyys, erityisesti puusuhteen käsittely tavalla, jota kutsumme elämäkerralliseksi. Elämäkerrallisissa puusuhteissa keskeistä on puun liittyminen ihmisen elämään: yhteen tai useampaan elämänvaiheeseen, minuuden ja identiteetin pohdintaan, muistoihin, kotiin, perheen tai suvun tai muun yhteisön vaiheisiin. Puu on lohduttaja tai kumppani, jonka rooli ihmisen elämässä on toimia oman minuuden määrittäjänä tai peilinä.

Puusuhteiden, minuuden ja identiteetin kytkösten käsitteellistämässä tukeudumme monilajisten suhteiden tutkimuksen (*multispecies studies*) tuottamiin näkökulmiin (esim. Kirksey ja Helmreich 2015; van Dooren, Kirksey ja Münster 2016). Monilajisten suhteiden tutkimuksessa keskeinen, tieteenfilosofi Donna Harawayn kehittämä kumppanilajin (*companion species*) käsite korostaa vastavuoroisuutta, molempiin suuntiin toimivaa vaikuttavuutta ja kanssaelämisen tematiikkaa (Haraway 2008, 4–19). Aineistoissamme tällaista ihmisen ja puun välistä vastavuoroisuutta syntyy, kun puu kiinnittää huomiota yksilöllisessä erityisyydessään ja on silti samalla riittävän tunnistettava yhteyden ja kumppanuuden kokemiseksi.

Minuutta jäsentävissä puusuhteissa keskeisiksi nousevat ihmisten kokemukset samantaisuudesta ja erilaisuudesta verrattuna puihin. Runoaineisto ilmentää puiden ja ihmisten usein hyvinkin kehollista vertaamista toisiinsa. Tällaisia vertauksia on kaunokirjallisuudessa ja erityisesti runoudessa paljon – esimerkiksi Marja-Liisa Vartiolla, Kirsi Kunnaksella, Paavo Haavikolla, Lassi Nummella ja Pentti Haanpäällä – ja ne perustuvat muodollisiin kaltaisuuksiin pystysuorassa seisovien, ympärilleen oksin tai käsin kurottavien olentojen välillä (esim. Turunen 2010, 103–113; Paljakka 2022, 59; Soukka 2022, 12, 17). Puut myös kasvavat usein ryhmissä, kuten ihmisetkin, ja ovat ihmisten tavoin verrattain pitkäikäisiä. Myös kertomusaineistossa näkyy vahvasti puiden mieltäminen jossain rajatussa mielessä ihmisenkaltaisiksi: puut voivat ihmisten mielestä esimerkiksi suojella, todistaa, kommunikoida sekä *varttua* ihmisen mukana. Inhimillistäminen näkyy puuhun samastumisena: puun kanssa kasvetaan

lapsesta aikuiseksi, puuta kutsutaan ystäväksi tai perheenjäseneksi, puulle annetaan nimiä ja puuhun heijastetaan oman elämän tapahtumia, kuten myrskyjä, kolhuja, sairastumisia ja vanhenemista. Äärimmillään puun ja ihmisen kohtalot kietoutuvat yhteen niin, että puun kuoleman voidaan tulkita enteilevän ihmisen elämän loppua.

Puun esittäminen ihmisenkaltaisena ja ihmisen puunkaltaisena – antropomorfismi ja dendromorfismi – ovat runoudessa ja kyselyvastauksissa käytettyjä retorisia keinoja rakentaa yhteyttä kahden erilajisen olennon välille. Ympäristöestetiikan tutkija Yrjö Sepänmaa (2014, 21) on huomauttanut kieleen sisältyvästä mytologisesta näkemistävasta, joka suuntaa ajattelemaan luontoa ja sen osia ihmishahmoisina. Kysymys ei-inhimillisen luonnon inhimillistämistä eli antropomorfismista on herättänyt runsaasti keskustelua ekokriittisen kirjallisuudentutkimuksen piirissä. Sen on katsottu hämärtävän ymmärrystä siitä, että toisilajiset olennot ovat ennen kaikkea *omanlaisiaan*. Toisaalta inhimillistäminen on ymmärretty myös eettisesti merkitykselliseksi näkökulmaksi, joka auttaa hahmottamaan samankaltaisuuksia toisilajisten olentojen välillä ja siten esimerkiksi välttämään tarpeettoman kärsimyksen tuottamista. (Gilcrest 2002, 41–42, 58–59, 62–63; Garrard 2005, 136–140; Morton 2010, 75–76; Moe 2014, 17–18.) Ekokritiikissä ja myös monilajisten suhteiden tutkimuksessa erilaiset -morfismit, vaikkapa zoomorfismi tai dendromorfismi, ovat myös eettisiä käsitteellistymiä, joilla halutaan osoittaa ei-inhimillisten olentojen vaikuttavuutta ihmisen kieleen ja ajatteluun (Moe 2014, 17–18; Mikkonen 2017, 34–36; Lummaa 2022, 184–189).

Jännitteestä ihmisten ja kasvien samanlaisuuden ja eroavaisuuden välillä on keskusteltu monilajisten suhteiden tutkimuksen kanssa limittyvässä kriittisessä kasvitutkimuksessa (ks. Ryan ja Giblett 2018; Woodward ja Lemmer 2019). Kasveja taiteentutkimuksellisenä ja filosofisena kysymyksenä esittelevän artikkelikokoelman esipuheessa Randy Laist huomauttaa kasvien olevan ”ajallisesti, elämänjatkumoltaan, haluiltaan ja morfologialtaan niin täysin vieraita, että on helppoa ja jopa houkuttelevaa olla edes ajattelemaan niitä elollisina olioina” (Laist 2013, 12, suom. KL). Suomalaiselle yleisölle kriittistä kasvitutkimusta sekä filosofian ja taiteen ”kasvikäännettä” esitellyt tutkija ja esitystaiteilija Annette Arlander (2022, 474–483) lähestyy kysymystä kasvin ja ihmisen suhteesta taiteellisen toiminnan näkökulmasta: esitystaiteessa ihmisyyttä ja kasveutta luodaan suhteessa toisiinsa, kummankaan olemuksia lukitsematta. Ympäristöestetiikassa luonnonympäristöjen ja -olioiden vaikuttavuudesta ja niiden merkitykselliseksi tulemisesta suhteissa ihmisiin on keskusteltu jo pitkään (Brady 2003, 123–128; Rolston 2003, 40–42; Mikkonen 2017, 33–34). Kasvien aistimellinen vaikuttavuus näkyy myös aineistoissamme. Elämäkerrallisesti suuntautuneissakin puusuhteissa puiden fyysinen olomuoto, toiminta, läsnäolo ja elämänsä kytkeytyvät erilaisiin konkreettisiin ja symbolisiin tavoin ihmisen elämään. Ihmisten puusuhteita tutkittaessa kysymystä inhimillistämistä onkin syytä lähestyä moninaisesti, erilaisiin ihmisten ja puiden havaintuihin, tiedettyihin, toivottuihin ja uskottuihin piirteisiin ja toimintaan liittyvänä ilmiönä, jota sanotaan eri yhteyksissä eri tavoilla.

Puun kanssa kasvajat ja kaatujat

Molemmissa aineistoissamme ihmiset jäsentävät minuuttaan suhteessa tiettyyn puuhun tai puihin yleensä esimerkiksi keskeisten puuhun tai puihin tai puun kasvupaikkaan liittyvien muistojen sekä merkityksellisten kokemusten ja elämysten perusteella (ks. Karjalainen 2006). Puut voivat olla myös merkittäviä elämänsä tutkimuksen, maailmankuvan ja arvo-
maailman kannalta, jolloin puusuhte kytkeytyy identiteettiin. Puiden merkitystä voidaan

hahmottaa sekä suvun tai yhteisön identiteetin merkitsijänä että yksilön oman elämäntarinan symbolina. Molemmissa aineistoissamme puut ovat kanssaeläjiä ja elämänvaiheiden merkitsijöitä, jolloin puusuhteissa on erotettavissa symbolisia ja konkreettisia ulottuvuuksia. Kertomusaineistomme kuvaa usein puihin liittyviä muistoja sekä puihin liittyviä menneitä tai nykyisiä toimintoja: esimerkiksi puun istuttamista, hoitamista sekä sen luona lepäämistä tai leikkimistä. Elämänvaiheiden muistelua esiintyy myös runoudessa, jolloin puun kasvu ja lopulta tuhoutuminen vertautuvat ihmisen elämään ja kuolemaan. Omien voimavarojen löytäminen tietyn puun tai puiden läheisyydessä tai puuta tai puita ajatteleamalla on toinen tärkeä minuuteen liittyvä, molempia aineistoja yhdistävä teema.

Seuraavassa tarkastelemme molempia aineistojamme rinnakkain aloittaen syntymän ja kasvun kuvauksista ja edeten yhtenevien elämänvaiheiden kautta kuoleman kuvauksiin. Koska tämän artikkelin kirjoittamista on ohjannut havainto puun kanssa itseksi kasvamisesta molempia aineistoja yhdistävänä tematiikkana ja halu kuvata tätä ilmiötä, olemme valinneet aineistostamme muutamia edustavimpia esimerkkejä.

Puun istuttaminen

Suomalaiselle kulttuurille yleinen tapa on puun istuttaminen merkittävien tapahtumien yhteydessä. Talon rakentaminen, lapsen syntymä, avioituminen ja kansalliset merkkivuodet ovat tyypillisiä hetkiä istuttaa puuntaimi. Istuttamisen ja hoitamisen käytännöt saavat kulttuurisia merkityksiä aiempien sukupolvien jakamista kokemuksista ja tavoista.

isoäitini ja isoisäni istuttivat puun ko. koivun isoäitini vanhempien kodin pihaan, kun isäni syntyi. Se oli isoäidilleni tärkeä. Puun alla otettiin valokuvia perheestä ja leikittiin, pidettiin taukoa töistä yms. Se oli keskeisellä paikalla pihassa. Isäni kuoli noin 4 vuotta sitten ollessaan 69-vuotias. Talo ei ole ollut enää suvussamme vuosin, joten puun kohtaloa en tiedä. (50–59-vuotias nainen kertoo koivusta)²

Kertomusaineistossa moni kuvaa itselleen tärkeän puun kautta yhteyttä isovanhempiinsa tai vanhempiinsa, jotka ovat joko istuttaneet puun tai joille se on ollut tärkeä. Tyypillinen kertomus puun istuttamisesta on, että vanhemmat tai isovanhemmat ovat istuttaneet puun omille lapsilleen. Näissä kertomuksissa puun merkitys muuttuu ajan kuluessa: lapselle istutettu puu voi saada ajan mittaan merkityksiä oman itsen symbolina, kodin merkinä ja myöhemmin edesmenneen läheisen muistomerkkinä.

Ylisukupolvisuus ja sen myötä syntymän ja kuoleman tematiikka puusuhteissa toistuu myös runoudessa. Kuten ihmisellä, puulla on kyky uusiutua versomalla, tuottamalla jälkeläisiä. Ihmisen elämänkulkuun vertautuva puun motiivi esiintyy esimerkiksi Vesa Haapalan teoksessa *Hämärä ei tanssi enää*:

[...]
 Kun synnyin puun taimi oli istutettu uudelleen
 haapa hyvää laudepuuta
 kevyttä arkkupuuta
 olen sen pystyverso
 [...]

(Haapala 2019, 20–21.)

2 Kertomusaineistoon viitattessamme ilmoitamme lainauksen jälkeen vastaajan ikäryhmän, sukupuolen sekä puulajin, jota kuvaus koskee.

Haapalan runossa puu on syntyneen ihmisen juhlistaja mutta myös materiaalia ihmisen viimeiseen leposijaan, ja ihminen itse on puun "pystyverso", siis jotakin puusta tulevaa. Ihmiset syntyvät, kasvavat ja kuolevat puiden kanssa. Vuodet kuluvat ja ihmiset puun ympärillä vaihtuvat. Puu konkretisoi vuodenaikojen vaihtumista ja ajan kulumista, luo pysyvyyttä ja jatkuvuutta. Myös kyselyaineistossa toistuu ajatus puusta ajan kulun osoittajana.

Puun istuttaminen oli minun ja isän yhteinen projekti. Tammenterho kerättiin lapsuudenkodin naapurustosta ja taimi kasvatettiin ikkunalaudalla. Olin kymmenenvuotias kun puu istutettiin mökin pihaan, metsän reunaan. [...] Aina mökille mennessä on tärkeä keväällä käydä katsomassa miten puu on säilynyt talvesta, tai onko hirvet tai jänikset käyneet sitä syömässä. Hyvin se on tähän asti saanut rauhassa kasvaa. Ja toive olisikin, että kasvua voisi seurata vielä vuosikymmeniä. Sitä seurattaessa konkretisoituu ajan kuluminenkin. (19–29-vuotias nainen kertoo tammesta)

Kertomusaineistossa puun istuttamiseen liittyy symboliikkaa: ei ole samantekevää, millainen puu valitaan, mikä sen alkuperä on ja ketä istuttajat ovat. Puuntaimen istuttaminen on juhlallinen tilaisuus, josta jää muisto. Puuntaimen istuttaminen ja hoivaaminen voi vertautua ihmislapsen kasvattamiseen ja puun ja lapsen kasvua seurataan rinnakkain.

Istutetun puun symboliikassa kietoutuvat yksilölliset merkitykset osaksi sukupolvien jatku-moa niin kerrotussa aineistossa kuin runoudessakin. Puu on sukupolvien jatkumon elävä ja konkreettinen symboli. Talot ja tilat muuttuvat ja rapistuvat, mutta puut voivat jäädä niiden jälkeenkä. Puu on ihmistä pitkäikäisempi, ja voi siten muistuttaa menneistä läheisistä ja tulevista sukupolvista, asettaa ihmisen paikalleen osaksi sukupolvien ketjua.

Puu kodin ja perheen suojelijana

Suomalaisessa kansanperinneaineistossa on sadoittain esimerkkejä talojen pihossa sijaitsevista pyhistä puista. Niille on annettu lukuisia nimityksiä, kuten tonttipuu, kotipuu, kartano-puu, onnipuu ja palvelupu. Yleisissä nimityksissä, kuten uhripuu, pitämyspuu, lyylityspuu ja haltiapuu, korostuu myös pihapuiden pyhä tai rituaalinen merkitys. (Haavio 1992b, 41.) Oletettavasti nykyajan merkityksellisiin pihapuihin liittyy pyhyiden tai rituaalisen luonteen sijaan maallisempia merkityksiä. Kotipihaan puut mielletään omiksi sekä omaa ja perheen elämää suojeleviksi. Kertomusaineistossamme puiden pyhyyskin kuitenkin nousee esiin.

Kunnioitan vanhaa tammivanhusta suuresti. Minulla on lisäksi aina rauhallinen ja turvallinen olo puun vierellä. Ikään kuin se kuiskaisi minulle, että kaikki on hyvin. [...] Olen varma, että tämä puu suojelee minua. Siinä elää isoisieni ja isoäitieni henki. Se lohduttaa ja rauhoittaa minua. Se on vilpitiön ystävä minulle. (30–39-vuotias nainen kertoo tammesta)

*

Puu on mummolani pihapuu, jonka juurelle on salaa siroteltu osa rakkaan mummoni tuhista. Ennen mummon kuolemaa puu oli meille pyhä, ja sen juurelle oli tapana istuttaa kukkia ja koskettaa sen runkoa. [...] Puu on pyhä pihapuu, joka suojelee sukumme jäseniä ja kotipihaa. (18–29-vuotias nainen kertoo pihlajasta.)

Yhteys puun ja menneiden sukupolvien välillä yhdistyy monissa kyselyvastauksissa kokemukseen puusta suojelijana. Suomalaiseen kansanperinteeseen kuuluvat pyhät puut, joilla on Matti Sarmelan (1994, 46) sanoin "kohtalonyhteys omistajiinsa" eli ihmisiin, joiden mailla puu kasvaa. Hyvinvoiva puu takasi talon väelle terveyttä ja menestystä, ja vastaavasti puun sairastuminen ja kuolema tiesi pahaa omistajilleenkin. Puille tulikin uhrata ja niitä tuli

lepytellä suojelun varmistamiseksi. (Sarmela 1994, 46; Siikala 2013, 86–88.) Haavio (1992a) huomauttaa, että suomalaisessa kansanperinteessä puille osoitetut lahjat ja uhrin osoitettiin ei puulle itselleen, vaan puun haltialle tai haltioille eli esi-isien hengille, joita uhreilla kunnioitettiin ja hyvitetiin. Nykyaineistossa puille annettavat lahjat ja uhrin ovat harvinaisia, mutta esivanhempien kunnioituksen merkitys on korostunut. Puu toimii siis ylisukupolvisena siteenä, sukuyhteyden symbolina.

Toisaalta suojelevuus liittyy puun fyysiseen olemukseen. Täysikasvuisen puun lehvästön leveys herättää kokemuksen suojasta ja turvasta, joka leviää yksittäistä ihmistä laajemmalle, pihapiirin ja perheen jakamaksi. Kasvun, paikallaanolon sekä kookkaan ja suojaisan fyysisen olemuksen piirteet puissa luovat kuvaa perhettä ja kotia suojelevasta kotipuusta.

[...] Tämä mänty on pihan rajalla, mistä metsä alkaa. Se seisoo jylhänä korkeana kuin katsoen pihaan metsän porttina. Kun ensimmäisen kerran tulin katsomaan tätä taloa, ihastuin pihaa syleileviin havupuihin ja varsinkin tähän korkeaan vartijaan. [...] Se on oman pihani komea ylväs vartijamänty. Toivon, ettei se koskaan halua kaatua taloni päälle. Meidän tuttavuutemme on kovin tuore, mutta olen varma, että meillä tulee olemaan pitkä yhteinen taival. (18–29-vuotias nainen kertoo männystä)

Yllä olevassa katkelmassa puuta kutsutaan toistuvasti vartijaksi eli sen suojelevuus inhimillistetään. Runoaineistossamme suojelevia pihapuita ei juuri ole, mutta puut liittyvät muistoihin perheestä ja pihapiiristä esimerkiksi Oili Sainilan runokokoelmassa *Maisema on kirjoittanut minut* (2019), jossa puut ovat olennainen osa menneisyyden paikkoja ja muistoja. Sainilan juhannusaiheisessa runossa ”Aatto” puut jäsentävät puhujan muistoja:

Koivut kuistin portaikossa
lattiat pesty,
mattojen raidoissa
maiseman värit
[...]

(Sainila 2019, 27.)

Puut ovat olennainen osa kodin sisä- ja ulkopuolta. Samassa runossa äidin äänen kuvataan kiirivän ”kotikuusen latvuksilta kauas heinäpeltojen päähän”, jolloin ihmisääni ja muisto äidistä määrittävät pihamaisemaa ja puita, ja puut vastaavasti kannattelevat muistoa menneistä ajoista.

Kertomusaineistomme perusteella näyttää siltä, että pihojen pyhien puiden merkitykset ovat muuntuneet jaetuista yksityisemmiksi. Kokemus pihapuun merkityksellisyydestä ei tyypillisesti enää olekaan perheen ja suvun yhteinen, vaan yksityinen kokemus. Tämän henkilökohtaisen kokemuksen jakaminen esimerkiksi jälkeläisten kanssa voi olla merkittävä ja lähentävä kokemus. Samalla se, mikä on yksilökohtaista ja itselle tärkeää, laajenee uudelleen jaetuksi, ainakin oman perheen kesken.

Puiden kanssa kasvaminen ja voimaantuminen

Suomalaisessa kansanperinteessä metsät ovat paikkoja yksilön omien tunteiden käsitteilyyn, lohdutuksen hakemiseen ja omana itsenä oloon vailla yhteisön paineita (Seppä 2020). Kertomusaineistomme perusteella myös yksittäiset puut voivat luoda vaikutelman ihmistä

suuremmasta ja vahvemmassa olennosta, joka tarjoaa turvaa ja suojelua. Tällaiset puut liittyvät usein lapsuuteen.

Siinä tuntui yhtä aikaa turvalliselta ja seikkailunomaiselta. Kuusen juurella uskalsin helposti olla yksin. Olin mielestäni kaukana kotoa, vaikka matkaa kotiovelle oli alle 20 metriä. (60–69-vuotias nainen kertoo kuusesta)

Kertomusaineistossa lapsuuden tyypillinen puukokemus on muisto suuresta ja vahvasta kiipeilypuusta, joka hahmottuu lapsen ystävänä ja kumppanina. Puulle saattaa jopa jakaa salaisuutensa. Kiipeilypuut tarjoavat konkreettisen alustan ja tilan omien taitojen ja voimien kehittämiseksi, leikille ja kuvittelulle. Puut ovat monille lapsille turvapaikkoja ja leikkikenttiä, jossa kokeilla rajoja ja itsenäistystä piilossa aikuisten katseilta.

Puu kasvoi pihalla, jossa kasvoin. Kiipeilin puuhun usein ja paljon, ja makoin sen oksilla. Puu on muistikuvissani lämmin, ystävällinen ja huolehtivainen. (40–49-vuotias nainen kertoo haavasta)

*

Isomummuni sanoi, että sain valita mökin kahdesta isosta hopeapajusta toisen omakseni ja se olisi vain ja ainoastaan yksin minun. Sitä ei saisi kukaan kaataa tai tuhota. Siellä vietin suurimman osan kesäpäivistä, istuin, haaveilin, kiipeilin, roikuin, tarkkailin ja voimistelin. Tein myös oksista koristeita ja väkkyröitä. Puulla oli kaveri, toinen hopeapaju, jossa myös välillä kiipeilin, mutta se oli lähempänä taloa ja kauempana tiestä ja vaikeammin kiivettävä, joten viihdyin paremmin omassa puussani. Nykyään kaveri on kaadettu, mutta omani on vielä toistaiseksi pystyssä. Kaiversin myös puuhun tärkeiden ihmisten nimikirjaimia sydämen sisään ja peitin ne piiloon. (Alle 17-vuotias nainen kertoo hopeapajusta)

Tarkastelemassamme nykyrunoudessa minäksi kasvamiseen yhdistetyt puut harvoin kuuluvat yksiselitteisesti lapsuuteen, eikä niissä kiipeillä. Samoin kuin vastausten lapsuusmuistoissa, nykyrunoudessakin lempipuu on joka tapauksessa oman itsenäistymisen ja minuuden löytämisen paikka. Satu Erra kirjoittaa:

Tiettyinä hetkinä minä kaivautuu epävarmuuden alkumultaan
siihen jossa harhautuvien juurien tarina on artikuloitu
alkaa etsiä virtausta ja mineraaleja
uskoa että olemassaolon hetkellä on erityisen tärkeää hengittää

samalla tuossa mihin ei aivan ylety, kahden ja puolen metrin etäisyydellä tästä
puu yhteyttää

uloshengitys on passiivista mutta on puu joka hänessä puhuu
äänteet tulevat ja avautuvat huulet kevenevät alkaa rytmi
alkaa lakkaa pauke ja pihinä, hengitys muuttuu merkilliseksi sanat alkavat
uloshengityksen mukana ajatus syntyy eri puolilla tätä tilaa heijastus
[...]

(Erra 2021, 29.)

Omaa itseyyttä ja minuutta jäsenetään runossa vertaamalla prosessia puun juurtumiseen, aineenvaihduntaan, kasvuun ja toimintaan. Ihmisen hengityksen ja puheen ilmat, äänekäät toiminnot rinnastuvat puiden yhteyttämiseen, ja puun mainitaan puhuvan ihmisessä. ”Pauke” ja ”pihinä” ovat ääniä, joita kuuluu tyypillisesti hakattavasta ja poltettavasta puusta, mutta ihmisenkin hengitys voi pihistä.

Myös aikuisena ihminen vaikuttaa solmivan henkilökohtaista yhteyttä puihin aistimellisyyden ja kehollisuuden kautta. Yhteys erilaisten biofysikaalisten virtausten välillä ihmisissä ja puissa nousee esille myös Olli Sinivaaran kokoelmassa *Puut* (2021), joka on nimensä mukaisesti kokonaan omistettu puille. Runossa ”Mänty kohoaa vuona ja virtana” puun virtaavaa olemusta vasten jäsenyyttä myös ihmisyyttä:

[...]

Kaarnan kuohut pärskyvät
virran reunoihin, virran reunat

pettävät alta ja katoavat,
koska virtaa ei voi tarkkaan nähdä,

ei voi tietää missä sen rajat menevät,
mitä rajoja se vetää

ihmisen ja puiden väliin,
metsän ja ihmisen väliin,

mitä rajoja se taas kumoaa,
kun metsä syntyy uudelleen.

Se suurin mänty, vuona ja virtana.

(Sinivaara 2021, 22.)

Sinivaaran runossa ihmisten ja puiden elämät pystysuorina veden elossa pitäminä kehoina sekä vertautuvat toisiinsa että rajautuvat erilleen toisistaan. Kokoelman kontekstissa tätä runoa voi lukea oman kehollisuuden ja minuuden hahmottamisena suhteessa puuhun, mutta runossa on kyse myös kahden eri lajin samankaltaisuuksista ja eroista.

Ihmisen ja luonnon rajojen katoamisesta ja yhdistymisestä yhteiseen identiteettiin on viitteitä myös kertomusaineiston vastauksissa, joissa kuvataan aikuisiän yksityisiä puusuhteita. Vastauksissa korostuu yksilöiden tarve palauttaa itsensä rauhan tilaan, irralleen kiireestä ja muiden ihmisten vaikutuspiiristä. Puun luona ihmiset kertovat löytävänsä itsensä. Mutta ei vain oman itsenäisen identiteettinsä, vaan itsensä yhteydessä puuhun, itsensä ihmisenä osana luontoa.

Meditoin tai oon vaan, hengitän, keskustelen niin ääneen kuin äänettä, silitän, nojaan ehkä vielä halaan jossain vaiheessa, rentoudun, pyydän ottaa huolet tai olemaan vaan ja pohdin elämän asioita sen kanssa, on tehnyt hyvää ja olo huojentunut. (40–49-vuotias muunsukupuolinen kertoo puusta, jonka lajia hän ei tiennyt)

*

Jo lapsena äidilläni oli tapana sanoa, että tammen alla viisastuu, ja puun alla pitikin aina käydä hakemassa viisautta ohi kulkiessa. Tämän vuoksi puusta on muotoutunut minulle hyvin tärkeä, ja edelleen aikuisenakin tunnen, että puun näkeminen antaa minulle uutta energiaa ja pyrin ohi kulkiessani kulkemaan sen oksien ali. (30–39-vuotias nainen kertoo tammesta)

Kertomusaineiston perusteella puiden parista etsitään rauhaa, omaa tilaa, voimaa, viisautta ja energiaa. Puut ovat ”voimapuita” ja ”lepopuita”, joiden luona ihminen voi kääntyä pohtimaan omia arvojaan, tarpeitaan ja haaveitaan sekä näin syventää ja vahvistaa

itsetuntemustaan. Anne-Mari Finskan kokoelma *Metsän mieli* (2021) kuvaa metsää ihmisen turva- ja palautumispaikkana, ja puut ovat tyypillisesti ihmisen kumppaneita: ” [m]inun puuni / viereeni juurtunut / väkevästi nauraa.” (Finska 2021, 65.) Puiden luona on myös mahdollista keskittyä omaan itseensä ja rauhoittua:

Puiden katveessa
metsän suojassa
sydämen sylissä
lepään minussa.

(Finska 2021, 7.)

Puita tarkastellaan toisaalta voimaa antavina tai lohduttavina ihmisen ylittävinä olentoina, toisaalta ihmisen kumppaneina, toisina elävinä olentoina, nimettyinä yksilöinäkin. Monilajisten suhteiden tutkimus jäsentää ja käsitteellistää tällaisia erilajisten olentojen välisiä suhteita ja vuorovaikutustapoja korostamalla materiaalisen ja semioottisen tai symbolisen yhteenkietoutuneisuutta (Laist 2013, 9–15; Kirksey ja Helmreich 2015, 545–556; van Dooren, Kirksey ja Münster 2016, 2–12). Kyselytutkimuksessa ihmiset kuvaavat puita yleisesti ”kumppaneiksi” tai ”ystäviksi”. Seuraavassa vastaustekstissä puun kumppanuus on aistimellisestikin vaikuttavaa, jopa aineellista:

Puu oli ystäväni, kun olin usein yksinäinen. Kun jouduin muuttamaan pois siitä osasta kaupunkia, menin syysillan pimeässä sen alle itkemään. Nojasin selkääni puuhun. Oli tyyni ja hiljainen yö. Kyyneleet valuivat silmistäni ja hetken siinä niiskutin. Puun oksat kahahtivat kuuluvasti ja puusta kuului narahdus ja 2 kertaa ääni kuin kuivat oksat kalahtaisivat vastakkain. Minut ympäröi ihana hieno tuoksu, hiukan savuinen ja hiukan mausteinen. Puu lohdutti minua näin. (50–59-vuotias nainen kertoo hopeapajusta)

Nina Rintalan teos *Puut taipuvat puoleeni* (2021) luotaa sekin ihmisenä olemista puihin ja metsiin liittyvien aistimellisten kokemusten ja merkitysten avulla. Seuraavassa runossa jotakin vehreää, puihin ja metsiin liittyvää virtaa ihmisen kehossa:

Meissä kulkee kaikki vehreys,
päässä, suonissa

vihreän sydämen rytmi
on kaikkein väkevin.

[...]

Muutumme   metsiksi pikkuhiljaa,

eikä ole ollenkaan vastenmielinen ajatus antaa puiden ja kukkien kasvaa
korvista ulos.

(Rintala 2021, 48.)

Monet Rintalan runoista kuvaavat metsässä juoksemista, ja suhde metsään ja puihin jäsenyyttä vahvasti kehollisena. Kyse on kuitenkin myös eksistentiaalisesta yhdistymisestä puihin ja metsiin jonakin ihmistä laajempaan tai voimakkaampaan: jokaisen ihmisen todetaan hitaasti muuttuvan metsiksi ja alkavan kasvaa puita ja kukkia. Säkeiden voi tulkita viittaavan

kuolemaan, mutta runon vahva elämäntunto ja vehreys elävän ihmisen suonissa ohjaavat myös metaforisempaan tulkintaan vahvistuvasta yhteyden kokemisesta metsän ja kasvien kanssa. Ihmisen ja puun fyysisestä ja olemuksellisesta yhteydestä kirjoittaa myös Pirjo Kotamäki, jonka Fransiskus Assisilaisesta kertovassa *Villit linnut olkapäillä* -runokokoelmassa (2020, 63) ihmisen suonet liittyvät puun juuriin: "halasin puuta, / [...] jonka juuret jatkuivat käsiäni pitkin suoniini ja / siitä verenkiertoon, sillä me olemme samaa luomakuntaa, / tästä mullasta ponnistavaa kansaa."

Kertomusaineistossa puun ja ihmisen fyysisen yhteyden tematiikka ei ole valtavirtaa, mutta jonkin verran siitäkin puhutaan. Kyselyvastauksissa ihmiset kuvailevat samankaltaista kokemusta varovaisemmin, mutta kuitenkin fyysisen yhteyden, kuten koskettamisen, nojaamisen, yhdessä hengittämisen tai halaamisen kautta. Yleistä on, että tällä tavoin yhteyttä ei saavuteta vain puuhun itseensä, vaan Kotamäkeä mukaillen koko luomakuntaan, luontoon, jonka osanen myös ihminen on.

Puun ja ihmisen haavat

Ympäristöestetiikan tutkija Emily Bradyn mukaan luova mielikuvitus (*creative imagination*) auttaa avartamaan omaa kokemusmaailmaa myös ei-inhimillisen luonnon suuntaan – vaikkapa kuvittelemaan itsensä tuulessa keinuvaksi puuksi (Brady 2003, 148–149). Kuten edellä on tullut esiin, puun seurassa tai puuta ajatellen voi käsitellä omaa haavoittuvuuttaan tai vaikeita kokemuksia. Aina puuta ei koeta näissä yhteyksissä ihmistä suuremmaksi tai vahvemmaksi, vaan puu voidaan nähdä ihmisen tavoin vioittuneena, kärsivänä, heikkona, samastuttavana kansaolentona. Puuhun samastuminen on tällöin kanssakärsijän kohtaamista.

Pidän puusta, koska se on myös vioittunut niin kuin oma kehoni, kun sairastan reumaa. Se on niinkuin kohtalotoveri. (40–49-vuotias nainen kertoo koivusta)

Kertomusaineistossa puihin samastuminen näyttäytyy yleisenä kerronnan tapana ja korostuu voimakkaasti ihmiselämän murroskohdissa, missä ihmistä kohtaa sairaus, vanhuus, menetys tai muu trauma. Puita kuvataan "kohtalotovereina". Puu voi olla turvallinen kumppani kasvun rajojen kohtaamiseen sekä arvon ja kauneuden näkemiseen myös haavoissa ja elämän myrskyissä. Puu muistuttaa ihmistä jatkuvuudesta sitkeydellään, kannustaen ihmistekin selviämään vaikeista ajoista.

Harrastin pitkiä lenkkejä, juosten tai pyöräillen. Tämä aikana, jolloin olin käynyt vaikeita kriisejä läpi. Koivu näytti kovin yksinäiseltä, vammautuneelta, se kasvoi hankalassa, jopa epätoivoisessa paikassa pelto-ojan pientareella, sillan kupeessa. Pysähdyin aina koivun luo, jo kaukaa tervehdin, juttelin kannustavasti, "hyvin olet jaksanut, kaunis olet, hienosti kestit tämänkin talven..." Ehkä lohduitin samalla itseäni, sillä jaksaminen oli lujilla. Muistan vieläkin rungon pinnan kosketuksen, se oli inhimillinen ja voimaannuttava. Molemmiin puoliin, uskon. Viimeisellä kerralla koivu oli "kaadettu", siis sahattu se poloinen. Hyvästelin kannon. En enää juossut sitä lenkkiä; erosin, muutin. Sitkeä juuri kannattelee meitä molempia. (60–69-vuotias nainen kertoo koivusta)

Yllä lainatussa tekstissä vastaaja kertoo lempipuusta vastavuoroisena lohduttajana ja kannattelijana elämän kriiseissä. Vastauksissa kuvaillaan liikuttavasti myös vanhenemisen kokemista yhdessä lempipuun kanssa, arvailua siitä, kumpi kuolee ensin vai tapahtuuko se yhtä aikaa. Kuten olemme edellä todenneet, samankaltainen kohtalonyhteys, erityisen puun ja ihmisen elämien kietoutuminen yhteen, näkyy myös suomalaiseseen kansanuskoon liittyvissä

tarinoissa, joissa tärkeän pyhän puun tai pihapiirin suojeluspuun vahingoittaminen tai kaataminen kostautuu vahingontekijälle tai hänen perheelleen sairauksina tai kuolemana (Haavio 1992a, 62; Sarmela 1994, 46; Malinen 2015).

Puut liittyvät myös kipeisiin sotamuistoihin. Oili Sainilan runossa "Kilpelänkangas" palataan metsään sodan tapahtumapaikkana:

Olen yhä täällä
 tykkitulessa katkennut kuusi
 kranaatin silpoma koivunrunko
 luotisarjan hakkaama haapa.
 Olen vielä täällä

Katso:
 minussa elää tuhotun metsän muisto
 poikkiammuttujen tynkien musta maisema.
 [...]

(Sainila 2019, 75.)

Sainilan teoksessa puut kirjoittuvat osaksi runojen puhujien elämänhistoriaa, ja välillä on vaikea tehdä eroa puun ja ihmisen välille. Yllä lainatun runokatkelman puut voivat viitata sekä todellisiin puihin että sodassa haavoittuneisiin ihmisiin. Sodassa ja elämässä eri tavoin vahingoittuneita ihmisiä löytyy myös kyselyyn vastanneiden joukosta. Näistä toiset ovat kärsineet kolhuja ihmissuhteissaan, toiset sairauksien tai jopa sodan myötä.

Olin ollut Nepalissa sisällissodan aikana ja kun tulin Suomeen ja paikkaan, jossa puut kasvaa, ne lohduuttivat minua sodan aiheuttamista traumaista. (60–69-vuotias nainen kertoo männystä)

Kuten havupuun pihkan tiedetään parantavan haavoja, on puun rauhoittavan läsnäolon todistettu fysiologisissa ja psykologisissa tutkimuksissa auttavan ihmistä henkisten haavojen paranemisprosessissa (Leppänen ja Pajunen 2017, 22–28). Kertomusaineistossa puut "lohduttavat", "kuuntelevat", "antavat neuvoja", "kannattelevat" ihmistä ja jopa "vastaavat" tai "puhuvat".

Puun kasvun katkojat

Kertomusaineistossamme muistellaan paljon puita, joita ei enää ole. Monet näistä puista ovat ihmisen kaatamia, monista eri syistä. Puun ikä, huono kunto, varjostavuus, sijainti liian lähellä taloa tai muu vaarallisuus on asettanut puun uhatuksi, kaadetuksi ja kadotetuksi. Vastauksissa ei niinkään näy metsien käytön kritiikkiä, vaan yleisimmin kaadettu puu oli tuttu ja arkinen puu pihapiirissä, kadunvarrella tai kaupunkipuistossa.

Se on erityinen puu, jota ei enää ole. Sen kaataminen sai huomaamaan, kuinka tärkeä se oli. Vuokraisäntämme kaatoi puun etukäteen kertomatta. (30–39-vuotias muunsukupuolinen kertoo puusta, jonka lajia hän ei tiennyt)

Joskus käy niin, että puun arvon huomaa vasta puun menettäessään. Kertomusaineistossa päätöksen puun kaatamisesta on tehnyt useimmiten joku muu kuin vastaaja itse. Kun rakkaan puun kaataminen tulee yllätyksenä, se herättää voimakkaita surun, vihan,

tyytymättömyyden ja voimattomuuden tunteita ja jättää voimakkaita muistoja. Puun kaataminen on lähes poikkeuksetta yksilöllinen tragedia, jossa jotain elinpiiriin ja minuuteen kiinnittyvää menetetään. Ympäristöpsykologi Panu Pihkala (2019, 192) kuvailee *Mieli maassa?*-teoksessaan ”puistinmenetykseksi” nimeämäänsä olotilaa, joka syntyy kun ihminen menettää yhteytensä lapsuuden tärkeisiin luontopaikkoihin eli kokee vaikkapa konkreettisen ”puistonmenetyksen” ja oirehtii torjuttuja menetyksen tunteita muistinmenetyksellä. Puuhun samastuminen tuo kaatamiseen liittyvän tuskan henkilökohtaiselle tasolle, kuten seuraava esimerkki näyttää.

Puu oli jostain syystä hyvin tärkeä, vaikka oli hieman reppana nuori koivu. Ehkä se oli lapselle siksi hyvä samastumisen kohde. Pystyn yhä tuntemaan tuskan, jota tunsin nähdessäni kaupungin puistotyöntekijöiden kaatavan sen. Vaikka siitä on yli 30 vuotta. (30–39-vuotias nainen kertoo koivusta)

Myös Olli Sinivaaran *Puut*-teos kuvaa kaadettuja puita, joihin syntyy syvä henkilökohtainen suhde:

[...]
Silti katson hakattuja – koko ajan
silmissäni hakattavia – puita

kunnes ne eivät enää
jaksa katsoa takaisin.

(Sinivaara 2021, 35.)

Sinivaaran runossa puiden hakkaaminen on jatkuvaa, ja runon minän tehtävänä on todistaa tätä työtä. Näkökulma on yhtä aikaa ihmisen ja puiden, sillä puut katsovat takaisin runon minää, kunnes lopulta väsyvät. Katsovien puiden tai katsovan metsän motiivi esiintyy jo 1970-luvun ympäristötietoisessa runoudessa, jossa siihen liittyy olennaisesti ihmisen syyttäminen tai ainakin syyn ja oikeutuksen kysyminen (Lummaa 2010, 211–233, 257–278). Puun katse vaikuttaa olevan moraalisesti latautunut myös Sinivaaran runossa, ainakin kokoelman puita ihaileva, jopa ylistävä eetos huomioiden. Sinivaaran runo saa pohtimaan myös ihmisen väsymystä, ehkä kyynistymistä ympäristön muutosta kohtaan. Runossa suru kaadettavista puista vaihtuu ekologiseksi pessimismiksi. Samaa pessimismin ja kaupunkien jatkuvan kasvun ja viheralueiden vähenemisen kritiikkiä voi havaita vastausaineistossa. Seuraavassa vastauksessa kuvastuu turhautuminen pihapuun aiheuttamaan kaatokiistaan:

Aivan kuin puiden tärkeydestä ihmisille puhuttaisiin aivan toisessa universumissa kuin missä meidän rapun asukkaat elävät. (60–69-vuotias nainen kertoo mongolianvaahterasta)

Puiden kaatamista koskevat kiistat liittyvät paitsi turvallisuus- ja viihtyvyyšnäkökulmiin myös hierarkkisen järjestyksen ylläpitoon ihmisen toimintojen ja luonnon toimintojen välillä: puut eivät saa häiritä tai haitata ihmisiä. Seutu kirjoittaa erään tammen kohtalosta:

On sellainen, joka ei pidä
 vanhasta tammesta
 PLOPS PLÄPS
 se saa mennä
 PLOPS PLÄPS
 niin se meneekin
 kohoaa latva edellä
 puiden taivaaseen.

(Seutu 2019, 29.)

Vanhan tammen tuhoksi runossa koituu se, että joku ihminen ei yksinkertaisesti pidä siitä – ehkä sen iän, ulkomuodon tai toiminnan vuoksi. Runossa kuuluu myös ääntä, leikillisesti tai ilkkurisesti esitettyä ploplotusta ja pläplätystä, jotka voi liittää putoaviin tammenterhoihin, sadevedestä raskaisiin lehtiin tai nopeasti ja helposti tapahtuvaan puunkaatothyöhön. Runo on rinnastettavissa itämerensuomalaiseen myyttiin Suuresta Tammesta, jonka suunnaton kasvu pimentää taivaanvalot ja jonka mahdottomana pidetyn kaatamistyön myyttinen heeros lopulta suorittaa leikiten. Seudun runon tammella on paikkansa puiden taivaassa, jonne puu kohoaa visuaalisesti vahvoissa viimeisissä säikeissä, ja Suuren Tammen runko puolestaan muodostaa taivaalle linnunradan. (Siikala 2013, 200–208; Harva ja Anttonen 2019, 70–73.)

Joskus puun kaataminen vaikuttaa välttämättömältä. Kyselyaineistossa tulee vastaan myös kertomuksia siitä, kuinka joku omista lempipuista on päätetty itse kaataa. Kaadettujen lempipuiden tarina jatkuu puumateriaalin päätyessä uuteen käyttöön: muistoesineiksi, koriste-elementeiksi ja saunan lämmityspuiksi. Runolaulut kertovat tarkkaan myös Suuren Tammen puun käytöstä (Siikala 2013, 206–209). Ei ole samantekevää, mitä merkittävän puun rungolle tapahtuu.

Tämä erikoinen ja erikoisen kokoinen kuusi on [...] ollut tärkeä monelle sukupolvelle, ei vain minulle. Kuusen kaataminen oli kauhea tragedia minulle ja olen surrut sitä kovasti. Lähdin välittömästi käymään kotipaikkakunnalla ja ihmeen kautta kuusen runkopaloja oli vielä jäljellä yhden naapurin pihalla. Sain kaksi isoa palaa itselleni ja ne lastattiin traktorilla autoni lavalle. Ovat nyt portin pylvinä äidin luona. Minulla on pieni pala itselläni mukana talismaanina. (50–59-vuotias nainen kertoo kuusesta)

Runoudessakin löydetään luovia ratkaisuja puunkaatokysymyksiin. Seudun runossa ihmiset muuttavat puuhun asumaan:

Puuta ei suostuttu kaatamaan
 vaikka se oli peittämässä talon
 alleen, se puhkesi jo kukkaan
 seinien ympärille, muutettiin
 oksille.

(Seutu 2019, 65.)

Ympäristöfilosofiassa metsän ja pihapiirin tai metsän ja ihmisasumuksen erottelua on pidetty perustavanlaatuisena keinona jäsentää ihmisen eroa luonnosta (Harrison 1992, 3–13; Vadén 2010, 28–32). Sadunkaltainen runo haastaa perinteiset luonnon ja kulttuurin erotteluun perustuvat asumisen muodot ja ehdottaa puun oksia ihmisen uudeksi kodiksi.

Kaikki puut eivät myöskään suostu kaadettaviksi ja kaikkia eivät ihmiset suostu kaatamaan. Puut ja ihmiset tukeutuvat toisiinsa selviytymiskamppailuissaan.

Isäni kertoi, että hänen lapsuudessaan puu oli yritetty kaataa kirveellä. Jostain syystä kaataminen jäi kesken. Sen vuoksi tyvessä näkyvät hakkausjäljet. [...] Vanhempani touhuserivat puun rauhoittamisen! (60–69-vuotias nainen kertoo männystä)

*

[Lempipuuni] oltiin vähällä kaataa tien alta kymmenisen vuotta sitten, ja kävin kirjeenvaihtoa paikallisen kylätoimikunnan kanssa aiheesta. En tiedä oliko sillä vaikutusta siihen, että puu jäi pystyyn. (50–59-vuotias mies kertoo kuusesta)

Puiden menettämisen uhka saa ihmiset huolestumaan ja puolustamaan lempipuutaan monin keinoin: vaikuttamalla lähipiiriin ihmisiin, laatimalla vetoamuksia tai kokoamalla joukkovoimaa puun suojeluun. Puiden kaatamisesta aiheutuu usein myös riitoja perhepiiriin sisälle.

Se on lapsuuteni kesämökin, myöhemmin samalle paikalle rakennetun kodin rantapuu. [...] Kun puu kaadettiin, suutuin vanhemmilleni ja mökötin kauan (olin n. 40-vuotias tuolloin). Puuta kaadettaessa rikkoutui kaksi moottorisahaa ja se kaatui väärään suuntaan rikkoen veneemme lopullisesti. Sanoin, että se oli rangaistus, koska pyhä leppämme kaadettiin! (50–59-vuotias nainen kertoo leppästä)

Puun kaatamisen vaikeus ja siihen liittyvä epäonni, kuten tässä moottorisahojen rikkoutuminen, korostaa puun vahvaa tahtoa vastustaa kaatamista, mikä konkretisoituu perheen osaksi tulevana ”rangaistuksena”, eli veneen rikkoutumisena puun kaatuessa. Suomalaisesta kansanperinteestä löytyy runsaasti erilaisia esimerkkejä puiden vahingoittajille ja heidän suvulleen koituneista sairauksista ja materiaalisista onnettomuuksista. (Haavio 1992a, 56, 60–61.)

Lempipuun kaatamisen merkitykset ovat hyvin henkilökohtaisia. Puun kaataminen tai vahingoittaminen on uhka omien henkilökohtaisten muistojen säilymiselle. Näyttää siltä, että erityisesti kaupunkipuiden kohdalla korostuu puun sidos omaan yksityiseen identiteettiin, muistoihin ja kodin piiriin. Kaatuneiden puiden sureminen voi liittyä myös henkilökohtaisiin ympäristöeettisiin vakaumuksiin ja ei-inhimillisen elämän arvostamiseen. Puiden kaatamisesta kirjoittaminen voi siten olla omaa identiteettiä vahvistava ja ilmaiseva teko – niin kyselyvastauksissa kuin runoudessakin.

Puun kaataminen voi olla paitsi henkilökohtainen tragedia, myös loukkaus edellisiä, puuta vaalineita sukupolvia kohtaan. Puu ihmistä pitkäikäisempänä on side menneiden, nykyisten ja tulevien sukupolvien välillä ja asettaa ihmisen osaksi suurempaa sukupolvien tarinaa.

Tämä kuusi edustaa minulle suvun jatkuvuutta, ja se on mahtava. Vaikka huvilan rakennuttaja 100 vuotta sitten tai isoisäni 1950-luvulla on istuttanut sen, se on isompi kuin korkea huvila, jossa sukuni ihmisiä on lomailut. Olemme alkaneet pelätä, että salama iskee siihen. Puun juuret ovat voimakkaat ja ovat vaarassa kammata yhden peruskivistä vinoon. Näitä ristiriitaisia tunteita kuvastaa uni, jonka näin nuorena aikuisena. Esi-isäni istuivat kuudessa lintuina ja katsoivat sieltä vihaisena. Isovanhempani taisivat silloin olla jo kuolleet. He olivat pitäneet huolta että kaikki näkivät vaivaa suvun talon jatkuvuuden eteen, nyt minun oli aika ymmärtää huolenpidon ja vaivannäön tärkeys. (40–49-vuotias mies kertoo kuusesta)

Suomalaisessa kansanperinteessä on elänyt vahvana kunnioitus esi-isiä kohtaan. Heidän perintöään tuli vaalia huolehtimalla heidän elämäntyöstään, kuten talosta ja tilasta, ja

kunnioittaa sitä uhraamalla pyhälle pihapuulle, jossa esi-isien haltiat asuivat ja tarkkailivat. Suomalainen uhripuu on ollut suvun kohtaloiden puu. Puun vahingoittaminen on merkinnyt suvulle sattuvaa onnettomuutta ja sen kaataminen jopa suvun tuhoa. (Haavio 1992a, 62; 1992b, 43.) Esimerkin kertoja toistaa tarkasti tätä vanhaa uskomusperinnettä. Puun tuhoutuminen vaarantaa muistojen ja yhteyden jatkuvuuden.

Miten lukea puiden kansaa?

Aineistomme näyttävät, kuinka moninaisesti lempipuistaan kertovat ihmiset ja puista kirjoittavat runoilijat pohtivat puiden rinnalla ja myötä itseään ja identiteettiään, elämäänsä, läheisiään sekä ihmisyyttä yleensä. Kertomusaineistossa puiden merkitys liittyy niiden sijaintiin ja muutokseen osana vastaajan omia elämänvaiheita. Varttuvan puun rinnalla hahmotuu oma ja läheisten kasvu, ja puiden hiljainen, vähäeleinen läsnäolo tuottaa kokemuksen kumppanista, joka ei jätä eikä tuomitse. Puu on kohtalotoveri, jonka rinnalla voi käsitellä elämän vastoinkäymisiä ja vanhenemista. Puu tuo pitkäikäisyydessään myös turvaa ja lohtua. Toisaalta puut tunnistetaan myös usein ihmisen päätöksestä kasvaviksi ja kaatuviksi, ja tämä mahdollistaa paitsi käytännöllisten näkökulmien korostumisen puusuhteissa myös ihmisyyden ja ihmisen luontosuhteen sekä omien puihin ja luontoon liittyvien arvojen pohtimisen.

Myös nykyrunoudessa puiden merkitys osana ihmisen elämää ja ihmisyyttä näyttäytyy samaan aikaan yksilöllisenä ja yleisluontoisena. Puita vasten pohditaan omaa minuutta ja identiteettiä, usein yksityiskohtaisiin puita koskeviin aistillisiin elämyksiin syventyen. Identiteettiin voivat liittyä myös ympäristöeettiset arvot, joiden myötä puiden tai metsien kaatamista koskevat runot puhuvat paitsi ympäristön tilasta myös ihmisten erilaisista luontosuhteista sekä runon minän tai runoilijan omasta arvomaailmasta ja koetuista kumppanuuksista.

Kaatamisen uhka sekä ajatus puun ja ihmisen elämäntarinan limittymisestä toistuvat molemmassa aineistoissamme, mikä vihjaa tällaisten näkökulmien olevan tällä hetkellä erityisen merkityksellisiä suomalaisten puusuhteissa. Puiden kaatamiseen liittyvä huoli ja vastustus nousevat ihmisen omista mieltymyksistä ja arvostuksista, ja niiden taustalla voi olla esimerkiksi tärkeitä muistoja, maisemaa tai yksittäisiä paikkoja tai puita koskevia esteettisiä elämyksiä sekä muita, ehkä vaikeastikin tunnistettavia motiiveja. Puiden puolustaminen voi olla myös identiteettikysymys, varsinkin ihmisille, joille suhde ei-inhimilliseen luontoon on vahva ja tärkeä osa omaa elämää. Puita puolustaessaan ihminen myös viestii omista arvoistaan ja arvostuksistaan.

Molemmassa aineistoissamme jäsennetään minuutta ja identiteettiä suhteessa puihin myös havaitsemalla ja kokemalla kaltaisuutta johonkin tiettyyn puuhun (tai puihin yleensä) – joskus jopa samastumalla puuhun tai puihin. Ihmisen ja puun elämänvaiheiden vertaaminen ja rinnastaminen toisiinsa on näissä jäsennyksissä keskeistä. Toiseksi minuuden ja identiteetin rakentumista suhteessa puuhun kuvataan myös silloin, kun joko puu koetaan voiman ja turvan lähteeksi tai puuta itseään halutaan suojella ja varjella. Näissäkin tapauksissa puuhun voidaan suhtautua vertaisena (jopa samastuttavana), mutta mukana on vaalimisen, voimaantumisen tai suojelun elementti: toinen saa toiselta jotakin tarvitsemaansa. Olipa kyse samastumisesta puuhun, puun suojelemisesta tai sen kanssa voimaantumisesta, puun merkityksellisyys minuuden ja identiteetin jäsentäjänä perustuu ihmisten elettyihin puusuhteisiin. Suhdetta puuhun rakentavat aistimukset ja havainnot, paikkaan liittyvät ajatukset ja kokemukset, puuta ja luontoa koskevat arvot ja arvostukset, uskomukset, hengelliset

kokemukset ja maailmankatsomukset, yksilölliset ja kollektiiviset muistot, tieto ja ymmärrys puista ja puiden toiminnasta sekä puut itse näiden moninaisten vaikutelmien, ideoiden ja kokemusten perustana.

Yleisemmän tason kysymyksenä työssämme on kulkenut pohdinta siitä, mitä kahden erilaisen aineiston rinnakkaisuus tutkimustuloksineen voisi antaa luontosuhdetutkimukselle, erityisesti folkloristisessa ja kulttuuritutkimuksellisessa kehyksessä. Vastaukset tähän kysymykseen antaa lopulta toki tutkijayhteisö kollektiivisesti. Esitämme kuitenkin kaksi näkökulmaa koko *Puut lähellämme* -tutkimushankkeen sekä tässä artikkelissa toteuttamamme analyysin perusteella. Ensinnäkin molemmat aineistomme ilmentävät puusuhteiden kielellisen jäsentämisen tarvetta tänä päivänä. Kyselytutkimus tuotti runsaasti omiaanaisia puukertomuksia. Puutematiikan runsaus näkyy myös julkaistussa nykyrunoudessa. Muitakin suomalaisten puusuhteita sivuavia tekstiaineistoja on. Esimerkiksi Yleisradion luotsaama, kaikille suomalaisille suunnattu [luontorunokilpailu](#) (2020) tarjoaa arvokasta aineistoa nyky-suomalaisten puusuhteista.³ Luontosuhdetta halutaan siis työstää ja viestiä kirjoittamalla eri tavoin erilaisille foorumeille. Erilaisten kirjallisten esitysten määrä osoittaa, että lukeminen ja tekstien analyysi on mielekäs tapa tutkia luontosuhteita – ja puusuhteita.

Toiseksi puusuhteiden tutkimusta lienee tulevaisuudessa tarpeellista laajentaa myös tekstien tuolle puolen. Runoudessa ja verkkokyselyvastauksissa esiin noussut minuuden ja identiteetin jäsentämisen tematiikka on ollut esillä myös esimerkiksi Yleisradion ”Minä ja mun puu” -kampanjassa, joka keräsi valokuvia ja kirjoituksia ihmisille tärkeistä puista. Kulttuuritutkimuksellisesti on kiinnostavaa ja tärkeääkin vertailla luontosuhteiden, esimerkiksi juuri puusuhteiden, esityksiä toisiinsa. Toistuuko esimerkiksi minuuden ja identiteetin tematiikka laajemminkin puusuhteita koskevissa visuaalisissa ja muissa esityksissä, ja jos toistuu, niin miten? Millaisia ilmaisukeinoja eri medioissa ja tekstilajeissa käytetään? Uskomme, että puusuhteiden ja yleisemmin luontosuhteiden kokonaisvaltainen hahmottaminen vaatii laajoja fiktiivisiä ja ei-fiktiivisiä aineistoja sekä tutkimusmenetelmiä, joissa laadulliset ja määrälliset menetelmät asetetaan tukemaan toisiaan. Ilman kokeiluja (jollainen tämäkin artikkeli on) aineistojen ja menetelmien ristiinpölytystä ei tapahdu.

Puut ovat olleet omiaan kulttuuristen merkitysten, käsitysten, uskomusten ja tapojen luomiselle, puita koskevan tieteellisen ja teknisen tiedon sekä käytäntöjen muodostumiselle. Kansanomaisen ajattelun syvärakenteisiin on juurtunut myyttisiä käsityksiä ja uskomuksia, jotka saavat nykyajassa uusia tulkintoja ja merkityksiä. Näiden ohjaamina yhä uudet sukupolvet luovat suhteita puihin. Aikojen muuttuminen ei ole kitkenyt puihin liittyvää kunnioitusta. Nykysuomalaisten pyhissä puissa eivät useimmiten asu jumalat tai henkiolennot, vaan yksilölliset ja sukuun liittyvät elämäntarinat ja muistot. Suomalaisessa poliittisessa identiteettipuheessa korostetaan suomalaisia kansakuntana, joka elää ja hengittää metsästä ja sen puista, kulttuurillisesti ja taloudellisesti. Suomalaiset ovat omien aineistojemme perusteella *puiden kansaa*, Ritva Kovalaisen ja Sanni Sepon (2014) ilmaisua lainataksemme. Suomalainen identiteettitarina kietoutuu yhteen yksilöllisten puiden kanssa.

Elämäkerrallisten puusuhteiden kantava teema on ihmisen luontoyhteyden rinnastaminen yhteyteen, jota ihminen kokee itseensä ja identiteettiinsä. Yhteyden menettäminen

3 Kiitämme vertaisarvioitsijaa tätä aineistoa koskevasta huomiosta. Samalla esitämme kiitokset molemmille arvioitsijoille tarkoista kommentteista.

luontoon tai puuhun voi siis merkitä yhteyden vaarantumista itseen. Kun ihminen löytää uudelleen yhteyden luontoon, myös hänen elinvoimansa elpyy. Ympäristöpsykologi Panu Pihkalan mukaan nykyajan ihmisen ympäristömelankolia heijastelee lapsuuden viattoman luontosuhteen menetystä ja tulevaisuususkon horjumista. Tässä tilanteessa ihminen voi kokea, että ekokriisin myötä hän menettää paloja itsestään. (Pihkala 2019, 173.) Puusuhteiden tutkimisessa olennaista on huomata luontokokemusten, erityisesti puiden havainnoinnien ja puiden kanssa toimimisen rikkaat, monimutkaiset kytkennät muistoihin, arvoihin, ajatuksiin ja käsityksiin sekä kielellisen ilmaisun tapoihin. Puut antavat välineitä jäsentää ja sanoittaa ihmiselämän perustavimpia kokemuksia ja vaiheita: varttumista, kukkaan puhkeamista, vanhojen lehtien varistamista, pystyssä pysymistä tai kaatumista myrskyssä. Tällaisissa metaforissa ja niille perustuvissa kertomuksissa ihminen inhimillistää puuta ja samalla puullistaa⁴ omaa ihmisyyttään. Tässä artikkelissa esitetty kysymys puista ja puusuhteista minuuden, identiteetin ja ihmiskäsityksen jäsentämisen välineinä versookin kahteen suuntaan: kohti ihmisen ja puun olemuksen pohdintaa.

Tutkimusaineistot

Puut lähellämme -hankkeen verkkokyselyaineisto 2019–2020. 1 758 vastausta. Itä-Suomen yliopisto.

Erra, Satu. 2021. *Hetkenä minä*. Helsinki: Osuuskunta Poesia.

Finska, Anne-Mari. 2021. *Metsän mieli*. Sastamala: Warelia.

Haapala, Vesa. 2019. *Hämärä ei tanssi enää*. Helsinki: Otava.

Kotamäki, Pirjo. 2020. *Villit linnut olkapäällä*. Helsinki: Basam Books.

Rintala, Nina. 2021. *Puut taipuvat puoleeni*. Helsinki: Basam Books.

Sainila, Oili. 2019. *Maisema on kirjoittanut minut*. Tampere: SanaSato.

Seutu, Katja. 2019. *Jäätyväinen*. Helsinki: WSOY.

Sinivaara, Olli. 2021. *Puut*. Helsinki: Teos.

Kirjallisuus

Arlander, Annette. 2022. "Kasvien performanssit: kasvit, esittäminen ja esiintyminen kasvien kanssa".

Teoksessa *Ympäristömuutos ja estetiikka*, toimittaneet Jukka Mikkonen, Sanna Lehtinen, Kaisa Kortekallio ja Noora-Helena Korpelainen, 470–497. Helsinki: Suomen Estetiikan Seura.

<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/343564>.

Brady, Emily. 2003. *Aesthetics of the Natural Environment*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

van Dooren, Thom, Eben Kirksey ja Ursula Münster. 2016. "Multispecies Studies: Cultivating Arts of Attentiveness." *Environmental Humanities* 8(1): 1–23.

<https://doi.org/10.1215/22011919-3527695>.

4 Runoutentutkija Miikka Laihinen (2020, 149–150, 162, 165) on käyttänyt puullisuus-termiä kieli- ja kirjallisuusfilosofisesti pohtiessaan runouden keinoja ilmentää todellisten puiden olemassaoloa tekstissä. Meille puullisuus tarkoittaa tässä yksinkertaisemmin puunlaisuutta (*dendromorphism*), samaan tapaan kuin inhimillisyys ihmismäisyyttä (*anthropomorphism*).

- Garrard, Greg. 2005. *Ecocriticism*. London: Routledge.
- Gilcrest, David W. 2002. *Greening the Lyre: Environmental Poetics and Ethics*. Reno: University of Nevada Press.
- Gottelier, Lena 2017. "Erityinen paikallisuus, yhteinen tulevaisuus: Etnofuturismi suomalaisessa nykyrunoudessa." *Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti Avain* 2: 25–44. <https://doi.org/10.30665/av.66200>.
- Gottelier, Lena. 2020. *Uuden laulun aika: Suomenkielisen nykyrunouden yhteydet ja erot kansanrunoustraditioon*. Turku: Turun yliopisto.
- Haavio, Martti. (1951) 1992a. "Pyhät puut." Teoksessa *Esseitä kansanrunoudesta*, toimittaneet Martti Haavio, Matti Kuusi ja Lauri Honko, 47–78. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Haavio, Martti. (1949) 1992b. "Sitä kuusta kuuleminen, jonka juurella asunto: Erään suomalaisen sananlaskun historiaa ja taustaa." Teoksessa *Esseitä kansanrunoudesta*, toimittaneet Martti Haavio, Matti Kuusi ja Lauri Honko, 25–46. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Halla, Tuulikki, Reetta Karhunkorva ja Jaana Laine. 2020. "Metsäsuhteet metsäkulttuurisen kestävyden rakentajina." Teoksessa *Metsät ja kulttuurinen kestävyys*. Vuosilusto 13, toimittaneet Leena Paaskoski, Heikki Roiko-Jokela ja Marko Rikala, 24–37. Punkaharju: Suomen Metsämuseo Lusto ja Metsähistorian Seura.
- Halla, Tuulikki ja Jaana Laine. 2022. "To Cut or Not to Cut: Emotions and Forest Conflicts in Digital Media." *Journal of Rural Studies* 94: 439–453. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2022.07.019>.
- Haraway, Donna J. 2008. *When Species Meet*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Harrison, Robert Pogue. 1992. *Forests: The Shadow of Civilization*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Harva, Uno ja Veikko Anttonen. (2017) 2019. *Suomalaisten muinaisuusko*. 4. uudistettu laitos. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Honkalinna, Mika. 2017. *Honka*. Helsinki: Maahenki.
- Huttunen, Antti. 2023. Helsingin kiehtovimmat puut. Myhelsinki-sivusto. Luettu 10.5.2023. <https://www.myhelsinki.fi/fi/n%C3%A4e-ja-koe/n%C3%A4ht%C3%A4vyydet/helsingin-kiehtovimmat-puut>.
- Hämäläinen, Niina, Hanna Karhu ja Silja Vuorikuru. 2019. "Suullisen perinteen ja kirjallisuuden rajoilla." Teoksessa *Satuperinteestä nykyrunoon: Suullisen perinteen ja kirjallisuuden yhteyksiä*, toimittaneet Niina Hämäläinen, Hanna Karhu ja Silja Vuorikuru, 21–50. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Jokiranta, Anssi, Pekka Juntti, Anna Ruohonen ja Jenni Räinen. 2019. *Metsä meidän jälkeemme*. Helsinki: Like.
- Kainulainen, Siru. 2016. *Runon tuntu*. Helsinki: Osuuskunta Poesia.
- Karjalainen, Pauli Tapani. 2006. "Topobiografinen paikan tulkinta." Teoksessa *Paikka: Eletty, kuviteltu, kerrottu*, toimittanut Seppo Knuuttila, 83–92. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Keto-Tokoi, Petri ja Timo Kuuluvainen. 2010. *Suomalainen aarniometsä*. Helsinki: Maahenki.
- Kirksey, Eben ja Stefan Helmreich. 2015. "The Emergence of Multispecies Ethnography." *Cultural Anthropology* 25(4): 545–576. <https://doi.org/10.1111/j.1548-1360.2010.01069.x>.
- Kovalainen, Ritva ja Sanni Seppo. (1997) 2014. *Puiden kansa*. Neljäs uudistettu painos. Helsinki: Hiilinielu tuotanto & Miellotar.

- Lahtinen, Toni ja Markku Lehtimäki. 2008. "Johdatus ekokriittiseen kirjallisuudentutkimukseen." Teoksessa *Äänekäs kevät: Ekokriittinen kirjallisuudentutkimus*, toimittaneet Toni Lahtinen ja Markku Lehtimäki, 7–28. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Laihin, Miikka. 2020. "Puut, kaikki heidän kirjaimensa: Korrelationismien tuolle puolen Mikael Bryggerin runossa 'METSÄ'." Teoksessa *Sotkuiset maailmat: Posthumanistinen kirjallisuudentutkimus*, toimittaneet Elsi Hyttinen ja Karoliina Lummaa, 147–176. Jyväskylä: Nykykulttuurin tutkimuskeskus.
- Laist, Randy. 2013. "Introduction." Teoksessa *Plants and Literature: Essays in Critical Plant Studies*, toimittanut Randy Laist, 9–17. Leiden: Brill Rodopi.
- Lakomäki, Sami, Pauliina Latvala ja Kirsi Laurén. 2011. "Menetelmien jäljillä." Teoksessa *Tekstien rajoilla: Monitieteisiä näkökulmia kirjoitettuihin aineistoihin*, toimittaneet Sami Lakomäki, Pauliina Latvala ja Kirsi Laurén, 7–27. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Laurén, Kirsi. 2006. *Suo – sisulla ja sydämellä: Suomalaisten suokokemukset ja -kertomukset kulttuurisen luontosuhteen ilmentäjinä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lassila, Pertti. 2011. *Metsän autuus: Luonto suomalaisessa kirjallisuudessa 1700–1950*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Leppänen, Marko ja Adela Pajunen. 2017. *Terveysmetsä: Tunnista ja koe elvyttävä luonto*. Helsinki: Gummerus.
- Lukkarinen, Ville ja Annika Waenerberg. 2004. *Suomi-kuvasta mielenmaisemaan: Kansallismaisemat 1800- ja 1900-luvun vaihteen maalaustaiteessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lummaa, Karoliina. 2010. *Poliittinen siivekäs: Lintujen konkreettisuus suomalaisessa 1970-luvun ympäristörunoudessa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Nykykulttuurin tutkimuskeskus.
- Lummaa, Karoliina. 2022. "Lungs and Leaves: Ecosystemic Imaginaries and the Thematics of Breathing in Finnish Environmental Poetry." Teoksessa *Squirrelling: Human-Animal Studies in the Northern-European Region*, toimittaneet Amelie Björck, Claudia Lindén ja Ann-Sofie Lönngren, 177–196. Stockholm: Södertörns högskola. <https://sh.diva-portal.org/smash/get/diva2:1624077/FULLTEXT05.pdf>.
- Malinen, Bettina. 2015. *Pyhät puut Kansanrunousarkiston aineistossa 1909–1939*. Pro gradu-tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Historian ja etnologian laitos.
- Meriläinen-Hyvärinen, Anneli. 2010. "'Sanopa minulle, onko mejän hyvä olla täällä?': Elämäkerralliset paikkasuhteet, niihin liittyvät aistihavainnot ja merkitykset Talvivaaran alueella vuonna 2009." *Elore* 17(1). <https://doi.org/10.30666/elore.78850>.
- Mikkonen, Jukka. 2017. *Metsäpolun filosofiaa*. Tampere: Niin & Näin.
- Moe, Aaron M. 2014. *Zoopoetics: Animals and the Making of Poetry*. Lanham: Lexington Books.
- Morton, Timothy. 2010. *The Ecological Thought*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Paljakka, Elisa. 2022. "'Eikä hän ehkä ole kohta mitään, ei parempi kuin tyveys, latvus, joka heitetään metsään': Puun merkitykset Pentti Haanpään novellikokoelmassa Lauma – kertomuksia." Teoksessa *Metsät ja tulevaisuus*. Vuosilusto 14, toimittaneet Leena Paaskoski ja Heikki Roiko-Jokela, 52–65. Punkaharju: Suomen Metsämuseo Lusto ja Metsähistorian Seura.
- Pekonen, Osmo. 2003. "Elämän puu." Teoksessa *Metsään mieleni*, toimittaneet Yrjö Sepänmaa, Liisa Heikkilä-Palo ja Virpi Kaukio, 162–169. Helsinki: Maahenki.
- Pihkala, Panu. 2019. *Mieli maassa? Ympäristötunteet*. Helsinki: Kirjapaja.
- Pihlström, Kåre ja Anneli Viherä-Aarnio. 2020. *Suomalaisten puut arjessa ja ajatuksissa*. Helsinki: Metsäkustannus.

- Rolston, Holmes, III. 2003. "Esteettinen kokemus metsissä." Teoksessa *Metsään mieleni*, toimittaneet Yrjö Sepänmaa, Liisa Heikkilä-Palo ja Virpi Kaukio, 31–47. Suomentaneet Tommi Nuopponen ja Marke Ahonen. Helsinki: Maahenki.
- Ryan, John C. ja Rod Giblett. 2018. "Introducing *Forest Family*." Teoksessa *Forest Family: Australian Culture, Art, and Trees*, toimittaneet John C. Ryan ja Rod Giblett, 1–8. Leiden: Brill Rodopi. Luettu 10.5.2023. <https://hdl.handle.net/1959.11/23297>.
- Sarmela, Matti. 1994. *Suomen perinneatlas: Suomen kansankulttuurin kartasto 2*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Seppä, Tiina. 2020. "Katsooko metsä ihmistä? Suomen Kansan Vanhat Runot ja lajienvälinen kommunikaatio." *Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti Avain* 17(4): 22–45. <https://doi.org/10.30665/av.98306>.
- Sepänmaa, Yrjö. 2014. "Ihminen luontona, luonto ihmisenä." Teoksessa *Ympäristömytologia*, toimittaneet Seppo Knuuttila ja Ulla Piela, 21–33. 2. painos. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Siikala, Anna-Leena. 2013. *Itämerensuomalaisten mytologia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Siivonen, Katriina. 2020. "Metsäsuhde kulttuurisesti kestäväenä tulevaisuusperintönä." Teoksessa *Metsät ja kulttuurinen kestävyys*. Vuosilusto 13, toimittaneet Leena Paaskoski, Heikki Roiko-Jokela ja Marko Rikala, 10–23. Punkaharju: Suomen Metsämuseo Lusto ja Metsähistorian Seura.
- Soukka, Maarit. 2022. "Puut mielen ja kielen maisemassa: Lyriikan puut osana 1950-luvun modernismikeskustelua." *Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti Avain* 19(2): 6–25. <https://doi.org/10.30665/av.107622>.
- Tieteen termipankki. 2021. Ihmistieteet: minuus. Muokattu 31.8. 2021. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Ihmistieteet:minuus>.
- Tossavainen, Jouni. 2008. *Kuusikirja*. Helsinki: Like.
- Turunen, Mikko. 2010. *Haarautuvat merkitykset: Puukuvasto Lassi Nummen lyriikassa*. Tampere: Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-8106-2>.
- Vadén, Tere. 2010. *Kaksijalkainen ympäristövallankumous*. Tampere: Osuuskunta Rohkean reunaan.
- Varis, Markku. 2003. *Ikävä erätön ilta: Suomalainen eräkirjallisuus*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Vilkuna, Janne. 1992. *Suomalaiset vainajien karsikot ja ristipuut: Kansatieteellinen tapatutkimus*. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Wohlleben, Peter. 2016. *Puiden salattu elämä: Kasvimaailman kuninkaiden tunteista ja viestinnästä*. Suomentanut Pirkko Roinila. Helsinki: Gummerus.
- Woodward, Wendy ja Erika Lemmer. 2019. "Introduction: Critical Plant Studies." *Journal of Literary Studies* 35(4): 23–27. <https://doi.org/10.1080/02564718.2019.1690804>

FT, dos. Karoliina Lummaa on kirjallisuudentutkija, joka työskentelee Turun yliopistossa ja BIOS-tutkimusyksikössä. Hän tutkii ympäristö- ja luonnonvarakysymysten käsittelyä nykyaikaisessa ja laajemmin nykykulttuurissa.

FM Kaisa Vainio on väitöskirjatutkija Itä-Suomen yliopiston metsätieteiden osastolla. Hänen väitöskirjansa aiheena on suomalaisten kulttuurinen puusuhde. Taustaltaan Vainio on kulttuuriantropologi.

FT Aino Korrensalo on tutkijatohtori Itä-Suomen yliopiston ympäristö- ja biotieteiden laitoksella. Hänen tutkimuksensa käsittelee soiden hiilikaasuvirtoja ja kasvien toiminnallisia ominaisuuksia. Hänellä on monipuolinen kokemus tieteen ja taiteen välisestä yhteistyöstä.

FT Tuomo Takala on metsäpolitiikan tutkija ja kasviekologi, joka on työskennellyt pääasiassa Itä-Suomen yliopistossa. Viime vuodet hän on tehnyt töitä metsädiskurssien parissa.

FT, prof. Eeva-Stiina Tuittila on metsämaatieteen professori sekä Peat&Trees – Suo- ja maekologian tutkimusryhmän johtaja Itä-Suomen yliopistossa. Hän toimii Puut lähelämme -hankkeen johtajana. Hän on perehtynyt kasvien ja ekosysteemien tutkimukseen niiden toiminnallisten ominaisuuksien kautta.

Eteneminen omalla vastuulla

Lähdekriittinen laskennallinen näkökulma sähköisiin kansanrunoaineistoihin

Kati Kallio, Maciej Janicki, Eetu Mäkelä, Jukka Saarinen, Liina Saarlo ja Mari Sarv

Historiallisista, Suomen ja Viron kansallisvaltioiden syntyyn liittyvistä syistä johtuen itämerensuomalaisista *runolaulua* eli niin kutsuttua kalevalamittaista kansanrunoutta (viroksi *regilaul*) on tallennettu, arkistoitu, järjestetty ja digitoitu poikkeuksellisen paljon. Kaiken kaikkiaan tällä hetkellä on sähköisenä käytettävissä 283 206 pääosin kalevalamittaiseen suulliseen runouteen liittyvää tekstiä viron (sis. seto), karjalan, lyydin, inkeröisen, vatjan ja suomen kielillä. Avoimesti verkossa olevat korpuukset ovat monin osin syrjäyttäneet painetut julkaisut, arkistojen kortistot ja alkuperäiskäsikirjoitukset tutkimuksen lähteinä.¹

Sähköiset ja laskennallisetkin lähestymistavat ovat mahdollisia, koska käytettävissä on määrällisesti suuri, riittävän jäsentynyt, pitkän tekstualisaatio- ja järjestelyprosessin tuloksena syntynyt aineisto, jota on myös tutkimuksessa tarkasteltu monenlaisista eri suunnista. Manuaalinen tutkimus on usein rajannut aineistoa esimerkiksi runotyypin tai -lajin, laulajan, suvun, pitäjän, alueen tai tallentajan mukaan ja tuottanut näkökulmia, jotka ovat välttämättömiä myös isompia aineistokokonaisuuksia käsittelevien laskennallisten tulosten tulkinnaissa. Laskennallisella folkloristiikalla ja sähköisten kansanperinneaineistojen tutkimisella puolestaan on paitsi runsaasti tuoreita sovelluksia, myös pitkä historia (ks. esim. Vikis-Freibergs ja Freibergs 1978; Rүүtөл ja Haugas 1990; Harvilahti 1992; Sarv 2008; Tangherlini 2016; Ilyefalvi 2018; Harvilahti 2019).

Aineiston ominaispiirteet asettavat reunaehdot sähköisilläkin välineillä tehtäville tulkinnoille. Itämerensuomalaisen kansanrunousaineiston käyttäminen edellyttää melko laajaa kuvaa sen syntyhistoriasta, luonteesta, painotuksista ja epätasaisuuksista. Aineisto on sekä määrällisesti että laadullisesti laaja ja varioiva. Jo yksin kieliasun variaatioon vaikuttavat moninaiset aineiston sisältämien itämerensuomalaisten kielten murteisiin, itse runokieleen, sanojen taivutusmuotoihin ja tallentajien käyttämiin tallennusmenetelmiin ja erilaisiin

¹ Artikkelit on tehty osana Suomen Akatemian hankkeita 333138 ja 346342, Viron tiedeuvoston (Eesti Teadusagentuur) hanketta PRG1288 sekä Viron opetus- ja tiedeministeriön hanketta EKKD 126. Tekstin taustalla on kirjoittajien vuodesta 2019 lähtien FILTER-hankkeen (2020–2024, *Formulaic intertextuality, thematic networks and poetic variation across regional cultures of Finnic oral poetry*) piirissä tekemä tiivis yhteistyö ja aiemmatkin keskustelut kollegoiden kanssa. Erityisesti olemme kiitollisia Senni Timoselle, Janika Orakselle, Lauri Harvilahdelle, Frogille sekä kahdelle anonyymille vertaisarvioijalle. FILTER on Suomen Akatemian konsortiohanke SKS:ssa ja Helsingin yliopistossa (HELDIG), yhteistyössä Viron Kansanrunousarkiston kanssa. Kati Kallio on kirjoittanut artikkelin tekstin, muut tekijät ovat lisänneet tekstiin lyhyempiä jaksoja, tietoja, kuvaajia ja kommentteja: tästä johtuu myös artikkelin painottuminen suomalaisen aineistoon.

kirjoitusasuihin liittyvät tekijät. Koko aineiston kattavia sanakirjoja, hakuteoksia tai kielellistä jäsenystä tekeviä parsereita ei ole, ja toisaalta aineisto on variaatioonsa nähden liian pieni laskennallisten kielimallien kouluttamiseen. Niinpä tietyt laskennalliset menetelmät kuten esimerkiksi tekstin automaattinen morfologinen jäsenyys tai sanojen normalisointi eli lemmaaminen eivät ole kokonaisaineistoon sovellettavissa – joskus ollenkaan, joskus ilman huomattavaa työtä joko aineiston esikäsittelyssä tai menetelmäkehityksessä. Tämä tarkoittaa, että myöskään pidemmälle menevät sisällön laskennalliset analyysit kuten aihe-mallinnus (*topic modelling*) eivät tällä hetkellä ole sovellettavissa monikieliseen kokonaisaineistoon (soveltamisesta yhteen kielimuotoon ja kieliasultaan normalisoituun virolaiseen ERAB-korpukseen ks. Sarv 2020).

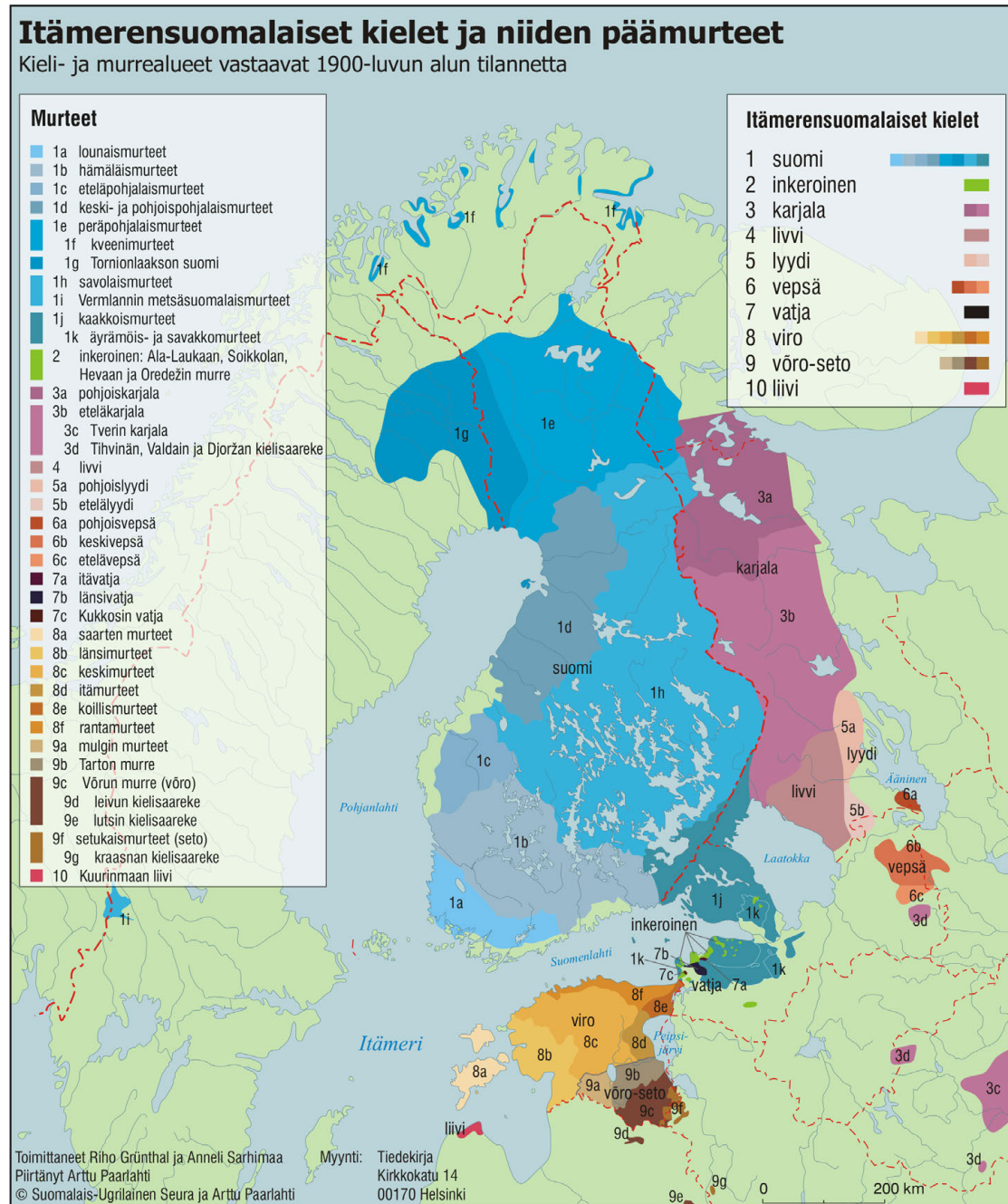
Sähköisten aineistojen ja laskennallisten välineiden käyttäminen edellyttää monipuolisia lähdekriittisiä otteita. Osin nämä liittyvät kansanrunoaineiston suureen kielelliseen ja poeetiseen variaatioon ja edustavan osa-aineiston tavoittamisen ongelmiin vaikkapa sanahakujen tai samankaltaisuuslaskentojen avulla (ks. Kallio ja Mäkelä 2019; Kallio ym. 2022). Osin kyse on aineiston pitkän tallentamis- ja järjestelyhistorian tuottamista painotuksista ja esimerkiksi metatietojen puutteellisuuksista.

Tässä artikkelissa analysoimme suomalaisen ja virolaisen sähköisessä muodossa olevan runolauluaineiston määrällisiä perusominaisuuksia, jotka liittyvät läheisesti aineiston pitkään syntyhistoriaan. Luomme ensin yleiskuvaa aineistojen järjestely- ja digitointihistoriasta ja kerromme, miten olemme FILTER-hankkeessa käsitelleet sähköisiä korpuksia. Sitten tarkastelemme aineiston ja tallennushistorian luonteeseen liittyviä määrällisiä ominaisuuksia ja lopuksi työn aikana paljastuneita aineiston ja sen metatietojen ongelmakohtia, joista on hyvä olla tietoinen myös laadullista tutkimusta tehtäessä. Tarkemmat analyysit esimerkiksi monista tallennushistorian yksityiskohdista, runotyyppihakemistoista, aineiston runo- ja säetason samankaltaisuuksista sekä suullisten ja kirjallisten runojen suhteista joudumme rajaamaan tämän artikkelin ulkopuolelle. Aineistona käytämme kahta suomalaista (SKVR, JR) ja yhtä virolaista (ERAB) sähköistä korpusta.

Virolaiset, venäjänkarjalaiset ja suomalaiset kansanrunokokoelmat

Kalevalamittaista runoutta tiedetään käytetyn suurimmalla osalla itämerensuomalaisista kielistä: ainoastaan vepsän ja liivin alueilta kalevalamittaista runoutta ei tunneta (runomitan variaatioista ks. Sarv 2019; Sarv ym. 2021; itämerensuomalaisista kielistä esim. Bakró-Nagy ym. 2022; Abondolo ja Valijärvi 2023; ks. Kuva 1). Aiemmat käsitykset kielistä ja kansakunnista näkyvät yhä nimityksissä: esimerkiksi 1900-luvun alun kirjasarja *Suomen Kansan Vanhat Runot* eli SKVR (1908–1948, 1997) pitää nimestään huolimatta sisällään paitsi suomen- myös karjalan-, inkeröisen- ja vatjankielisiltä tallennettuja runoja, joiden esittäjistä monet eivät kokeneet olevansa suomalaisia tai kuuluneet samaan hallinnolliseen kokonaisuuteen kuin nykyinen Suomen alue. (Itämerensuomalaisen kansanrunouden nimityksistä esim. Rүүtel 1999; Kallio ym. 2017; Kalevalasta, kansanrunoudesta ja omistajuuksista ks. Tarkka ym. 2019.)

Käytännön kokoelmien tasolla itämerensuomalaisesta runolaulusta on tallentunut kolme melko erillistä kansallista kokonaisuutta: virolainen, venäjänkarjalainen ja suomalainen. Näitä on käsitelty pääosin erillisissä, joskin vuorovaikutteisissa tutkimustraditioissa. Jaon voi karkealla tasolla hahmottaa paitsi kansallisena ja valtionrajojen määrittämänä, myös kielellisenä: eteläiset itämerensuomalaiset kielet eli pohjois- ja eteläviro sekä seto löytyvät

Kuva 1. Itämerensuomalaiset kielet ja niiden päämurteet 1900-luvun alussa. Monikieliset tai -etniset alueet, substraatit ja kielihistorialliset suhteet eivät kartassa näy. Kuva: Toimittaneet Riho Grünthal ja Anneli Sarhimaa, piirtänyt Arttu Parlahti 2004/2012. Suomalais-Ugrilainen Seura. <https://www.sgr.fi/fi/items/show/602>.

pääosin virolaisista kokoelmista, keskenään läheiset pohjoiset itämerensuomalaiset kielet karjala, lyydi, inkeroinen ja suomi pääosin suomalaisista ja venäjänkarjalaisista kokoelmista. Virolle kielihistoriallisesti läheisen vatjan kielen vanhimmat kokoelmat on tallennettu Suomeen ja julkaistu SKVR-sarjan osana, 1900-luvun tallenteista taas suurin osa on virolaisten tutkijoiden tallentamia ja suurelta osin ääniteaineistoa (ks. Ariste 1960). Inkerinsuomalaisilta ja inkeroisilta 1900-luvulla tallennettua aineistoa sisältyy kaikkiin kolmeen kokonaisuuteen, neuvosto aikaista erityisesti virolaiseen ja venäjänkarjalaiseen.

Suurin osa runolaulun vanhimmista suomen-, karjalan-, inkeröisen- ja vatjankielisistä kokoelmista sijaitsee Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) arkistossa. Vanhimmat ja laajimmat vironkieliset aineistot sijaitsevat Viron Kirjallisuuseumuseon (Eesti Kirjandusmuuseum, KM) Kansanrunousarkistossa (Eesti Rahvaluule Arhiiv, ERA). Etenkin 1900-luvun aineistoja on runsaasti myös monissa muissa arkistoissa ja instituutioissa.

1900-luvun karjalankielistä aineistoa löytyy etenkin Petroskoin Karjalan tutkimuskeskuksessa sijaitsevan Kielen, historian ja kirjallisuuden instituutin arkistossa. Kokoelmasta suuri osa on käsikirjoituksia tai äänitteitä, mutta aineistoa on myös julkaistu kirjamuodossa (esim. Jevsejev 1950; 1994; Lavonen 1989; Stepanova 2000; Mironova 2006; ks. myös Kuusi 1977) ja etenkin äänitteitä digitoitu. Arkistossa on paljon aineistoa myös aiemmin niukalti dokumentoiduilta pohjoisimmilta ja itäisimmiltä karjalankielisiltä alueilta (ks. esim. Lavonen 1989; Mironova 2006). Instituutissa on tekeillä runotekstien tietokanta, mutta suurin osa runoista ei ole vielä saatavilla sähköisessä muodossa (Kundozerova 2022).

Tässä artikkelissa tarkastellaan ERAB-, SKVR- ja JR-korpuksiin sisältyvää aineistoa (ks. Kuva 2). Vuodesta 2004 lähtien on avoimesti verkossa käytettävissä ollut suomalainen SKVR-tietokanta, joka sisältää *Suomen Kansan Vanhat Runot*-kirjasarjassa aikanaan julkaistut runot – koko aineisto saatiin tietokantaan vuonna 2006. Virolainen runolaulun tietokanta *Regilaulude andmebaas* (ERAB) avattiin verkossa vuonna 2010 ja täydentyy yhä. Tietokantojen käyttöliittymissä aineistoa voi etsiä sanahakujen, tallentajien, vuosien, paikkakuntien tai runotyypinhakemistojen avulla. (Laaksonen ja Saarinen 2004; Saarinen 2006; Harvilahti 2013; Järv 2016; Sarv ja Oras 2020.) Lisäksi SKS:n julkaisemattomien runojen kopiokortisto on digitoitu tekstimuotoiseksi JR-korpukseksi. Kokonaisaineisto on suuri, mutta esimerkiksi vanhimmat 1600-luvun aineistot, nuottien yhteydessä esiintyvät runot ja 1900-luvun ääniteaineistot sekä sananlaskut ja arvoitukset eivät sisälly näihin korpuksiin kattavasti.

Aineisto	ERAB (2023)	SKVR	JR
Tekstejä	108 995	89 247	85 228
Säkeitä	2 162 948	1 417 090	893 288
Sanoja	7 346 075	4 259 398	2 599 158
Vuosilta	1644, 1804–1943 ²	1564–1939	1653–1971
Aineiston teksteistä 50 % vuosilta	1889–1923	1884–1915	1930–1947
Maakuntia	13	24	29
Pitäjiä tai kaupunkeja	118	532	622
Tallentajia	4192	1 634	2 413
Pääkielet	pohjois- ja eteläviro, seto	inkeroinen, karjala, lyydi, suomi, vatja	inkeroinen, karjala, suomi
Aineistoa myös kielillä (yksittäisiä tekstejä tai sanoja)	inkerinsuomi, inkeroinen, saksa, suomi, venäjä	ruotsi, latina, venäjä, kreikka	viro, vepsä, vatja, saame, romani, ruotsi
Aineisto	täydentyy	valmis	valmis, saattaa täydentyä
Runotyypinhakemisto	kesken (ei kata koko aineistoa)	kesken (tarve tarkentaa ja tarkistaa)	ei ole (kortisto on)
Runotyypipiotsikoita	2514 (vanhoja 14 818)	7573	-

2 ERAB-aineiston yksi pieni keräelmä on merkitty vahingossa vuodelle 1957 ja korjataan.

Runotyyppiotsikoita, joihin kuuluu vain yksi teksti	828 (vanhoista 10 181)	2827	-
Normalisoitu tietokantaan	runoteksti, paikka, aika, kerääjänimi	paikka, aika, kerääjänimi	paikka, aika, kerääjänimi

Kuva 2. Taulukko ERAB-, SKVR- ja JR-korpusten perusominaisuuksista FILTER-tietokannan pohjalta laskettuna. Kielten esiintymistä ei ole tarkasteltu laskennallisesti, ja tiedot saattavat olla vaillinaisia. Taulukko: Kati Kallio, Maciej Janicki, Jukka Saarinen, Liina Saarlo ja Mari Sarv 2023.

Korpusten järjestelyhistoria

Aineiston pitkien synty- ja järjestelyhistorioiden tuottamat piirteet ja rakenteet ohjaavat helposti tulkintoja sähköisessä muodossakin. Esimerkiksi SKVR-kirjasarjan julkaisujärjestys oli sidoksissa 1900-luvun alussa arvokkaimpana ja tutkimuksen kannalta tarpeellisimpina pidettyihin aineistoihin ja alueisiin (esim. Hautala 1954, 197): julkaisusarja alkoi Vienan Karjalasta, kertovista runoista ja yksittäisten runojen tasolla Samporunostosta, ja viimeisenä ennen vuoden 1997 täydennysosaa tulivat Uudenmaan runot. Osin järjestys määräytyi myös ulkopuolisen rahoituksen mukaan (ks. Krohn 1916). SKVR-korpuksen teksteille annetut sähköiset tunnusnumerot säilyttävät tämän järjestyksen. Jos minkä hyvänsä hakutuloksen järjestää näiden mukaan, määrittäyty tarkastelujärjestys SKVR-sarjan julkaisujärjestyksen ja siten myös sen kantaman aikansa arvojärjestyksen mukaisesti. Järjestelyhistoria vaikuttaa sähköisestäkin aineistosta tehtäviin tulkintoihin, joten siitä on tarpeen olla tietoinen.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran yksi päätarkoitus oli sen perustamisesta vuonna 1831 lähtien edistää kansanrunouden tallentamista. Vuonna 1890 valmistui SKS:n oma talo, jonka jälkeen käsikirjoituksia alkoi kertyä enemmän ja niiden järjestäminen muuttui systemaattisemmaksi. Kokoelmat järjestettiin kerääjittäin ja luokiteltiin karkeasti perinnelajeittain. Kansallisesti keskeisimpinä pidettyjen suullisten kalevalamittaisten runojen julkaisemista yritettiin jo 1800-luvun lopulla (Hautala 1950; *Arkiston avain* 1984). SKS:n kansanrunousarkiston perustamisen jälkeen vuonna 1934 alettiin aineistoja koota sidoksiksi, dokumentoida tarkemmin kerääjäkortistoon ja laatia myös tarkempia perinnelaji- ja paikkakuntakohtaisia kortistoja (Laaksonen ja Saarinen 2004, 7–11; Harvilahti 2013).

Viron Kansanrunousarkisto (Eesti Rahvaluule Arhiiv, ERA) perustettiin vuonna 1927 Viron Kansallismuseon osaksi, kun haluttiin kerätä yhteen ja helpommin saataville jo kertyneet laajat, pääosin yksityiskokoelmissa olleet kansanperinnekoelmat (ks. Järv 2013). Tämä tarkoitti myös aineistojen kartoittamista, sisältöluetteloiden laatimista sekä runolaulun kopiokortiston ja muiden vastaavien lajikohtaisten kortistojen laatimista tärkeimpinä pidettyjen lajien osalta (ks. Loorits 1932). Aineiston metadataa systematisoitiin ja täydennettiin esimerkiksi tallennuspitäjien osalta ja siihen lisättiin perinnelaji- ja runotyyppimerkinnot. Runolaulukortistosta laadittiin alkuperäiskäsikirjoitusten suojelemisen ja käytön helpottamisen nimissä paikan, keräelmän luovutusajan sekä lajin ja runotyypin mukaiset versiot, joita täydennettiin 1990-luvulle asti. (Sarv ja Oras 2020, 108–109.) Järjestelmä oli hyvin samanlainen kuin SKS:n kansanrunousarkistossa; suomalaisten ja virolaisten kansanrunouden tutkijoiden ja tallentajien välillä oli yhteistyötä Elias Lönnrotista ja Friedrich Reinhold Kreutzwaldista alkaen (Järvinen 2008). Neuvostomiehityksen (1940) seurauksena Viron kansalliset instituutiot lakkautettiin tai pilkottiin ja järjestettiin uudelleen, osa tutkijoista pakeni maasta, ja yhteistyösuhteet ulkomaille katkesivat lähes täysin muutamaksi vuosikymmeneksi. Kansanrunousarkiston toiminta kuitenkin jatkui osana Valtiollista Kirjallisuusmuseota. (Sarv ja Oras 2020; ks. myös

Järvinen 2008; Kansanrunousarkiston ja Kirjallisuusmuseon historiasta ks. Eesti Kirjandusmuuseum n.d.)

SKVR-kirjasarja (1908–1948 ja 1997) laadittiin alkuperäisaineiston säilymisen ja paremman käytettävyyden tueksi: julkaisemisensa jälkeen siitä tuli suomalaisen kalevalamittaisen runouden tutkimuksen keskeisin lähde. Mukaan pyrittiin ottamaan kaikki kalevalamittaiset tai kalevalamittaiseen perinteeseen läheisesti liittyvät suullista alkuperää olevat tekstit. Karsinta tapahtui oman aikansa arvostusten ja aitouskäsitusten perusteella: etenkin kirjallislähtöisiksi tai laulajan itse sepittämäksi epäiltyjä, seksuaalirunoja ja pilkkalauluja sekä käsikirjoituskopioita jätettiin julkaisematta. SKVR:n eri osissa toimitusperiaatteet vaihtelivat jonkin verran. Suurin osa niteistä järjestettiin runotyypeittäin ja pitäjittäin, mutta esimerkiksi Inkerin aineistot niiden variaation vuoksi tallentajittain. Pyrkimyksenä oli runojen julkaiseminen mahdollisimman pitkälti alkuperäislähteitä vastaavassa muodossa. Etenkin runojen tallennus- ja paikkakuntatietoja selvitettiin jälkikäteen eri lähteistä. (SKVR-sarjan esipuheet; Hautala 1950; Mäkelä ja Tarkka 2022.)

SKS:n julkaisemattomien runojen aineistoa alettiin luoda Suomen Akatemian rahoittaman ja Matti Kuusen johtaman hankkeen puitteissa vuosina 1969–1973, jolloin poimittiin Kansanrunousarkiston käsikirjoitusaineistoista täydentävää listausta julkaisematta jääneistä kalevalamittaisista runoista, joita sitten 1990-luvun alkupuolelle asti kopioitiin SKS:n kansanrunousarkiston konekirjoittajien voimin kahdeksi kortistoksi. (Keskustelut Senni Timosen kanssa, SKSÄ 2023:3; SKSÄ 2023:30.) Mukaan otettiin SKVR-sarjasta pois jätettyjen runojen ohella myös myöhemmin kertynyttä kalevalamittaista aineistoa sekä muita lajeja, kuten ”arvoitukset, uusimittaiset laulut, pyrkimäluvut, itkuvirret, luonnonäänien jäljittelyt ja joiut” siltä osin, kun näitä ei oltu kopioitu vielä omiin kortistoihinsa (*Arkiston avain* 1984, 26).

Jukka Saarinen, Senni Timonen, Sakari Korpikallio ja Kati Kallio ovat vertailleet alkuperäistä ATK-poimintalistaa ja poimintahankkeen muistiinpanoja julkaisemattomien runojen kortistosta tehtyyn sähköiseen JR-korpukseen. Näyttää siltä, että poiminta kohdistui joihinkin keräelmiin melko satunnaisesti ja jäi ilmeisesti kesken. Lisäksi sellaiset aineistot, joille ei aikanaan ole annettu kalevalamittaiseen perinteeseen viittaavaa perinnelajikoodia – kuten osa rahvaanrunoista, suoraan epäaitoon f-aineistoon ilman perinnealajikoodia luokitellut runot tai kirjallisuusarkiston kokoelmiin erotetut aineistot – eivät osuneet läpikäytävään aineistoon ollenkaan. Senni Timosen (SKSÄ 2023:3; SKSÄ 2023:30) arvion mukaan kopiointivaiheessa konekirjoittajille ei ollut aina kirjallisia ohjeita, mikä selittänee esimerkiksi aineiston osin virheellisiä paikkakuntamerkintöjä sekä typografiaan ja kontekstietojen määrään liittyviä vaihtelevia ratkaisuja. JR-korpus on siten laaja, SKVR-korpusta monin tavoin täydentävä aineisto, mutta ei kattava, yhtenäinen tai tarkistettu.

Virossa runojen pitäjä kerrallaan etenevä julkaiseminen *Vana Kannel* -sarjassa (’Vanha kantele’) alkoi jo vuonna 1876, oli pysähdyksissä vuodet 1941–1985 ja jatkuu yhä. Julkaisu vastaa monilta piirteiltään SKVR-sarjaa, mutta siinä julkaistaan sekä runotekstejä että nuotteja. (Ks. Saarlo 2012; Järv 2016, 33.) Myös muita runo- ja sävelmäjulkaisuja on tehty: tutkimuksen, kortistojen järjestämisen ja runotyyppien hahmottamisen kannalta erityisen vaikutuksellinen on ollut Ülo Tedren antologia *Eesti Rahvalaulud* (1969–1974; tästä ja muista virolaisten runojen julkaisuista ks. myös Kuusi 1977; Saarlo 2012).

Virossa arkistoaineistoja alettiin jo 1990-luvun puolivälissä digitoida ja muodostaa pääosin lajikohtaisiksi tietokannoiksi, jotka alkoivat korvata manuaalisia kortistoja (Järv ja Sarv 2014; Järv 2016; Sarv ja Oras 2020, 110; SKS:n digitointihankkeista ks. Klemettinen 2006). Vuonna 1998 SKS:n kansanrunousarkisto ehdotti Viron kansanrunousarkistolle yhteistyötä runoaineistojen digitoimiseksi (Saarinen 2001; 2006). Jukka Saarisen ja Senni Timosen (SKSÄ 2023:3; SKSÄ 2023:30) tietojen mukaan aloite tuli alkujaan virolaiselta akateemikko Arvo Krikmannilta, ja erityisesti SKS:n pääsihteeri Urpo Vento piti yhteistyötä tärkeänä. Matti Kuusi ja Ülo Tedre (1979) olivat jo aikaisemmin pohtineet virolaisia ja suomalaisia runoaineistoja vertailevaa projektia, jota varten tehtiin 1980-luvun alkupuolella Kuusen SKVR-hakemistoa käsitelleen Suomen Akatemian hankkeen yhteydessä myös pohjatyötä. Siinä missä Kuusi keskittyi Timosen mukaan julkaisuhankkeisiin, Vento katsoi tärkeämmäksi saattaa aineistoja sähköiseen muotoon.

Digitointi oli edullisempaa tehdä Virossa, ja samalla Viron Kansanrunousarkistoon saatiin hankittua siellä tarvittuja laitteita. Työ aloitettiin 2000-luvun alussa SKVR-aineistosta, jonka Arvo Krikmannin johtama ryhmä kuvasi suoraan kirjasarjasta ja muutti tekstimuotoon. Sama ryhmä digitoi sitten samoja periaatteita käyttäen tekstimuotoon myös SKS:ssa kuvatun julkaisemattomien runojen kortiston sekä konekirjoitetussa muodossa olevan Viron kansanrunousarkiston runolaulukortiston. (Saarinen 2006; Sarv ja Oras 2020; SKSÄ 2023:3; SKSÄ 2023:30.) Liina Saarlön laskelman mukaan virolaisesta runoaineistosta oli digitointia aloitettaessa julkaistu alle kymmenen prosenttia, josta noin viisi prosenttia *Vana Kannel* -sarjassa. Virolaisten runojen digitointi oli siis mielekkäintä tehdä kortiston pohjalta.

Arvo Krikmann rakenteisti tekstimuotoon digitoidun SKVR-aineiston xml-muotoon keskusteltuaan rakenteesta Jukka Saarisen ja Pasi Klemettisen kanssa. Jukka Saarinen tarkisti ja korjasi aineistoa, antoi kullekin tekstile ID-tunnisteen, normaalisti kerääjä-, paikka- ja vuositiedot yksiselitteisiksi attribuuteiksi ja yhtenäisti erikoismerkkien koodiston Unicode-pohjaiseksi. (Saarinen 2006; ks. myös Sarv ja Oras 2020.) Julkaisemattomien runojen (JR) osalta metatietojen ja erikoismerkkien normalistamista ei tehty, ja korpus oli vuoteen 2022 asti käytettävissä vain SKS:n arkiston tekstitiedostoina sekä manuaalisena kortistona. Sen metatietokenttien merkinnät vaihtelevat: yksi paikkakunta voi esimerkiksi esiintyä useilla nimivarianteilla. FILTER-hankkeessa Jukka Saarinen ja Maciej Janicki ovat normalistaneet JR-korpuksen paikka-, aika ja kerääjänimitiedot, ja Saarinen on tehnyt aineistoon jokin verran korjauksia. Korpusta ei ole kuitenkaan kattavasti tarkistettu, ja etenkin paikkatiedoissa on yhä epä johdonmukaisuuksia.

Virolaista runokortistoa alettiin digitoimisen jälkeen toimittaa keräelmä kerrallaan ERAB-korpukseksi arkiston tutkijoiden voimin, tekijöinä etenkin Janika Oras, Liina Saarlo ja Mari Sarv (Sarv ja Oras 2020, 110–111). Virossa sähköistä korpusta ei siis alettu tehdä minkään julkaisusarjan pohjalta, vaan keräelmittäin yleensä arkiston vanhimmista aineistoista lähtien, kortistojen kautta edeten ja – toisin kuin SKS:n julkaisemattomien runojen kohdalla – kaikki tekstit käsikirjoituksista tarkistamalla. Samalla on yhtenäistetty metatietoja ja tekstien kirjoitusasua, murremuodot säilyttäen. Käytössä on sekä alkuperäinen että normalistettu tekstimuoto. Kirjoitusasun yhtenäistäminen tekee virolaisesta korpuksesta monikäyttöisemmän ja tekstihakujen kannalta helpomman. Paikka- ja kerääjätiedot on normalisoitu. Suomalaisesta aineistosta poiketen ERAB-korpuksen metadatatassa on myös standardoidut kentät esimerkiksi tiedoille laulajasta ja kerääjän tai laulajan runolle antamasta otsikosta, ja runoteksteissä refrengit ja kommentit on merkitty erikseen. Vuodesta 2016 lähtien ERAB-tietokannassa on

ollut myös mahdollista sijoittaa hakutulokset kartalle. (Sarv ja Oras 2020, 111–112.) Tällä hetkellä korpuksessa on noin kaksi kolmannesta arkiston runolauluteksteistä ja lisäksi noin 6000 välimuotoista tai riimillistä laulua sekä joitain proosatekstejä. (*Regilaulude andmebaas*: andmebaasist.) Toisin kuin SKVR-korpuksessa, mukaan ei ole otettu kauempana kalevalaimitasta olevia loitsutekstejä, vaan nämä ovat arkistossa omana kokonaisuutenaan, joka on puolestaan digitoitu Mare Kõivan (ks. 2019) hankkeissa.

Syntyhistorialtaan ja luonteeltaan ERAB-, SKVR- ja JR-korpuksset eroavat siis toisistaan, vaikka aineistojen synty, järjestäminen ja digitoiminen on tapahtunut keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Keskinäisistä eroistaan huolimatta korpuksset on alusta lähtien rakennettu sopimaan yhteen toistensa kanssa. (Harvilahti 2013; Sarv ja Oras 2020, 110–111.)

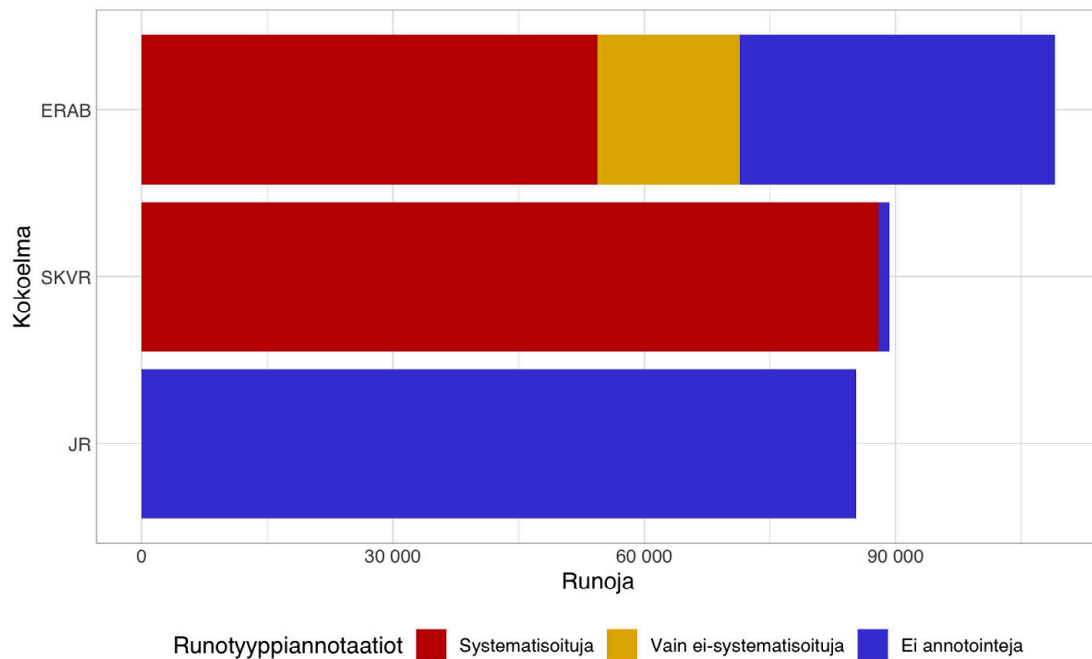
Kolmen korpuksen perusrakenne on yksikkötasolla sama: metatiedot (paikka, aika, kerääjän nimi tai aineiston luovuttanut toimija, arkistosignum), vapaa tekstikenttä ja itse runoteksti säkeittäin aseteltuna sekä joskus vapaata tekstiä, alaviitteitä tai kommentaaria myös runotekstin jälkeen. ERAB-korpuksessa metatietokenttiä on enemmän kuin kahdessa muussa. Runoteksti noudattaa korpuksissa yleensä alkuperäisen lähteen kieliasua – SKVR-korpuksessa toimittajien täydennykset on merkitty hakasulkeisiin ja ERAB-korpus sisältää myös normalisoidun tekstiversion. SKVR-tietokannassa ja FILTER-hankkeessa on käytössä Jukka Saarisen laatima normaalistussäännöstö, joka tekstihakujen helpottamiseksi poistaa diakriittiset merkit ja erikoismerkit (ks. *SKVR-tietokanta*: Ohjeita).

Sekä ERAB-korpuksessa että SKVR-korpuksessa on käytössä runotyyppihakemisto (ks. Sarv ja Oras 2020; *SKVR-tietokanta*: SKVR:n runohakemisto). SKVR-hakemiston pohjana ovat SKVR-kirjasarjan nidekohtaiset hakemistot, mutta etenkin lyriikan, loitsujen ja häälaulujen osalta aineisto on nykyistä hakemistoa varten analysoitu uusiksi. Työ aloitettiin 1980-luvun alussa Matti Kuusen akatemiahankkeessa ja sitä jatkettiin SKS:n kansanrunousarkiston puitteissa. JR-korpuksessa hakemistoa ei ole – arkistossa on kuitenkin aineistosta paikkakuntakortiston jälkeen omana projektinaan aloitettu, SKVR-niteiden hakemistoja mukaileva runotyyppi-kohtainen kortisto. (SKSÄ 2023:3; SKSÄ 2023:30.) ERAB-korpukseseen luodaan paraikaa systematisoitua luokitusta, joka valmiilta osaltaan on jo käytössä. (Sarv ja Oras 2020, 112.) Työn pohjana on Ülo Tedren antologiassa *Eesti Rahvalaulud* (1969–1974) käyttämä jäsenyys (ks. <https://www.folklore.ee/laulud/erla/index1.html>). Lisäksi suuressa osassa aineistoa on arkistokortistosta mukaan otettuja systematisoimattomia, vaihtelevampia tyyppinimiä.

Suomalainen ja virolainen runohakemisto on tehty erilaisten luokitushistorioiden ja -periaatteiden pohjalta. Esimerkiksi virolaisessa hakemistossa *Loomine* ('luominen') löytyy lyriksen epiikan – myyttisten laulujen alta, suomalaisessa taas *Maailmansynty* kertovien runojen – epiikan alta. Osin luokittelukäytännöt vaihtelevat myös lajeittain (ks. *SKVR-tietokanta*: SKVR:n runohakemisto).

Tyyppiluokitun eli annotoidun aineiston määrä eri korpuksissa näkyy kuvassa 3 (seuraa-valla sivulla), jossa luokittelematon aineisto on merkitty sinisellä, nykyisiin tyyppihakemistoihin kuuluva osuus punaisella ja ainoastaan vanhat systematisoimattomat tyyppinimet sisältävä aineisto keltaisella.

ERAB-korpus hakemistoinen täydentyä jatkuvasti ja julkaistuja osia voidaan myös korjata. Sähköinen SKVR-korpus pidetään mahdollisimman lähellä alkuperäistä kirjasarjaa: ainoastaan ilmeiset virheet korjataan. Korpuksen runotyyppihakemistoa kuitenkin voidaan

Kuva 3. Runotyyppihakemistot ja niiden kattavuus ERAB-, SKVR- ja JR-korpuksissa. Kuva: Eetu Mäkelä 2023.

täydentää ja korjata. Julkaisemattoman runoaineiston (JR) osalta muutoksia tehdään tarvittaessa, ja aineistoa voidaan lisätä korpukseen. SKVR-data on avoimesti saatavilla SKS:n organisaatiotilillä GitHubissa, ja toiveena on saada myös ERAB ja JR avoimiksi korpuksiksi.

Aineiston käsittely FILTER-hankkeessa

Maciej Janicki ja Eetu Mäkelä ovat vuosina 2020–2022 muiden FILTER-hankkeen jäsenten (Saarlo, Sarv, Saarinen, Kallio) kanssa keskustellen koonneet SKVR-, ERAB- ja JR-korpukset yhdeksi tietokannaksi. Tietokantamuoto mahdollistaa aineiston käsittelemisen ja vertailamisen laskennallisesti. Tietokantaan on myös lisätty *Kalevala* (1835 ja 1849), *Kanteletar*, *Kalevipoeg* ja *Ilo-Laulu Jeesuksesta*, joita ei kuitenkaan käsitellä tässä artikkelissa. Aineistojen käyttöönotto on edellyttänyt jonkin verran erilaisten kenttien, merkintätapojen ja kuratointihistorioiden selvitystyötä.

Käytännössä hankkeen työ on edennyt aineistoa, sen nykytutkimusta ja oppihistoriaa tuntevien folkloristien ja laskennallisia menetelmiä tuntevien tietojenkäsittelytieteilijöiden välisenä vuoropuheluna. Lähtökohtana on pyrkiä lomittamaan aineiston määrällistä ja laadullista tarkastelua: määrällisiäkin tuloksia on voitava tarkastella, testata ja arvioida myös yksittäisten tekstien tasolla. Näissä auttavat Eetu Mäkelän luoma, muissakin hankkeissa käytetty hakuliittymä *Octavo* sekä Maciej Janickin luoma *Runoregi*-liittymä, joka antaa lähiluettavaksi runojen samankaltaisuuslaskentojen tuloksia (näistä tarkemmin ks. Kallio ja Mäkelä 2019; Kallio ym. 2020; Janicki 2022; Kallio ym. 2022; Janicki ym. 2023). Nimi *Runoregi* on yhdistelmä vanhaa kansanrunoa kuvaavista sanoista *runolaulu* (suomi, karjala) ja *regilaulu* (viro), ja se viittaa myös karjalaisessa ja inkeriläisessä perinteessä käytettyyn lauluja kuljetavan *runoreen* käsitteeseen (karjalan kielessä usein *regi*). *Octavo* ja *Runorekeä* on käytetty myös tämän artikkelin määrällisiä tuloksia pohdittaessa ja tarkistettaessa.

Välineiden tasolla tavoitteena ei ole luoda yhtä suurta analyysialustaa, vaan ottaa tarpeen mukaan käyttöön erilaisia välineitä, joita voi kytkeä toisiinsa. Octavo-hakuliittymä antaa haluttaessa runokohtaiset linkit runosäkeiden ja tekstien samankaltaisuutta tunnistavaan Runoregi-liittymään, jossa on myös mahdollista selata tarkemmin SKVR- ja ERAB-runotyyppihakemistoja. Kartta- ja lajijakaumakuvia antavassa visualisaatiosovelluksessa (FILTER Visualizations) on mahdollisuus tehdä esimerkiksi Octavon hakusyntaksia tai FILTER-tietokannan SQL-syntaksia noudattavia kyselyitä, ja siihen on pääsy myös suoraan joistain Runoreen näkymistä.

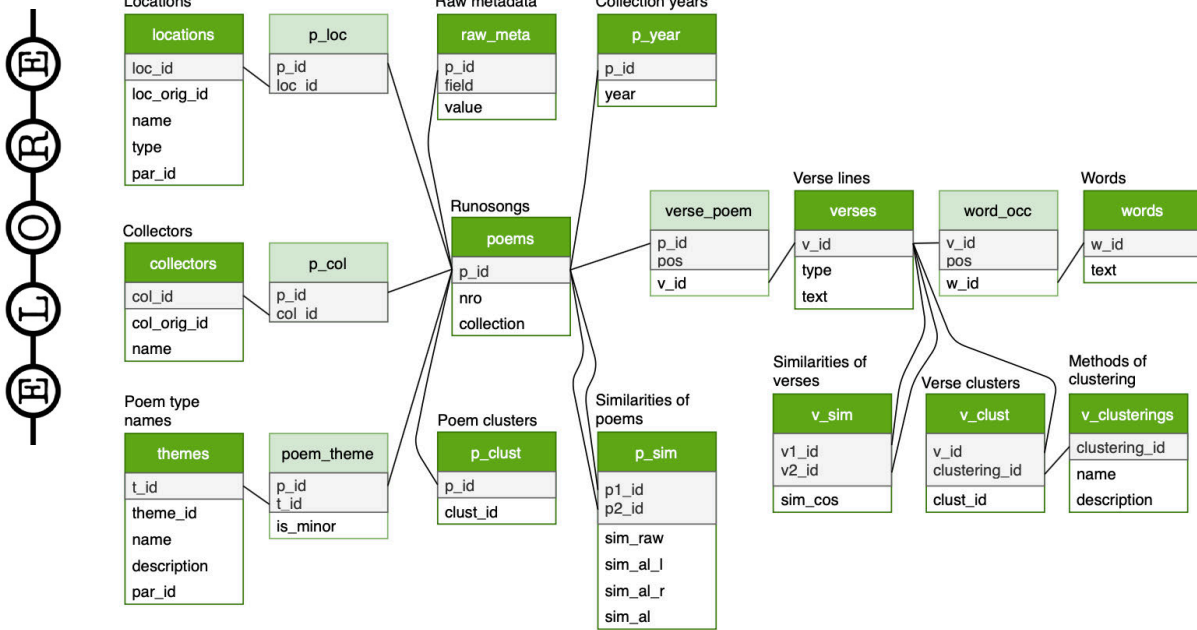
Perinteisen SKVR- tai arkistoviitteen sijaan aineiston käsittelyssä on olennaisin arkistojen jokaiselle runotekstille antama yksilöllinen ID- eli tunnusnumero. ERAB-korpuksessa tunnusnumerot pohjautuvat keräelmäkohtaisiin arkistoviitteisiin, joten niitä on eri muotoisia. SKVR-korpuksen kohdalla tunnusnumerot perustuvat perinteiseen viitteeseen. Esimerkiksi skvr05308170 tarkoittaa SKVR-sarjan (skvr) osan V (Pohjois-Inkeri, 05) niteen 3 (3) runoa 817 (08170).³ Tunnusnumeron avulla saa etsittyä helposti runon sivukohtaisen osoitteen myös alkuperäisessä SKVR-tietokannan osoiterivin kautta (esim. <https://skvr.fi/poem/skvr05308170>), ja esimerkiksi Runoreessä niitä voi käyttää tiettyjen näkymien muokkaamiseen selaimen osoiterivillä. JR-korpuksen osalta tunnusnumerot ovat juoksevia numeroita, joissa on joitain poikkeamia suhteessa aineiston järjestykseen arkiston pääkortistossa.

Hankkeen karttapohjan on tehnyt Samppa Mäkelä vuosina 2020 ja 2023 muokkaamalla Kotuksen sähköistä pitäjäkohtaista aineistoa SKS:n perinnealuejakoa (ks. Nissilä ym. 1970; Sarmela 2007, 591–592) ja ERAB-tietokannan pitäjäjakoa vastaavaksi. Pitäjät vastaavat 1900-luvun alkupuoliskon tilannetta hiemain alueittain vaihdellen. Vanhemmat tai uudemmat tekstit eivät aina istu karttapohjaan virheettää: yksikin pitäjä on voinut aikojen kuluessa vaihdella kooltaan ja nimeltään, ja aineiston pitkään tallennusajanjaksoon sisältyy erilaisia pitäjien jakoja ja yhdistämisä. Kartta on geokoodattu eli sidottu pohjakartan koordinaatistoon, mutta pitäjäraajat eivät ole kovin tarkkoja. Vermlannin ja Tverin alueet sekä Baltian kielisaa-rekkeet ovat vielä piirtämättä ja etenkin Ruijan alue korjaamatta.

Hankkeessa käytetään yhdeksi FILTER-tietokannaksi koostettua kokonaisaineistoa, joka on muodoltaan csv-tiedostoista ladattava relaatiotietokanta (MariaDB). Siinä missä csv-muotoinen tieto on helposti siirrettävissä käyttöympäristöstä toiseen, mahdollistaa tietokanta aineiston tarkastelemisen monimutkaistenkin kyselyiden (*query*; ks. Kuva 5 sivulla 69) avulla. Relaatiotietokannassa tietoa käsitellään toisiinsa matemaattisissa suhteissa olevina kokonaisuksina. Käytännössä tietokanta koostuu toisiinsa kytketyistä taulukoista (*table*; ks. Kuva 4 seuraavalla sivulla). Taulukoiden rivit vastaavat aineiston yksiköitä (*entry*) – taulukosta riippuen vaikkapa runoa, säettä, sanaa, kerääjää tai paikkakuntaa – ja jokainen sarake antaa tietynlaisen tiedon tästä yksiköstä. Tällaisille yksiköille on myös annettu omat numeromuotoiset ID-tunnuksensa. Kyselyissä käytetään hyväksi näitä tietoja ja taulukoiden suhteita toisiinsa. Tietokantaa on helppo täydentää vaikkapa uusia laskentatuloksia sisältävillä taulukoilla. Esimerkiksi Runoregi-käyttöliittymän pohjana olevat samankaltaisuuslaskelmat on liitetty tietokantaan, joten niitä on mahdollista käyttää hyväksi myös tietokantapohjaisissa kyselyissä. Tietokantaa voi käyttää erilaisten käyttöliittymien kautta, esimerkiksi avoimen lähdekoodin ilmaisia hallintatyökaluja (kuten HeidiSQL tai DBeaver) tai R-ohjelmointiympäristöä käyttäen.

3 SKVR-tunnusnumeron kolmas numero viittaa kyseisen SKVR-osan niteeseen tai juoksevaan numerosarjaan, joita voi yhdessä niteessä olla useampia: esimerkiksi loitsut ovat kirjasarjojen niteissä usein omana numerosarjanaan. Oma numeronsa on myös annettu niille runoille, joilla ei ollut kirjasarjassa numeroa ollenkaan.

Kuva 4. FILTER-tietokannan taulukkorakenne keskeisimpien taulukoiden osalta. Kuva: Susanna Mett 2023.

filter

```

SELECT
  t1.theme_id, t1.name,
  IF(t4.t_id IS NOT NULL, t4.theme_id,
  IF(t3.t_id IS NOT NULL, t3.theme_id, t2.theme_id)) AS tlc_id,
  IF(t4.t_id IS NOT NULL, t4.name,
  IF(t3.t_id IS NOT NULL, t3.name, t2.name)) AS tlc_name,
  COUNT(DISTINCT p_loc.loc_id) AS n_loc
FROM
  themes t1
  JOIN themes t2 ON t1.par_id = t2.t_id
  LEFT JOIN themes t3 ON t2.par_id = t3.t_id
  LEFT JOIN themes t4 ON t3.par_id = t4.t_id
  JOIN poem_theme pt ON pt.t_id = t1.t_id
  JOIN p_loc ON pt.p_id = p_loc.p_id
GROUP BY t1.t_id
HAVING
  tlc_id = "skvr_t08"
ORDER BY n_loc DESC
;
    
```

themes 1 X

SELECT t1.theme_id, t1.name, IF(t4.t_id IS NOT NULL, t4.theme_id, IF(t3.t_id IS NOT NULL, t3.theme_id, t2.theme_id)) AS tlc_id, IF(t4.t_id IS NOT NULL, t4.name, IF(t3.t_id IS NOT NULL, t3.name, t2.name)) AS tlc_name, COUNT(DISTINCT p_loc.loc_id) AS n_loc

Grid	theme_id	name	tlc_id	tlc_name	n_loc
1	skvr_t080100_0240	lhmetupa	skvr_t08	8. Sekalaisia runoja	104
2	skvr_t080100_0230	lhmemaa	skvr_t08	8. Sekalaisia runoja	91
3	skvr_t080100_0540	Kun ei jäät jänistä kannan	skvr_t08	8. Sekalaisia runoja	26
4	skvr_t080100_0930	Meren sytytän, poltan aitan ahvenilta	skvr_t08	8. Sekalaisia runoja	17
5	skvr_t080100_0550	Kun ois pelto penkin päässä - niittäisin	skvr_t08	8. Sekalaisia runoja	14
6	skvr_t080100_1760	Suon koivu, kankaan petäjä	skvr_t08	8. Sekalaisia runoja	13
7	skvr_t080100_0900	Menen metsähän kesällä	skvr_t08	8. Sekalaisia runoja	13
8	skvr_t080100_0210	Hullu poika villipyörä etsi korvesta kiviä	skvr_t08	8. Sekalaisia runoja	12
9	skvr_t080100_0460	Kiskoin kivistä tuohta	skvr_t08	8. Sekalaisia runoja	12
10	skvr_t080100_1740	Souda laiva Suomeen	skvr_t08	8. Sekalaisia runoja	11
11	skvr_t080100_0610	Kurelta kulkku, kajavalta kaula	skvr_t08	8. Sekalaisia runoja	9
12	skvr_t080100_0560	Kun ois rauniot rahoina	skvr_t08	8. Sekalaisia runoja	9
13	skvr_t080100_0340	Jumala on pesemättä puhtukainen	skvr_t08	8. Sekalaisia runoja	8
14	skvr_t080100_0870	Matin maat, Matin hevokset	skvr_t08	8. Sekalaisia runoja	8
15	skvr_t080100_1920	Tiedänhän mie tilkun maata	skvr_t08	8. Sekalaisia runoja	8
16	skvr_t080100_2090	Ukko uupui, vanha vaipui	skvr_t08	8. Sekalaisia runoja	7
17	skvr_t080100_1000	Minäpä luotan Luojahani	skvr_t08	8. Sekalaisia runoja	7

Record

Save Cancel Script

20000

231 row(s) fetched - 1.290s (2ms fetch), on 2023-01-09 at 13:21:22

Kuva 5. Tietokantakysely ja vastaustaulukon alku siitä, kuinka monen pitäjän alueella SKVR-aineiston hakemistokategoriaan *Sekalaisia runoja* kuuluvat runotyypit esiintyvät, käyttöliittymänä DBeaver. Kysely: Maciej Janicki, kuva: Kati Kallio 2023.

Aineiston käsittely tietokannaksi on systematisoitu ja dokumentoitu: jos aineistoon tulee päivityksiä, uusi versio voidaan ajaa FILTER-tietokantaan helposti. Prosessi koostuu tällä hetkellä kahdesta osasta. 1) Formaattien konversio muuttaa erilaisista lähteistä tulevan datan (SKVR ja JR: XML-muoto; ERAB: tietokantavedos; kirjalliset runot: tekstitiedostot Project Gutenbergista) joukoksi rakenteeltaan standardisoituja tietokantatauluja ja kytkee eri korpusten taulut toisiinsa. Tämä prosessi kestää tavallisellakin tietokoneella vain muutaman minuutin. 2) FILTER-tietokantaan kuuluu myös samankaltaisuuslaskentojen tuloksia, jotka päivitetään aina aineistopäivitysten jälkeen. Koko FILTER-aineiston säetason samankaltaisuuden laskeminen ja klusterointi tämän pohjalta kestää joitain tunteja, runotason samankaltauuksien laskeminen (*alignment-based poem similarity*) taas *Tieteen tietotekniikan keskus* CSC:n tarjoaman GPU klusterin (<https://docs.csc.fi/computing/systems-puhti/>) kauttakkin noin 70 tuntia, tavallisella tietokoneella kauemmin. (Laskentamalleista keskeisempiä on kuvattu artikkeleissa Janicki ym. 2023 ja Janicki 2022; ks. myös <https://github.com/maciejjan/matrix-align/>.)

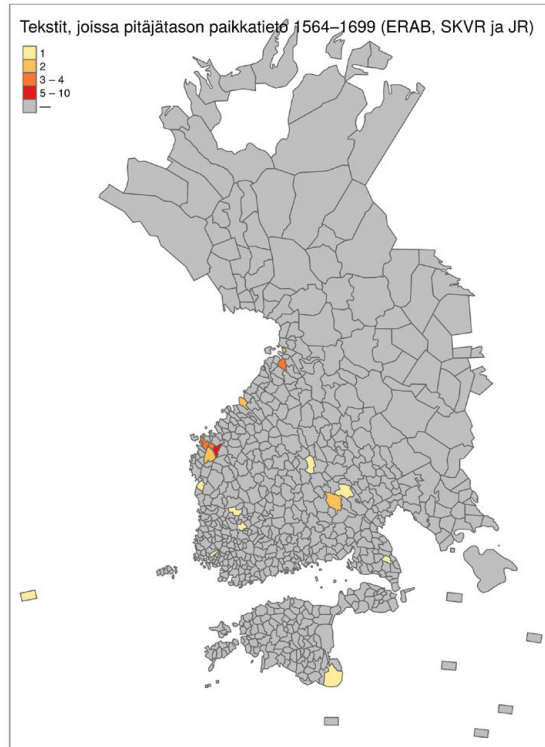
Tietokannan rakennetta ja käyttömahdollisuuksia kuvataan tarkemmin tekeillä olevassa FILTER-dataoppaassa, johon tullaan liittämään myös itse aineistoa tarkemmin kuvaavat osiot (Janicki (tekeillä)). Aineiston ja koodien parissa tehtävä työ dokumentoidaan tarkemmin GitHub-alustalle, joka pitää tallessa myös versiohistorian. Viimeistään FILTER-hankkeen päättyessä aineiston käsittelyssä käytetyt koodit ovat julkisia ja rajoituksetta muidenkin käytettävissä.

Tallennushistoria määrällisestä näkökulmasta

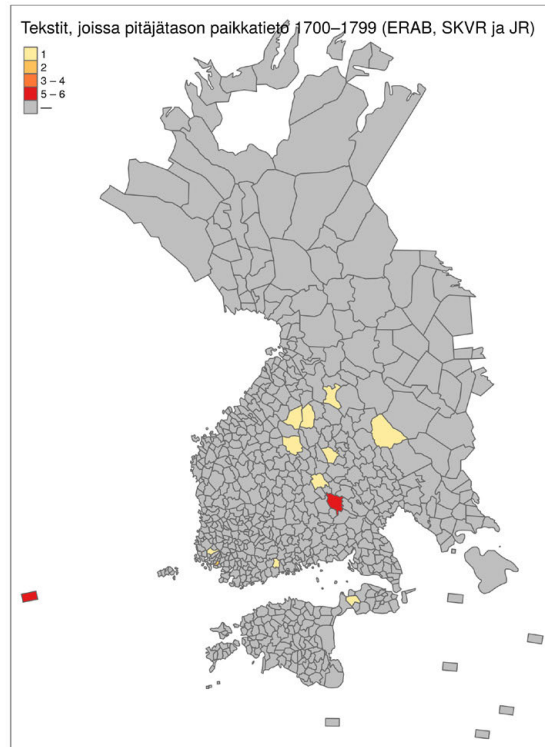
Kalevalamittaisen runouden eli runolaulun (viroksi *regilaul*) aineistoa on tallentunut 1500-luvun lopulta lähtien. Eri aikakausia ovat luonnehtineet erilaiset suulliseen perinteeseen ja sen dokumentoimiseen ja käyttöön kohdistuneet, esimerkiksi kansallisuusaatteisiin, politiikkaan ja modernisaatioon kytköksissä olevat intressit, mutta yhtä lailla myös ajan myötä muuttuvat tieteelliset tulkintakehykset ja kiinnostuksen kohteet. (Tallennus- ja oppihistoriasta ja näiden taustoista esim. Sarajas 1956; Wilson 1976; Tarkka 1989; Jaago 1999; Sihvo 2003; Anttonen 2005; Kuutma ja Jaago 2005; Kuutma 2006; Jaago 2010; Valk 2010; Valk 2014; Kalkun 2015; Mikkola 2021.) Tallentamisen käytännöt ja tavoitteet sekä Suomessa että Virossa kytkeytyvätkin paitsi kansallisvaltioiden rakentamisen transnationaaliin historiaan, myös folkloristiikan kansallisiin kehityskulkuihin ja kansainväliseen oppihistoriaan, joita on viime vuosikymmeninä tarkasteltu monesta eri näkökulmasta (esim. Bendix 1997; Bauman ja Briggs 2003; Kurki 2004; Bendix ja Hasan-Rokem 2012; Kuutma 2015; Tarkka, Haapoja-Mäkelä ja Stepanova 2019; aineiston perusselvityksistä esim. Krohn 1916; Väisänen 1917; Haavio 1931; Hautala 1950; Laugaste 1975). Nämä tekijät ovat vaikuttaneet myös siihen, miten ja minkälaista aineistoa eri aikoina ja eri alueilta on tallentunut. Toisaalta tallentumiseen on vaikuttanut myös se, minkälaisia paikalliset runokulttuurit ovat eri aikoina olleet (esim. Hakamies 1990; Siikala 2000; Timonen 2004; Tarkka 2005; Oras 2008).

Tallennusten määrällisesti runsaimmat jaksot osuvat kalevalamittaisen runouden aineistoissa osin eri kohdille ja painottuvat maantieteellisesti eri seuduille (Kuvat 6–10).

Ruotsin antikviteettikollegio kehotti muinaismuistojen tallentamiseen jo 1600-luvulta alkaen (Sarajas 1956). SKVR-aineiston vanhin teksti on tilikirjaan tallentunut loitsu vuodelta 1564, 1600-luvulta puolestaan on JR- ja SKVR-korpuksessa 49 tekstiä, pääosin oikeustapauksiin liittyneitä loitsuja – osa samojen tapausten eri reittejä kokoelmaan tulleita kopioita – sekä

Kuva 6. Vuosina 1564–1699 ERAB-, SKVR- ja JR-korpuksiin tallentunut aineisto, jossa on pitäjätason paikkatieto. Aikajaksolta 11 tekstiä on ilman pitäjätietoa. Aineisto sisältää joitain kaksoiskappaleita. Kuva: FILTER / Maciej Janicki ja Kati Kallio 2023.

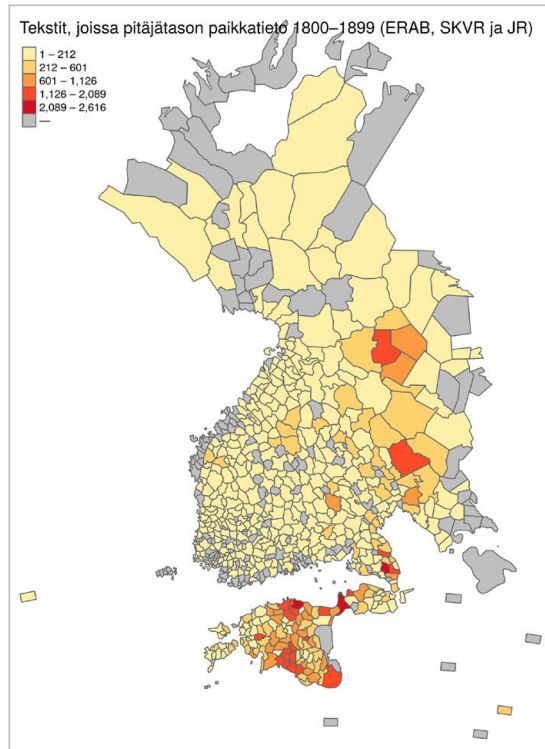

Kuva 7. 1700-luvulla ERAB-, SKVR- ja JR-korpuksiin tallentunut aineisto, jossa on pitäjätason paikkatieto. Aikajaksolta 747 tekstiä on ilman pitäjätietoa. Kuva: FILTER / Maciej Janicki ja Kati Kallio 2023.

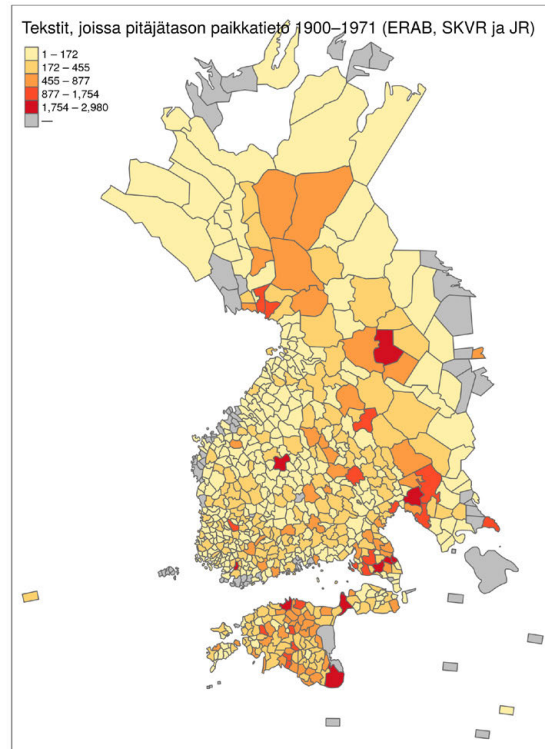
muutama Piispa Henrikin surmavirteen liittyvä tieto. Suomen, mutta etenkin Viron osalta kaikki vanhimmat tunnetut aineistot eivät sisälly sähköisiin korpuksiin (näistä ks. Laugaste 1963; 1975). 1800-lukua edeltävältä ajalta on ERAB-korpuksessa vain yksi Viktor Steinin käsikirjoituskopiona Jakob Hurtin kokoelmaan 1870-luvulla päätyneenä, alkujaan vuonna 1644 julkaistu kylvöloitsu Vörumaalta. (Kuva 6.)

1700-luvulta alkaen Turun yliopiston piirissä toimineet suomenkieliset oppineet tallensivat suullisia runoja pääasiassa luterilaisen, Ruotsiin kuuluneen Suomen alueelta (Sarajas 1956). 1700-luvulle on JR-korpuksessa merkitty yksitoista rahvaanrunoa tai oppitekoiselta vaikuttavaa runoa ja SKVR-korpuksessa 754 runoa, joista suurin osa loitsuja (551 tekstiä), mutta mukana on myös epiikkaa, lyriikkaa ja sananlaskuja. Kuusi tekstiä on C. A. Gottlundin Ruotsin suomalaisalueilta saamia käsikirjoituksia, yksi taas vatjalainen teksti 1700-luvun lopulla julkaistusta Liivinmaan kuvauksesta. Aikakauden tallenteista 377 tekstistä ei tiedetä tallennuspaikkaa, ja 364 tekstiä on paikannettu ainoastaan maakuntatasolle. Tämän vuosisadan aineistosta kartta ei siten anna kattavaa kuvaa.

Suomalaiset kokoelmat alkoivat karttua 1800-luvun alkupuoliskolla vauhdikkaammin etenkin Itä-Suomesta ja Venäjän Karjalasta. Lönnrotin Kalevalan ensimmäisen ja toisen version taustalla oli laaja tallennustyö etenkin näillä alueilla, ja Kalevalaa pidettiin jonkin aikaa edustavana otoksena kansanrunoudesta. Lisää runoja tallennettiin ensin Kalevalan toista painosta varten, sitten teoksen taustalla olevan laajan kansanrunouspohjan dokumentoimiseksi. (Ks. esim. Härmäläinen 2012; Tarkka, Haapoja-Mäkelä ja Stepanova 2019.) Vuosisadan

Kuva 8. 1800-luvulla ERAB-, SKVR- ja JR-korpuksiin tallentunut aineisto, jossa on pitäjätason paikkatieto. Aikajaksolta 3216 tekstiä on ilman pitäjätietoa. Kuva: FILTER / Maciej Janicki ja Kati Kallio 2023.

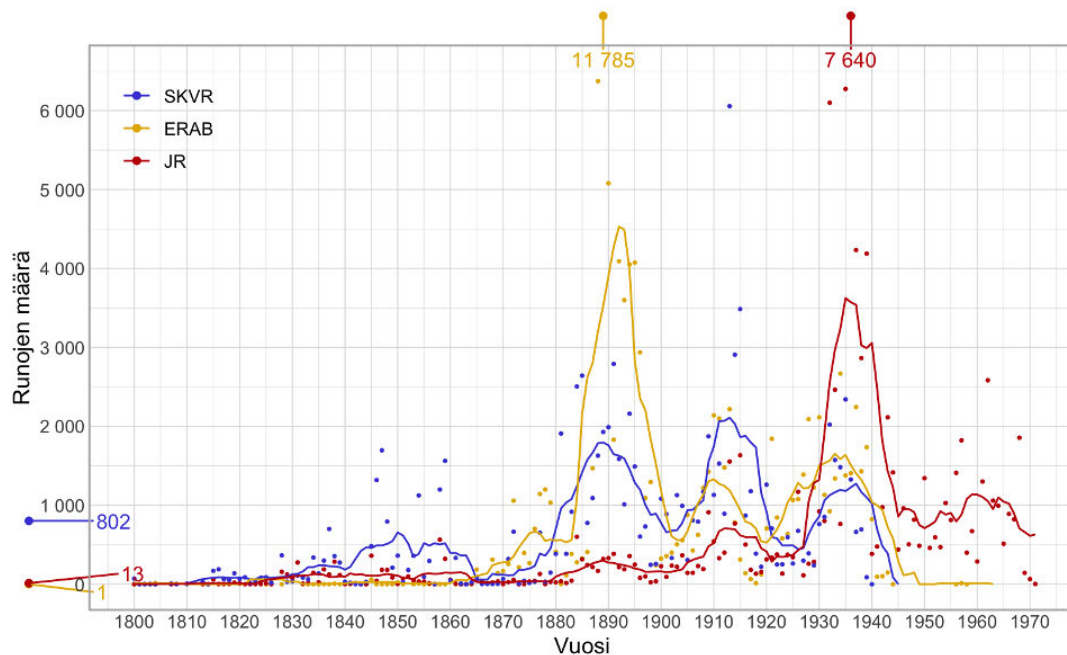
Kuva 9. 1900-luvulla ERAB-, SKVR- ja JR-korpuksiin tallentunut aineisto, jossa on pitäjätason paikkatieto. Aikajaksolta 6006 tekstiä on ilman pitäjätietoa. Kuva: FILTER / Maciej Janicki ja Kati Kallio 2023.

puolivälissä aineistoa alkoi kertyä myös Karjalan kannakselta ja Inkeristä, ja 1860-luvulta lähtien enemmän myös läntisen Suomen alueelta. (Kuvat 8 ja 9.)

Virossa 1800-luvun alkupuolen toiminta oli baltiansaksalaisen eliitin käsissä, johon alkoi vuosisadan jälkipuoliskolla nousta myös viroa äidinkielenään puhuvia toimijoita. Vuonna 1838 perustettiin *Õpetatud Eesti Selts (Gelehrte Estnische Gesellschaft)* eli *Viron oppineiden seura*, joka monessa mielessä vastasi vuonna 1831 perustettua *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuraa*. Kuten Suomessa, kansanrunoudesta keskusteltiin pääosin kirjallisuuden näkökulmasta. Keskeinen toimija oli myös kansanrunouden keräämiseen keskittynyt *Eesti Kirjameeste Selts (1871–1893, ks. Mälk 1963)*. (1800-luvun kehityskuluista laajemmin ks. Kuutma 2006, 56–81; Valk 2010; 2014.) *Viron oppineiden seuran* käsikirjoituskokoelmaa ei ole vielä työstetty mukaan ERAB-korpuksen, vaikka korpuksen tekeminen muuten on aloitettu arkiston vanhimmista aineistoista. Korpus ei myöskään toistaiseksi sisällä muissa arkistoissa olevia tai ainoastaan julkaisuina säilyneitä tekstejä, kuten Alexander Heinrich Neusin kansanlaulujulkaisua vuodelta 1850.

1800-luvun loppupuolella tallentamiseen alkoivat sekä Virossa että Suomessa vaikuttaa paitsi kansakuntien rakentamisen, myös syntyvässä olevan vertailevan kansanrunouden tutkimuksen tarpeet (ks. esim. Hautala 1954; Laugaste 1963; Valk 2010; 2014.) Virossa laajempi tallentaminen alkoi Jakob Hurtin sanomalehtien kautta aloittaman maanlaajuisen keruukampanjan myötä vuonna 1888. Keruuhanke herätti laajaa vastakaikua, samoin Matthias Johann Eisenin kampanja hieman myöhemmin. (Sarv ja Oras 2020, 108–109; ks. myös

Kuva 10. Tallennetut tekstit ERAB-, JR- ja SKVR-korpuksissa vuosittain (pallot) ja kymmenen ympäröivän vuoden keskiarvona (viiva). Vasemmalla reunalla ennen vuotta 1800 kuhunkin aineistoon kertyneiden tekstien määrä. Kuvaajan yläreunasta rajautuvat pois vuosi 1889 ERAB:sta (11 785 tekstiä) sekä vuosi 1936 JR:stä (7 640 tekstiä). Kuva: Eetu Mäkelä 2023.

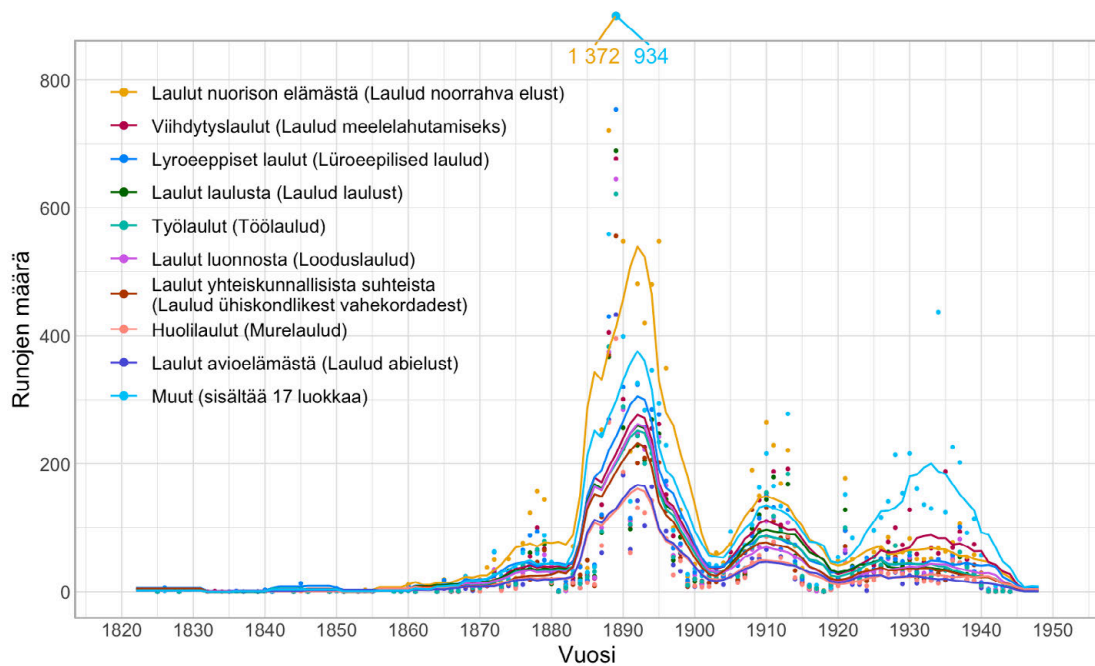
Hagu, Järv ja Laugaste 1989; Kuutma ja Jaago 2005.) Virolainen aineisto alkoi siis tallentua suuremmassa määrin aikana, jona tallentamisen ja vertailevan kansanrunoustieteen standardit olivat jo tarkentuneet, ja esimerkiksi paikkakunta- ja laulajatietojen merkitseminen oli säännöllisempää kuin aiemmin.

1900-luvun alusta lähtien pyrittiin huomioimaan myös aiemmin vähälle tallennukselle jääneitä alueita, ja kokoelmia karttui aiempaa tasaisemmin lähes koko itämerensuomalaiselta alueelta. Aikakauden länsisuomalaisista aineistoista melko suuri osa on lyhyehköjä loitsuja ja lastenlauluja (ks. Kuvat 12 ja 13 sivuilla 74 ja 76). Samaan aikaan kokoelmien syntyä määrittivät myös valtakuntien rajoihin ja tutkijoiden kenttätömahdollisuuksiin vaikuttaneet muutokset – Suomen ja Viron itsenäistyminen, Inkerin läntisimpien osien kuuluminen itsenäiseen Viroon sekä Viron miehitys ja Suomen alueluovutukset (Raja-Karjala ja Karjalan kannas) toisen maailmansodan seurauksena.

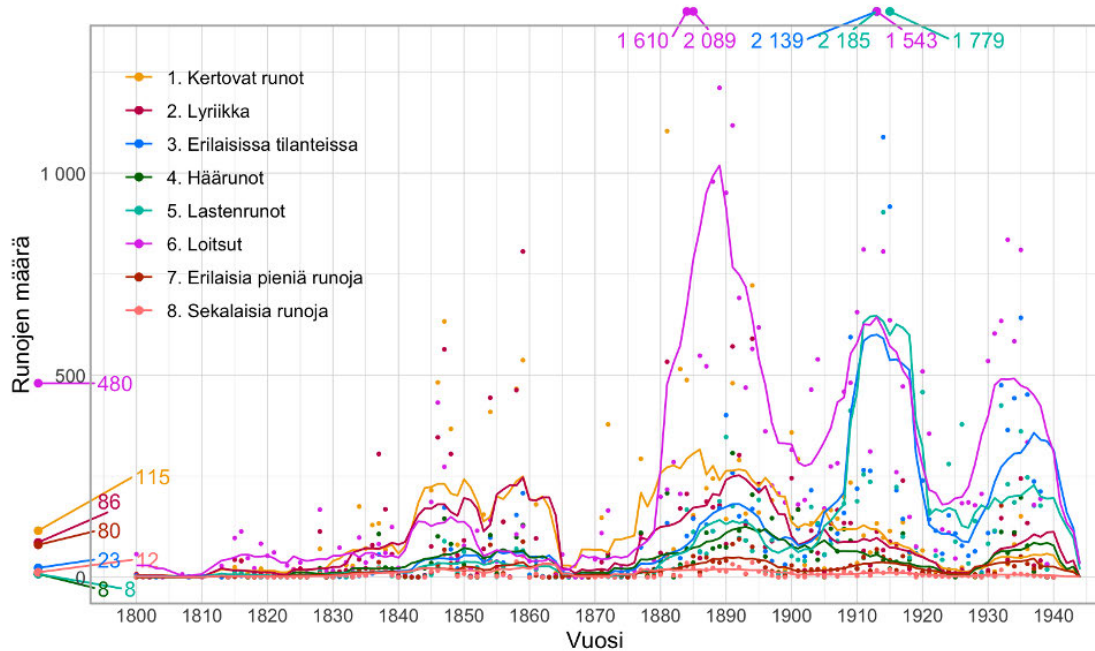
Vaikka virolaisen ja suomalaisen aineiston tallennushistoriassa on erilaisia painotuksia, ajoittuvat kolme tallennusmäärien huippukohtaa samankaltaisesti 1880–1890 ja 1910–1920 lukujen taitteisiin sekä 1930-luvulle (Kuva 10).

Suurin yksittäinen vuosittainen määrä, 11 785 tekstiä, tallentui melko tasaisesti ympäri Viroa vuonna 1889 pääosin Jakob Hurtin laajan keruukampanjan seurauksena. Suomessa huippukohta on SKVR-aineiston osalta 6054 tekstiä vuonna 1913 ja JR-korpuksessa 7640 tekstiä vuonna 1936. Vuoden 1913 aineistokertymästä valtaosa on Varsinais-Suomesta ja Hämeestä (687 tekstiä Uskelasta, josta lisäksi 707 tekstiä SKVR:ssa), JR-korpuksen huippuvuodessa 1936 taas painottuvat Itä-Suomi, Raja-Karjala, Karjalan kannas sekä Viroon kuulunut Inkerin läntisin osa. Yleisesti ottaen 1900-luvun alun vuosikohtaisia tallennusprofileja tarkasteltaessa tulee selväksi keruun painopisteen siirtyminen aiemmin niukasti tallennetun läntisen

Kuva 11. ERAB-korpuksen aineiston karttumisen runotyyppihakemiston pääluokittain. Ryhmä "Muut" sisältää tässä 17 pienempää pääluokkaa. Systematisoimattomat tyyppinimet (ks. Kuva 3) eivät kuvaajassa näy. Kuva: Eetu Mäkelä 2023.

Kuva 12. SKVR-korpuksen aineiston karttumisen runotyyppihakemiston pääluokittain. Ryhmä "Erilaisissa tilanteissa" sisältää kalendaari- ja juhlarunojen ohella myös esimerkiksi kehto- ja työlauluja. Kuva: Eetu Mäkelä 2023.

Suomen alueelle, 1930-luvulla taas tallennettiin paljon myös Viron Inkerissä, Kannaksella ja Raja-Karjalassa.

Aineiston karttuminen suhteessa runotyyppihakemistoihin näyttää paikoin liittyvän tallennuksen painottumiseen tietyille alueille sekä tiettyihin lajeihin ja aihepiireihin (kuvat 11 ja 12 edellisellä sivulla). Virolainen tallentaminen on ollut yleisprofiililtaan suomalaista tasaisempaa suhteessa sekä lajillisiin että alueellisiin jakaumiin. Paljon tallennetun, erilaisia nuorison keskenään käyttämiä lauluja sisältävän luokan "Laulut nuorison elämästä" suhteellisen osuuden laskeminen ajan myötä on muutoksista näkyvin. Lisäksi 17 pienempää pääluokkaa kuvaajassa yhdistävän Muut-kategorian osuus nousee ajan myötä. Kuvaajaa katsoessa on hyvä muistaa, että siinä näkyvät ainoastaan systematisoituun runotyyppihakemistoon liitetyt aineistot, jossa esimerkiksi häälaulujen (*pulmalaulud*, kuvaajassa osana Muut-kategoriaa) osuus on vielä melko pieni.

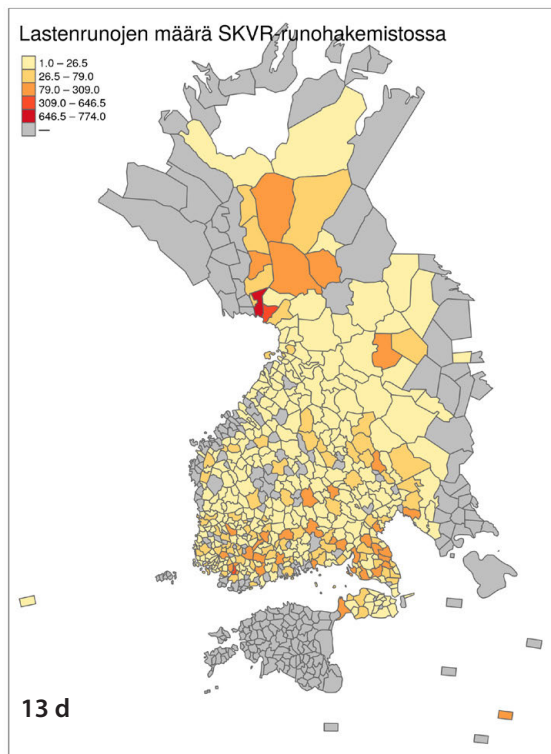
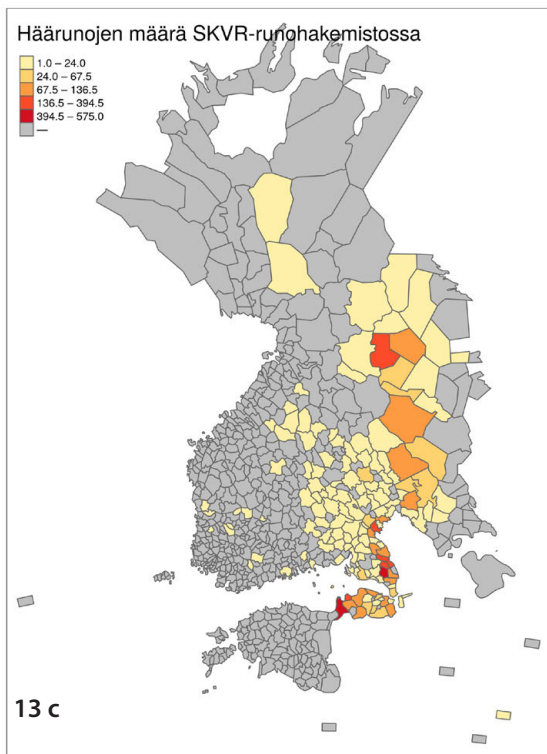
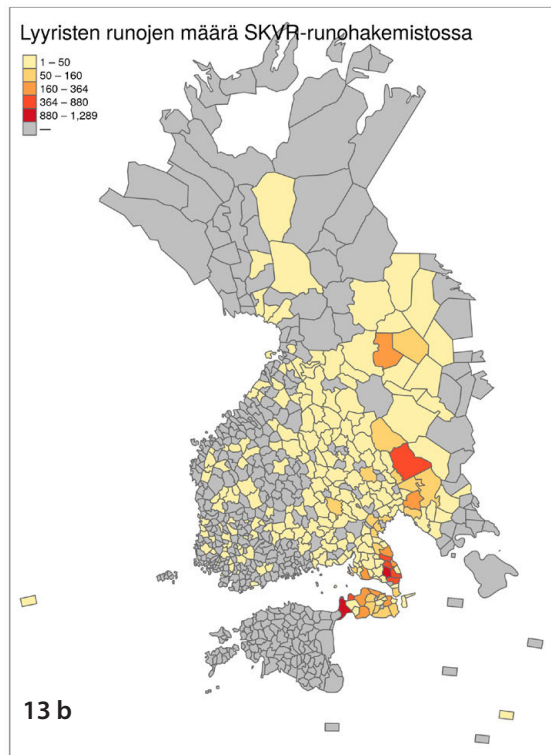
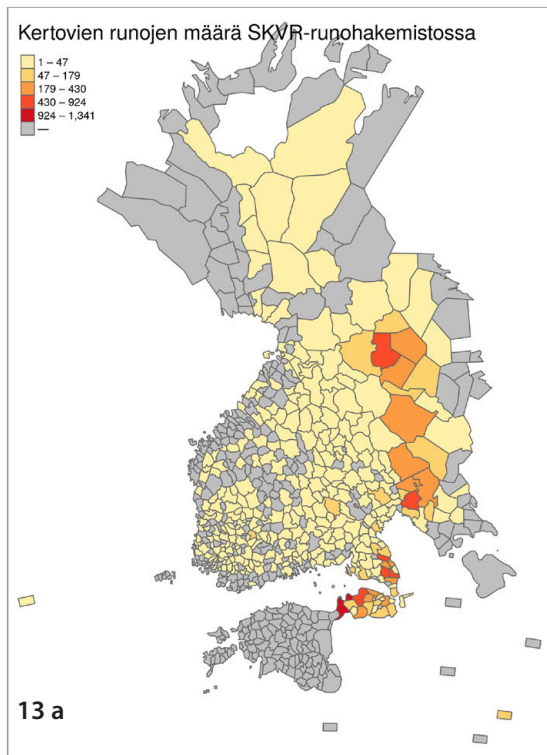
SKVR-korpuksen tyyppiluettelon ajallinen kuvaaja varioi enemmän. 1800-luvun alun tallennusta dominoi loitsuaineisto, jonka rinnalle 1830-luvulle tultaessa nousevat kertovat runot ja lyriikka. Yksittäisinä vuosina on kertynyt paljon myös yläkategoriaan "Erlaisissa tilanteissa" luokiteltuja tekstejä – tämä luokka sisältää esimerkiksi kehtolauluja, työlauluja, tanssilauluja ja kalendaarilauluja, joten sitä olisi jatkossa mielekästä tarkastella yksityiskohtaisemmin. 1800-luvun lopulla korostuvat jälleen loitsut, jotka saavat erityisesti 1910-luvulla rinnalleen lastenrunot ja luokan "Erlaisissa tilanteissa".

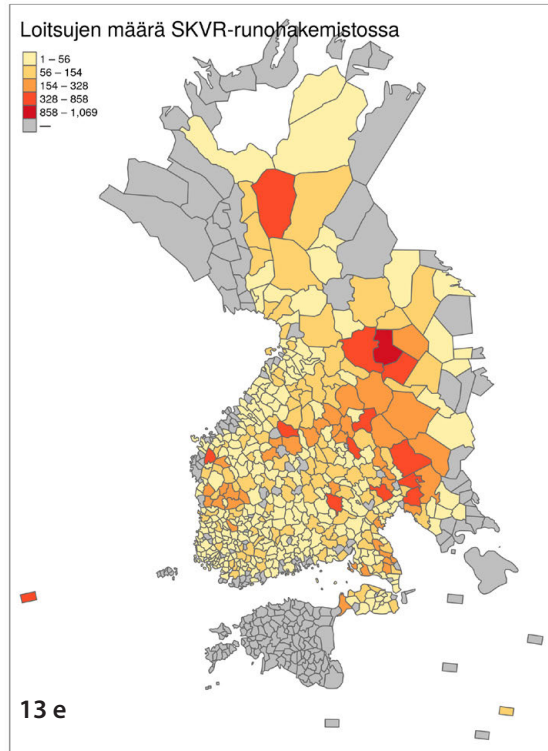
Lajien määriin kuvaajissa kuitenkin vaikuttaa myös se, miten mikäkin laji on runotyyppihakemistossa analysoitu. Esimerkiksi pienienkin motiivien tasolla SKVR-hakemistoon analysoitu lyriikka näyttäytyy kuvaajissa runsaampana kuin isoina kokonaisuuksina analysoitu epiikka.

Tarkemmat lajikohtaiset SKVR-korpuksen kartat (kuvat 13 a–e seuraavalla sivulla) näyttävät, miten epätasaisesti runotyyppijakaumat asettuvat alueellisesti. Suomalaisen aineiston epätasaisuus vaikuttaa liittyvän ennen kaikkea siihen, mitä lajeja ja runotyyppiejä milläkin alueella oli tallennusaikana käytössä ja missä määrin nämä eri aikoina tallentajia kiinnostivat. Esimerkiksi kalevalamittaisia häälauluja oli luterilaisen Suomen alueella käytössä niukalti, ja tallentuneet runot ovat tyypillisesti lyhyitä eivätkä rituaalisesti keskeisiä. Kertovia ja lyyrisiä runoja tallennettiin eniten ja moninaisimpina karjalan ja inkeröisen kielen historiallisilta vaikutusalueilta, ja enemmän Itä- kuin Länsi-Suomesta. Loitsuja ja lastenlauluja taidettiin kaikkialla ja etenkin lyhyet versiot pysyivät käytössä pitkään myös Länsi-Suomessa.

Karttakuvissa 14 a–d sivulla 78 näkyvät aineiston erilaiset määrälliset ja laadulliset alueelliset painotukset. Suomeen eniten tekstejä (Kuva 14 a on tallennettu karjalankieliseltä alueelta ja Inkeristä, mutta etenkin koululaiskeruiden tuloksena myös yksittäisistä suomenkielisen alueen pitäjistä, kuten Saarijärveltä, Uskelasta ja Tyrväältä. Virossa jakauma on tasaisempi, eniten on tallennettu Pohjois- ja Etelä-Virosta ja vähiten Länsi- ja Luoteis-Virosta. Pitäjistä korostuvat määrällisesti Narvusi Länsi-Inkeristä, Kuusalu Pohjois-Virosta ja Setomaa Kaakkois-Virosta, joista kaikista on aineistossa yli 4000 tekstiä, sekä Haljala Pohjois-Virosta, Vuokkiniemi Länsi-Vienasta, Suistamo Raja-Karjalasta sekä Lempaala Karjalan kannakselta, joista on yli 3000 tekstiä kustakin.

Pitäjistä, joista on tallennettu määrällisesti eniten tekstejä, on yleisesti ottaen tallennettu myös eniten runosäkeitä (Kuva 14 b sivulla 77). Setomalta, Narvusista ja Vuokkiniemestä

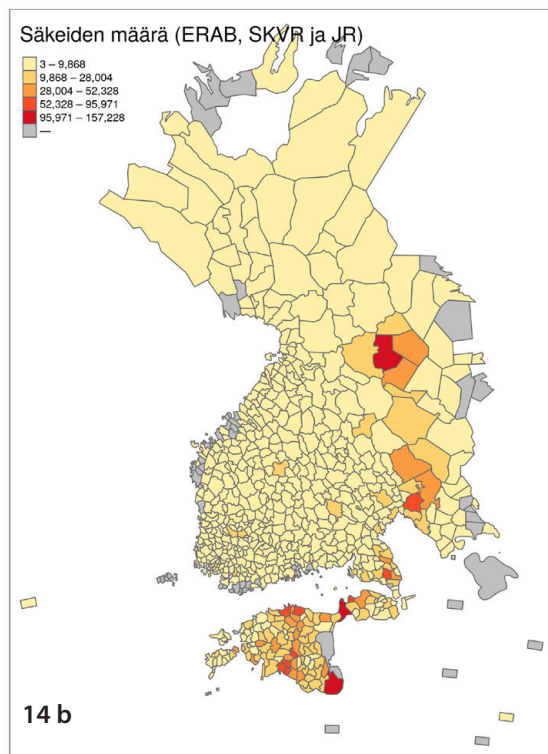
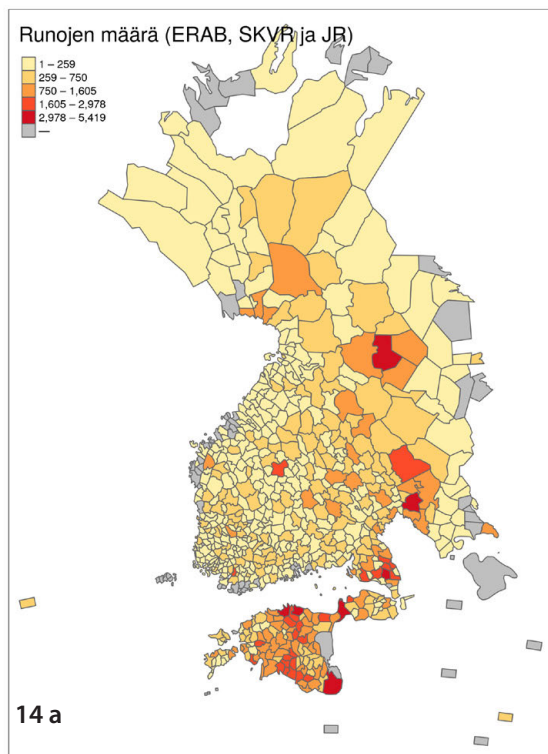

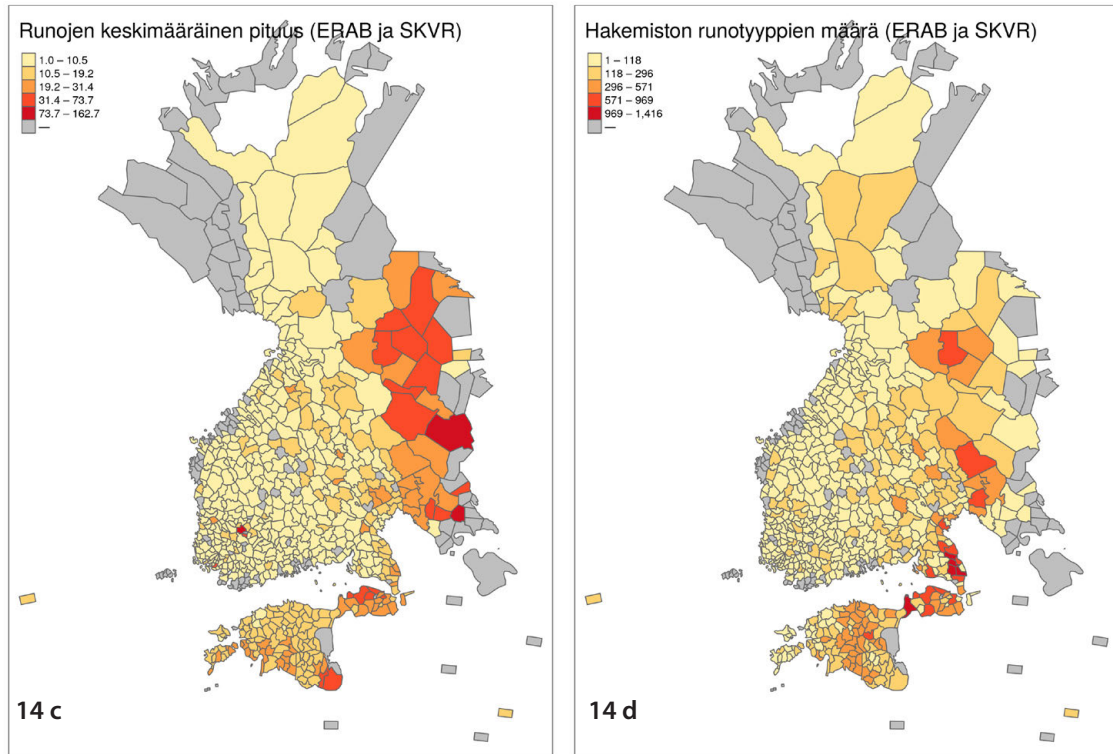
Kuva 13 a, b, c, d, e. Kertovien runojen, lyriikan, häärunojen, lastenrunojen ja loitsujen määrä pitäjittäin SKVR-runotyyppihakemistossa. Kuvat: FILTER / Maciej Janicki ja Kati Kallio 2023.

on tallennettu yli 100 000 säettä, Kuusalusta, Soikkolasta, Haljalasta, Karksista, Suistamolta, Paistusta, Lempaalasta ja Kolga-Jaanista yli 60 000 säettä kustakin.

Tallentajat näyttävät suunnan eniten alueille, joilla taidettiin pisimpiä runoja (Kuva 14 c). SKVR- ja ERAB-runotyyppihakemistojen pohjalta (Kuva 14 d) voi päätellä, että nämä olivat yleensä myös seutuja, joilla taidettiin eniten erilaisia lauluja ja aihelmia.

Kuva 14 a, b, c, d. Tallennettu aineisto kartalla: a) tekstien määrä, b) säkeiden määrä, c) tallennettujen runojen keskimääräinen pituus sekä d) tallentuneiden runotyyppien määrä pitäjittäin. Kaksi ensimmäistä koko aineistosta, jälkimmäiset kaksi vain ERAB- ja SKVR-korpuksista. Maakuntien tasolle tai kaupunkeihin osoitetut tai ilman tallennuspaikkatietoja jääneet runot eivät näy kartalla. Kuvat: FILTER / Maciej Janicki ja Kati Kallio 2023

Runotyyppihakemistojen pohjalta tehdyissä tarkasteluissa on kuitenkin syytä muistaa, että sekä suomalainen ja virolainen hakemisto että hakemistojen alakategoriat eroavat laatimisperiaatteiltaan ja kattavuudeltaan, mikä vaikuttaa myös määrällisiin tarkasteluihin.

ERAB	
Rosenstrauch, Karl Voldemar	3 825
Viljak, Karl	3 225
Ostrov, Mihkel	2 300
Vilberg (Vilbaste), Gustav	2 218
Viidalepp (Viidebaum), Richard	2 134
Kallas, Oskar Philipp	1 723
Seen, Gustav	1 473
Penna, Peeter	1 312
Tampere, Herbert	1 188
koguja teadmata ('tuntematon kerääjä')	1 175
SKVR	
Krohn, Kaarle	4 110
Paulaharju, Samuli ja Jenny	3 157
Alava, Vihtori	3 089
Europaeus, D. E. D.	2 899
Neovius, A. D.	2 535
Porkka, Volmari	2 424
Lönnrot, Elias	2 402

Perä-Pohjolan ja Lapin Kotiseutuyhdistys	2 172
Salminen, Väinö	1 761
Vihervaara, Eemeli	1 702
JR	
Hämeenlinnan alakansakouluseminaari	6 782
Perä-Pohjolan ja Lapin Kotiseutuyhdistys	3 463
Kärki, Frans	3 157
Railonsala, Artturi	2 452
Paulaharju, Samuli ja Jenny	2 168
Sääski, Sylvi	1 666
Saarijärven yhteiskoulu	1 652
Pennanen, Olavi	1 448
Paavolainen, Oma Martti	1 265
Lönnrot, Elias	1 239

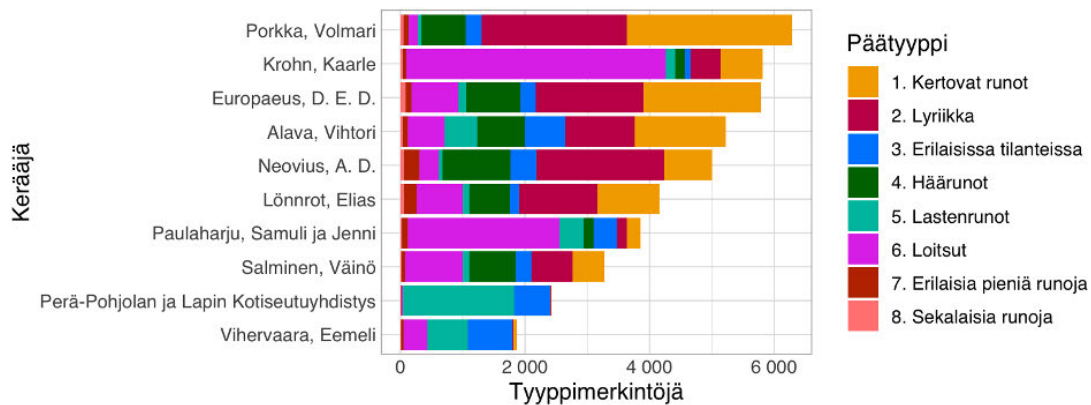
Kuva 15. Eniten tekstejä tallentaneet toimijat ERAB-, SKVR- ja JR-korpuksissa. Taulukko: Eetu Mäkelä 2023.

Yksittäisistä tallentajista (Kuva 15) tuotteliaimpia ovat ERAB-korpuksen osalta olleet Karl Voldemar Rosenstrauch (3 825 tekstiä) ja Karl Viljak (3 225), SKVR-korpuksen osalta Kaarle Krohn (4110) sekä Samuli ja Jenny Paulaharju (3157), julkaisemattomien runojen osalta taas Hämeenlinnan alakansakouluseminaari (6782) sekä Perä-Pohjolan ja Lapin kotiseutuyhdistys (3463). Koska normaalistetut tallentajasignumit ovat korpuskohtaisia, tallentajatietoja ei voi yhdistää automaattisesti. Tallentajista ainakin A. O. Väisäsellä on keräelmiä niin SKVR-, JR- kuin ERAB-korpuksessakin.

Yksittäisen tallentajan toiminta tietyllä alueella on saattanut vaikuttaa vahvasti pitäjakohtaisten tallenteiden määrään, ajankohtaan tai painottumiseen tiettyihin lajeihin tai runotyyppeihin. Esimerkiksi Kaarle Krohnin ja Paulaharjujen tallennuksissa korostuvat yllättävänkin vahvasti loitsut, Perä-Pohjolan ja Lapin Kotiseutuyhdistyksen tallennuksissa taas lastenrunot (Kuva 16). Pohjoisessa Kittilän, Rovaniemen, Turtolan, Alatornion, Tervolan, Kemin ja Ranuan suurehkot toisintomäärät (Kuva 14 a) taas paljastuvat aineistoa yksityiskohtaisemmin tarkasteltaessa yksittäisten toimijoiden, etenkin koulukeruita organisoineen Peräpohjolan ja Lapin kotiseutuyhdistyksen tallentamiksi, ja ne koostuvat SKVR-hakemistoon indeksoidulta osaltaan ennen kaikkea lastenrunoista, kehtolauluista ja lyhyistä loitsuista.

Eri tallentajilla ja eri aikoina kiinnostus painottui siis paitsi eri seuduille, myös eri lajeihin (Kuva 16 seuraavalla sivulla). Tämä on ollut sidoksissa paitsi vaihtuviin keruu- ja tutkimusintresseihin, myös siihen, miten suosittuja ja monimuotoisia eri lajit ja runotyyppit ovat eri alueilla eri aikoina olleet, mille alueille eri aikoina on ollut helppo päästä tai mitkä alueet tai lajit on eri aikoina katsottu jo riittävän hyvin tallennetuiksi (ks. myös Väisänen 1917; Haavio 1931; Hautala 1954; Kuutma ja Jaago 2005).

Vienan Karjalasta, Raja-Karjalasta, Karjalan kannaksen inkerospitäjistä ja Inkeristä on tallennettu erityisen paljon kertovia runoja, jotka selvästi olivat näillä alueilla tallennusaikana yleisempiä, runsaampia ja pidempiä kuin muualla. Läntisen Suomen aineistoissa taas monin paikoin korostuvat lastenlaulut, kehtolaulut ja lyhyet loitsut, joita oli 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun paikalliskulttuureissa vielä käytössä. Etenkin Vienasta ja Inkerin inkerostaustaisilta paikkakunnilta on suhteessa vähemmän lastenlauluja ja kehtolauluja: tallentajat

Kuva 16. Eniten tallennuksia tehneiden toimijoiden keräelmät SKVR-aineistossa suhteessa runotyypihakemiston pääluokkiin. Yhdellä tekstillä voi hakemistossa olla useita runotyypinimiä: palkkien pituudet eivät tässä kuvaajassa tarkoita kunkin kerääjän tallentaman aineiston kokonaismäärää, vaan kerääjän aineistolle annettujen runotyypioitsikoiden kokonaismäärää. Taulukko: Eetu Mäkelä 2023.

ilmeisesti keskittyivät arvokkaampina pitämiinsä lajeihin kuten kertoviin, lyyrisiin ja rituaalisiin runoihin, joita oli näillä seuduilla runsaasti tallennettavissa.

1800-luvulla ja aina vuoteen 1917 asti suomalaisilla oli pääsy koko Venäjän keisarikunnan alueelle. Itsenäistymisen jälkeen huomio kiinnittyi laajemmin suomenkielisiin alueisiin, mutta myös Raja-Karjalaan, 1930-luvulla Viroon kuuluneeseen läntisimmän Inkerin alueeseen, karjalankielisiin pakolaisiin sekä toisen maailmansodan jälkeen evakoihin. Pakolaisilta ja evakoilta tallennetut aineistot on yleensä merkitty heidän alkuperäisiin kotipitäjiinsä, mutta JR-korpuksen kohdalla tässä on vaihtelua. ERAB-korpuksessa muualta kuin nykyisen Viron alueella tallennettuja aineistoja ei ole eroteltu, vaan ne on merkitty yhteen luokkaan (*välismaa*, 'ulkomaa').

Aineiston ja sen metatietojen ongelmia

Aineiston työstäminen FILTER hankkeessa on paljastanut yllättäviäkin tietoja itse aineistosta ja toisaalta määrällisiä varmistuksia aiemmille oletuksille. Runoregi-liittymän pohjana olevan samankaltaisuuslaskennan pohjalta esimerkiksi selvisi, että aineistossa on enemmän hyvin samanlaisia runoja kuin tiesimme ennalta. Tälle on useita syitä. Osa hyvin samankaltaisten runojen ryhmistä johtuu selvästikin suullisen perinteen laulaja-, suku- tai paikkakuntakohtaisista piirteistä: etenkin lyhyemmät runot voivat olla yllättävänkin kiinteämuotoisia. Osa samankaltaisuuksista näyttää johtuvan julkaistujen runojen, esimerkiksi D. E. D. Europaeuksen *Pieni Runon-Seppä* -kirjaseen (1847), Alexander Heinrich Neusin *Ehstnische Volkslieder* -kokoelman (1850) ja Elias Lönnrotin *Kantelettaren* (1840) vaikutuksesta suulliseen kulttuuriin. Osassa tapauksia kyse on aikanaan käsikirjoitusversioina henkilöltä toiselle siirtyneestä runosta, joka on päätynyt arkistoon useana versiona osana eri keräelmiä – joskus kirjoitusasultaan tai sisällöltäänkin muokattuna. Etenkin osa kansankerääjistä on myös voinut kopioida runoja aiemmista lähteistä. Sama runo tai sen osa voi siten sisältyä erilaisina kopioina sekä SKVR- että JR-korpuksen.

Esimerkiksi Jaakko Länkelä luovutti Inkerin tallenteistaan arkistoon itse puhtaaksi kirjoittamansa version, jossa hän oli toimittanut ja yhdistellyt runoja (SKVR III1 83–452). Alkuperäiset

muistiinpanot löydettiin myöhemmin ja julkaistiin aiemmasta eroavin osin (SKVR III3 3579–3582; ks. myös SKVR III3, esipuhe). Christfrid Gananderin sanakirjan ja *Mythologica Fennica* -teoksen esimerkkisäkeitä taas julkaistiin ensin etenkin Pohjois-Pohjanmaan osissa (SKVR XII1–2), ja myöhemmin Matti Kuusi teki niistä ja muusta myöhemmin tallennetusta runo-aineistosta laajempia ja ongelmallisen hypoteettisia rekonstruktioita SKVR-sarjan vuonna 1997 ilmestyneeseen täydennysosaan (SKVR XV, ks. erit. esipuhe). Tämänkaltaiset tiedot löytyvät yleensä SKVR-sarjan nidekohtaisista esipuheista, sähköisessä korpuksessa niitä ei ole. Aineistossa on myös joitain esimerkiksi sanomalehdissä julkaistuja, todennäköisesti toimitettuja runoja ja niiden mahdollisia alkuperäiskäsikirjoituksia. JR-korpuksessa on erilaisia kopioita ja kaksoiskappaleita runsaammin kuin SKVR-aineistossa.

SKVR-korpuksessa on välillä julkaistu yksittäinenkin sama runo tai runon osa tarkoituksella useaan kertaan. Joskus on haluttu julkaista runo useammassa aluekohtaisessa osassa, esimerkiksi jos runon tallennuspaikka ei ole ollut varma tai jos aluejako on hieman varioinut. Runotyyppien mukaan järjestetyissä osissa taas on paikoin haluttu julkaista useampaa runotyyppiä sisältävä runo tai sen osa useammassa kohtaa. Siten on yhdestä ja samasta runotekstistä voi yksin SKVR-aineistossa olla parhaimmillaan 11 eri pituista versiota. Joskus runoa taas ei ole julkaistu kokonaisuina ollenkaan, vaan ainoastaan paloina, ja osa runosta on voinut jäädä vain käsikirjoitukseksi. Joskus SKVR-aineiston tekstiysikkö sisältää ainoastaan viitteen toisessa kohtaa julkaistuun runoon. Lähilukuun perustuvissakin tutkimuksissa on joskus erehdytty pitämään SKVR-kirjasarjan eri kohdissa julkaistuja saman runotoisinnon versioita eri toisintoina. Vielä helpommin näin voi käydä, jos tarkastellaan esimerkiksi vain aineiston laskennallisia ominaisuuksia tai sijoittumista kartalle eikä lueta itse tekstiä.

Joskus samasta alkuperäismuistiinpanosta tai sen kopioista juontuvat tekstit on aineistossa voitu merkitä eri paikkakunnille, eri tallennusvuosille tai eri runotyyppeihin. SKVR-aineistossa osa paikkatiedoista on kirjasarjan osakohtaisten toimittajien vaihdellen päättelemiä. JR-korpuksessa paikkatiedot on yleensä pyritty merkitsemään arkistosidoksessa olevan tiedon mukaan, mutta joskus käytännöt vaihtelevat, ilmeisesti kopioijastakin riippuen. Kaikissa kolmessa osakorpuksessa paikkatiedot voivat viitata joko tekstin tallennuspaikkaan, sen esittäjän synnyin- tai asuinpaikkaan tai perinteen oppimispaikkaan. SKVR-aineistossa systematisoituja paikkakoodeja voi olla vain yksi, muita paikkatietoja voi olla vapaamuotoisessa metatietokentässä. ERAB- ja JR-korpuksissa niitä voi sitä vastoin yhdellä tekstillä olla useita. Jos paikkatietoja on useita, runot asettuvat karttaprojektioiden useampaan pitäjään ja luovat siten kuvaa todellisuutta suuremmasta aineistosta. Suurin osa aineistosta sisältää pitäjätason paikkatiedon, mutta osa vain maakuntatason, ja osa ei paikkatietoa ollenkaan (Kuva 17).

	ERAB	SKVR	JR
vain maakuntatieto	5377	3464	3130
ei paikkatietoa	3167	557	1594
ei tallennusvuotta	6696	469	0

Kuva 17. Tekstit, joille on annettu vain maakuntatason paikkatieto tai ei paikkatietoa ollenkaan tai joiden tallennusvuosi on tuntematon. ERAB-korpuksessa välismaa 'ulkomaa' (1840 tekstiä) on myös maakuntatason luokka. Luvut eivät sisällä esim. hakasulkeilla tai kysymysmerkeillä epävarmoiksi ilmaistuja tietoja. Taulukko: Maciej Janicki 2023.

Tallennusvuoden kohdalla kyse on yleensä tunnetusta tallennusvuodesta tai vuodesta, jolloin keräelmä on luovutettu arkistoon. Jos runon kopiot ovat tulleet arkistoon eri keräelmissä, myös niiden vuosimerkinnot voivat olla erilaiset. Tallennusvuosi on tuntematon ERAB-korpuksessa 6696 tekstillä ja SKVR-aineistossa 469 tekstillä – nämä on alkuperäisaineistossa merkitty eri koodeilla, vuoden 0 tai 9999 kohdalle. ERAB-korpuksessa 26 tekstillä ei ole vuosikoodia ollenkaan. Lisäksi SKVR-korpuksessa aineistoa on paikoin ajoitettu vuosisadan tarkkuudella, jolloin se on tietokantaa varten normalistettu vuosisadan ensimmäiselle vuodelle: esimerkiksi "1600" voi tarkoittaa joko tarkkaa vuotta tai 1600-lukua. Näin ajoitetut tekstit näkyvät siis kunkin vuosisadan alkuvuoden kohdalla. Osa annetuista vuosiluvuista on aineistojen toimittajien päättelemiä tai muuten epävarmoja, ja merkitsemiskäytännöt voivat vaihdella aineistojen eri osissa.

Kerääjänimitietoja on aineistossa monenlaisia. SKVR- ja JR-korpuksissa tallentaja-kenttä viittaa kerääjänimeen SKS:n arkiston pääkortistossa. Kerääjä voi siten olla myös koulu, yhdistys tai muu vastaava toimija. Esimerkiksi Hämeen alakansakouluseminaarilta on huomattavasti aineistoa lähes koko Suomen, siihen kuuluneen Raja-Karjalan ja Karjalan kannaksen sekä Aunuksenkin alueelta vuosilta 1923–1946, Lapin ja Perä-Pohjolan kotiseutuyhdistyksellä Länsipohjan ja Peräpohjolan alueilta vuosilta 1914–1936. Tällöin yksittäiset tallentajat on usein mainittu lisätietokentässä tai joskus signumissa kerääjänimen perässä. Sanomalehdissä ilmestyneiden runojen kohdalla on käytetty niin kirjoittajan kuin lehdenkin nimeä. Joskus yhden henkilönkin keräelmässä voi olla useampien henkilöiden tallenteita. Esimerkiksi Elias Lönnrotin ja K. A. Gottlundin keräelmissä on myös heidän haltuunsa saamia vanhempia, 1700-luvulta peräisin olevia käsikirjoituksia.

Hyvin samankaltaisetkin runot – erityisesti eri alueilla esiintyvät lyhyemmät runot tai fragmentit – tai jopa saman runomuistiinpanon eri versiot on joskus voitu indeksoida eri tavoin runotyyppihakemistoon. Yksi hakemiston runotyyppi sisältää tyypillisesti sekä hyvin pitkiä että vain säkeen tai parin pituisia tekstejä. Hakemistossa asteriskilla (*) merkitty runotyyppinimi tarkoittaa, että teksti sisältää vain erityisen pienen tai tulkinnanvaraisen viitteen kyseiseen runotyyppiin. Jos hakemiston pohjalta lähtee tekemään visualisointeja, kuten karttoja tai kuvaajia, on sen luonne pidettävä mielessä. Esimerkiksi *Sammon ryöstö* ja *Sammon taonta* -runojen osumat kartalla eivät vielä kerro, että suomenkielisiltä alueilta ja ylimalkaan Vienan ja Aunuksen ulkopuolelta tallennetut tekstit ovat pääosin hyvin lyhyitä fragmentteja tai motiiveja. Irrallisena ja vaihtelevissa konteksteissa esiintyvä motiivi valtavasta lentävästä kokkolinnusta on yleensä indeksoitu *Sammon ryöstöksi*, vaikka motiivi yhdistyy yhtä lailla myös häärunoihin ja loitsuihin. (Ks. Kallio ym. 2022.)

SKVR-runohakemiston keskeinen laatija ja viimeistelijä Senni Timonen (suullinen tiedonanto 2022) onkin todennut, että hakemistoa tulee pitää ennemminkin tutkijan apuvälineenä kuin analyysin lähtökohtana, saati valmiina analyysina. Hakemisto on tehty pääosin aikana ennen sähköisiä tekstihakumahdollisuuksia ja monin paikoin aiempiin kirjasarjan osakohtaisiin hakemistoihin nojaten. Yksittäinen runotyyppiotsikko ei välttämättä kata kaikkea tutkijan tiettyyn tarkoitukseen etsimää aineistoa, ja toisaalta se saattaa sisältää myös aineistoa, jota tutkija ei itse ottaisi mukaan. Runotyyppihakemiston käyttö havainnollistaviin tai laskennallisiin tarkoituksiin edellyttää siten yleensä sen sisällön tarkistamista yksittäisten tekstien tasolla.

Systemaattisia kieli- tai etnisyystietoja korpuksiin ei sisälly, ja osa alueista on ollut monikielisiä ja -etnisiä, joten kieli- tai etnoskohtaisten tutkimusten tekeminen ei aineistosta suoraan onnistu. Karjalan kielen osalta olisi aineistoa käsiteltäessä tärkeää ottaa huomioon esimerkiksi Suomen puolen vienalaiskylät Kuivajärvi ja Hietajärvi Suomussalmella ja Rimminkylä Kuhmossa (ks. Virtaranta 1972), Raja-Karjalan monikielisyys ja kielimuotojen läheisyys (Uusitupa, Koivisto ja Palander 2017) sekä karjalankielinen substraatti Pohjois-Karjalan alueilla (esim. Hakamies 1993). Inkerin osalta vaikuttavat esimerkiksi inkeroisasutus ja -substraatti Karjalan kannaksella ja Pohjois-Inkerissä (Lauerma 2004) sekä inkeröisen, vatjan ja inkerinsuomen moninaiset suhteet, lainautumiset ja substraatit (Grünthal ja Kallio 2021).

Aineistossa on myös muita kuin kalevalamittaisia tekstejä, mutta ei kattavasti tai systemaattisesti. ERAB-korpuksesta löytyy etenkin riimillisiä ja välimuotoisia lauluja, JR-korpuksesta runsaasti riimillisiä runoja sekä joitain vepsänkielisiä lauluja, itkuvirsiä ja jopa muutamia saamenkielisiä joikuja. Toisaalta esimerkiksi sananlasku- ja arvoitusaineistot eivät ole edes kalevalamittaisen perinteen osalta kattavasti edustettuina SKVR-korpuksessa, vaikka niitä siihen satunnaisesti sisältyykin. Loitsujen osalta on SKVR:ssa ja JR:ssa – toisin kuin ERAB:ssa – mukana myös joitain kalevalamittaista poikkeavia tekstejä, mutta sanattomat taitat löytyvät ainoastaan SKS:n arkiston manuaalisesta perinnelajikortistosta. Toisaalta kaikkiin aineiston yksiköihin ei sisälly runotekstiä lainkaan: mukana on esimerkiksi proosakuvauksia ja pelkkiä viitteitä tiettyihin käsikirjoituksiin tai toisaalla julkaistuihin teksteihin. Muiden lajien tunnistaminen hakemiston kautta on mahdollista vain ERAB-korpuksessa, eikä lajihakemisto tässäkään kata koko aineistoa. Kun aineistosta tehdään määrällisiä esityksiä tai laskelmia, on siis otettava myös huomioon, että sisältö ei ole pelkkää runolaulua.

Älä luota mihinkään

Itämerensuomalaisen runolaulun sähköisessä muodossa oleva lähdeaineisto ei siis ole tasaista, kaikilta osiltaan systemaattista tai kattavaa, ja siinä on yllättäviäkin historian eri vaiheissa syntyneitä painotuksia ja ongelmia. Nämä ongelmat ovat pääosin tiedossa aiemman tutkimusten ja aineiston lähdekritiikin pohjalta, mutta määrällisiä arvioita niistä on niukalti. Aineistojen sähköinen muoto antaa niiden arviointiin ja hahmottamiseen uusia mahdollisuuksia. Samaan aikaan on selvää, että aineiston ongelmat vääristävät helposti erilaisia laskentoja, visualisointeja ja tulkintoja – ja toisaalta aineiston sähköisessä prosessoinnissakin voi mennä asioita pieleen. Onkin tärkeää, että tutkijat myös sähköisiä välineitä käyttäessään yhä tuntevat aineiston taustat, lukevat yksittäisiä tekstejä, suhtautuvat aineiston metatietoihin varauksella ja osaavat tarvittaessa hakeutua alkuperäisten muistiinpanojen tai laajemman arkistoaineiston pariin. Välineiden kehittäjän näkökulmasta tekisi mieli liittää jokaiseen näkymään punaisena vilkkuvia varoitustarroja erilaisista tavoista, joilla niin itse aineisto kuin sen laskennalliset käsittelytavatkin saattavat johtaa harhaan ja virhepäätelmiin.

Sähköinen olomuoto ja mahdollisuus sanahakuun voi saada aineiston tuntumaan aiempaa helpommalta lähestyä. Digitaalisilla välineillä haettaessa osa aineistosta jää kuitenkin helposti katveeseen tai keskeisiä aineiston tekstien välisiä yhteyksiä hahmottumatta. Osa näistä yhteyksistä – laajempi tilannekonteksti tai vaikkapa yhden tallennustilanteen aikana muodostunut temaattinen tai toisiaan kommentoivien runojen ja muiden lajien ketju – hahmottuu ainoastaan alkuperäisten käsikirjoitusten tasolla. Lisäksi runoaineistot kytkeytyvät moniin muihinkin aineellisen ja aineettoman perinteen alueisiin, joista mahdollisesti tallennettuja tietoja ei usein ole runoaineistojen itsensä yhteydessä. Käsikirjoitusten tulkintaan

tarvitaankin usein laajemman mikrohistoriallisen aineiston, muiden arkistokokoelmien, tallennushistorian tai kulttuuristen ja historiallisten kontekstien tuntemusta (ks. esim. Timonen 2004; Tarkka 2005; Oras 2008.) Onkin toivottava, että sähköisten aineistojen helppo saataavuus ei vähennä paneutuvan arkistotutkimuksen määrää.

Nämä varaukset huomioiden laskennalliset välineet kuitenkin antavat mahdollisuuksia niin aineiston kokonaisuuden, painotusten ja hiljaisuuksien arviointiin, sen erilaisten osien toisiinsa suhteuttamiseen kuin sen läpi leikkaavien monitasoisten samankaltaisuuksienkin tunnistamiseen ja analyysiin. Aineistoja tässä esitettyä yksityiskohtaisemmin tarkastelemalla olisi esimerkiksi mahdollista luoda tallennushistorian kulusta tai sen yksityiskohdista aiempaa tarkempaa ja laajempaa kokonaiskuvaa.

Tutkimusaineistot ja käyttöliittymät

ERAB-korpus: *Eesti Regilaulude Andmebaas*. 2003–. Toimittaneet Janika Oras, Liina Saarlo, Mari Sarv, Kanni Labi, Merli Uus ja Reda Šmitaite. Tartto: Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiiv. <https://www.folklore.ee/regilaul/andmebaas>. (Huhtikuun 2023 versio.)

FILTER-tietokanta. 2020–. Maciej Janicki ja Eetu Mäkelä. Helsingin yliopisto, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Eesti Rahvaluule Arhiiv.

FILTER Visualizations. 2022–. Maciej Janicki sekä Kati Kallio, Eetu Mäkelä, Jukka Saarinen ja Mari Sarv. Hankkeen sisäisessä käytössä oleva demoversio. Helsingin yliopisto, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Eesti Rahvaluule Arhiiv.

JR-korpus. Julkaisemattomat runot, sähköinen versio (huhtikuu 2023). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkisto. Käytössä FILTER-hankkeessa tuotettu versio, josta mahdollisesti elossa olevien informanttien henkilötiedot on poistettu.

Octavo UI: Finnic Oral Poetry. 2017–. Eetu Mäkelä. <https://jiemakel.github.io/octavo-nui/#/search?endpoint=https%3A%2F%2Ffilter-octavo.rahtiapp.fi%2Ffilter%2F&level=POEM>. Helsingin yliopisto.

Runoregi, versio 2.0. 2022–. Maciej Janicki, Kati Kallio, Mari Sarv ja Eetu Mäkelä. Helsinki ja Tartto: Helsingin yliopisto (HELDIG), Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Eesti Kirjandusmuuseum. <https://runoregi.rahtiapp.fi>.

SKSÄ 2023:3: Senni Timosen haastattelu 13.2.2023 Helsingissä. Haastattelijat Jukka Saarinen ja Kati Kallio. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkisto, Perinteen ja nykykulttuurin kokoelma.

SKSÄ 2023:30 Senni Timosen haastattelu 23.2.2023 Helsingissä. Haastattelijat Jukka Saarinen ja Kati Kallio. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkisto, Perinteen ja nykykulttuurin kokoelma.

SKVR-korpus, versio 2.0. (13.9.2022.). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <https://github.com/sks190/SKVR>.

SKVR-tietokanta. 2004–. Toimittaneet Jukka Saarinen ja Arvo Krikmann. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. URN:[NBN:fi-fe20051411.], <https://skvr.fi>.

Timonen, Senni. 2022: Suullinen tiedonanto Kati Kalliolle (artikkelissa esitetty tulkinta tarkistettu Timoselta).

Kirjallisuus

- Abondolo, Daniel ja Riitta-Liisa Valijärvi. 2023. *The Uralic Languages*. Second edition. Abingdon Oxon: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315625096>.
- Anttonen, Pertti. 2005. *Tradition through Modernity: Postmodernism and the Nation-State in Folklore Scholarship*. Helsinki: Finnish Literature Society. <https://doi.org/10.21435/sff.15>.
- Ariste, Paul. 1960. *Vadjalaste laule*. Tallinna: Emakeele Selts.
- Arkiston avain: *Kansanrunousarkiston kortistot, hakemistot, luettelot ja lyhenteet*. 1984. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Bakró-Nagy, Marianne, Johanna Laakso ja Elena Skribnik, toim. 2022. *The Oxford Guide to the Uralic Languages*. First edition. Oxford Guides to the World's Languages. New York: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780198767664.001.0001>.
- Bauman, Richard ja Charles L. Briggs. 2003. *Voices of Modernity: Language Ideologies and the Politics of Inequality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bendix, Regina. 1997. *In Search of Authenticity: The Formation of Folklore Studies*. Madison (WI): University of Wisconsin Press.
- Bendix, Regina ja Galit Hasan-Rokem, toim. 2012. *A Companion to Folklore*. Malden (MA): Wiley-Blackwell.
- Europaeus, David Emanuel Daniel. 1847. *Pieni Runon-Seppä eli Kokous paraimmista Inkerinmaan puolelta kerätyistä runo-lauluista, ynnä Johdatuksia runon tekoon D. E. D. Europaeukselta*. Helsinki: Simeliuksen perilliset. Digitoituna: www.urn.fi/urn:nbn:fi:sks-dor-002039.
- Eesti Kirjandusmuuseum. N.d. *Kirjandusmuuseum*. Luettu 25.4.2023. <https://www.kirmus.ee/et/kirjandusmuuseum>.
- Jevsejev, V. Ja., toim. 1950. *Karelskije epitšeskije pesni*. Leningrad: Akademija nauk SSSR, Karelo-finski filiaal AN SSSR, Institut istorii, jazyka i literatury.
- Jevsejev, V. Ja., toim. 1994. *Karelo-finskij narodnyj epos. Karjalais-suomalainen kansaneepos*. Moskva: Vostočnaâ literatura.
- Grünthal, Riho ja Kati Kallio. 2021. "Inkerinmaan ja Setomaan historialliset kulttuurit." Teoksessa *Inkerikot, setot ja vatjalaiset: Kansankulttuuri, kieli ja uskomusperinteet*, toimittaneet Kati Kallio, Riho Grünthal ja Lassi Saressalo, 9–32. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <https://doi.org/10.21435/skst.1467>.
- Haavio, Martti. 1931. *Kansanrunouden keruu ja tutkimus*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hagu, Paul, A. Järv ja E. Laugaste, toim. 1989. *Jakob Hurda teened rahvaluuleteaduse arendamisel*. Tartto: Tartu Riiklik Ülikool.
- Hakamies, Pekka, toim. 1990. *Runo, alue, merkitys: Kirjoituksia vanhan kansanrunon alueellisesta muotoutumisesta*. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Hakamies, Pekka. 1993. *Venäjän-Taipaleelta Viinijärvelle: Erään karjalaisryhmän identiteetistä ja assimilaatiosta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Harvilahti, Lauri. 1992. *Kertovan runon keinot: Inkeriläisen runoepiikan tuottamisesta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Harvilahti, Lauri. 2013. "The SKVR Database of Ancient Poems of the Finnish People in Kalevala Meter and the Semantic Kalevala." *Oral Tradition* 28(2): 223–232. Luettu 22.4.2023. <http://journal.oraltradition.org/issues/28ii/harvilahti>.

- Harvilahti, Lauri. 2019. History of Computational Folkloristics in Finland and Some Current Perspectives. Teoksessa *Folkloristics in the Digital Age*, toimittaneet Pekka Hakamies ja Anne Heimo, 158–175. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.
- Hautala, Jouko. 1950. *Suomen kansan vanhojen runojen julkaisutyön vaiheita*. Eripainos SKVR-sarjan osasta XIV. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hautala, Jouko. 1954. *Suomalainen kansanrunoudentutkimus*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hämäläinen, Niina. 2012. *Yhteinen perhe, jaetut tunteet: Lyyrisen kansanrunon tekstualisoinnin ja artikuloinnin tapoja Kalevalassa*. Turku: Turun yliopisto.
<https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-5170-3>.
- Ilyefalvi, Emese. 2018. "The Theoretical, Methodological and Technical Issues of Digital Folklore Databases and Computational Folkloristics." *Acta Ethnographica Hungarica* 63(1): 209–258.
<https://doi.org/10.1556/022.2018.63.1.11>.
- Jaago, Tiiu. 1999. "Rahvaluule mõiste kujunemine Eestis." *Mäetagused* 9: 70–91.
<https://doi.org/doi:10.7592/MT1999.09.rhl>.
- Jaago, Tiiu. 2010. "Traditsioon ja regilaul folkloristika muutuvus kontekstis." *Keel ja kirjandus* 53(8): 592–610.
- Janicki, Maciej. 2022. "Optimizing the Weighted Sequence Alignment Algorithm for Large-Scale Text Similarity Computation." Teoksessa *Proceedings of the 2nd International Workshop on Natural Language Processing for Digital Humanities*, toimittaneet Mika Hämäläinen, Khalid Alnajjar, Niko Partanen ja Jack Rueter, 96–100. Taipei, Taiwan: Association for Computational Linguistics. <https://aclanthology.org/2022.nlp4dh-1.13>. Luettu 22.4.2023.
- Janicki, Maciej (tekeillä). "FILTER Database User Guide." <https://a3s.fi/filter-db-doc/intro.html>. Luettu 23.4.2023.
- Janicki, Maciej, Kati Kallio ja Mari Sarv. 2023. Exploring Finnic Written Oral Folk Poetry through String Similarity. *Digital Scholarship in the Humanities* 38(1): 180–194. <https://doi.org/10.1093/llc/fqac034>.
- Järv, Risto. 2013. "Estonian Folklore Archives." *Oral Tradition* 28 (2): 291–298. <https://doi.org/10.1353/ort.2013.0022>.
- Järv, Risto. 2016. "The Singing Wolf Meets His Kin Abroad: Web-Based Databases of the Estonian Folklore Archives." *Estudis de Literatura Oral Popular. Studies in Oral Folk Literature* 5: 29–44. Luettu 22.4.2023. <https://raco.cat/index.php/ELOP/article/view/327998>.
- Järv, Risto ja Mari Sarv. 2014. "From Regular Archives to Digital Archives." Teoksessa *Corpora ethnographica online. Strategies to digitize ethnographical collections and their presentation on the Internet. Rostocker Studien zur Volkskunde und Kulturgeschichte* 5, toimittanut Christoph Schmitt, 49–60. Münster: Waxmann Verlag GmbH.
- Järvinen, Irma-Riitta. 2008. "Perspectives to the Relations between the Estonian Folklore Archives and the Folklore Archives of the Finnish Literature Society." *Journal of Ethnology and Folkloristics* 2(2): 57–67. Luettu 22.4.2023. <https://www.jef.ee/index.php/journal/article/view/30>.
- Kalkun, Andreas. 2015. *Seto laul eesti folkloristika ajaloos: Lisandusi representatsiooniloole*. Tartto: Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus.
- Kallio, Kati ja Eetu Mäkelä. 2019. "Suullisen runon sähköisestä lukemisesta." *Elore* 26(2): 26–41.
<https://doi.org/10.30666/elore.84570>.

- Kallio, Kati, Frog ja Mari Sarv. 2017. "What to Call the Poetic Form: Kalevala-Meter or Kalevalaic Verse, regivärss, Runosong, the Finnic Tetrameter, Finnic Alliterative Verse, or Something Else?" *RMN Newsletter* 12–13: 94–117. Luettu 22.4.2023. <http://hdl.handle.net/10138/305420>.
- Kallio, Kati, Eetu Mäkelä ja Maciej Janicki. 2020. "Historical Oral Poems and Digital Humanities: Starting with a Finnish Corpus." *Folklore Fellows Network* 54 (1):12–18. Luettu 22.4.2023. <https://www.folklorefellows.fi/historical-oral-poems-and-digital-humanities/>.
- Kallio, Kati, Maciej Janicki, Eetu Mäkelä ja Mari Sarv. 2022. "Recognising Intertextuality in the Digital Corpus of Finnic Oral Poetry. Experiment with the Sampo Cycle." *CEUR Workshop Proceedings* 3232: 279–87. Luettu 22.4.2023. <http://ceur-ws.org/Vol-3232/paper26.pdf>.
- Klemettinen, Pasi, toim. 2006. "Ei se synny synnyttämättä". *Selvitys digitointiprojektin vaiheista ja työprosesseista*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Luettu 22.4.2023. https://www.finlit.fi/sites/default/files/mediafiles/tutkimus/elias_loppuraportti.pdf.
- Krohn, Kaarle. 1916. *Suomen kansan vanhojen runojen julkaisu*. Porvoo: WSOY.
- Kundozerova, Maria. 2022. "Baza dannyh "Karelskije runy": ideja sozdanija, kontseptsija, perspektivy." *Almanah severojevropeskij i baltijskij issledovanij* 7: 233–240. <http://dx.doi.org/10.15393/j103.art.2022.2386>.
- Kurki, Tuulikki, toim. 2004. *Kansanrunousarkisto, lukijat ja tulkinnat*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kuusi, Matti. 1977. "Viron, Inkerin ja Karjalan kansanrunovalikoimia." *Virittäjä* 81(2): 214–218. <https://journal.fi/virittaja/article/view/36855>.
- Kuusi, Matti ja Ülo Tedre. 1979. "Regivärsilise ja kalevalamöödulise laulutraditsiooni vahekorra: Dialog üli lahe." *Keel ja kirjandus* 22: 70–78.
- Kuutma, Kristin 2006. *Collaborative Representations: Interpreting the Creation of a Sámi Ethnography and a Seto Epic*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.
- Kuutma, Kristin. 2015. "From Folklore to Intangible Heritage." Teoksessa *A Companion to Heritage Studies*, toimittaneet William Logan, Máiréad Nic Craith ja Ullrich Kockel, 41–54. Chichester, West Sussex: Wiley-Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9781118486634.ch3>.
- Kuutma, Kristin ja Tiiu Jaago, toim. 2005. *Studies in Estonian Folkloristics and Ethnology. A Reader and Reflexive History*. Tartto: Tartu University Press.
- Kõiva, Mare. 2019. *Eesti loitsud I. Arstimissõnad I*. Tartto: Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus.
- Laaksonen, Pekka ja Jukka Saarinen, toim. 2004. *Arkiston avain: Kansanrunousarkiston kortistot, hakemistot, luettelot, lyhenteet*. 2. uud. laitos. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Laugaste, Eduard. 1963. *Eesti rahvaluuleteaduse ajalugu: Valitud tekste ja pilte*. Tallinna: Eesti riiklik kirjastus.
- Laugaste, Eduard. 1975. *Eesti rahvaluule*. Tallinna: Valgus.
- Lauerma, Petri. 2004. *Larin Parasken epiikan kielellisestä variaatiosta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lavonen, N. A., toim. 1989. *Kiestingin kansanlauluja. Pesennyj folklor kestengskih karel*. Petrozavodsk: Karelija.
- Loorits, Oskar. 1932. "Eesti rahvaluuleteaduse tänapäev. Olevase ja tulevase töökava." Teoksessa *Vanavara vallast. Õpetatud Eesti Seltsi Kirjad* I, 7–34. Tartto: Õpetatud Eesti Selts.
- Lönnrot, Elias. 1840. *Kanteletar taikka Suomen kansan wanhoja lauluja ja wirsiiä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Mironova, V. P., toim. 2006. *Epitšeskije pesni Južnoj Karelii. Anuksen karjalazien eppizet pajot*. Petrozavodsk: Periodika.
- Mikkola, Kati. 2021. "Vähemmistöjen roolit muuttuvassa arkistopolitiikassa. Perinnekokoelmien etnisiä ja kielellisiä rajanvetoja Suomessa ja Virossa." Teoksessa *Arkistot ja kulttuuriperintö*, toimittaneet Outi Hupaniittu ja Ulla-Maija Peltonen, 166–210. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <https://doi.org/10.21435/tl.268>.
- Mäkelä, Heidi Henriikka ja Lotte Tarkka. 2022. "Sopimatonta: Seksuaalisuuteen liittyvien kalevalamittaisten runojen perinnöllistäminen Suomessa 1818–1997." *Elore* 29(2): 34–58. <https://doi.org/10.30666/elore.121473>.
- Mälk, Vaina. 1963. *Eesti Kirjameeste Seltsi osa eesti folkloristika arengus*. Tallinna: Eesti Riiklik Kirjastus.
- Neus, Alexander Heinrich. 1850. *Estrnische Volkslieder. Erste Abtheilung*. Reval: Kluge und Ström. Digitoitu. Luettu 23.4.2023. <https://utlib.ut.ee/eeva/index.php?lang=et&do=tekst&tid=176>.
- Nissilä, Viljo, Matti Sarmela ja Aino Sinisalo. 1970. *Ethnologisches Ortschafts- und Dorfregister des finnischen Sprachgebiets: In Finnland, Karelien, Ingermanland, Norrbotten, Finnmark und auf der Halbinsel Kola*. Studia Fennica 15. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Oras, Janika. 2008. *Viie 20. sajandi naise regilaulumaailm. Arhiivitekid, kogemused ja mälestused*. Tartto: Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus.
- Rüütel, Ingrid ja Koit Haugas. 1990. "A Method for Distinguishing Melody Types and Establishing Typological Groups (on the Material of Estonian Runo Songs)." *Musikometrika 2. Quantitative Linguistics*. Vol. 43, 169–186.
- Rüütel, Ingrid 1999. "Varafolkloorsetelt vokaalžhanridelt lauluni III." *Mäetagused. Hüperajakiri* 10: 90–105. <https://doi.org/10.7592/MT1999.10.rtl>.
- Saarinen, Jukka. 2001. "Kalevalaic Poetry as a Digital Corpus." *FF Network* 22: 4–9. Luettu 23.4.2023. <https://www.folklorefellows.fi/kalevalaic-poetry-as-a-digital-corpus/>.
- Saarinen, Jukka. 2006. "SKVR-tietokanta." Teoksessa "Ei se synny synnyttämättä". *Selvitys digitoointiprojektin vaiheista ja työprosessista*, toimittanut Pasi Klemettinen, 36–43. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Saarlo, Liina. 2012. "Kaks hõbekeelset kannelt helisemas taas..." *Keel ja Kirjandus* 11: 836–846. <https://doi.org/10.54013/kk660a4>.
- Sarajas, Annamari. 1956. *Suomen kansanrunouden tuntemus 1500–1700-lukujen kirjallisuudessa*. Porvoo: WSOY.
- Sarv, Mari 2008. *Loomiseks loodud: regivärsimõõt traditsiooniprotsessis*. Eesti Rahvaluule Arhiivi toimetused. Commentationes Archivi Traditionum Popularium Estoniae 26. Tartto: Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus.
- Sarv, Mari. 2019. "Poetic Metre as a Function of Language. Linguistic Grounds for Metrical Variation in Estonian Runosongs." *Studia Metrica et Poetica* 6(2): 102–48. <https://doi.org/10.12697/smp.2019.6.2.04>.
- Sarv, Mari. 2020. "Regilaulude teema-analüüs: võimalusi ja väljakutseid / Topic Analysis of Estonian Runosongs: Prospects and Challenges." *Methis. Studia Humaniora Estonica* 21(26): 137–60. <https://doi.org/10.7592/methis.v21i26.16914>.
- Sarv, Mari ja Janika Oras. 2020. "From Tradition to Data: The Case of Estonian Runosong." *ARV. Nordic Yearbook of Folklore* 76: 105–117. Luettu 23.4.2023. <https://gustavadolfsakademien.bokorder.se/sv-SE/serie/140/arv>.

- Sarv, Mari, Kati Kallio, Maciej Janicki ja Eetu Mäkelä. 2021. "Metric Variation in the Finnic Runosong Tradition: A Rough Computational Analysis of the Multilingual Corpus." Teoksessa *Tackling the Toolkit. Plotting Poetry through Computational Literary Studies*, toimittaneet Petr Plecháč, Robert Kolár, Anne-Sophie Bories ja Jakub Říha, 131–150. Prague: Institute of Czech Literature CAS. <https://doi.org/10.51305/ICL.CZ.9788076580336>.
- Sihvo, Hannes. (1973) 2003. *Karjalan kuva. Karelianismin taustaa ja vaiheita autonomian aikana*. 2. tark. ja täyd. painos. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Siikala, Anna-Leena. 2000. "Body, Performance, and Agency in Kalevala Rune-Singing." *Oral Tradition* 15(2): 255–278.
- SKVR: *Suomen Kansan Vanhat Runot I–XV*. 1908–1948, 1997. Useita toimittajia. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Stepanova, A. S. 2000. *Ustnaja poezija tungudskih karel. Tunguon rahvahan suusanallista perinnehtä*. Petrozavodsk: Periodika.
- Tangherlini, Timothy R. 2016. "Big Folklore: A Special Issue on Computational Folkloristics." *The Journal of American Folklore* 129(511): 5–13. <https://doi.org/10.5406/jamerfolk.129.511.0005>.
- Tarkka, Lotte. 1989. "Karjalan kuvaus kansallisena retoriikkana. Ajatuksia karelianismin etnografisesta asetelmasta." Teoksessa *Runon ja rajan tiellä*. Kalevalaseuran vuosikirja 68, toimittaneet Seppo Knuuttila ja Pekka Laaksonen, 243–57. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Tarkka, Lotte. 2005. *Rajarahvaan laulu. Tutkimus Vuokkiniemen kalevalamittaisesta runokulttuurista 1821–1921*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Tarkka, Lotte, Heidi Haapoja-Mäkelä ja Eila Stepanova. 2019. "Kalevalaisuus, kieli-ideologiat ja suomalaisuuden myytit". Teoksessa *Eurooppa, Suomi, Kalevala. Mikä mahdollisti Kalevalan?* Kalevalaseuran vuosikirja 98, toimittaneet Ulla Piela, Pekka Hakamies ja Pekka Hako, 79–106. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Tedre, Ülo. 1969–1974. *Eesti rahvalaulud. Antoloogia*. Tallinna: Eesti Raamat. Verkkoversio: <https://www.folklore.ee/laulud/erla/indeks1.html>.
- Timonen, Senni. 2004. *Minä, tila, tunne. Näkökulmia kalevalamittaiseen kansanlyriikkaan*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Uusitupa, Milla, Vesa Koivisto ja Marjatta Palander. 2017. "Raja-Karjalan murteet ja raja-alueiden kielimuotojen nimitykset." *Virittäjä* 121(1): 67–106. Luettu 23.4.2023. <https://journal.fi/virittaja/article/view/53121>.
- Valk, Ülo. 2010. "Eesti folkloristika kulg distsipliinist diskursiivseks formatsiooniks." *Keel ja Kirjandus* 8–9: 561–74. Luettu 23.4.2023. <https://keeljakirjandus.ee/archive/Valk%20561-574.pdf>.
- Valk, Ülo. 2014. "Folkloristic Contributions towards Religious Studies in Estonia: A Historical Outline." *Temenos. Nordic Journal of Comparative Religion* 50(1): 137–164. <https://doi.org/10.33356/temenos.46254>.
- Vikis-Freibergs, Vaira ja Imants Freibergs. 1978. "Formulaic Analysis of the Computer-Accessible Corpus of Latvian Sun-Songs." *Computers and the Humanities* 12(4): 329–339.
- Virtaranta, Pertti. 1972. *Polku sammui: Vienalaisylien vaiheita rajan molemmin puolin*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Väisänen, A. O. 1917. *Suomen kansan sävelmäin keräys: Vaiheet ja tulokset*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Wilson, William A. 1976. *Folklore and Nationalism in Modern Finland*. Bloomington, IN: Indiana University Press.

FT Kati Kallio on akatemiaturkija Suomalaisen Kirjallisuuden Seurassa ja folkloristiikan dosentti Helsingin yliopistossa. Hän on perehtynyt suomalaisten arkistojen kalevalamittaisen runouden kokoelmiin ja kiinnostunut erityisesti paikallisista laulukulttuureista.

TT Maciej Janicki on post doc -tutkija ihmis- ja tietojenkäsittelytieteiden vuorovaikutuksen tutkimusryhmässä Helsingin yliopistossa. Hän on valmistunut tohtoriksi Leipzigin yliopiston tietojenkäsittelytieteestä ja on kiinnostunut erityisesti strukturoimattoman kielellisen aineiston käsittelemisestä ohjaamattomien menetelmien avulla.

TT Eetu Mäkelä on apulaisprofessori Helsingin yliopistossa ja tietojenkäsittelytieteen dosentti Aalto-yliopistossa. Hän johtaa Helsingin digitaalisten ihmistieteiden keskuksessa monitieteistä tutkimusryhmää, joka selvittää teknisiä, prosessuaalisia ja teoreettisia edellytyksiä menestyksekkäälle laskennalliselle tutkimukselle humanistisilla ja yhteiskuntatieteellisillä aloilla.

FT Jukka Saarinen on vanhempi tutkija FILTER hankkeessa ja kalevalamittaisen runouden aineistojen asiantuntija. Hän on työskennellyt Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkiston kehittämispäällikkönä ja vastannut arkiston sähköisistä tietojärjestelmistä ja aineistoista.

FT Liina Saarlo on tutkija Viron Kansanrunousarkistossa Viron Kirjallisuuseumuseossa. Hän on perehtynyt erityisesti virolaisen kansanrunouden aineistoihin sekä kansanrunouden formulaisuuteen ja typologioihin.

FT Mari Sarv on vanhempi tutkija Viron kansanrunousarkistossa Viron Kirjallisuuseumuseossa. Hän on erikoistunut itämerensuomalaisen suullisen runouden kieleen ja poetiikkaan ja käyttänyt tutkimuksessaan myös laskennallisia menetelmiä.

Aktuellt

Andreas Backa (1978–2022)

Elores medarbetare, folkloristen Andreas Backa har till vår stora sorg gått bort. Han inledde sina studier i nordisk folkloristik vid Åbo Akademi hösten 2006. Innan dess hade han utbildat sig till IT-ingenjör. Han blev filosofie magister 2011 med en avhandling som tilldelades Ragna och Olav Ahlbäcks pro gradu-pris inom traditionsvetenskaperna av Svenska litteratursällskapet i Finland (SLS).

Andreas fortsatte på den akademiska vägen med en filosofie licentiat-avhandling kring temat *Att beskriva det finlandssvenska. Kultursemiotiska analyser* (2017). Den handlade om de ideal, värderingar och ideologiska motiv som framträdde i Svenska folkpartiets valmaterial från 2011.

Ett av Andreas stor intressen var självhushållning, både praktiskt och akademiskt. Vid sin död arbetade han med en doktoravhandling i nordisk folkloristik om självhushållares förhållningssätt till sin verksamhet, med särskilt fokus på hur affekt och kroppslighet samverkar, synliggörs och kommuniceras i material om självhushållning. Avhandlingen med arbetsrubriken *Odla. Affekt, kroppslighet och självhushållningens fenomenologi* var långt hunnen och disputationen planerades till hösten 2023.

Under två omgångar var Andreas anställd som traditionsvetenskapliga nämndens sekreterare vid Svenska litteratursällskapet, inom denna tjänst kunde han också skriva sin avhandling. Innan dess var han projektanställd i SLS-projektet "Bitar av samma pussel". Dessutom var han tillfälligt anställd vid traditionsvetenskapliga arkivet Cultura vid Åbo Akademi för att arbeta med de folkloristiska samlingarna. I sitt arkivarbete engagerade han sig särskilt i digitalisering och databasfrågor.

Under hela sin doktorandtid deltog Andreas i såväl nationella som internationella konferenser där han presenterade sin forskning. Delar av den tilltänkta sammanläggningsavhandlingen har publicerats i form av artiklar i olika vetenskapliga tidskrifter. Han var dessutom aktiv medlem av redaktionsrådet i både *Elore* och *Ethnologia Fennica*.

Intresset för självhushållning fanns inte bara i teorin utan också i praktiken. Hans och hans hustru Sofie Strandén-Backas engagemang för självhushållning konkretiserades i det småskaliga Sudda lantbruk. Vi är många i det folkloristiska samfundet som saknar Andreas. Han var en eftertänksam och klok person.

Blanka Henriksson & Lena Marander-Eklund

Ajankohtaiset

Kerrottua tietoa

Lectio praecursoria Helsingin yliopistossa 15.4.2023

Eino Heikkilä

Arvoisat kuulijat, arvoisat kustos ja vastaväittäjä, hyvät kutsuvieraat, ystävät ja sukulaiset! Aloitan lektioni lausumalla kirjoittamani runon *Tietämättömyyden soihtu*:

Ajatellessani tiedettä
ajattelen tunteita, niiden äkkinäistä
ilmaantumista pimeydestä
loistavina valopalloina, häikäisten
minut kuin koe-eläimen.

Olen yksin tunteiden armoilla,
niiden avaruuden ja
pistävyuden vankina
kirjoitan kirjettäni tällä
toisilta lainatulla kielellä.

Minervan pöllön lentorata
ei ole osunut kohdalleni
ja tieto antaa odottaa itseään,
akatemian peilisaissa
voinko tunnistaa ystävän?

Kun tietää vain sen minkä tuntee,
on aina askeleen jäljessä
kilpikonnasta joka hitaasti
ja salakavalasti
häviää näköpiiristä.

Mutta uteliaisuuttaan
ei kukaan lannistu, eikä
tähtipöly mappeihin kangistu:
tie odottaa tietäjänsä,
kieli kylväjänsä.

Ehkä tulevaisuus on
avoinna niin kuin hauta,
pelottava niille jotka
eivät uskalla tuntea
havaitsemansa rajoja?

Tiede on tietämättömyytemme
soihtu, ihana valonhohde,
kipinä kivettyneen
kuoremme sisällä,
kotiinsa hamuava perhonen.

Tämä runo, jonka kirjoitin muutama kuukausi sitten, tuo näkyviin muutamia keskeisiä näkökohtia tutkimustani ajatellen. Tietäminen ja kysymys siitä, miten tietoa muodostetaan ja kenen toimesta, on väitöskirjani ytimessä. Kenen suulla tutkimus puhuu, mikä tulee kerrotuksi ja miksi? Toinen keskeinen asia koskee tunteita ja niin sanottua kehollista tietoa ja sen ilmaisua tieteellisessä tekstissä. Onko tutkijan tunteilla ja omakohtaisilla kokemuksilla ja niiden reflektoinnilla paikkansa tieteenteossa? Ja kolmantena näkökohtana on kysymys siitä, missä suhteessa käytetty kieli ja tapa kertoa ovat kuvaamaansa ilmiöön. Missä suhteessa kertomus kertoo siitä mitä on tapahtunut? Nämä ovat kaikki monimutkaisia kysymyksiä, joista on keskusteltu kulttuurintutkimuksen piirissä iät ja ajat, mutta toivon että lektioni ja tutkimukseni tarjoavat elleivät vastauksia niin ainakin välineitä niiden käsittelyyn.

Tutkimuksella on historiansa, juurensa siinä, mitä on tutkittua aiemmin ja toisaalta siinä, mitä tutkija itse ja tutkimusyhteisö pitävät kiinnostavana ja tutkimisen arvoisena. Tämän kansatieteellisen /etnologisen tutkimuksen juuret paikantuvat ennen kaikkea siitä, että olen ollut jo pidempään kiinnostunut etnografiasta erityisenä tutkimustapana, jonka keskiössä on tutkijan oma kehollinen minä. Etnografian ytimessä, näin ajattelen, on empiirinen kenttätyö ja etnografisen tutkimusteksti on kuvaus ja analyysi siitä, mitä tutkija on kentällä kohdannut ja oppinut yhdistettynä teoreettisiin keskusteluihin. Toinen keskeinen juonne tätä tutkimusta ajatellen on kiinnostukseni kertomuksiin. Kertomuksia on tietenkin monenlaisia. On sellaisia, joiden tarkoituksena on viihdyttää ja tarjota lukijoilleen pakopaikka arjen kiireiden keskellä. Mutta on myös opettavaisia kertomuksia, joiden tarkoituksena on kertoa jotain yleispätevää inhimillisestä elämästä, tavoista ja ihmissuhteista. Voidaan ajatella, että monet kertomukset ovat itseasiassa sekoitus viihdettä ja opettavaisuutta. Lisäksi akateemisen tutkimuksen parissa on totuttu puhumaan suurista kulttuurisista kertomuksista, jotka koskevat vaikkapa kokonaista kansaa. Esimerkiksi ajatus suomalaisista rehellisenä ja suoraselkäisenä kansana on yksi tällainen kertomus. Tällaisten kertomusten kohdalla ei ole niinkään olennaista se, kuinka paikkaansa pitäviä ne lopulta ovat, vaan että ne näkyvät ihmisten ajattelutavoissa esimerkiksi, kun pyydetään kuvaamaan minkälaisia suomalaiset ovat. Kertomuksilla on siis valtaa, ja niiden avulla me myös muokkaamme käsityksiä itsestämme.

Etnografian kerronnallisuus

Jossain vaiheessa sopivaa tutkimusaihetta väitöskirjalle etsiessäni minulle selvisi, että etnografisia tutkimustekstejä on myös kuvattu eräänlaisina kertomuksina ja narratiiveina. Tätä etnografian ”fiktiivisyyttä”, siis sitä ajatusta, että etnografit hyödyntävät kaunokirjallisia keinoja kirjoittaessaan kuvauksia tutkimuskohteista ja ihmisistä, ovat tahoillaan korostaneet esimerkiksi James Clifford, Clifford Geertz ja John Van Maanen. James Clifford kirjoitti etnografioiden olevan allegorisia kertomuksia (1986) ja Van Maanen puolestaan eritteli etnografisten tekstien tyyllilajeja (1988). Samoihin aikoihin 1980-luvulle sijoittuu myös antropologian ja muiden kulttuuritieteiden niin sanottu refleksiivinen käänne, jonka seurauksena etnografeilta alettiin edellyttää uudenlaista eettistä ja epistemologista läpinäkyvyyttä toisista ihmisistä kirjoitettaessa. Oma tutkimukseni seuraa näitä keskusteluja mutta pyrkii samalla

tuomaan niihin uudenlaista särmää narratiivisen näkökulman kautta. Oma tutkimusaineis-toni koostui 17 etnografisesta väitöskirjasta, jotka on julkaistu Suomessa 2010-luvulla, minkä lisäksi haastattelin osaa väitöskirjantekijöistä.

Tutkimukseni yksityiskohtien tai teoreettisten pohdintojen sijasta keskityn tässä esitelmäsäni muutamaa oivallukseen, jotka sain tutkimusprosessin aikana. Ensimmäinen oivallukseni kuuluu kiteytettynä: etnografinen tieto on kerrottua tietoa. Oivallukseni ei ole mitenkään uusi, mutta sillä on kauaskantoisia seurauksia. Kun tieto ymmärretään kerrotuksi, se kiinnittää huomiota kertojaan ja toisaalta siihen kontekstiin, jossa kertominen tapahtuu. Etnografiassa kertominen ilmenee monella eri tasolla. Tutkittavat kertovat omasta arjestaan ja tekemisistään, materiaaliseen ympäristöön liittyy paljon kertomuksia, ja tutkija itse paitsi kuuntelee näitä kertomuksia myös kertoo omia tarinoitaan siitä, mitä hän tutkiessaan koh-tasi ja ymmärsi. Tietenkin on selvää, että tutkija ei ainoastaan peilaa omia kokemuksiaan, vaan käyttää hyödykseen aiempaa tutkimustietoa tulkintoja tehdessään.

Samalla on huomattava, että väitöskirjan kirjoittaminen on pitkä ja monipolvinen prosessi. Tämä tarkoittaa, että vaikka etnografinen tieto, joka tutkimustekstin kautta välittyy, on kerrottua, on se myös moneen kertaan pureskeltua ja harkittua. Eikä tutkija missään vaiheessa tee tutkimustaan tyhjiössä vaan keskusteluyhteydessä ohjaajien ja muiden tutkijoiden ja opiskelijoiden kanssa. Vaikka siis väitöskirjassa puhuu ennen kaikkea tutkijan ääntä käyttävä kertoja, ei kertoja ole tässä suhteessa yksinäinen vaan moniääninen.

Tunteista kirjoittaminen etnografiassa

Toinen oivallukseni, jonka olen tutkimusta tehdessäni saanut, ei sekään ole uusi. Nimittäin se, että omakohtainen ja tunnepitoinen kerronta tuo lukijan lähemmäksi tekstiä ja tutkimus-kohdetta. Tutkijan tunteilla, omakohtaisilla kokemuksilla ja niiden reflektoinnilla on todettu olevan paikkansa tieteen-teossa ja tutkimustekstissä. Aineistoni etnografisia tekstejä lukies-sani nautin, kun tutkija antoi persoonansa näkyä tekstissä. Tutkijan tutkimuksen aikana heränneet pohdinnat ja niiden välittäminen lukijalle tekevät tekstistä inhimillisen. Voi olla, että se mikä lukijalle on mieleenpainuvinta etnografista tutkimusta lukiessasi, ovat juuri ne kohdat, joissa kertoja tulee lähelle lukijaa ja ikään kuin puhuttelee häntä tunteiden tasolla.

Mutta samalla on hyvä ymmärtää, että tunteista kirjoittaminen on etnografiassa myös reto-rinen keino, jonka avulla pyritään usein vaikuttamaan lukijaan. Tästä johtuen pidän tärkeäni sitä, että tutkimustekstissä reflektoidaisiin ja oltaisiin avoimia niistä kielellisistä ja narratiivista valinnoista, joita tutkija on tehnyt tekstiä rakentaessaan. Avoimuus tutkimuksen kielellisistä valinnoista on keskeistä myös siksi, että tutkimuskieli ei ole koskaan neutraali todellisuuden kuvaamisen väline, vaan päinvastoin sillä on voimaa muokata ihmisten käsityksiä, näkemyk-siä, tunteita ja ajatuksia elämän eri ilmiöistä. Refleksiivisyys näistä asioista toisi siten lisää läpinäkyvyyttä ja luotettavuutta etnografiseen tutkimusprosessiin ja sen kautta saavutet-tuun tietoon.

Alussa lausumassani runossa on kohta "Olen yksin tunteiden armoilla, / niiden avaruuden ja pistävyyden vankina / kirjoitan kirjettäni tällä / toisilta lainatulla kielellä". Mietitään hetki tämän kohdan merkitystä. Runoudessa on tyypillistä, että sanat herättävät lukijoissa erilaisia tulkintoja. Ehkä joissakin teissä nämä sanat herättävät erityistä vastakaikua, että voitte ikään kuin tunnistaa oman kokemuksenne pohjalta, mitä haluan kohdassa sanoa. Mutta

käyttämäni kieli on siinä mielessä oikullinen, että merkitykset, joita sanojen kautta välittyvät, eivät ole omassa hallinnassani. Myöskään runon puhuja ei ole sama kuin se henkilö, joka seisoo edessäni tänään. Olen siis kirjoittanut runon, jossa puhun tunteistani tieteen äärellä, mutta samalla kertaa ne ovat jonkun toisen tunteita, toisen minän, jota en enää täysin tunnista. Samalla tavalla etnografisen tutkimuksen merkitykset eivät ole ennalta lukittuja. Tutkija on läsnä tekstissään kertojana ja toimijana, mutta ei kokonaisuudessaan, vaan ainoastaan tutkimuksen rajaamassa kehityksessä.

Tietoa tulkitsemassa ja muodostamassa

Tämän kautta johdetaan meidät kolmanteen oivallukseeni, joka on se, että etnografinen teksti tarvitsee lukijansa ja etnografinen tieto tarvitsee tulkitsejansa. Folkloristi Lauri Honko (1992, 124) on sanonut, että tutkimusteksti menettää tieteellisen arvonsa, jos sen yhteys tutkittavien todellisuuteen katkeaa. Toisin sanoen tutkimustekstin tulisi välittää jotain todemukaista tutkimuskohteestaan. Tähän ajatukseen on helppo yhtyä. Mutta haluaisin oman tutkimukseni pohjalta lisätä, että tutkimuksen arvo nousee yhtä lailla niistä keskusteluista, oivalluksista ja tunteista, joita se herättää ihmisissä, jotka eivät olleet osallisina tutkimuksessa. Etnografian merkitys kiinnittyy siten ei ainoastaan siihen mitä on tapahtunut, vaan siihen mitä nyt on; ja tämä loikka entisestä tähän hetkeen tapahtuu nimenomaan kerronnan ja sen synnyttämän dialogin välityksellä.

Käytin tutkimuksessani kirjoittamista menetelmällisenä työkaluna, mikä tarkoittaa, ettei minulla aina kirjoittaessani ollut kovin selkeää kuvaa, mitä tulisin kirjoittamaan, vaan annoin kynän tai näppäimistön ohjata ajatteluaani. Tietenkin jälkikäteen sitten editoin ja poistin kohtia, joilla ei näyttänyt olevan arvoa. Joka tapauksessa tämä tutkimustapa auttoi minua hahmottamaan jotain siitä sattumanvaraisuudesta ja yllätyksellisyydestä, joka myös etnografiselle tutkimukselle on luonteenomaista. Että ei voi tietää sitä, mihin suuntaan tutkimus tänään johdattaa ja että monet ratkaisut tulee tehtyä vaistonvaraisesti. Puhutaan etnografisesta vaistosta tai vainusta (Pink 2021).

Se käsitys tutkijuudesta, joka minulle tutkimusta tehdessäni syntyi, ei palaudu yksinkertaisesti iskulauseisiin tai selkeisiin määritelmiin. Sen sijaan, että sanoisin, tätä on olla tutkija ja nämä asiat siinä toteutuvat, pyrin löytämään ne suuntaa-antavat koordinaatit, joiden puitteissa etnografista tutkimusta tehdään ja tietoa muodostetaan. Tämä metatutkimus, niin kuin kumppanini työtäni kerran nimitti, täyttää tarkoituksensa, jos tulevaisuuden tutkijat saavat siitä tuulta siipiensä alle ja lähtevät tutkimusretkilleen entistä tiedostavampina etnografian mahdollisuuksista. Kuten runossani sanotaan: "Uteliaisuuttaan ei kukaan lannistu, / eikä tähtipöly mappeihin kangistu: / tie odottaa tietäjäänsä, / kieli kylväjäänsä."

Heikkilä, Eino 2023. Narratiivinen tutkijuus ja tietäminen etnografiassa. Kansatieteellinen Arkisto 63. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-6655-34-5>

Kirjallisuus

- Clifford, James. 1986. "On Ethnographic Allegory." Teoksessa *Writing Culture. The Poetics and Politics of Ethnography*, toimittaneet James Clifford ja George E Marcus, 98-121. Berkley: University of California Press.
- Honko, Lauri. 1992. "Dialogisesta kenttämestodista." *Sananjalka* Vol. 34(1): 123-138.
- Pink, Sarah. 2021. "The Ethnographic Hunch." Teoksessa *Experimenting with Ethnography. A companion to analysis*, toimittaneet Andrea Ballesterio ja Brit Ross Winthereik, 30-40. Durham: Duke University Press.
- Van Maanen, John. 1988. *Tales of the Field. On Writing Ethnography*. Chicago: The University of Chicago Press.

FT Eino Heikkilä on etnografian narratiivisuudesta kiinnostunut tutkija ja runoilija, joka nauttii parhailaan perhe-elämästä ja lisääntyneestä vapaa-ajasta.

Ajankohtaiset

Liikkuvuus perheenjäsenten välisenä neuvottelujen tilana Suomen, Venäjän ja Viron ylijarajaisessa kontekstissa

Lectio praecursoria Itä-Suomen yliopistossa 9.12.2022

Pihla Maria Siim

Väitöskirjani käsittelee ylijarajaista perhettä Suomen, Venäjän ja Viron kontekstissa. Tutkimukseni otsikko *Perheen liikkuvat paikat* viittaa perheen, paikkojen ja liikkuvuuden yhteen kietoutumiseen, mitä seuraavassa avaan.

Tarkasteltaessa ylijarajaista liikkuvuutta ja muuttoliikettä on tärkeää muistaa, että muuttajilla ja pendelöijillä on myös perhe tai muita lähisuhteita. Perheen hyvinvointi ja sen edistäminen ovat tärkeässä osassa tehtäessä päätöstä toiseen maahan muutosta tai siellä työskentelystä. Aloittaessani tutkimustani 2000-luvun vaihteessa ylijarajaisuus lähestymistapana oli vielä suhteellisen uusi ja ylijarajainen elämäntapa Suomen, Venäjän ja Viron kontekstissa luonteeltaan toisenlaista. Muuttoa Venäjältä ja Viirosta Suomeen leimasi tuolloin yhtäältä paluumuutto, mutta toinen keskeinen piirre oli muuttaminen yhdessä perheen kanssa tai perheen vuoksi.

Pihla Siim. Kuva: Johanna Roos.

Tarkastelen tutkimuksessani liikkuvuutta perhekeskeisestä näkökulmasta, eri perheenjäsenten välisen neuvottelujen tilana. Keskityn yhtäältä perheiden ylijarajaisiin verkostoihin ja kuulumisesta neuvotteluun, toisaalta perheen "tekemiseen" kerronnan, vaikenemisen ja toisten arkisten käytänteiden avulla (Langellier ja Peterson 2004). Tämä lähestymistapa perustuu ajatukseen perheestä kuviteltuna ja diskursiivisesti tuotettuna yhteisönä, jolloin perhesuhteita ei pidetä luonnollisina tai annettuina.

Haastattelut Suomessa sekä perheiden lähtöalueilla

Väitöskirjatutkimukseni pohjautuu 2000-luvun alussa tekemiini 40 haastatteluun sekä haastatteluja täydentävään havainnointiaineistoon. Tein monipaikkaista kenttätyötä haastatellen

ensinnäkin Neuvostoliiton alueelta Suomeen tulleita maahanmuuttajia ja toisekseen heidän perheenjäseniään ja sukulaisiaan lähtöalueilla. Suomeen muuttaneet haastateltavat olivat suurelta osin tulleet Venäjän Karjalasta ja Virosta. Monipaikkaisuudelle antoi uudenlaisen vivahteen myös muuttoni Viroon tutkimuksen aloittamisen aikoihin, mikä vaikutti tutkijapositioni sekä ajatuksiini yllirajaisuudesta. Viimeisen kymmenen vuoden aikana olenkin tutkimuksessani keskittynyt ennen kaikkea Viron ja Suomen yllirajaiseen tilaan, jolle on Viron EU-jäsenyyden myötä ollut leimallista työperäisen liikkuvuuden voimakas kasvu.

Tarkastelen tutkimuksessani haastateltavia osana laajempaa, useassa paikassa fyysisesti sijaitsevaa perhekokonaisuutta, yllirajaista perhettä. Useat perheistä olivat tulleet Suomeen paluumuuttajina, mutta haastateltavien joukossa oli myös Suomeen avioliiton solmimisen myötä muuttaneita sekä Suomeen opiskelemaan tai työhön tulleita. Muuton syyt ja maahanmuuttokanavat olivat myös osittain rinnakkaisia.

Aloittaessani väitöskirjatutkimusta tapasin ensimmäisen haastateltavani vuonna 2001. Hän oli Venäjän Karjalasta kotoisin oleva noin 50-vuotias nainen, joka muutti Suomeen nuoremman lapsensa kanssa. Hänen miehensä oli tuolloin jo työskennellyt Suomessa jonkin aikaa. Perheellä oli inkeriläinen tausta ja muuttopäätös syntyi nopeasti. Perheen vanhempi tytär oli opiskellut Suomessa ennen perheen muuttoa, mutta ei viihtynyt, ja muutti takaisin Venäjälle. Vanhemmat erosivat Suomeen muuton jälkeen. Minun onnistui haastatella perheen äidin lisäksi molempia lapsia sekä Venäjän Karjalassa asuvaa isoisää. Monissa haastattelemistani perheistä nimenomaan vanhin sukupolvi oli haluton muuttamaan Suomeen. Eräs 80-vuotias Venäjän Karjalassa haastattelemani mies kertoi harkinneensa Suomeen muuttoa jossain vaiheessa. Hän kuitenkin totesi, että vaikka elämä on hyvä Suomessa, sydän on Karjalassa.

Valtioiden maasta- ja maahanmuuttoa koskevat tilastot taipuvat hankalasti kuvaamaan toistuvaa liikkuvuutta sekä ihmisten yllirajaista arkea. Valtioiden rajat ovat määrittäneet pitkään myös integraatioon ja kotoutumiseen keskittyneen muuttoliiketutkimuksen kenttää. Olen hyödyntänyt tutkimuksessani transnationaalista eli yllirajaista lähestymistapaa, joka tarjoaa paremmat työkalut yksilöiden ja perheiden kokemusten ja monipaikkaisuuden huomioimiseen. Myös etnografinen tutkimusote on auttanut tavoittamaan nimenomaan ruohonjuuritason kokemuksia kategorioiden, tilastojen ja etnisten ryhmien takaa (Hirvi ja Snellman 2012, 10).

Muuttoliikettä ja yllirajaisia verkostoja tarkasteltaessa on usein keskitytty muuttajiin. On kuitenkin tärkeää ottaa huomioon paitsi muuttaneiden myös lähtöalueille jääneiden tai sinne palanneiden näkökulmat. Tutkimukseni vahvistaa, että liikkuvuus ja paikallaan pysyminen ovat monin tavoin yhteen kietoutuneita prosesseja, joita ei voi tarkastella toisistaan erillään. Niitä ei myöskään tulisi arvottaa yhtä positiivisesti ja toista negatiivisesti, joko mahdollistavana tai rajoittavana ilmiönä. (Hackl ym. 2016, 22, 24.)

Kertomukset ja kertomatta jääneet tarinat perhettä ja paikkasuhteita rakentamassa

Käytän tutkimuksessani kerronnallista tutkimusotetta, joka perustuu ajatukseen elämän ja kertomisen kiinteästä suhteesta. Kertomukset nähdään ajattelua, käytäntöä ja sosiaalista maailmaa jäsentävinä elementteinä. Kuten folkloristit ovat painottaneet, kerronta on samalla myös tekemistä ja kokemista (Klein 2006, 15). Kertomusten kautta voidaan

ymmärtää ja hallita menneisyyttä, ihmisten identiteetit rakentuvat suurelta osin kertomuksina ja kertomukset suuntaavat ajatuksiamme tulevaisuudesta. Kertomus on toisaalta myös vuorovaikutuksen väline, sillä kertomalla jaetaan ja tehdään ymmärrettäväksi kokemuksia ja ylläpidetään ryhmiä. (Hyvärinen 2006.) Kerronnallinen lähestymistapa tarjoaa hyvät työkalut perheestä käytävien neuvottelujen ja yllärajan arjen kokemusten tutkimiseen. Tutkimustani luonnehtiinkin folkloristisen kerronnan tutkimuksen yhdistäminen yhteiskuntatieteellisemmin orientoituneeseen muuttoliiketutkimukseen.

Kerronnallinen näkökulma on ohjannut tutkimuksessani haastattelupuheen ja tarinoiden analyysiä. En keskity arvioimaan kertomusten totuudenmukaisuutta, vaan kerronnassa on tutkimukseni kannalta olennaisia tapahtumien merkitykset kertojalle, sekä kerronnan käyttö perheen ja kuuluvuuden rakentamisessa. Lisäksi olen pyrkinyt nostamaan esille kerronnan ja tulkintojen kulttuurista jäsentymistä, paikantumista tiettyyn historialliseen ja kulttuuriseen kontekstiin (ks. esim. Peltonen 1996, 41–46; Riessman 2001, 705).

Tekemäni haastattelut kertovat siitä, että rajoja ylittäessä tai niiden ylittämisen yllättäen vaikeutuessa voi ylisukupolvinen muisti ja perheen kerronta aktualistua muistuttaen perheen ja suvun aikaisemmista kokemuksista. Suomalaistaustaisissa perheissä voidaan suvun kertomusten kautta rakentaa läheistä suhdetta Suomeen ja suomen kieleen, jolloin Suomeen tuloa on mahdollista kuvata myös kotiin paluuna. Eräissä inkerinsuomalaisen perheen ryhmähaastattelussa viitattiin pelkoihin Suomeen opiskelemaan lähteneiden lasten vuoksi. Haastateltavat kertoivat, että ainakin he olivat saaneet pelon perintönä menneiltä sukupolvilta. Pelkona oli, että raja voi taas yhtäkkiä sulkeutua ja lapset jäädä rajan toiselle puolelle. Osa haastateltavieni kertomuksista viittaa traumaattisiin kokemuksiin, kuten sota-aikaan tai Stalinin aikana tapahtuneisiin perheenjäsenten tai sukulaisten vainoihin, joista on useissa perheissä pyritty vaikenemaan.

Olen tutkimusta tehdessäni liikkunut kerrottavuuden rajoilla monella tapaa kiinnittäen huomiota myös siihen, mitä ei kerrota. Tietyt tarinat eivät ole kerrottavissa, koska ne eivät ole yhteiskunnallisesti hyväksyttäviä, niiden kertomiseen liittyisi riskejä, tai koska kyseisiä kokemuksia on vaikeata tai mahdotonta pukea sanoiksi (ks. Knuutila 2002; Shuman 2005, 19–25). Olenkin tutkimuksessani laajentanut perhekerronnan ja perheen tekemisen käsitteilyä kertomatta jääneiden tarinoiden suuntaan, avaten nonkommunikaatiota perhettä suojelevana, ylläpitävänä ja mahdollistavana käytäntönä. Myös vaikeneminen, kertomatta jättäminen, on yksi tapa hallita menneisyyttä ja muokata käsityksiä perheestä. Toisaalta omat muistot sekä perheenjäsenten vahvuutta ja selviytymistä korostavat perheen kertomukset toimivat symbolisena pääomana antaen eväitä positiivisen identiteetin ja itsekunnioituksen rakentamiseen myös muuttuneessa tilanteessa.

Perheen liikkuvat paikat

Perhe kuulumisen paikkana tarjoaa yhtäältä jatkuvuutta sekä elettyä, kerrottuna että muis-tettuna yhteisönä. Toisaalta yllärajan myötä perheen paikat asettuvat liikkeeseen, sekä konkreettisesti että vertauskuvallisesti. Analyysissäni olen kiinnittänyt huomiota perheen ja paikan risteämäkohtiin ja niihin liittyviin neuvotteluihin, korostaen paikkojen emotionaalista ja sosiaalista ulottuvuutta. Paikkoihin kiinnittymisessä tai haltuunotossa voivat auttaa paitsi niihin liittyvät ihmiset tai muistot myös mielekäs toiminta tai vaikkapa tuttu luonnonympäristö. Esimerkiksi puutarhapalstan hankinta ja siellä puuhastelu on tarjonnut useille

haastateltaville väylän aktiivisen elämäntavan jatkamiseen myös uudessa elinympäristössä. Jatkuvuutta perheen arkeen voivat tuoda myös perinteiset sukupuoliroolit, vaikka niitä myös aktiivisesti kyseenalaistetaan.

Olen tutkimuksessani tuonut esille ylijaraisen perheen erityispiirteitä ja perheen tekemisen tapoja. Yhdessä asuminen ei ole edellytys perhetunteen olemassaololle, mutta perheenjäsenten asuessa eri maissa perheyttä ja siihen liittyvää emotionaalista ja taloudellista puolta täytyy rakentaa tiedostetummin. Liikkuvuuden myötä perheen ymmärtäminen ja sen tekemisen tavat muuttuvat.

Tutkimukseni osoittaa, että perheen diskursiivisen tekemisen ohella olennaisia ovat myös selvemmin paikkaan sidoksissa olevat arkiset käytänteet, kuten perheenjäsenten välinen hoiva ja materiaallinen avunanto. Yhteydenpidon helpotuttua kaukana olevat perheenjäsenet ovat nykyisin usein lähempänä kuin muualla asuneet perheenjäsenet aikaisemmin olivat, vaikka etäisyydet sinänsä eivät ole muuttuneet. Liikkumis- ja yhteydenpitomahdollisuuksiin ja tämän myötä etäisyyden kokemiseen vaikuttaa asuinpaikan ohella muun muassa henkilön ikä, terveys ja sosiaalinen asema. Virtuaalisella läheisyydellä onkin omat erityispiirteensä ja puutteensa – se ei ole aina niin intiimiä kuin toivottaisiin ja yhteydenpitokanavien käyttöön liittyy eriarvoisuutta. Tämä viittaakin fyysisen läsnäolon jatkuvaan merkitykseen perhesiteiden ylläpitämisessä ja perhevelvoitteiden täyttämässä.

Kasvava ylijaraisuus ja rajamuodollisuuksien väheneminen näyttivät vielä ennen viime vuosien tapahtumia useissa konteksteissa vääjäämättömältä prosessilta. Koronapandemia ja Venäjän hyökkäys Ukrainaan ovat kuitenkin tuoneet selkeämmin esille rajojen ylittämisen haasteellisuuden ja rajoihin kietoutuvat kysymykset epätasa-arvosta ja vallasta. Ylijarainen perhe-elämä on olemukseltaan myös prekaaria ja haurasta. Kriisien myötä kertomukset rajojen sulkeutumisesta ja siihen liittyvistä peloista ovat muuttuneet uudella tavalla merkitykselliseksi myös länsimaissa. Tutkimukseni nostaa esiin henkilökohtaisia kertomuksia rajojen ylityksestä ja kasvattaa ymmärrystä ylijaraiseen arkeen liittyvästä ennustamattomuudesta, haasteista ja tunteista.

Muutettaessa maasta toiseen perhe voi monessa mielessä toimia kulttuurin kohtauspaikkana, jossa yksityinen ja julkinen, oma ja vieras kohtaavat ja limittyvät. Suomessa asuessaan maahanmuuttajaperheet vertaavat omaa perhettään suomalaiseen perheeseen määrittäen sitä tyypillisesti suomalaisen, niin sanotusti tavallisen perheen kautta. Tavallisen perheen voidaan esimerkiksi ajatella asuvan saman katon alla, puhuvan samaa kieltä sekä suhtautuvan uskontoon samalla tavalla. Toisinaan haastattelupuhe on tulkittavissa myös vastapuheeksi, jonka kautta pyritään kyseenalaistamaan vakiintuneita kategorisoiteja ja virittelemään vaihtoehtoisten identiteettien mahdollisuuksia. Omassa puheessaan haastateltavani ovat esimerkiksi korostaneet perhesuhteiden läheisyyttä omassa perheissään ja tehneet näin eroa suomalaiseen, parisuhde- ja ydinperhekeskeisenä näyttäytyvään perheeseen. Maahanmuuttajaperheet eivät kuitenkaan ainoastaan peilaa omaa perhe-elämäänsä ympäröivään yhteiskuntaan. Heidän eletyllä todellisuudellaan on myös potentiaalia horjuttaa vallitsevia perhekäsityksiä, kuten ajatusta perheestä kielellisesti ja kulttuurisesti yhtenäisenä, yhdessä asuvana yksikkönä.

Tavat ymmärtää perhettä ja elää perheen arkea monipuolistuvat kansainvälistymisen myötä. Perheen ymmärtämisessä on kuitenkin perustavanlaatuisia eroja

maahanmuuttoviranomaisten ja maahanmuuttajien välillä. Maahanmuuttajat mieltävät usein vanhempansa ja myös täysi-ikäiset lapsensa osaksi perhettään, perheenyhdistämispoliitiikan koskiessa ainoastaan ydinperhettä eli puolisoa ja alaikäisiä, naimattomia lapsia. Liikkuvien perheiden kokemukset tulisi paremmin huomioida myös viranomaiskohtaamisissa ja normatiivisessa puheessa perheestä, jotta ristiriita ihmisten kokemusten ja perheen määritelmän välillä vähenisi. Perhekäsitykset ovat jatkuvasti muutoksessa, ja neuvottelut perheestä voidaan tiivistää kysymykseen siitä, minkälaiseksi osaamme ja minkälaiseksi meillä on kullakin hetkellä lupa perheemme kuvitella.

Siim, Pihla Maria. 2022. *Perheen liikkuvat paikat. Perheestä ja kuulumisesta neuvottelua Suomen, Venäjän ja Viron ylijärjaisessä kontekstissa*. Dissertations in Education, Humanities, and Theology 190. Joensuu: University of the Eastern Finland. Saatavissa: <https://erepo.uef.fi/handle/123456789/28721>

Kirjallisuus

- Hackl, Andreas, Julia Sophia Schwarz, Miriam Gutekunst ja Sabina Leoncini. 2016. "Bounded Mobilities: An Introduction." Teoksessa *Bounded Mobilities. Ethnographic Perspectives on Social Hierarchies and Global Inequalities*, toimittaneet Miriam Gutekunst, Andreas Hackl, Sabina Leoncini, Julia Sophia Schwarz ja Irene Götz, 19–34. Bielefeld: Transcript.
- Hirvi, Laura ja Hanna Snellman. 2012. "Introduction: Nine Tales of the Field." Teoksessa *Where is the Field? The Experience of Migration Viewed through the Prism of Ethnographic Fieldwork*, toimittaneet Laura Hirvi ja Hanna Snellman, 7–20. *Studia Fennica Ethnologica* 14. Helsinki: Finnish Literature Society.
- Hyvärinen, Matti. 2006. *Kerronnallinen tutkimus*. Luettu 29.9.2009. http://www.hyvarinen.info/material/Hyvarinen-Kerronnallinen_tutkimus.pdf (Sivu ei enää saatavilla.)
- Klein, Barbro. 2006. "Introduction. Telling, Doing, Experiencing. Folkloristic Perspectives on Narrative Analysis." Teoksessa *Narrating, Doing, Experiencing. Nordic Folkloristic Perspectives*, toimittaneet Annikki Kaivola-Bregenhøj, Barbro Klein ja Ulf Palmenfelt, 6–28. *Studia Fennica Folkloristica* 16. Helsinki: Finnish Literature Society.
- Knuuttila, Seppo. 2002. "Vaitiolo, salaisuudet, ilmaisukiellot. Nonkommunikaation kontekstuaalisia merkityksiä." Teoksessa *Puuttuvat viestit. Nonkommunikaatio inhimillisessä vuorovaikutuksessa*, toimittaneet Kimmo Ketola, Seppo Knuuttila, Antti Mattila ja Kari Mikko Vesala, 119–150. Helsinki: Gaudeamus.
- Langellier, Kristin M. ja Eric E. Peterson. 2004. *Storytelling in Daily Life*. Philadelphia: Temple University Press.
- Peltonen, Ulla-Maija. 1996. *Punakapinan muistot. Tutkimus työväen muistelukerronnan muotoutumisesta vuoden 1918 jälkeen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 657. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Riessman, Catherine Kohler. 2001. "Analysis of Personal Narratives." Teoksessa *Handbook of Interview Research: Context and Method*, toimittaneet Jaber F. Gubrium ja James A. Holstein, 695–710. Thousand Oaks: Sage.
- Shuman, Amy. 2005. *Other People's Stories: Entitlement Claims and the Critique of Empathy*. Urbana: University of Illinois Press.

Filosofian tohtori Pihla Maria Siim työskentelee erikoistutkijana Siirtolaisuusinstituutissa Saara Pellanderin johtamassa ja Suomen Akatemian rahoittamassa hankkeessa "Rajallistamisen intiimi maantiede: Karkotettavuus ja sen vaikutukset ylijäisissä parisuhteissa eläviin suomalaisiin sekä heidän lähipiiriinsä" (INDEFI).

Ajankohtaiset

Cultures of Migration

A Multi-Sited Ethnography of Rural-Urban Migration in Finland

Lectio praecursoria Helsingin yliopistossa 27.1.2023

Lauri Turpeinen

Lauri Turpeinen.

Photo: [HU Research Portal](#).

The starting point of this dissertation was an irritation about some apparent discrepancies in representations of everyday life in the remote countryside of Kainuu. I have been a regular visitor to Kainuu since the late 1980s due to close family ties to the region. Naturally, the fact that I saw Kainuu with the eyes of a vacationer from Germany then and only for a few weeks each summer influenced how I perceived the region, of which I particularly noticed its more idyllic aspects – the quiet lakes, the vast forests and swamps, and sometimes reindeer by the side of the road.

However, these annual summer visits also allowed me to observe some gradual changes the region went through in the last decades. I noticed, for instance, how over time one relative after another gave up on farming. It also seemed as if upon each return to Kainuu another young family member had disappeared in pursuit of work or further education. In some of our relatives' remote

hamlets most remaining inhabitants were pensioners, who would casually comment that their villages most likely will be fully abandoned in ten or twenty years.

It was interesting that to them the out-migration of young people appeared to be almost too commonplace to really be noteworthy. It was expected that young people would leave and that many would never return. These observations tied in with gloomy reports in the Finnish media landscape, which tended to portray Kainuu's remote municipalities as slowly dying peripheries suffering from structural disadvantages, economic decline, over-aging, a lack of opportunities for employment and education as well as from depopulation.

However, despite indeed noticing some traces of these developments, albeit not in such a dramatic fashion as some reports suggested, my relatives in Kainuu appeared very content

with living in Kainuu's countryside and when asked were quick to emphasize that they could not envision ever leaving the region. I also knew of some young people who had made the active decision to stay and to build a life in Kainuu's remote countryside despite the prevalent out-migration among their peers. They, too, appeared to be content with their decisions and their lived example contradicted maligning representations implying that only those young people were staying in regions such as Kainuu's more remote municipalities, who lacked the ability to leave.

It was this cultural context in which young people from Kainuu make their migration decisions along with its discrepancies that I aimed to explore ethnographically in this dissertation. Hereby, I planned to approach the issue at hand not with concepts and theories stemming from research on internal migration, but instead wanted to apply concepts and theories from research on international migration, which tend not to be applied in contexts such as out-migration from rural municipalities.

Core concept – Cultures of Migration

The concept of cultures of migration sits at the heart of the dissertation presented today and it has also found its way into the title of this work. I first encountered the concept in the early stages of the work on this dissertation while conducting a review of ethnological and cultural theories of migration. I immediately felt that the concept potentially could offer a useful perspective on the thematic complex of prevalent out-migration of young people from rural Kainuu.

The concept of cultures of migration emerged during the 1990s in the interdisciplinary field of international migration studies, as an offshoot of the literature on the concept of a cumulative causation of migration. The idea of a cumulative causation of migration suggests, in short, that each act of migration alters the context of the sending community in ways that make further migration from this community more likely. These changes are, amongst others, the establishment of networks between sending and receiving localities, changes in economic or agricultural organization, changes in the distribution of income and, connected to these other transformations, the emergence of a culture of migration.

In the context of this literature this meant that migration would not only alter economic and social aspects but also change local culture in a way that would encourage further migration. It was, for instance, theorized that an influx of previously inaccessible and unaffordable consumer goods and changes in taste along with an increased awareness of the possibilities of social mobility would be catalysts for a transformation of local culture. Migration would in this context of research on seasonal labor migration even become a rite of passage for young people, a necessary step on their path to adulthood, and not taking advantage of the benefits of migration might have negative consequences for their reputation and needed a convincing justification.

The concept of cultures of migration got elevated to the status of a concept in its own right, independent of the overarching concept of cumulative causation, in 2002, when migration researchers Douglas Massey and William Kandel published an article in which they did set out to prove the existence of cultures of migration in Mexico with quantitative means (See Kandel and Massey 2002). The central argument with regards to how cultures of migration

emerge and sustain themselves is here that non-migrants notice the successes of migrants to whom they have social ties and that these observations encourage them to follow their example. This occurs in a context in which a glorification of migrants and migration as well as of behaviors merely associated with migration is prevalent. Migrants would, for instance, be portrayed highly favorably in songs and other artistic representations, and village celebrations would be moved according to the rhythms of seasonal labor migration. Kandel and Massey concluded that for these reasons most locals over time came to understand migration not merely as *a* but rather *the most* sensible strategy to achieve success. Local everyday life increasingly revolves around migration. It becomes an omnipresent, undeniable, and a celebrated aspect of people's everyday lives and local culture. In short, a culture of migration.

The case studies undergirding the literature in which the concept of cultures of migration was first developed focused on seasonal labor migration between Mexico and the United States. This resulted in some underlying assumptions influencing the genesis of the concept, like, for instance, presupposing a strong income disparity between sending and receiving localities. Nevertheless, the concept was used on occasion in the last two decades in case studies focusing on, amongst others, international labor migration, migration within certain professions like nurses or physicians, or out-migration from island communities or other remote or peripheral regions in different parts of the world.

In this literature, the concept was also subject to fierce criticism. These criticisms concerned for instance the implied unrealistic idea of an ever-increasing out-migration that would eventually fully depopulate regions and does not include the possibility of migration streams changing direction. Others criticized the culturally deterministic proposition that migration would somehow be culturally induced, a hard-wired reaction making people move. Another point of criticism was that the concept disregarded the great variations in terms of lifestyle choices and ambitions in all communities, while others pointed out the lack of a clear definition of the concept.

I chose to adopt the concept cultures of migration but quickly encountered these and other issues with its argumentation. However, I felt that it still offered an interesting perspective on the topic of out-migration from Kainuu regardless of its weaknesses. Hence, instead of discarding the concept as an analytical tool I adjusted the aims of the dissertation to offer some suggestions on how to develop the concept. An in-depth literature review on previous usages of the concept as well as the empirical material gathered for this dissertation led me to develop five assumptions, or theses, about cultures of migration, which ultimately also structured this dissertation – each of the five empirical chapter focuses on one of these five aspects of cultures of migration.

The development of cultures of migration requires a long-standing migration history

The first assumption suggests that a long-standing local migration history is a necessity for cultures of migration to develop. Cultures of migration are different from circumstances in which a sudden event causes strong emigration. It is not the fact that many are leaving that distinguishes cultures of migration from other cases of strong out-migration, but instead a situation in which consistent migration has permeated local culture and left its traces in it over time characterizes cultures of migration. This aspect has some similarities to a dynamic

that other researchers have – independent of the literature on cultures of migration – called a migration tradition.

A desire for social distinction sustains cultures of migration

The second assumption states that an expectation to leave tends to only concern a segment of young people in the affected communities, but not everyone. A young person falling into this category faces a need to justify their decision to stay, while staying would not warrant an explanation from other young people. Hereby, in cultures of migration, young people falling into the second category of those not expected to leave tend to be vilified as maligned *others*, whose decision to stay often tends to be portrayed as resulting from an incapability to leave and not as the outcome of a conscious decision. Those expected to leave, in turn, leave also because not migrating holds the danger of a social demotion for them by becoming associated with those *others* not expected to leave. The social dynamics and tensions between these groups sustain existing cultures of migration.

Cultures of migration affect how migrants think about their migration destinations and their future migration plans

The third assumption proposes that cultures of migration are de-territorialized in that they continue to influence the mobility decisions of out-migrants also long after they have left. This third thesis on cultures of migration also attempts to shed light on a blind spot in the literature as much of it focuses first and foremost on how cultures of migration become evident locally at the sending destinations. Consequently, by leaving their home regions the out-migrants along with their experiences also often disappear from research on cultures of migration. It is suggested here that growing up in a culture of migration will have an impact on how out-migrants think about the possibility of return migration also years after leaving, and that the influence of cultures of migration reaches beyond the immediately affected localities.

Those refusing to migrate despite cultures of migration have personal ambitions that are incompatible with leaving

The fourth assumption concerning cultures of migration is that those not leaving despite a culture of migration belong to what Syed Ali has called a “subculture of non-migration” (Ali 2007, 43), the members of which have personal ambitions and lifestyle preferences that are incompatible with migrating. They are not staying because of an incapability to leave, as some representations of young people not leaving localities with cultures of migration suggest, but instead have made an active choice to stay to be able to realize their personal ambitions and to remain involved in their local communities.

Cultures of migration influence how both migrants and non-migrants think about the future of their home regions

The fifth assumption about cultures of migration is that they do influence how both non-migrants and out-migrants think about the future of their home region. In cultures of migration out-migration is an omnipresent feature of local community life and those choosing

to stay also acknowledge its impact on their communities. It is characteristic of cultures of migration that both out-migrants and non-migrants expect out-migration to continue also in the future. This belief invites pessimistic evaluations of possible future developments and causes out-migrants to consider return migration unlikely, while the non-migrants expect their everyday lives to become more difficult in the future due to this development – while remaining steadfast in their conviction that migrating is incompatible with their personal life goals.

Methodology and positionality

This research project was conceptualized as a multi-sited ethnography. The plan was to conduct twelve months of fieldwork in two villages in rural Kainuu in addition to working with interlocutors here in Helsinki, who had left Kainuu to build a new life in the city. The empirical foundation was initially supposed to be created by relying on a method-mix including participant observation, semi-structured interviews, and a visual participatory elicitation method that invited the interlocutors to take photographs in their everyday life that were relevant to the research interest.

The realities of fieldwork quickly made me realize that this approach would not be feasible. It turned out that participant observation, a distinguishing feature of ethnographies, would be difficult to apply at both fieldwork locations and not particularly productive in terms of the goals of the research project. In Kainuu, for instance, starting out my first six months of fieldwork in the depth of winter, I quickly understood that observing and participating in the public village life would not be a practical strategy as there seemed to be no such public village life happening outside of the private sphere of people's homes. Joining a local sports group proved to be a useful countermeasure and got me in contact with young people, but overall, despite being able to interview enough interlocutors, many fieldwork days were uneventful and lacked opportunities for beneficial participant observation. At the time I experienced this as me failing to conduct a proper ethnography. I came only to understand later that these quiet days, for instance, first enabled me to relate to the excitement that some of the interlocutors felt about annual events like the moose hunting season. Consequently, these quiet days were indeed a vital part of the ethnographic process. In Helsinki, I also chose to rely on interviews and the visual elicitation method and not to include participant observation for similar reasons. Namely, a scarcity of opportunities in which it would have been possible to use participant observation in a constructive manner with regards to the research interest.

In 2015, at the outset of this project, I had been a newcomer to Helsinki myself and Kainuu's countryside was much more familiar to me than the streets of Helsinki, which in a way mirrored the situation of the interlocutors in Helsinki. Despite my family ties and this similar experience in terms of mobility I do not consider this dissertation an autoethnography. The fact that I was born and raised in Germany and my initially weaker Finnish skills clearly marked me as an outsider and provided some distance. However, I have never experienced this as a hindrance. In fact, it turned out to be an asset not to be just a Finnish researcher from Helsinki, which might have carried some unwanted associations with it, but to be from further afield. My own roots in Kainuu, in turn, did create a sense of belonging and certainly opened doors to me while my obvious German background gave me the freedom to ask questions about matters that would be self-explanatory or obvious to anyone from Finland.

There was no assumption of shared knowledge that does not have to be made explicit. Accordingly, in terms of positionality this simultaneous distance from and closeness to the interlocutors provided the best possible conditions for conducting ethnographic work.

Findings: Cultures of migration in rural Kainuu and how to modify the concept

I conclude in this dissertation that young people's out-migration from some of the remote municipalities in Kainuu is indeed influenced by cultures of migration – understood here broadly as dynamic socio-cultural contexts encouraging the out-migration of young people. Hereby, especially circumstances in which migrating locally takes on the role, or meaning, of a rite of passage, of a necessary step to be taken by young people on their path to adulthood, can serve to distinguish cultures of migration from other cases of strong out-migration.

The concept – if its flaws are kept in mind while applying it – can provide an interesting perspective on cases of persistent and long-lasting out-migration by highlighting particularly the socio-cultural mechanics sustaining this form of migration. This way the concept can contribute to achieving a better understanding of the cultural contexts in which young people from rural and remote regions make their migration decisions, which can be a useful perspective for migration researchers and decision-makers facing similar forms of migration elsewhere.

Turpeinen, Lauri. 2023. *Cultures of Migration: A Multi-Sited Ethnography of Rural-Urban Migration in Finland*. Helsinki: Unigrafia. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/352675>

References

- Ali, Syed. 2007. "Go West Young Man': The Culture of Migration among Muslims in Hyderabad, India." *Journal of Ethnic and Migration Studies* 33(1): 37-58.
- Kandel, William and Douglas S. Massey. 2002. "The Culture of Mexican Migration: A Theoretical and Empirical Analysis." *Social Forces* 80(3): 981-1004.

Lauri Turpeinen currently works as a planning officer for the Research Services of the University of Helsinki and sees his professional future in the field of higher education administration.

Ajankohtaiset

Nuoret folkloristit ensimmäistä kertaa Suomessa

International Conference of Young Folklorists. *The Stuff of Tradition: Materiality and Media in Folklore Studies*, 26.–28.10.2022, Helsinki.

Ida Rätty ja Hanna-Kaisa Lassila

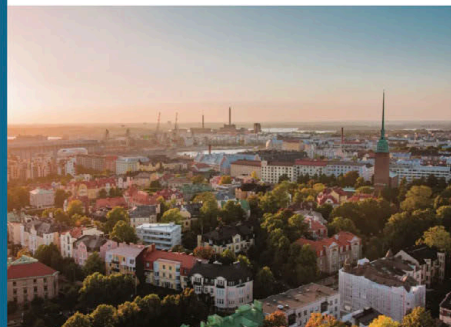
Järjestyksessään yhdestoista kansainvälinen nuorten folkloristien konferenssi (*International Conference of Young Folklorists*, tuttavallisemmin YoFo) järjestettiin lokakuussa 2022 Helsingissä. Vuodesta 2010 lähtien konferenssi on pidetty vuorotellen Virossa, Latviassa ja Liettuassa, mutta nyt organisointivuorossa oli ensimmäistä kertaa Suomi. Tapahtuman teemaksi oli nostettu materiaalisuuteen, aineellisuuteen, mediaan ja uudelleenvälittämiseen liittyvät kysymykset.

Useiden Zoomissa vietettyjen seminaarien, konferenssien ja palavereiden jälkeen tämänkertainen YoFo järjestettiin täysin ilman etäyhteyksiä, mikä nykypäivänä tuntuu olevan jo poikkeus tässä uudessa normaalissa. Vaikka hybridikonferenssit kiistatta ovat nykypäivää ja mahdollistavat osallistujille matalakustanteisen osallistumisen, niistä jää uupumaan tietty läsnäolon ja välittömyyden kerros. Niin sanottu täysi ”live-konferenssi” tarjosi kauan odotettua läheisyyttä ja vilpittömyyttä, jotka otimme ilolla vastaan. Koettiinpa Helsingissä myös ennalta suunnittelematon historiallinen hetki kolmen Nefan (NEFA-Helsinki ry:n, Tartu Nefa Rühmin ja jo lakkautettu NEFA-Turku ry:n) kohdatessa.

Oikeastaan vasta paikan päällä tuli huomanneeksi, kuinka merkityksellistä oli tietokoneen edessä nuokkumisen sijaan saada kuunnella, keskustella ja vaihtaa ajatuksia niin

INTERNATIONAL CONFERENCE OF YOUNG FOLKLORISTS

The Stuff of Tradition: Materiality and Media in Folklore Studies, 26–28 October 2022, Helsinki, Finland

tutkimuksesta tai tutkijuudesta kuin niiden ulkopuoleltakin. Oli ilahduttavaa olla läsnä Helsingin yliopiston vanhoissa, kauniissa rakennuksissa yhdessä muiden kanssa. Paikalla monet nimet, joihin olimme törmänneet aiemmin vain Zoomin ruudulla, materialisoituivat ja ruumiillistuivat konferenssin teemaa noudatellen.

Monenlaisia medioita ja välittymistä

Konferenssin teemoiksi valikoituneet materiaalisuus ja media näyttäytyivät esiteltävissä papereissa keskenään todella erilaisina aiheina: paikkoina, esineinä, ihmisen ”jatkeina”. Moderni teknologia ja digitaalisuus olivat esillä monessa paperissa. Aiheita tarkasteltiin muun muassa digitaalisuuden ja perinteen – ajoittain jännitteisenkin – suhteen ja rajanvedon kautta.

Perinteen siirtyminen digitaaliseen ympäristöön nostaa esiin autenttisuuteen ja identiteettiin kytkeytyviä teemoja ja kysymyksiä. Mikaela Krantz (University of Tartu) käsitteli aihetta paperissaan ”Reconstructing Heathenry in Cyberspace”, jossa Krantz tarkasteli pakanallisen uskon harjoittamista muun muassa sosiaalisen median Discord-alustalla. Ilya Sulzhytski (University of Greifswald) puolestaan tutki paperissaan ”Holocaust Vocabularies: Semantic Similarity Methods in Analyzing Holocaust Tourists’ Experience” turistien tuottamia merkityksiä holokaustin muistopaikoista Tripadvisor-alustalla luonnollista kieltä tulkitsevan Word2Vec-algoritmin avulla. Paperi tarjosi kiinnostavia avauksia ja ennen kaikkea kysymyksiä suurten data-aineistojen käsittelystä. Monessa muussakin paperissa nostettiin esille sosiaalisen median ja teknologiavälitteisen viestinnän osallisuutta folkloren kentässä – ja toisin päin, folkloren ilmenemistä ja sijoittumista sosiaalisissa medioissa ja teknologian mahdollistamissa viestimiskanavissa. Tutkijan näkökulmasta tällaiset aineistot muodostavat ajoittain haasteellisia, mutta silti kiintoisia tutkimuseettisiä kysymyksiä aineistojen keruu- ja käyttötapojen osalta. Konferenssipapereiden mitä mielikuvituksellisimmat aineistot osoittivat niin sanotun digi- tai somefolkloren merkittävyyden ja yhdenvertaisen aseman klassisten perinneaineistojen rinnalla nykyisen tutkijasukupolven tutkimuksissa. Aineistoissa liikuttiin aina kirjallisista suullisiin aineistoihin, kuvista meemeihin ja menneestä nykyhetkeen.

Konferenssipapereissa käsiteltiin myös folkloren siirtymiä alustoilta toisille. Sosiaalisen median alustalla Redditissä käytäviä neulontakeskusteluja tutkiva Anna Reepschlager (Memorial University, Newfoundland) kertoi esityksessään ”The Sweater Curse: Exploring Knitting Superstition on Reddit” neulontakeskusteluissa toistettavasta villapaitakirouksesta ja neulojien tulkinnoista siitä, millaisin keinoin kirous voidaan kiertää. Vastaavaa käsitystä kirouksesta on toistettu kautta vuosikymmenten neulontalehtien ja suullisen tiedon varassa, mutta sosiaalinen media on tarjonnut sille omanlaisensa yhteisöllisyyteen ja yhteiseen tekemiseen pohjaavan välityskanavan. Kirouksen mukaan työlään neulontatyön, kuten villapaidan, lahjoittaminen mielitietylle liian aikaisessa vaiheessa suhdetta – käytännössä ennen avioliiton solmimista – saattaa karkottaa tämän kokonaan.

Reepschlagerin esitys oli oiva esimerkki siitä, kuinka konferenssin monimuotoinen teema mahdollisti viime vuosien pandemian, Ukrainan sodan ja muiden rankkojen aiheiden keskellä myös niin sanotusti leppoisampien aiheiden käsittelyn. Oli virkistävää huolestua välillä jostain vähemmän yöuniin vaikuttavasta aiheesta, kuten kirotuista villapaidoista. Iloa kuuli-joille toi myös Asta Sutinen (Helsingin yliopisto) esityksellään ”Romantic hopes and revealed

grudges – amusement mail as an intimate letter and social act in the early 20th century Finland”, jossa hän valotti huvipostiperinnettä suomalaisessa iltamakulttuurissa. Sutinen esitteli huvipostin käytäntöjä, joka lempeistä tarkoituspäristään huolimatta oli osallistujien toiminnan myötä muovautunut anonyymeistä rakkauskirjeistä tai ihailun osoituksista suoranaisesti vihapostiksi ja herjauksen kanavaksi. Aggressiivisista sisällöistään huolimatta huvipostiperinteen viestit tuntuivat nykypäivän somekirjoitteluun verrattuna lähinnä ivaillevalta mustamaalaukselta – toki väheksymättä lainkaan kirjeiden saajilleen aiheuttamaa mielipahaa ja haittoja.

Materiaalisuudesta folkloressa, ja toisin päin

Materiaalisuus näyttäytyi esiteltävissä papereissa monenlaisten aineistojen rinnalla esineisiin ja paikkoihin, menneisyyksiin ja muistoihin kiinnittyvinä teemoina. Papereissa näitä merkityksellistettiin osana ihmisen historiaa, minuetta ja identiteetin muodostamista. Materiaalinen todellisuus näyttäytyi sekä perinteen välittämisen kanavana että kiinnepisteenä.

Tenno Teidearun (University of Tartu/Estonian National Museum) esityksessä ”Materials and Decay: Esoteric Meaning of Material Properties and Processes in the Case of Crystals in New Spirituality” keskityttiin kristallien ja kivien käyttöön uushenkisyydestä ammentavissa yhteyksissä. Teidearun haastattelemat henkilöt toivat esille suhdettaan kiviin materiaalisena henkisyyden välineenä. Kiinnostavaa oli, kuinka henkilöiden suhtautuminen kiviin tai kristalleihin muodostui ajoin henkilökohtaiseksi, vuorovaikutteiseksi kumppanuudeksi, johon kuului myös luonnollisena jatkumona fyysisen materiaalin rappeutuminen tai rikkoutuminen. Kivet ja kristallit edustivat henkilöille samanaikaisesti uskon ja henkisyyden materiaalista representaatiota mutta myös luonnollista ainesta, johon omia käsityksiä projisoidaan.

Toisenlaista näkökulmaa materiaalisuuden ja perinteen kysymyksiin tarjosivat Iida Kalakoski (Tampereen yliopisto) ja Riina Sirén (Tampereen yliopisto), jotka pohtivat esityksessään ”Triumphing vernacular: The paradox of unveiled timbers” autenttisuuden, estetiikan ja käytännöllisyyden kysymyksiä suomalaisen hirsirakentamisen ja nykyisten remontointitrendien kautta. Nykypäivänä trendikästä hirsirakenteiden ”paljastamista” perustellaan Kalakosken ja Sirénin mukaan kuvitteellisella autenttisuudella, jossa ”alkuperäisyys” rinnastetaan puupinnan näkymiseen. Kalakosken ja Sirénin mukaan tämä autenttisuuden tavoittelu on nimenomaan kuvitteellista siinä mielessä, ettei hirsiseinien ole ollut tarkoitus alun perin olla näkyvillä. Tämänhetkessä narratiivissa puurakenteet kuitenkin edustavat kuvitelmaa alkuperäisyydestä, puhtaasta sisäilmasta, luonnollisuudesta ja monesta muusta positiivisävyteisestä määreestä.

Toisen konferenssipäivän keynote-luennossa materiaalista ja myyttistä maailmaa yhdistäviin kysymyksiin tartuttiin folkloristiikan dosentti ja tutkija Karina Lukinin (Helsingin yliopisto) esityksessä ”Domesticated mammoths. Material aspects of Nenets shamanism”. Lukin käsitteli luennossaan Nenetsien suhdetta mammutteihin samanaikaisesti myyttisenä ja fyysisesti havaittavissa olevana. Myyttisten mammuttien läsnäolo ja paljastuminen sulavan ja liikkuvan maamassan alta luo kiinnostavan paradoksin jostain, joka on samanaikaisesti mennyttä, mutta silti läsnä ja tavoitettavissa. Paradoksaalisuuteen ja monimerkityksellisyyteen tukeutui myös Rebecca Irvinin (University of Manchester) taiteellinen esitys ”Horns”, jossa kietoutuivat yhteen vuohitilallisen perheen elämä 2000-luvun suu- ja sorkkatauti-epidemian alla, epäonnisten tapahtumien painolasti ja luonnollisuuden rajoja venyttävä ihmisen ja eläimen

kaltainen, traumaattisesta tapauksesta syntynyt taruolento. Vavahduttavaa, laulua ja kerrontaa yhdistävää esitystä on haasteellista pukea sanoiksi. Kenties merkityksellisempää yleisön kannalta olikin voimallinen läsnäolon tunne, joka esityksen kokijalle jäi.

Läsnäoloa ja vertaisuutta

Vaikka konferenssien anti keskittyikin ymmärrettävästi esitettäviin papereihin, tuntui pandemia-ajan hellittäminen heijastuvan edelleen verkostoitumisen, kokoontumisen ja ylipäätään toisten nuorten tutkijoiden tapaamisen tarpeena. Konferenssi tarjosi tähän hyvät puitteet matalan kynnyksen oheistoiminnalla. Aikataulullisten haasteiden vuoksi allekirjoittaneet eivät kuitenkaan onnistuneet osallistumaan näihin. Jotain jääköön siis seuraavaan tapaamiseen!

YoFo on yli kymmenvuotisen taipaleensa aikana osoittautunut kiistatta tarpeelliseksi matalan kynnyksen konferenssiksi, jossa ensi kertaa paperiaan esittelevänkään ei tarvitse jännittää murskaavaa vastaanottoa tai murehtia siitä, onko paperi viimeistä pilkkua myöten hiottu. Tänä päivänä, jolloin valtaosa alan konferensseista on kustannuksiltaan suhteellisen korkeita, on tärkeää, että YoFon kaltaisia osallistumismaksuttomia väyliä omien papereiden kansainväliseen esittelyyn tarjotaan. Konferenssin järjestäjät olivat Helsingissä luoneet loistavat puitteet tapahtumalle ja oli ilo päästä osallistumaan – osalle jopa ensimmäistä kertaa – varsinaiseen live-konferenssiin. Seuraavaa tapaamista ei onneksi tarvitse odottaa pitkään, sillä seuraava nuorten folkloristien konferenssi järjestetään Riiassa Latviassa syyskuussa 2023.

Filosofian maisteri Iida Rätty toimii folkloristiikan väitöskirjatutkijana Turun yliopistossa

Filosofian maisteri Hanna-Kaisa Lassila toimii folkloristiikan väitöskirjatutkijana Turun yliopistossa

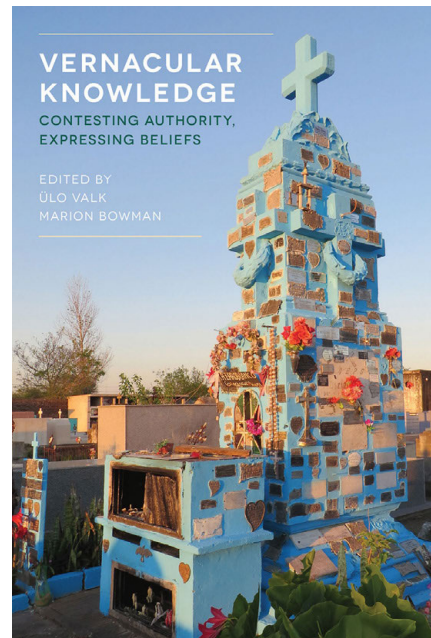
Kirja-arviot

Ehtymättömän lähteen lähteillä

Valk, Ülo & Marion Bowman (toim.) 2022. *Vernacular Knowledge: Contesting Authority, Expressing Beliefs*. Sheffield: Equinox Publishing Ltd. 423 sivua.

Kari Korolainen

Maailman myllerrysten ja tietämisen ehtymättömien lähteiden äärellä riittää työtä erilaisten tietämisen ja uskon tapojen selvittelyssä etenkin suhteessa vallankäyttöön. Aihepiiriin pureutuu Ülo Valkin ja Marion Bowmanin 2022 toimittama artikkelikokoelma *Vernacular Knowledge: Contesting Authority, Expressing Beliefs*. Teoksessa syvennyttään omaehtoisen tietämisen ja uskomisen käytäntöihin sekä näiden poliittisuuteen. Tiedon, uskomusten ja uskon omaehtoisuutta tarkastellaan elettyinä ja koettuna ihmisten ja muidenkin kuin ihmisten arjessa. Artikkeleissa pohditaan, miten omaehtoisuus kytkeytyy yhteiskunnallisiin muutoksiin sekä niiden kohtaamiseen. Aihetta lähestytään kahtiajakoihin kompastumatta ja erityisesti siltä kannalta, miten muutosta, institutionalisoituneita käytänteitä ja auktoriteetteja haastetaan ja kyseenalaistetaan. Helposti sulavaa ajatusten myötävirtaa tämä kirja ei siis tarjoile, kuten jo sen otsikosta saattaa ounastella.

Teos paikantuu perinteentutkimuksen, folkloristiikan ja uskontotieteen aloille, joiden lisäksi sivutaan muiden muassa etnologian, kulttuurintutkimuksen, sosiologian ja antropologian keskusteluja. Vaikka monet kirjoittajista kytkeytyvät tavalla tai toisella Tarton yliopiston folkloristiikan ja sen lähialojen tutkimukseen, kirjo on laaja ja kansainvälinen niin teoria- taustan, kirjoittajien affiliaatioiden kuin esimerkitapausten suhteen. Teos on omistettu uskontotieteilijä Leonard Norman Primianolle (1957–2021), jonka 1980-luvun puolivälissä kehittänyt omaehtoisen uskonnon (*vernacular religion*) käsite ja siitä käyty keskustelu kytkeytyvät elettyä uskonelämää tarkastelemaan, folkloristis-uskontotieteellisesti virittyneeseen tutkimusparadigmaan. Käsite on useassa kokoelman artikkeleissa lähtökohtana. Kirja toimii johdatuksena primianolaiseen ajatteluun myös siksi, että teoksen jälkisanoina Bowman vielä erikseen taustoittaa Primianon tutkimusta ja sen merkitystä eri tutkimusaloille. Lisäksi Primianon oma artikkeli *The Upper Room: Domestic Space, Vernacular Religion, and the*

Observant University Catholic tässä kokoomateoksessa (Luku 13) avaa omaehtoisen ja eletyn uskonnon aihepiireihin liittyvää teoriataustaa. Tähän taustaan liittyvänä esimerkkinä Primiano käsittelee artikkelissaan amerikkalaisen opiskelija-asuntolan sisustusta.

Artikkelikokoelma on toinen Valkin ja Bowmanin toimittama omaehtoista uskoa ja tietämistä käsittelevä kirja. Aiempi teos *Vernacular Religion in Everyday Life: Expressions of Belief* vuodelta 2012 on otteeltaan yleisempi, enemmän omaehtoisuuden ilmaisuja kartoittava. Tässä tuoreessa kokoelmassa painottuvat taas käytäntöjen ja auktoritatiivisuuden näkökulmat omaehtoisuuteen. Artikkelit pureutuvat aihepiiriin ruohonjuuritasolta ja yhteiskuntatieteellisen tai poliittisen teorian sijaan painotus on intiimimpi ja eksistentiaalisempi. Kirjan keskustelut paikantuvat kulttuuristen traditioiden, kulttuuriperinnön ja folkloren tutkimuksen ja uskontotieteen välimaastoon siitakin päätellen, ettei teoksen artikkeleissa juuri vilise viitteitä episteemistä kirjoja toisaalla lähestyviin suuntauksiin, kuten etnometodologiaan tai tieteen tutkimukseen. Esimerkiksi maailmankuvan käsite tulee esiin johdannossa lyhyesti, eikä sitä juurikaan problematisoida tarkemmin artikkeleissa. Toki esimerkiksi folkloristi Margaret Lyngdoh pohtii artikkelissaan Koillis-Intian *Khasi*-kansan kuolemakäsitysten muutoksia myös maailmankuvan kannalta luvussa 14. Itse jäin kaipaamaan, että omaehtoisuuden käytäntöjä ja auktoritatiivisuutta olisi käsitelty enemmän myös ajankohtaisten aiheiden, kuten populismin tai misinformaation kannalta. Toisaalta kirjan rajaukset ovat perusteltuja aiemman omaehtoista uskoa ja tietämistä käsittelevän tutkimuksen valossa. Sitä paitsi omaehtoisuuden käytännöissä sekä auktoritatiivisuudessa on sulatteleminen ilman kaipaamiani aiheita.

Tavoitteena havainnollistaa, mistä omaehtoinen tieto on tehty

Artikkelikokoelman tavoite on kuvata erilaisten esimerkkitapausten avulla sitä, kuinka omaehtoista tietoa tehdään (s. 5–6). Käytäntöjen näkökulman painotus ei kuitenkaan ole teknologia-, vaan ihmislähtöinen, vaikka teknologioitakin kirjassa käsitellään. Humanistista kulttuurintutkimusta teos edustaa myös siksi, että teknologian ja omaehtoisuuden totuusarvon sijaan keskeistä on auktoriteetin muodostuminen ja auktoriteettien haastaminen (*contesting*). Teoksessa havainnollistetaan, miten omaehtoisuus haastaa muutosta ja institutionalisoituneita käytänteitä. Tässäkään ei rajauduta yksioikoisiin jaotteluihin esimerkiksi maallisen ja uskonnollisen suhteen, vaan ote on avarampi. Artikkelikokoelmassa omaehtoisuuden ja auktoritatiivisuuden kysymykset ovat tutkimuksen ja tutkijoiden käsitteistöön, positiontiin ja itsereflektioon liittyviä asioita. Ajatus metodologiasta tutkimuksellisena itsekriittisyytenähän on yksi Primianon (1995) keskeisistä lähtökohdista, ja asenne läpäisee tätäkin artikkelikokoelmaa.

Johdannon ja jälkipuheen ohella teoksen 16 artikkelia valaisevat aihetta eri kannoilta ja esimerkkitapauksetkin ovat peräisin useasta maasta. Artikkelikokoelma koostuu viidestä yläluvusta, joista yhdessä on neljä ja muissa kolme artikkelia. Ensimmäinen luku käsittelee omaehtoisuutta poliittisen vastarinnan välineenä. Toinen luku on fokukseltaan maantieteellisesti ja metodologisesti rajatumpi, sillä siinä keskitytään Etelä-Aasian uskomusnarratiiveihin. Kolmannessa luvussa taas syvennytään auktoriteetteihin, auktoriteetista neuvotteluun ja auktoritatiivisuuden syntyyn sekä näiden kiistämiseen. Neljännen luvun artikkelit käsittelevät elettyä kristinuskkoa, kun kirjan viimeinen luku taas pureutuu elämän ja kuoleman välisiin suhteisiin muun muassa kysymykseen kuolemanjälkeisestä. Jaottelu havainnollista teoksen näkökulmien temaattisia, käsitteellisiä, metodologisia ja maantieteellisiä painotuksia.

Toisaalta kirjan jaottelua pohtiessani jäin miettimään, miksi teoriataustan hahmottamisen kannalta valaisevat Bowmanin, Primianon ja Cowdellin artikkelit on sijoitettu vasta kirjan loppupuolelle? Kirjan rakennetta voisi ehkä yrittää tulkita siinä valossa, että johdatuksen jälkeen aiheen problematiikkaa havainnollistetaan ensin eri suunnista ja näin lukijalle annetaan tilaa kysytellä kysymyksiä omaehtoisesti. Kautta linjan teoksen artikkeleista käy kyllä ilmi aiheeseen liittyvän terminologian haastavuus, onpa kyse uskonnosta, uskomuksista, tietämisestä, henkisyudesta tai muista kirjan aihepiireistä. Kiinnostava tältä kannalta on esimerkiksi folkloristi Paul Cowdellin artikkeli *Ghosts in Belief, Practice and Metaphor* (Luku 16). Primianoon tukeutuen Cowdell tarkastelee henkiin liittyviä uskomuksia (*ghost belief*) ja näihin uskomuksiin liittyviä käytäntöjä. Tässä yhteydessä hän pohtii myös sitä, miten uskomuksiin liittyvä akateeminen käsitteistö voi problematisoitua suhteessa ihmisten omaehtoiseen kielenkäyttöön, esimerkiksi jo pelkästään siinä miten eri tavoin ihmiset ymmärtävät käsitteen '*henki*' (*ghost*). Oman lisänsä tällaisiin keskusteluihin tuo se, että tutkija itse voi olla aktiivinen toimija tutkimansa ilmiökentän parissa. Folkloristi Kristel Kivari käsittelee tätä aihetta artikkelissaan *Making Sense: The Body as a Medium to Supernatural Reality* (Luku 8). Kivari pohtii kaivonkatsomiseen (*dowsing*) liittyvää tietoa, uskomuksia ja käytäntöjä sanattoman, kehollisen tiedon näkökulmasta ja virolaisessa kontekstissa. Hän lähestyy aihetta perustellusti autoetnografisesti, koska on itse aktiivinen toimija perinnetietoon pohjaavassa toimintakulttuurissa.

Valk tuo esiin jo johdannossa, että erilaiset arvottamisen käytännöt ovat osa aiheen pohtimista ja että kirjassa aihetta tarkastellaan niin uskonnolliselta kuin maalliseltakin kannalta. Kahtiajaot maallisen ja uskonnolliseen tai totuuteen ja epätoteen ovat pikemminkin taustalla, ja kirjoittajat lähestyvät aiheitaan metodologisestikin niin, että lähtökohtana ovat ihmisten käytännöt, tekemiset ja sanomiset jyrkkien teoreettisten kahtiajakojen sijaan. Artikkeleissa tämä ilmenee moniäänisyytenä niin lähteiden kuin metodologioiden suhteen. Aineistojen lähtökohtana on haastatteluja, eri muotoisia tekstejä, kenttätyöhavainnointia, valokuvia sekä esine- tai muita ympäristöjä. Näitä aineistoja lähestytään erilaisin narratiivisin menetelmin. Esimerkiksi kulttuurintutkija Irina Sadovina käyttää sekä tekstejä että keskusteluja tutkiessaan ekohenkisyiden vastarinnan muotoja huumorin näkökulmasta ja Anastasia-liikkeeseen liittyen (Luku 2). Folkloristi Ülo Valk pohtii niin haastatteluaineistoja kuin kenttätyökokemuksiaan sekä valokuvia tarkastellessaan assamilaisen pyhimyksen ja uskonnollisen opettajan Madhavadevan (1489–1569) syntypaikkaa koskevia näkemyksiä (Luku 5). Viestinnän- ja kulttuurintutkija Robert Glenn Howard taas visualisoi kiinnostavasti internet-keskustelujen osallistujien suhteita tutkiessaan *new age* -keskustelupalstan auktoritaativisuuden muodostumista (Luku 7). Ilahduttavaa on, että myös materiaallinen ja visuaalinen kulttuuri nousevat esiin artikkeleissa. Esimerkiksi folkloristi Anastasiya Astapova käsittelee luvussa 1 Pyhittäjä Eufrosyneen (Polotski) ristiä valkovenäläisyyteen liittyvien ja folkloreen kytkeytyvien identifioitumiskysymysten yhteydessä. Luvussa 11 sosiologi ja uskontotieteilijä Melanie Landman tarkastelee mustia Madonna-pyhäinkuvia (*Black Madonna*) omaehtoisuuden ja feministisen tutkimuksen näkökulmasta. Uskontotieteilijä Marion Bowman käsittelee luvussa 12 omintakeisia matkamuuistoesineitä ja muita kuvallisia ja esineellisiä esityksiä argentiinalaisesta Gauchito Gil -legendasta. Ja kuten edellä jo tuli esiin, Leonard Primiano pohtii artikkelissaan luvussa 13 opiskelija-asunnon katolilaisuuteen perustuvaa omaehtoista sisustusta ja alttaria.

Esimerkkien rikkaus ja niiden omaehtoinen lukeminen

Valkin ja Bowmanin toimittama artikkelikokoelma on ajankohtainen ja sillä on käyttöä folkloristiikan ja kulttuurintutkimuksen sekä näiden lähialojen kannalta, koska mukaansa tempaavien ja moninaisten aiheiden lisäksi artikkelikokoelmassa käsitellään konkreettisesti tutkijan asemoitumista ja tutkimustiedon paikkaa. Teos sijoittuu keskusteluihin niin vernakulaarista (Elore 2020) kuin kansanomaisesta ajattelustakin (Stark & Stark 2007). Se täydentää keskustelua tarjoamalla hyödyllistä ja konkreettista tukea erityisesti käsitteellisen sensitiivisyyden sekä tutkijoiden moninaisten ja päällekkäisten roolien reflektointiin. Artikkeleihin peilaten voidaan pohtia osuvamman ja demokraattisemman kategorisoinnin käytäntöjä ja niiden kehittämistä. Lisäksi artikkelikokoelmassa narratiivisen tutkimuksen ja materiaalsen kulttuurin näkökulmat kohtaavat tavalla, josta voi olla apua materiaalisesta ja immateriaalisesta kulttuuriperinnöstä käytäviin keskusteluihin. Kirja innoittaa mietiskelemään muun muassa digitalisointiskehityskeskusteluja ja virtuaalisuutta silmällä pitäen sitä, miten erilaisilla tavoilla immateriaalinen kulttuuriperintö konkretisoituu ja lihallistuu omaehtoisuuden myötä. Artikkelikokoelmaa voi suositella myös vastarintaan nousemisen ja vaihtoehtoisten ajatusten dynamiikasta kiinnostuneille.

Luin kirjan innostuneen uteliaasti, sillä omaehtoisen tietämisen kysymykset ovat keskiössä tutkimuksessani, jossa pohdin perinteen ja rajojen suhdetta perinteentutkimuksen ja monitieteisen rajatutkimuksen näkökulmista. Niinpä haeskelin ideoita ja tarttumapintoja erityisesti tietämisen problematiikkaan liittyen. Huomionarvoinen seikka tässä mielessä on omaehtoisen tiedon ja uskon kaksoisvalotus. Teoksessa perinteentutkijat ja folkloristit muiden alojen tutkijoiden ohessa, Primianon rinnalla ja jalanjäljissä ovat tutkimassa sekä uskonnollisia että tiedollisia käsityksiä niin, että uskon, uskomusten ja tiedon erotteluihin suhteudutaan avoimen kriittisesti. Tähän tiedon ja uskon kaksoisvalotuksen oppihistorialliseen kontekstiin perehtyminen on ollut kiinnostavaa ja antoisaa. Toinen mainitsemisenarvoinen teema on autenttisuus, jota kirjassa pohditaan kiinnostavasti juutalaisuuteen liittyvää sanatonta *Niggunim*-laulua käsittelevässä artikkelissa (Illman, Luku 10). Autenttisuuden kysymyksellä on tarttumapintaa esimerkiksi saamelaisuuteen tai karjalaisuuteen liittyvissä ja toki laajalti muissakin kulttuurisista identifioitumisista ja oikeuksista käytävissä keskusteluissa. Artikkelikokoelman viimeisessä osassa keskitytään kuolemakäsityksiin liittyvän omaehtoisuuden tutkimukseen, missä taas on paljon kiinnostavaa rajojen ja ylijärjestyksen kannalta.

Auktoritatiivisuuden muotoutuminen on laaja aihe, joka koskettaa tutkimuksen tekemistä ei vain kenttätöön ja metodologian suhteen vaan myös tutkimus- ja yliopistomaailman käytännöissä ja politiikoissa. Kun omaehtoisuutta lähestytään menneen ja tulevan leikkauspisteessä kuten *Vernacular Knowledge* -kirjassa, murenevan uskomusperinteen moraalisuus kohtaa oraallaan olevan tulevan ounastelun. Yhteenvetona olkoon, kirjan henkeä mukaillen, että näköpiirit menneestä tulevaisuuteen yltyvät ennakoimattoman monin tavoin niin eettisestä esteettiseen kuin fiktiosta faktiseenkin. Taas silmissäin ehtymättömän lähteen nään.

Kirjallisuus

Bowman, Marion ja Ülo Valk (eds.) 2012. *Vernacular Religion in Everyday Life: Expressions of Belief*. Sheffield: Equinox Publishing Ltd.

Elore. 2020. Teemanumero 1(27), "Vernakulaari." Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura. <https://journal.fi/elore/issue/view/6553>

Primiano, Leonard Norman. 1995. "Vernacular Religion and the Search for Method in Religious Folklife." *Western Folklore*. Special Issue: Reflexivity and the Study of Belief. 54(1): 37–56. <https://doi.org/10.2307/1499910>

[Stark, Eija ja Laura Stark \(toim.\). 2007. *Kansanomainen ajattelu. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1106*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.](#)

FT Kari Korolainen toimii yliopistotutkijana Karjalan tutkimuslaitoksessa Itä-Suomen yliopistossa Koneen säätön (2022–2025) rahoittamassa hankkeessa "Rajojen moniulotteisuus ja perinne: Rajojen ulottuvuudet perinneaineistoissa monitieteisesti ja taiteellisesti tarkasteltuina."

Reflektiota unikäsitysten tutkimisesta

Heikkilä, Silja. 2021. *Unien elävä perintö: Etnologinen tutkimus unikäsityksistä ja unien kertomistilanteista*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. 213 sivua. Verkkojulkaisun pysyvä osoite: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8866-1>.

Kaarina Koski

Silja Heikkilän etnologian alan väitöskirja *Unien elävä perintö* on unitutkimusta, joka ei käsittele unia. Tämä on yksi mahdollinen lähestymistapa unitutkimuksen monitieteisellä kentällä. Unisisältöjä ja unien fysiologisia ominaisuuksia tarkastellaan usein psykologiassa, kun taas kulttuurinen unitutkimus voi itse unien sijaan keskittyä myös niitä ympäröivään kerrontaan tai asenteisiin niitä kohtaan. Heikkilän tutkimus kartoittaa 2000-luvun Suomessa uniin liittyviä käsityksiä ja unien kerronnan mahdollisuuksia arjessa. Se kysyy, mitä unien ajatellaan olevan ja miten niihin suhtaudutaan, miten unikäsitykset välittyvät ja muuttuvat lapsuudesta aikuisuuteen sekä millaisissa tilanteissa ja miten unia kerrotaan muille. Unikäsityksiä ja unien kertomisen käytäntöjä lähestytään elävänä kulttuuriperintönä, jossa kulttuuriset ja henkilökohtaiset näkemykset ovat dialogissa keskenään. Aineistona on haastatteluja ja kyselyitä, joissa osallistujilta tiedusteltiin unikäsityksiä ja kokemuksia kerrontatilanteista.

Tausta folkloristisessa unitutkimuksessa

Heikkilä määrittelee lähestymistapansa sosiokulttuuriseksi ja kiinnittää sen folkloristisen unitutkimuksen jatkumolle. Hän tulkitsee aineistoaan dialogissa erityisesti Lea Virtasen ja Annikki Kaivola-Bregenhøjn tutkimusten kanssa. Virtasen ja Kaivola-Bregenhøjn tekemät unikerronnan tutkimukset muodostavat ainutlaatuisen tutkimustradition kansainvälisellä kentällä. Virtasen artikkeli "Unien kerronta nykypäivänä" (1980) käsittelee tämän tutkimuksen tapaan nimenomaan uniin sekä unien kerrontaan liittyviä käsityksiä ja käytäntöjä, kun taas

Kaivola-Bregenhøjn monet uniaiheiset tutkimukset (esim. Kaivola-Bregenhøj 1992 ja 2010) tarkastelevat myös unikerronnan sisältöjä, tulkintaperinteitä ja rakennetta. Näiden professoreiden havainnot unien käsittämisestä ja määrittelystä perustuvat 1970- ja 1980-luvuilla tallennettuihin aineistoihin ja tarjoavat hyvän vertailukohdan 2000-luvun aineistoille. 2000-luvulle tultaessa tutkimukseen osallistuneiden unikäsitykset ovat selvästi psykologisoituneet ja ottaneet vaikutteita tieteellisestä unitutkimuksesta, jota on sekä harjoitettu että popularisoitu runsaasti 1900-luvun lopulta lähtien.

Toisena folkloristisena lähtökohtana on uskomusperinteen tutkimus, jossa unia on jo pitkään käsitelty yhtenä yliluonnollisten kokemusten muotona. Heikkilän aineistossa unia ei yleisesti pidetä yliluonnolliseen kurkottavina eikä enneuniakaan enää tulkita suoraan tulevaisuutta kuvaavina vaan pikemminkin omia toiveita ja ajatuksia heijastavina. Yhteistä uskomusaiheisen kerronnan kanssa on kuitenkin edelleen se, että kyse on henkilökohtaisista kokemuksista, joihin suhtautuminen vaihtelee ja joiden kohdalla kertojan on arvioitava tarkoin, kenelle, milloin ja miten kertominen on sopivaa. Heikkilän tulkinnat unikerronnan mahdollisuuksista oman aineistonsa pohjalta ovat samanlaisia kuin esimerkiksi Gillian Bennettin huomiot vainajakokemuksista kerronnassa. (Bennett 1984.) Heikkilä ei kuitenkaan käsittele kerrontaa vaan tarkastelee käsityksiä ja niiden välittymistä prosesseina ja käytäntöinä. Kertomusten sijaan tutkimusaineistokin määritetty unipuheeksi – metakerronnaksi, josta unikuvaukset pääosin puuttuvat.

Unet kulttuuriperintönä

Heikkilä asemoi itsensä kulttuuriperinnön tutkijaksi ja etnologiksi, mutta sinänsä tutkimus edustaa kulttuuristen näkökulmien yleistä kenttää. Kulttuuriperinnön tutkijana hän tarkastelee unipuhetta sekä uniin ja unien kertomiseen liittyviä asenteita elävänä perintönä. Kulttuuriperintökeskustelu löytyy luvusta 1.3 Tutkimustehtävä ja -kysymykset, missä aiempi tutkimus kulkee osittain alaviitteissä. Kulttuuriperinnön määritelmään kuuluu tavallisesti tiedostettu perinnön vaaliminen ja eteenpäin välittäminen. Heikkilä ottaa etäisyyttä auktorisoidusta kulttuuriperinnöstä ja suuntaa katseensa ruohonjuuritasolle, jossa yhteisöllinen perintö saa yksilöllisiä muotoja ja merkityksiä. Kulttuuriperinnön määrittelyssä tämä edustaa väljintä laitaa, joka samastaa kulttuuriperinnön miksi tahansa kulttuurissa välittyväksi ilmiöksi tai käytännöksi. Niin sanottuihin vaikeaan ja pimeään kulttuuriperintöön viitaten Heikkilä väljentää määritelmää edelleen niin, ettei kaikki kulttuuriperintö ole edes itse valittua. Unien yhteydessä kyse on aikuisten lapsille välittämistä käsityksistä. Heikkilällä kulttuuriperintö laajenee lopulta tarkoittamaan yhteistä ihmisyyden perintöä, ”kaikkea sitä, mikä määrittelee ihmisiä yhteisönä tai lajinsa edustajana”. (S. 185–187.) Samalla hän kuitenkin pitää kiinni yhteisöjen oikeudesta määritellä itse, mikä on heidän kulttuuriperintöään. Tutkija ei siis määrittele kulttuuriperintöä vaan tutkii *kulttuuriperintöainesta*, jonka arkisia käytäntöjä ja merkityksenantoja voi tarkastella elävänä perintönä (s. 24).

Käsitteiden määrittely tutkijan omaan käyttöön on tavallinen käytäntö, ja tällöin käsitteet toisinaan venyvät kauas siitä merkityksestä, jota varten ne alkujaan luotiin. Kulttuuriperinnön tutkimustraditio ja käsitteen status ovat ilmeisen vetovoimaisia, koska termi on nopeasti venynyt toiselta laidaltaan tarkoittamaan mitä tahansa kulttuuriin viittaavaa. Heikkilä esittelee kulttuuriperintökeskustelua monesta kulmasta, pohtii syvällisesti ja esittää hyviä perusteluja sille, miksi lähestyy unia koskevien käsitysten omaksumista ja välittymistä yksilön ja yhteisön välisessä dialogissa. Mutta miksi tämäkin määritellään kulttuuriperinnöksi eikä

käsitellä sitä perinteenä? Heikkilälle perinne on staattisessa tilassa tarkasteltu tuote, kun taas kulttuuriperintöä voi lähestyä myös dynaamisena prosessina (s. 22). Tekstissä kyllä viitataan myös perinnettä prosessina tarkasteleviin näkökulmiin, jotka ovat nykyaikaiselle folkloristikalle ominaisia. Niiden jättäminen huomiotta on osa tutkijan asemoitumista tietyn näkökulman edustajaksi.

Omaa asemointia tuetaan myös määrittelemällä oppialoja oman tutkimuksen näkökulmasta. Heikkilä tulee määritelleeksi folkloristiikan pelkästään kerronnantutkimukseksi ja etnologian puolestaan laajemmaksi yhteiskunnallisia ja sosiaalisia tekijöitä huomioivaksi otteeksi. Määritelmä on outo ja sivuuttaa suuren osan suomalaista folkloristista – ja luultavasti etnologistakin – tutkimusta. Toivon, etteivät lukijat erehdy pitämään tällaista luonnehdintaa pätevänä ja yleisesti hyväksyttynä. Nähdäkseni Heikkilän määritelmä kertoo vain, millaisiin unia koskeviin folkloristisiin tutkimuksiin hän on itse perehtynyt ja mihin hän puolestaan itse tähtää identifioituessaan etnologiksi. Sen pohjalta ei tulisi yleistää.

Tutkimus kääntyy tutkimaan itseään

Heikkilän tutkimusote on fenomenologis-hermeneuttinen, mikä merkitsee tässä kokemusten ja käsitysten ymmärtävää ja dialogista tarkastelua. Tutkija lähestyy kohdettaan avoimesti ja ennalta määrittelemättä ja on valmis kyseenalaistamaan ennakkokäsityksensä. Kun tutkimuksen eteneminen ymmärretään dialogiksi, jonka yksi osapuoli tutkija on, tulkinnat ovat vahvasti sidoksissa tutkijaan itseensä. Heikkilä tiedostaa, että tutkimuksen voisi tehdä monella eri tavalla ja ilmiöitä voisi jaotella toisin. Hän reflektoi perusteellisesti omia valintojaan ja esittelee käsitteiden määrittelymahdollisuuksia. Hän tarkentaa eroja esimerkiksi elämyksen ja kokemuksen, asennoitumisen ja suhtautumisen sekä unen kertomisen ja unen jakamisen välillä. Samalla pohditaan eroja tutkijan ja tutkimukseen osallistuneiden tavassa käyttää samoja termejä. Mitä osallistujat oikein tarkoittavat unikäsityksellä, ja ovatko he vain omaksuneet tutkijan syöttämän sanan ja missä mielessä? Unikäsityksen käsite hajoaa vähitellen tutkimuksen edetessä ja liukuu määriteltävästä tutkimuskohteesta tutkijan työkaluksi (s. 76). Heikkilä toteaa käsitykset muuttuviksi ja monikerroksisiksi ja tavallaan luopuu niiden täsmällisestä määrittelystä ja ryhmittelystä. Sen sijaan pohditaan syvällisesti käsitteiden määrittelyn ja käsitysten jäsentelyn mahdollisuuksia.

Menetelmien ja käsitteiden perusteellista reflektointia motivoi unitutkimuksen kentän monitieteisyys. Eri aloilla saatuja tuloksia ei pystytä yhdistelemään, ellei menetelmä- ja käsiteperusta ole selvillä (s. 88). Tässä reflektointi kuitenkin nousee itsetarkoitukseksi, koko tutkimus muotoutuu metodiseksi puheenvuoroksi unitutkimuksen kentällä ja tutkii korostuneesti itseään. Heikkilä toteaa: ”Kiinnostavaksi tutkimuksessani osoittautuu [...] itse tutkimusprosessi.” Loppusuoralla hän nimeää itsensä ”kertovaksi tutkijaksi”, mikä kuvaa hyvin sitä, että tämä tutkimus on lopulta kertomus tutkimuksen tekemisestä. (S. 185–186.) Sen seurauksena substanssipohjaiset tutkimuskysymykset unikäsityksistä ja unien kerronnasta eivät enää olekaan pääosassa. Kun unikäsitykset osoittautuvat tilannesidonnoiksi ja uniin suhtautumisen kanssa risteäviksi, Heikkilä päätyy esittelemään käsitykset ja suhtautumisen lomittain (s. 132) eikä lähde analysoimaan niiden välistä suhdetta. Hän ei tutki tilannetekijöiden vaikutusta käsityksiin tai kysy, liittyvätkö erilaiset käsitykset eri unityypppeihin, joita esimerkiksi Kaivola-Bregenhøj (2010) on eritellyt. Jäin miettimään, olisiko Heikkilän aineisto antanut vastauksia lähempiin analyttisiin kysymyksiin.

Eettiset pohdinnat ovat tärkeä osa tutkimusta, ja tässä tapauksessa huolella koottu aineisto jäi uudistuvien eettisten sääntöjen jalkoihin. Kun osa haastatteluista oli jo tehty, säännöt aineiston elinkaaresta ja käsittelystä tiukentuivat. Koska osa aineistosta ei enää noudattanut uusimpia eettisiä sääntöjä, Heikkilä päätyi varmuuden vuoksi tuhoamaan koko aineistonsa tutkimuksen valmistuttua (s. 64–65). Arkistojen ystävää tällainen aina harmittaa – etenkin kun Heikkilän väitöskirja suuntautui lopulta metodiseksi puheenvuoroksi ja jätti kysymyksen unikäsityksistä edelleen hiukan auki.

Toisaalta ja toisaalta

Uskon, että *Unien elävä perintö* herättää lukijoissa ristiriitaisia reaktioita. Heikkilä luonnehtii työtä keskustelun avaukseksi, joka kutsuu lukijoita pohtimaan edelleen hänen dekonstruoimiaan käsitteitä kuten elävää perintöä ja unikäsityksiä ja tekemään niistä uusia tulkintoja. Tutkimuskäsitteet ovat yleensä välineitä analyysin tekemiseen. Mutta nyt kerrostuneeksi ja monimerkityksiseksi pohdittu käsiteapparaatti ei lopulta pysty enää vastaamaan tutkimuskysymyksiin, vaan ne jäävät melko avoimiksi. Lukija voi toki ajatella, että näin pitääkin olla, sillä tutkija on käynyt dialogia osallistujien kanssa, joiden näkemykset ovat moninaisia. Tai sitten lukija kokee kuten minä, että jokin jäi kesken: että reflektointi kuuluu metodiosuuteen, ja sen jälkeen pitäisi seurata analyysia. Nykystandardien mukaiseen väitöskirjaan ei kuitenkaan mahdu kaikkea, ja unikäsityksistä kiinnostunut lukija saattaa joutua pettymään. Tutkimusprosessia kuvaamaan kääntyneenä tutkimuksena tämä silti löytäneet metodeita ja käsitteitä pohdiskelevat lukijansa.

Viitteet

- Bennett, Gillian. 1984. "Women's Personal Experience Stories of Encounter with the Supernatural. Truth as an Aspect of Storytelling." *Arv. Nordic Yearbook of Folklore* 40: 79–87.
- Kaivola-Bregenhøj, Annikki. 1992. "Våra viktiga drömmar." Teoksessa *Drömmar och Kultur. Drömböcker och drömtolkning*, toimittaneet Kaivola-Bregenhøj ja Ulf Palmenfelt, 19–44. Stockholm: Carlssons Bokförlag.
- Kaivola-Bregenhøj, Annikki. 2010. *Kerrotut ja tulkitut unet. Kulttuurinen näkökulma uniin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Virtanen, Leea. 1980. "Unien kerronta nykyaikana." Teoksessa *Kertojat ja kuulijat*. Kalevalaseuran vuosikirja 60, toimittanut Pekka Laaksonen, 55–67. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kaarina Koski on kansanuskoon ja kerrontaan erikoistunut folkloristiikan dosentti ja Helsingin yliopistossa toimivan Pohjoiset painajaiset 1400–2020 -tutkimushankkeen jäsen.

Kirja-arviot

Eletty uskonto – arjen käytänteitä ja kulttuurisia reunaehtoja

Vuola, Elina (toim.). 2020. *Eletty uskonto. Arjen uskonnollisuudesta ja sen tutkimuksesta*. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura. 269 sivua.

Johanna Kujala

Elina Vuolan toimittama *Eletty uskonto. Arjen uskonnollisuudesta ja sen tutkimuksesta* -teos on ensimmäinen laaja katsaus eletyn uskonnon tutkimussuuntaukseen Suomessa. Eletyn uskonnon tutkimus on kiinnostunut uskonnosta ihmisten jokapäiväisessä elämässä, toiminnassa ja ajattelussa. Teoksessa tarkastellaan luterilaisuuden, ortodoksisuuden ja juutalaisuuden elettyjä uskonnollisuuden muotoja, joita on tähän asti tutkittu niukasti Suomessa. Kirjan taustalla on Suomen Akatemian rahoittama tutkimushanke *Ruumiillinen uskonto. Ruumiillisuuden ja sukupuolen muuttuvat merkitykset uskonnollisen identiteetin nykymuodoissa Suomessa* osana Elina Vuolan akatemiaprofessuuria (2013–2017).

Eletyn uskonnon tutkimuksen keskiössä ovat uskonnonharjoittajan kokemukset, ruumiillisuus, tulkinnat, havainnot ja toiminta. Perinteisesti Yhdysvaltoihin painottunut tutkimus tarkastelee elettyä uskontoa jättäen ulkopuolelle institutionaalisen uskonnon, sen opin ja dogmin. Tutkimussuuntaukseen liittyy vahvasti kuitenkin myös kriittinen projekti, joka ilmenee *Eletty uskonto* -teoksessa tämän dikotomisen ajattelun purkamisena. Teoksessa elettyä uskontoa lähestytään kokonaisvaltaisesti, ja artikkeleissa painottuu myös uskontojen niin sanottu virallinen alue, instituutiot ja oppi, joka sekin elää mukana ihmisten elämässä ja käytännöissä.

Eletty uskonto -teoksen tekijät ammentavat yhdysvaltalaisesta uskontohistoriasta ja sosiologiasta, ja tukeutuvat valtaosin historioitsija Robert A. Orsin näkemyksiin eletystä uskonnosta. Orsin mukaan eletyn uskonnon tutkimuksessa on kiinnitettävä huomiota ihmisten käytänteisiin, joiden avulla tulkitaan kokemuksia ja rakennetaan maailmasta merkityksellinen. Lisäksi on tärkeää ottaa huomioon niitä kulttuurisia ja historiallisia reunaehtoja, joihin nämä merkitykset nojautuvat. (Orsi 1985 [2010].) Orsin näkemyksen mukaan eletyssä uskonnossa on kyse myös siitä, kuinka ihmiset elävät kulttuurinsa uskonnollisten ilmaisuvarantojen kanssa niitä hyödyntäen, mukaillen, muokaten tai vastustaen. Ihmiset ovat uskonnollisia,

henkisiä tai uskonottomia yhteisönsä ja aikansa toiminnallisten, kokemuksellisten ja kielellisten resurssien puitteissa.

Eletyn uskonnon tutkimuksen keskiössä on ihminen, joka on toimijana aktiivinen oman uskonnollisuutensa muovaaja sen sijaan, että toteuttaisi sisäistettyjä normeja, opetuksia ja arvoja. Nostan ensin esiin niitä eletyn uskonnon käytänteitä, joita teoksen kirjoittajat ovat poimineet aineistoistaan. Tarkastelen myös sitä, kuinka kirjoittajat ovat onnistuneet tekemään näkyväksi kokemusten tulkitsemisen prosessia, jonka perusteella maailmaa merkityksellistetään. Teologi Elina Vuola ja uskontotieteilijä Helena Kupari tähdentävät teoksen johdannossa, että eletty uskonto muovautuu rakenteen ja toimijuuden välimaastossa. Yhteiskunta, historia, ympäröivä kulttuuri mediaympäristöineen sekä työ ja perhe-elämä ovat reunaehtoja, jotka uskonnon ohella rakentavat maailmasta merkityksellisen. Lopuksi arvioin *Eletty uskonto* -teoksessa esitettyjä lähestymistapoja tarkastella näiden reunaehtojen vuorovaikutteista suhdetta yksilöön ja käytänteisiin. Olen erityisen kiinnostunut siitä, millä tavoin teoksen kirjoittajat niitä jäsentävät tutkimuksissaan, ja millaisia mahdollisuuksia eletyn uskonnon tutkimuksella on tehdä näkyväksi näiden reunaehtojen vaikutuksia ihmisten elämässä.

Toimijuutta ja merkityksellistämisiä

Käytänteet, joiden avulla yksittäiset ihmiset tulkitsevat kokemuksiaan ja rakentavat ympäröivästä maailmasta merkityksellisen, ovat keskeinen osa elettyä uskontoa. Tällaisina käytäntöinä tai toimijutena voi nähdä arkea sakralisoivan lasten saamisen ja hoidon, mutta myös arkisen elämän jakamisen ja yhdessä tekemisen samoin ajattelevien ihmisten kanssa. Meri-Anna Hintsala kirjoittaa tällaisesta yhteisöllisyydestä ”Ristiä kantaen. Eletty usko ja kärsimys vanhoillislestadiolaisten verkkokeskusteluissa”-artikkelissaan luoden kuvaa moninaisia ristiriitoja sisäänsä sulkevasta uskonnollisesta yhteisöstä. Verkkokeskusteluaineistossa yhteisöllisyydestä puhutaan *talosteluna*, joka koostuu mm. aktiivisesta kyläilystä ja seuroissa käymisestä. Talostelu on aktiivista elettyä arjen uskontoa ja toimijuutta Jumalan valtakunnassa, mutta toisinaan yhteisöllisyys ja yhteisön hyvinvoinnin korostaminen menevät yksilön hyvinvoinnin edelle. Hintsalan aineistossa itsensä kieltämisen tematiikka nousee esiin sukupuoleen ja seksuaaliterveyteen liittyvissä aiheissa, esimerkiksi pohdintoina toistuvista ei-toivotuista raskauksista tai oman homoseksuaalisuuden kieltämisestä. Hän käsitteleeikin artikkelissaan kärsimystä, josta puhutaan *ristin kantamisena*. Ristin kantaminen on tutkittavien näkemyksissä uskoon kuuluvaa ja uskosta seuraava piirre, jonka kärsimysluonnetta pyritään vähentämään talostelun avulla. Näin toimijuus ja käytännöt yhteisössä ovat nähtävissä toisaalta kärsimyksen lähteenä mutta toisaalta myös sen lieventäjänä. Hintsalan artikkeli syventää ymmärrystä vanhoillislestadiolaisuudesta ihmisiin sen parissa ja tekee näkyväksi heidän kiitollisuuksiaan, huolenaiheitaan ja pohdintojaan. Kiitoksena on mainittava myös oivallus autoetnografiasta tekstinlukutaitoon liittyvänä analyysimenetelmänä. Autoetnografia on artikkelissa melko huomaamaton mutta niin kokonaisuuden kuin yksityiskohtienkin kannalta merkittävä osa.

Artikkelissaan ”Eletty juutalaisuus. Sukupuoli, uskonto ja kansaan kuuluminen suomenjuutalaisten naisten kokemuksissa” Elina Vuola kirjoittaa, että sukupuoleen kiinnittyvät käytännöt ovat tärkeä osa neuvottelua, jota suomenjuutalaiset naiset käyvät juutalaisuudestaan (s. 64). Suomen juutalainen yhteisö määrittelee itsensä moderniksi ortodoksijuutalaisuudeksi, ja yleensä juutalaisuus määrittyy uskonnollisten velvoitteiden ja toistamisen

kautta. Yhteisömäärittelyjen ohessa Vuola pitää tärkeänä yksilöihin keskittyvää tutkimusta, jota eletyn uskonnon käytänteiden, kokemuksen ja itseymmärryksen näkökulmat palvelevat hyvin. Vuolan haastatteluaineistossa nousee esille, että juutalaisuus on identiteettinä kokonaisvaltaista kuin ilma, jota hengitetään. Se koetaan valtaosin enemmän traditiona ja kansaan kuulumisena kuin uskontona. Eletyn uskonnon tutkimuksen keskeisenä piirteenä onkin mainittava uskonnon määrittely, jonka tekevät tutkittavat itse. Juutalainen perinne keskittyy usein ruoan ympärille, mikä näkyi Vuolan mukaan haastatteluissa toistuvina viittauksina aterioihin, ruokaan ja resepteihin. Artikkelin aineistopöiminnöissä ne eivät kuitenkaan näy, vaan fokus on sukupuolen kysymyksissä. Sukupuolittuneet käytänteet esimerkiksi jumalanpalveluksissa ja naisten perherooliin liittyen ovat monille hyväksyttäviä – toisille jopa mieluisia – koska naisilla on kodin ulkopuolella velvoitteita miehiä vähemmän. Uskonto on samaan aikaan rajoittavaa mutta myös tärkeä voimavara ja identiteetin lähde. Tästä ristiriidasta suomenjuutalaiset naiset käyvät jatkuvaa neuvottelua. Artikkelissa eletyn uskonnon notkeus paljastuu selvästi, ja lukukokemus jättää kokonaisvaltaisen kuvan suomenjuutalaisten naisten elämästä. Siinä huomioidaan suomenjuutalaisten naisten erilaisia ja eritasoisia identifioitumisia juutalaisuuteen, suomalaisuuteen, perheeseen ja yhteiskuntaan.

Uskontotieteilijä Helena Kuparin ”Oi, muistatko vielä sen virren. Hengelliset laulut eletynä ja muistettuna uskontona” -artikkelissa hengelliset laulut toimivat muistelun käytänteinä. Kirjoituskutsulla kerätystä aineistosta käy ilmi, että hengelliset laulut säilövät muun muassa lapsuudenkodin tuntua, niiden avulla rakennetaan menneisyystulkintoja ja tuodaan historia – oma tai yhteisön jakama ydintarina – osaksi nykyhetkeä. Muistelukäytännöt kuuluvat kaikkiin uskontoperinteisiin, mutta Kuparin tutkimuksessa kirjoituskutsuun vastanneet käyttivät laulusitaatteja tulkinnallisena resurssina kuvatessaan muistoja esimerkiksi läheisistään. Näin virret merkityksellistävät omia kokemuksia, joihin voidaan myös palata. Tämä on hyvä esimerkki siitä, miten eletyssä uskonnollisuudessa tukeudutaan kulttuuriseen ilmaisuväaraan. Muistelukerronnan kautta katsotaan historiaan, mutta sen lisäksi Kupari tulkitsee kirjoituskutsuun vastaamisen prosessin olevan kirjoitushetken sitoutunutta elettyä uskontoa. Tulkinta on hieno esimerkki ajallisesta mutta myös aineistoon suhtautumisen moniulotteisuudesta, jonka eletyn uskonnon tutkimus mahdollistaa.

Neuvotteluita

Yksilön eletty uskonnollisuus saa muotonsa luovassa vuorovaikutuksessa kulttuurisen ajattelun, käytänteiden ja rakenteiden kanssa. Teoksessa näitä reunaehtoja ovat muun muassa yhteiskunta, mediaympäristö ja perhe. Edellä mainitussa Vuolan tutkimuksessa neuvotteluissa suomalaisen yhteiskunnan tasa-arvoideaalin ja juutalaisuuden välillä ei koettu olevan ristiriitaa yhteisössä vallitsevista sukupuoliroolien eroista huolimatta. Suomalaisuus identiteetin osana koettiin naisten asemaan liitettynä positiivisena asiana tasa-arvon näkökulmasta. Hintsala puolestaan tulkitsee vanhoillislestadiolaisia koskevassa tutkimuksessaan median muuttavan ja laajentavan uskovien uskonnollista toimijuutta. Tutkimuksensa aineiston verkkokeskusteluissa identiteettiä rakennetaan suhteessa esimerkiksi median luomiin stereotyyppioihin homoseksuaaleista ja myös ideaaliin hyvästä uskovaisesta.

Arvion alussa toin esiin eletyn uskonnon tutkimussuuntauksen kriittisen projektin. Tutkimuksellisesti monitasoisena ja kiinnostavana esimerkkinä siitä nostan esiin teologian tohtori Teemu Ratisen ”Oppi eletynä uskontona” artikkelin. Hän kritisoi eletyn uskonnon tutkimusta dialektisuuden puutteesta instituutioiden suuntaan: institutionaalista tasoa ei

voi jättää huomiotta, koska se on jatkuvassa vuorovaikutuksessa yksilöllisten käytänteiden kanssa. Molemmat tasot määrittävät toisiaan, ja ne tulisi ottaa huomioon tasavertaisesti. Ratinen tarkastelee virallisen ja eletyn uskonnon suhdetta Suomen evankelisluterilaisen kirkon avioliittoa koskevissa opetuksissa ja sen vaikutusta yksilöiden uskonnollisuudessa. Näiden välinen dialektinen prosessi voidaan tehdä näkyväksi, jos valta nähdään laajemmin kuin ylhäältä alas suuntautuvana voimana. Ratinen analysoi virallisen avioliitto-opetuksen ja häpeäkirjeiden paljastamien yksilöiden välistä suhdetta Michel Foucault'n itsekäytännön analyysin avulla, joka korostaa itseymmärryksen kytkeytymistä vallan monitasoisiin mekanismeihin. Itsekäytännöissä on kyse tavoista ymmärtää itseä, omaa elämää ja toisia ihmisiä kulttuurisessa ympäristössä annettujen mallien avulla. Analyysissaan Ratinen kiinnittää huomiota avioliittoa koskeviin ongelmiin kulloisenakin aikana, ja omaelämäkerrallisissa häpeäkirjeissä kirjoittajat arvioivat itseään ja elämäänsä peilikuvan kaltaisesti suhteessa vallitseviin normeihin. Monitasoisessa ja kiinnostavassa lähestymistavassa kontekstilla on tärkeä rooli – sekä oppi että eletty uskonto elävät, muuttuvat ja ottavat vaikutteita omasta ajastaan.

”Haastettu moraalinen toimijuus” -artikkelissa yhteiskuntatieteilijä Johanna Hurtigin fokus on vallalla olevien ihanteiden tarkastelun sijaan yhteisöissä ja yksilön suhteissa niihin. Hurtig tarkastelee moraalisen toimijuuden käsitteen avulla vanhoillislestadiolaisen herätysliikkeen jäsenten tai vasta siitä eronneiden yhteisösuhdetta. Yhteisösuhteen tarkastelu välittää tietoa siitä, miten yhteisöön kuuluvan odotetaan ajattelevan, tuntevan ja toimivan sekä perustelevan toimintaansa. Moraalisella toimijuudella Hurtig tarkoittaa sitä, kuinka ihmiset käsittelevät ja soveltavat moraalisia käsityksiään arjessa. Teemaa määrittää kysymys siitä, kuinka uskotaan ja toimitaan osana yhteisöä: erilaiset kokemukset ja esimerkiksi sukupuoleen, kehoon ja seksuaalisuuteen liittyvät asiat sekoittuivat yhteisön tapahtumiin. Hurtigin mukaan neuvottelut ovat moniulotteisia, ja omia arvoja, tarpeita, toiveita, odotuksia ja toimintaedellytyksiä heijastellaan ulkoapäin tuleviin odotuksiin yhteiskunnassa ja yhteisöissä. Yhteisöön kuulumisen merkinä muille on kuuliaisuus eli yhteisön opetusten mukaan eläminen, ja kirjoituspyyntöön vastanneiden kertomuksia yhdistääkin tarve kuvata omaa toimijuutta eettisesti vastuullisena ja arvokkaana. Eletty uskonto näyttäytyy niissä myös muutoksena ja kasvuna. Hurtig osoittaa näin, että moraalinen toimijuus edellyttää moraalisen pääoman kasvattamista, joka puolestaan merkitsee olemassaolon mielekkyyttä autonomisena toimijana. Ristiriita ulkoisen ja sisäistetyn moraalitodellisuuden välillä kuvataan aisti-voimaisesti ja ruumiillisesti, jopa fyysisesti uhkaavana tilana.

Lopuksi

Eletty uskonto -teoksessa arjen elettyä uskontoa lähestytään eri tavoin teoretisoiden ja rikkain aineistoin. Lukukokemus onnistuu jättämään jälkeensä kuvan monitasoisesti avatuista tutkimuskohteista. Eletty uskonto tarkastelee monipuolisesti tutkittavan maailmassaolemista ja sen heijastuksia kokonaisvaltaiseen kokemiseen. Käytännöt ja toimijuus nousevat artikkeleissa esiin erilaisin merkityksin. Toisinaan ne kytkeytyvät vahvasti omaan yhteisöön mutta myös oppiin, ja toisinaan ne tulevat esiin arkisena toimintana, jossa kuuluminen ja perinne luovat merkityksiä. Hengellisinä resursseina tällaiset käytännöt tarjoavat tulkinnallisia kehyksiä ja avaavat mahdollisuuksia uskonnolliseen toimintaan, kokemukseen ja ilmaisuun. Tällaisina hengellisinä resursseina toimivat hengelliset laulut, mutta yhtä hyvin sellaisina voidaan nähdä perinteet tai kärsimystä vähentävä talostelu, jossa merkitystä ja uskon elämää ammennetaan yhteisön kanssa toimimisesta. Yksilön kokemusten merkityksellistämisen

prosessi on esimerkki ihmisten tukeutumisesta kulttuuriseen ilmaisuvarastoon eläessään uskontoa. Kriisejä, epäkohtia ja neuvotteluita käsitellään toisinaan myös huumorin avulla.

Yksilöllisen kokemuksen, käytänteiden, merkityksellistämisen ja reunaehtojen dynaamista ja erottamatonta suhdetta tehdään näkyväksi muun muassa sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvin teemoin. Toisinaan yksilö ja yhteisö sekoittuvat, kun neuvottelut käsittelevät esimerkiksi moraalikäsitteiden sisäistämistä. Käytänteiden käsite asettuu dialektisessa tarkastelutavassa erottamattomaksi osaksi valtasuhteita. Tarkastelutavan avulla paljastuu kieltämättä kiinnostavasti käytänteiden ja valtasuhteiden kerroksellisuus.

Eriytyinen huomio eletyn uskonnon tutkimuksessa kiinnittyy kuitenkin epäviralliseen uskonnon puoleen. Mahdollisena jatkotutkimuksen paikkana mieleeni nouseekin, että epävirallista uskonnollisuutta on vakiintuneempien uskontokuntien lisäksi myös esimerkiksi uushenkisyyden sisällä. Henkisyyttä ajatellaan usein myös vastakohtana institutionaaliselle, dogmaattiselle ja hierarkkiselle uskonnollisuudelle (Opas & Mahlamäki 2022, 8–10), ja siinä mielessä teoksessa esitetyt tutkimusnäkökulmat toimisivat mainiosti myös uushenkisyyden tutkimuksessa.

Kirjallisuus

Mahlamäki, Tiina & Minna Opas (toim.). 2022. *Uushenkisyys*. Helsinki: Suomalaisen

Kirjallisuuden Seura. DOI: <https://doi.org/10.21435/tl.275>

Orsi, Robert A. 1985 [2010]. *The Madonna of 115th Street. Faith and Community in Italian Harlem, 1880–1950*. 3. edition. New Haven: Yale University Press.

Johanna Kujala on filosofian maisteri ja erityisesti uushenkisistä perinteistä kiinnostunut uskontotieteilijä.

Kirja-arviot

Kuria vai hyvinvointia? Dialogi ranskalaisen ja suomalaisen koulukulttuurin välillä

Salo-Tammivuori, Eeva. 2021. *Kuria ja järjestystä. Ranskalainen koulu aineettoman kulttuuriperinnön kenttänä*. Turku: Turun yliopiston julkaisuja. 277 sivua.

Alexi Moine

Keskustelu koulusta ja koulutuksesta herättää usein tunteita, sillä jokaisella on omat kokemuksensa ja mielipiteensä aiheesta, jotka osaltaan vaikuttavat keskustelun luonteeseen. Tartuin Eeva Salo-Tammivuoren väitöskirjaan *Kuria ja järjestystä. Ranskalainen koulu aineettoman kulttuuriperinnön kenttänä* (2021) siksi, että Ranskassa kasvaneena minua kiinnosti nähdä, miten suomalainen kulttuurintutkija tarkastelee ranskalaista koulua. Olen itse käynyt peruskoulun ja lukion ja tehnyt suurimman osan yliopisto-opinnoistani Pariisissa, joten minulla on omakohtaista kokemusta ranskalaisesta elitis-tisestä koulukulttuurista. Kokemusta oppijana on myöhemmin myös rikastanut toimimiseni opettajana, kun olen opintojeni ohessa opettanut niin yläasteella kuin ammattikoulussa. Suomeen muutettuani olen päässyt tutustumaan opettajan näkökulmasta myös suomalaiseen koulukulttuuriin opettaessani muun muassa Helsingin ranskalais-suomalaisessa koulussa (HRSK), joka on Suomen valtion koulu, mutta samalla mielenkiintoinen sekoitus kummankin maan koulukulttuureja. Salo-Tammivuoren väitöskirjan lukeminen on ollut affektiivinen kokemus, joka on herättänyt vahvoja tunteita ja muistoja omilta kouluajoilta. Nämä ovat väistämättä vaikuttaneet tämän kirja-arvion kirjoittamiseen.

Koen olevani kahden kulttuurin välillä ja samastun Salo-Tammivuoren tilanteeseen, sillä hänkin kuvailee itseään kahden kulttuurin välisenä linkkinä. Suomalaisella koululla on erinomainen kansainvälinen maine. Ranskalainen media on usein nostanut esiin suomalaisten

hyvät PISA-kokeiden tulokset ja esittänyt suomalaisen koulun rauhallisena ja innovatiivisena paikkana. Ranskalaisesta koulusta käydään usein kiivasta yhteiskunnallista keskustelua. Nykyään koulu näyttäytyy usein mediassa paikkana, jossa vallitsee epäjärjestys ja jopa väkivalta – tämän vuoden helmikuussa yläasteen oppilas murhasi espanjan opettajansa omassa luokkahuoneessaan Etelä-Ranskassa. Konservatiivisemmat äänet huutavat, että kaaos johtuu siitä, että kuri on kadonnut luokkahuoneesta eikä opettajia enää kunnioiteta.

Kuri onkin Eeva Salo-Tammivuoren väitöskirjan keskiössä, mikä näkyy jo teoksen otsikossa. Ranskalaisesta koulusta uutisoidaan harvoin Suomessa eikä sitä juurikaan tunneta. On olemassa muutamia instituutioita, jotka ovat saaneet vaikutteita ranskalaisesta kasvatuksesta, kuten edellä mainittu HRSK ja ranskalainen Jules Verne -alakoulu Helsingissä, joita Salo-Tammivuori ei kuitenkaan tarkastele. Vuonna 2005 perustettiin Raumalle ranskalaista opetus-suunnitelmaa noudattava yksityinen koulu ensisijaisesti kansainvälisen rakennusprojektin ranskalaisten työntekijöiden lapsia varten. Eeva Salo-Tammivuori on toiminut pitkään koulun työntekijänä ja hänen työpaikastaan on muodostunut väitöskirjan ensisijainen etnografinen kenttä.

Tutkimuksessaan Salo-Tammivuori tarkastelee ranskalaista kouluperinnettä perinneyhteisön ja kulttuuriperintöprosessin näkökulmista ja yhdistää kahta tieteenalaa, kasvatustiedettä ja kulttuurien tutkimusta, tarkemmin kansatiedettä. Molemmilla aloilla on erilaiset perinteet ja tavoitteet. Kouluetnografisessa kenttätöyssä etnografi pyrkii ensisijaisesti ilmiön ja kulttuurin kuvaamiseen ja ymmärtämiseen, kun taas kasvatustieteilijän tavoitteena on myös määrittää, miten oppiminen ja opettaminen toimivat parhaiten, mistä voi olla hyötyä opettajille käytännön työssään (s. 41–43). Siksi näiden kahden alan ja näiden tavoitteiden yhteensovittaminen on erittäin mielenkiintoista mutta välillä myös haastavaa, kuten Salo-Tammivuori itsekin huomauttaa (s. 20–21).

Ranskalaisen koulun selkeä ja yksityiskohtainen esittely suomalaiselle yleisölle

Monografiaväitöskirja koostuu kuudesta pääluvusta, joista kolme ensimmäistä johdattelevat aiheeseen esittelemällä teoreettisen kehyyksen ja metodologian. Salo-Tammivuori tarkastelee sekä ranskalaista kasvatusta kulttuuriperinnön ja kulttuuriperintöprosessin käsitteiden kautta että ranskalaista koulukulttuuria kommunikaation näkökulmasta kahdessa analyysiluvussa. Kuudes luku on monografian yhteenveto.

Nähdäkseni tämän tutkimuksen arvo pohjautuu pitkäjänteiseen etnografiseen kenttätööhön, jota Salo-Tammivuori on tehnyt etenkin Raumalla mutta myös muutamassa Ranskassa sijaitsevassa koulussa. Tämän ansiosta hänellä on hyvä tuntemus ranskalaisesta koulukulttuurista, jota hän esittelee lukijalle kattavasti ranskalaisen koulujärjestelmän rinnalla. Hän tuo muun muassa esiin ranskalaisen koulun historiallista taustaa ja etenkin 1800-luvun aikaista kehitystä. Historiallinen kontekstualisointi on tärkeää ja kiinnostavaa, mutta jäin myös paikoin miettimään, mikä on oikeastaan relevanttia tutkimukselle. Esimerkiksi keskiajan koulujärjestelmän kuvaus (s. 95) ei välttämättä sinänsä auta ymmärtämään Rauman ranskalaisen koulun toimintaa.

Olen myös huomannut muutamia epämääräisyyksiä tai puutteita ranskalaisen koulujärjestelmän esittelyssä. Esimerkiksi lukiota esitellessä Salo-Tammivuori tuo esille kolmeen eri

ylioppilastutkintoon valmistelevan yleislukion (*lycée général*) ja ammattikoulun ja lukion yhdistelmän (*lycée professionnel*) välistä eroa, mutta jättää pois esittelystä kolmannen muodon eli teknillisen lukion (*lycée technologique*), joka tarjoaa opiskelijoille monipuolisia suuntautumisvaihtoehtoja, sekä ammattikoulut, jotka eivät valmista ylioppilastutkintoon (s. 103). Väitöskirjan lopussa löytyy sanasto, jonka avulla kouluun liittyvät ranskankieliset termit aukeavat suomalaiselle lukijalle. Tarkkuutta olisi voinut käyttää enemmän myös ranskankielisten haastattelujen litteroinnissa, sillä niissä on jonkin verran kirjoitusvirheitä, jotka ovat häirinneet oikolukijasilmääni. Käännökset ovat sen sijaan onnistuneita, joten tämä tuskin vaikuttaa suomalaisten lukijoiden lukukokemukseen.

Vaikka nämä epämääräisyydet tai puutteet pistivät silmääni, ne eivät kuitenkaan vaikuta väitöskirjan keskeisiin argumentteihin ja ranskalaisen koulun analyysiin kulttuuriperintöprosessina. Ranskalainen kansallisidentiteetti on rakentunut pitkälti yhteisen koulukulttuurin varaan, etenkin III tasavallan aikana (1870–1940). Koulujärjestelmää on kuitenkin uudistettu monesti ja Ranska on erittäin monimuotoinen ja -kulttuurinen maa. Luokkaerot ovat suuria ja perheitä on monista taustoista, joten kokemukset koulusta nykypäivänä ovat varmasti todella erilaisia ja monimuotoisia. Rauman ranskalainen koulu yhteisö on erikoinen ja perheet muodostavat suhteellisen yhtenäisen sosiaalisen ryhmän, mikä vaikuttaa todennäköisesti myös heidän kokemuksiinsa ja tulkintoihinsa ranskalaisesta koulusta. Tämän aiheen problematisoinnista olisi ollut kiinnostava lukea tarkemmin.

Kahden kulttuurin ja kahden oppiaineen välillä

Mielestäni väitöskirjan kiinnostavin kysymys on ranskalaisen ja suomalaisen koulukulttuurien dialogi, joka näkyy Raumalla etenkin siinä, että muutama perhe on päättänyt siirtää lapsensa ranskalaisesta suomalaisen kouluun, koska olivat kuulleet suomalaisen koulun meriiteistä. Salo-Tammivuori tuntee kenttensä erittäin hyvin ja piirtää elävän ja konkreettisen kuvan Rauman ranskalaisesta koulusta. Hän myös reflektoi omaa positiotaan ja kokemuksiaan ranskalaisesta koulusta silloinkin kuin ne ovat kielteisiä.

Tähän liittyy kysymys kulttuurintutkimuksen ja kasvatustieteiden yhteensovittamisesta. Salo-Tammivuori esittää tehtävänsä näin:

En halua esittää ranskalaista enkä suomalaista koulua kielteisessä valossa. Tutkijana tehtäväni ei ole arvostella eikä tuomita, vaan pyrkiä mahdollisimman monipuoliseen analyysiin, jonka pohjana on kerätty aineisto. Aineistosta esiin tulevat näkökohdat on esitettävä rehellisesti, vaikka ne olisivat negatiivisia jompaakumpaa koulujärjestelmää kohtaan. Usein toisen kulttuurin ominaispiirteitä tuomitaan helposti, kun niitä katsotaan ulkopuolisena, omista eettisistä lähtökohdista käsin. Vaikka ranskalaisen koulun opetustilanteet ovat usein poikenneet suuresti suomalaisesta luokkatyöskentelystä ja tuntuneet kovilta ja jopa liian vaativilta, on ranskalaisen koulun toimintakulttuurissa paljon hyviä elementtejä. Niitä toivoisi suomalaisenkin koulun omaksuvan. (S. 64.)

Lukiessani väitöskirjaa minulle tuli monesti tunne, että kuva ranskalaisesta koulusta on kuitenkin yllättävän kielteinen. Ranskalainen koulu vaikuttaa stressaavalta ja vaativalta paikalta, kun taas suomalainen koulu keskittyy lasten hyvinvointiin. Tämä näkyy usein suomalaisen kouluun siirtyneiden perheiden haastatteluissa, mikä varmaankin vaikuttaa kokonaisuvaan. Omat kokemukseni ovat mahdollisesti vaikuttaneet lukukokemukseeni ja korostaneet negatiivisia piirteitä. Pohdinta kulttuuristen toimintatapojen ja ihmisoikeuksien välisestä

jännitteestä on ollut erittäin avartavaa itselleni: ranskalaista kouluperinnettä voi kuitenkin tuomita niiltä osin kuin se asettautuu lasten koskemattomuuden periaatetta vastaan.

Kurin käsite (ranskaksi *discipline*) on keskeinen Salo-Tammivuoren analyysissa ja hän kytkee sen laajempiin keskusteluihin kommunikaatiosta ja vallasta viitaten muun muassa sosiaalipsykologi Geert Hofstedeeseen ja filosofi Michel Foucault'hon. Ranskalainen koulu näyttäytyy hierarkkisenä tilana, jossa opettajalla ja oppilaalla on omat rajatut paikkansa ja jossa näitä valvotaan. Esimerkiksi opettaja tarkkailee jatkuvasti oppilaiden asentoa ja kaikilla on tarkka ja kiinteä päiväjärjestys (s. 181).

Väitöskirjaan kuuluu osoittaa lukeneisuutensa ja se tulee tekstissä ilmi, mutta välillä lukijana tuntui siltä, että esimerkiksi metodologiset keskustelut jäivät todella laajalle tasolle eivätkä ne kytkeydy tarpeeksi selkeästi väitöskirjan aiheeseen. Salo-Tammivuoren valitsemat teoreettiset näkökulmat kuitenkin valottavat ranskalaisen koulun ilmiötä erittäin mielenkiintoisella tavalla. Koulun hierarkkiset rakenteet vastaavat laajempaa kulttuuria, ja niillä voi olla yllättäviäkin vaikutteita. Tutkija on esimerkiksi yllätynyt siitä, että tutkimuslupia ei tarvita samalla tavalla kuin Suomessa, kun tehdään tutkimusta kouluissa Ranskassa.

Lopuksi – Kahden koulun sekoitus

En osaa sanoa, kummastako koulusta, suomalaisesta vai ranskalaisesta, pidän enemmän. Täydellinen koulu olisi sekoitus näistä kahdesta. Esimerkiksi suomalaisten opettajien kärsivällisyys ja suvaitsevaisuus yhdistettynä ranskalaisten opettajien tehokkuuteen. (S. 234.)

Näin kirjoittaa suomalaiseen kouluun siirtynyt ranskalainen opiskelija. Hän näkee hyviä puolia molemmissa koulukulttuureissa ja itsekin yhdyn tähän näkemykseen. Salo-Tammivuori tekee ranskalaisesta koulusta erittäin kiinnostavia havaintoja ja tulkintoja, jotka ovat herättäneet itserefleksiivistä, välillä ehkä hieman epämukavaakin pohdintaa omista kouluajoisistani ja kokemuksistani. Jos ja kun minulta kysytään seuraavan kerran, millaista oli opiskella Ranskassa, voin suositella tätä väitöskirjaa luettavaksi.

Salo-Tammivuoren väitöstutkimus on arvokas tutkimus ranskalaisesta koulukulttuurista kulttuuriperinnön näkökulmasta. Koulukulttuurit muuttuvat jatkuvasti, ja se, mihin suuntaan koulua viedään, on myös poliittinen kysymys. Vaikka hyvinvoinnin ja kannustamisen pitää Salo-Tammivuoren mukaan olla keskeistä koulun toiminnassa, voidaan myös vaatia "tavoitteellista opiskelua ja hyviä käytöstapoja" (s. 260), jotka ovat ymmärtääkseni asioita, joita Salo-Tammivuori pitää hyvänä ranskalaisessa koulussa. Koulukulttuuria on vaikea muuttaa, koska se liittyy niin vahvasti kulttuuriperintöön. Kysymys on, mitä kulttuuriperinnöstä voidaan jättää pois ja miksi. Ihmisoikeudet, kuten lapsen koskemattomuus, voivat toimia siinä suunnanantajina.

Lopuksi voisin ilmaista toiveeni siitä, että vertailevaa tutkimusta tehtäisiin enemmän ja että pedagogisen ajattelun tarkastelua tehtäisiin myös kulttuuriperintöön liittyen. Toivoisin, että olisi enemmän kiinnostusta ranskalaista koulua kohtaan mutta myös muihin ei-länsimaisiin kouluhin ja opetustapoihin, jotka saattavat myös tuoda esiin tärkeitä oivalluksia opettamisesta ja oppimisesta. Uskon, että niin opettajat kuin oppilaat hyötyisivät tällaisesta tutkimuksesta.

Alekski Moine on Helsingin yliopiston folkloristiikan väitöskirjatutkija, joka on aina elänyt kahden maan ja kulttuurin välillä.

Kirja-arviot

Mielen sairastamisen verkkoja kutomassa

Kinnunen, Anna. 2020. *Johtolankoja hulluuteen. Tutkimus mielen sairastamiseen kytkeytyvistä kulttuurisista käsityksistä*. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura. Kultaneito XX. 316 sivua.

lida Rätty

Anna Kinnusen (2020) artikkeliväitöskirja *Johtolankoja hulluuteen. Tutkimus mielen sairastamiseen kytkeytyvistä kulttuurisista käsityksistä* asettuu ajallisesti hetkeen, jossa kulttuurinen mielenterveydentutkimus on saavuttanut tukevaa jalansijaa sekä akateemisella että populaarilla kentällä. Muun muassa Petteri Pietikäisen (2019; 2020) *Hulluuden historia ja Kipeät sielut – Hulluuden historia Suomessa*, Saara Jäntin ja muiden (2019) *Hulluus ja kulttuurinen mielenterveystutkimus*, Jutta Åhlbeckin ja muiden (2021[2015]) *Kipupisteissä – Sairaus, kulttuuri ja modernisoituvaa Suomi* sekä tuoreimpana Saara Jäntin ja muiden (2022) *Kokemuksia mielisairaalasta – Muistoihin kaivertuneet tilat* ovat osoituksia suomalaisesta kulttuurisesta mielenterveyden tutkimuksen aktiivisesta ja tuotteliaasta kentästä, johon Kinnusen väitöskirja osallistuu omalla panoksellaan. Tiedemaailman ohella yhteiskunnallinen keskustelu on muovautunut mielen säröilyjä ymmärtävämmäksi ja psyykkisen hyvinvoinnin merkityksen tunnistavaksi. Havainnollistavasti suhtautuminen mielenterveyden horjumiseen, mielisairauteen tai hulluuteen näyttäytyy nykyisen *MIELI Suomen Mielenterveys ry* seuran nimessä, joka perustettaessaan vuonna 1897 tunnettiin nimellä *Skyddsföreningen för Sinnessjuka – Turvayhdistys mielenvikaisia varten*. Myöhemmin seura vaihtoi nimensä Suomen itsenäistymisen aikaan *Sielunterveysseuraksi*, vuonna 1939 *Hermo- ja mielitautien vastustamisyhdistykseksi* ja vain reilua vuosikymmentä myöhemmin *Suomen Mielenterveysseuraksi*. Nykyiselle seuran nimi muotoutui vuonna 2019. (Kinnunen 2020, 84.) Vaikka seuran nimi on Kinnusen teoksen kokonaisuuden kannalta irrallinen, yksittäinen kuriositeetti, se tuo oivallisesti esille eriaikaisia käsityksiä mielen terveydestä ja sairaudesta.

Artikkeliväitöskirja koostuu viidestä artikkelista ja johdanto-osiosta. Johdannossa Kinnunen paneutuu mielisairaaksi määrittelyn historiaan, joka näyttää jatkumona muuttuvia terveyspoliittisia painotuksia sekä normeja vahvistavana, vallankäytöllisenä kategorisointina. Yhdessä kulttuurista mielenterveystutkimusta ja hulluustutkimusta (engl. *madness studies*

ja/tai *mad studies*) taustoittavan osion kanssa johdanto on aiheen historiaa valottava selvitys monialaisesta terveyden ja sairauden tutkimuksen kentästä, jolle myös kyseisten aiheiden kulttuurien tutkimuksellinen katsanto asettuu. Sellaisenaan johdanto toimii aiheeseen tutustuvalla selkeänä ja hyvänä alustuksena, jossa aihepiirin sisäiset näkökulmaerot, tieteenalojen erilaiset lähtökohdat ja mielen sairastamisen historian monimuotoisuus – ja monimutkaisuus – valottuvat lukijaystävällisellä tavalla.

Kinnusen tavoitteena on hahmottaa erilaisissa konteksteissa muodostuvia kulttuurisia käsitteitä mielen sairastamisesta sekä havainnoida kyseisten käsitysten ja merkitysten siirtymiä eri kontekstien ja tekstien välillä (s. 15). Artikkeleissa 1900-luvun alun kansankertomuksia, 2000-luvulla tuotettua muistelukerrontaa, 1930-luvulle sijoittuvia psykiatrisia sairauskertomuksia ja populaaria audiovisuaalista kerrontaa yhdistävä tutkimusaineisto valottaa moniaikaisia- ja paikkaisia tulkintoja mielen terveydestä ja sairaudesta. Artikkelit ovat aineistoihinsa sitoutuen selkeästi omia kokonaisuuksiaan, joiden punaisena lankana – tai johtolankana – on mielen sairastamista hahmotteleva kulttuurinen ajattelu. Vaikka artikkelit ovat omien aineistojensa varaan rakentuen irrallisia näkökulmia aiheeseen, ne keskustelevat yhdessä johdannon kanssa tavalla, joka kuvaa oivallisesti mielen sairastamisen kokonaiskuvan hahmottamisen hankaluutta. Voidaankin kysyä, onko kokonaiskuvan piirtäminen edes tarpeellista, kun keskustellaan aiheesta, joka pitää sisällään näin laajan skaalan erilaisia tiloja, tilanteita ja tapahtumia.

Johtolankoja toiseuttavaan hulluuteen

Mistä edes puhutaan, kun puhutaan ”hulluudesta”? Mielenterveyden laajojen raamien ja monimerkityksellisten kulttuuristen määritelmien sisään lukeutuvat niin vakavat, yksilön ja/tai yhteisön henkeä ja hyvinvointia uhkaavat tilat kuin epätavanomaisuus, normien venyttäminen ja erilaiset patologiset tilat. Teoksessa ”hulluus” näyttäytyy sosiaalisena ja kulttuurisena välineenä ja on osa yhteiskunnan moraalisen järjestelmän ylläpitoa. Hulluuden, ja sitä kautta myös poikkeavuuden, määrittely on sanoihin kytkeytyvää erontekoa, jakautumista vastakohtapareihin – meihin ja heihin, terveisiin ja sairaisiin, tuttuun ja vieraaseen. Nämä eronteot rytmittävät ympäristöä hierarkkisiin kokonaisuuksiin ja loputtomiin viittaussuhteiden verkostoihin. (S. 69–70.) Kuten Kinnunen muistuttaa, hulluuden määrittely on ollut – ja on edelleen – osa kategorisoivaa ja toiseuttavaa moraalisen järjestelmän ylläpitoa (s. 79–80). Lukiessa aihe puhuttelee eritoten teoksen päättävän artikkelin ”Onnellinen mielisairaalo-potilas? Poikkeavuus ja erilaisuuden rajankäynti elokuvassa *Prinsessa*” kohdalla. Artikkelit käsittelee Kellokosken mielisairaalassa 1940–50-luvuilla eläneen Prinsessaksi itseään kutsuneen potilaan elämästä vuonna 2010 tuotettua draamaelokuvaa, jota Kinnunen käsittelee poikkeavuutta ja toiseuttamista kommentoivana representaationa ja medikalisaatiokritiikkinä (s. 308).

Jo teoksen nimessä esille nouseva *johtolanka* kuvaa Kinnusen käyttämää mikrohistorialliseen katsantoon nojaavaa tutkimusstrategiaa, jonka avulla hän lähtee etsimään määritelmiä hulluudesta. Kirjoittaja hahmottelee ajallisesti, sisällöllisesti ja näkökulmallisesti laajaa kokonaisuutta yksittäisten pisteiden – vihjeiden tai johtolankojen – kautta. Johtolankojen funktiona on toimia tutkimusmetodin, jolla voidaan tavoittaa aineistoista vaiennettuja ja marginaalisia teemoja (s. 53). Johtolankojen seuraamisen ja aineistojen lukutavan avulla, jota Kinnunen nimittää *kontekstualisoivaksi lähiluvuksi* (s.118), hän pyrkii luomaan aineistoista katsauksia erilaisuutta ja poikkeavuutta hulluutena tulkitseviin eriaikaisiin konteksteihin.

Teoksen tavoitteena ei ole piirtää tutkimusaiheesta tarkkarajaista tai kokonaisvaltaista kuvaa, vaan tarjota johtolankojen avulla aiheeseen yksittäisiä näkökulmia, joiden kautta mielenterveyden ja -sairauden kysymyksistä punoutuu moniaikainen ja -paikkainen verkko. Parhaatkaan johtolangat eivät kuitenkaan kata aiheen kokonaiskuvaa, vaan jättävät verkon lailla aina väleihinsä aukkoja ja tulkinnanvaraisuutta. Kinnusen käyttämän strategian anti onkin kiistämättä sen mahdollistamissa ristiriitaisuuksissa ja tulkinnallisten aukkojen hyväksymisessä. Se, ettei teoksessa pyritä selvittämään aihetta tyhjäksi, jättää mahdollisuuksia myös niille mielenterveyden teemoille, joita emme osaa vielä hahmottaa.

Johtolankojen seuraaminen ulottuu Kinnusen luennassa myös aineiston ulkopuolelle, tutkijaan itseensä. Varhaisia johtolankoja ja omaa esiyymmärrystään avaten hän pohjustaa kiinnostustaan aihepiiriä kohtaan varhaislapsuuden muistoillaan mielisairaalapaikkakunnalla kasvamisesta. Ajoittain tutkimuskirjallisuudessa katseen kääntäminen tutkijan omiin intresseihin tuntuu lukijana toissijaiselta ja ylikorostetulta, mutta arvion kohteena olevassa teoksessa nämä sudenkuopat on onnistuttu välttämään. Tutkimuksessa johtolankojen yhdistyminen kirjoittajan esiyymmärrykseen aiheesta herätti pohtimaan, kuinka syvästi tutkijat sitoutuvatkaan aiheisiinsa ja kuinka näennäisesti pienistä tai sattumanvaraisista tapahtumista tutkimukselliset mielenkiinnot voivat saada alkunsa. Ja kuinka perustavanlaatuisia vaikutuksia näillä sattumanvaraisuuksilla voikaan olla nimenomaan tutkimusaiheiden kohdalla, joissa pyritään havaitsemaan hiljaisuuksia, marginaalisia ja vaiennettuja aiheita. Kulttuurisesta terveyden ja sairauden tutkimuksesta intoutuneena oli helppo samaistua näihin muistoihin ja löytää omasta menneisyydestä niitä kiinnekohtia, joissa terveyden ja sairauden teemat ovat ensimmäisiä kertoja muovautuneet kysymyksiksi.

Yhteiskunnallinen hulluus, normien vahvistaminen ja venyttäminen

Ajassa liikkuvat ja muuttuvat määritelmät mielen sairaudesta, terveydestä ja parantamisesta kantavat mukanaan aina myös menneitä käsityksiä. Kinnusen mukaan esimerkiksi itsetyydytyksen patologisoinnin kohdalla käsitykset itsetyydytyksen haitallisuudesta ovat pysyneet maallikoiden parissa paljon lääketieteen määrittelyjä pidempään (s. 77). Tämä havainnollisesti mielestäni oivasti, kuinka hairahdumme monesti ajattelemaan sairauden määrittelmiä lähinnä lääketieteen tekemien rajanvetojen kautta. Keskustelusta jäivät pois niin kokemus sairauden tunnusta kuin maallikotulkinnatkin, joissa tieteellinen tieto yhdistyy ongelmitta kokemustietoon, arkiuskomuksiin ja tieteellisen tiedon ulkopuolisiin lähteisiin.

Mielen terveyteen ja sairauteen liittyvät kysymykset ovat nousseet 2000-luvulta lähtien näkyville tavalla, joka on enemmän laajentanut tutkimuskenttää entisestään kuin vain tarjonnut vastauksia – ja hyvä niin. Lääketieteen ja psykiatrian historian aikana tapahtuneista huomattavista edistysaskelista huolimatta normaaliuden ja sairauden välinen rajanveto on aikansa arvoihin sitoutuvaa, normeista poikkeavuutta medikalisoivaa määrittelyä, jossa yhteiskuntajärjestyksen kannalta ei-toivottuja piirteitä tai käyttäytymistä patologisoidaan (Koski 2016, 7, 19). Usein toistettu väittämä, että sairaus ja terveys kuuluvat inhimilliseen toimintaan kytkeytyvinä kategorioina myös muiden tieteenalojen kuin vain lääketieteen tarkastelun kohteeksi, pitää paikkansa. Kulttuurisen mielenterveystutkimuksen ja hulluustutkimuksen keskeisenä antina mielenterveyttä ja sen moninaisuutta käsittelevään keskusteluun onkin kyky purkaa poikkeavuutta patologisoivia ja medikalisoivia määrittelyjä. Kuten Kinnusen väitöstutkimus ja niin useat muut tutkimukset todistavat, mielen mysteerien tavoittamiseksi tarvitaan kulttuurista, yhteiskunnallista ja narratiivista ymmärrystä, joilla päästään

pureutumaan niihin merkityksiin ja tulkintoihin, joita "hulluuteen" liitetään. Kulttuurien tutkimuksen tarjoamat metodit valottavat poikkeavuuden ja "normaaliuden", sairauden ja terveyden, dikotomioihin harmaan sävyjä, joihin tarttumalla meillä on mahdollisuus edistää yhteiskunnallista keskustelua tavalla, joka toivon mukaan lisää keskustelua, avoimuutta ja osallisuutta, ja vähentää stigmoja ja vaihtamista.

Lähteet ja irjallisuus

- Ahlbeck, Jutta, Päivi Lappalainen, Kati Launis, Kirsi Tuohela, Jasmine Westerlund, ja Tutta Palin 2021 [2015]. *Kipupisteissä: sairaus, kulttuuri ja modernisoituva Suomi*. Turku: Turun yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-8350-6>
- Jäntti, Saara, Kirsi Heimonen, Sari Kuuva, ja Annastiina Mäkilä (toim.) 2019. *Hulluus ja kulttuurinen mielenterveystutkimus*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 1457–6899; 125. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7706-1>
- Jäntti, Saara, Kirsi Heimonen, Sari Kuuva, Karoliina Maanmieli, ja Anu Rissanen (toim.) 2022. *Kokemuksia mielisairaalaista: muistoihin kaivertuneet tilat*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <https://doi.org/10.21435/skst.1483>
- Pietikäinen, Petteri 2019. *Hulluuden historia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Pietikäinen, Petteri 2020. *Kipeät sielut: hulluuden historia Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kinnunen, Anna 2020. *Johtolankoja hulluuteen. Tutkimus mielen sairastamiseen kytkeytyvistä kulttuurisista käsityksistä*. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura. Kultaneito XX.
- Koski, Kaarina 2016. "Yliluonnollista vai patologista?: Kummien kokemusten muuttuvat tulkinnat." *Elore* 23, no. 1: 22–31. <https://doi.org/10.30666/elore.79241>

FM Iida Rätty on sepelvaltimotautiin liittyvää kokemuslähtöistä sairauskerrontaa ja sairauskerronnan variaatiota tutkiva väitöskirjatutkija Turun yliopistosta.

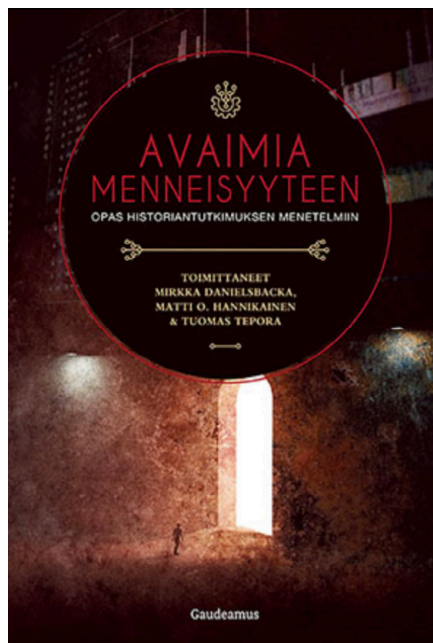
Kirja-arviot

Avaimia menneisyyteen on, mutta onko aikaa?

Danielsbacka, Mirkka, Matti O. Hannikainen ja Tuomas Tepora (toim.). 2022. *Avaimia menneisyyteen. Opas historiantutkimuksen menetelmiin*. Helsinki: Gaudeamus. 376 sivua.

AV Villén

O sapuilleen neljännesvuosisata sitten päädyin jäseneksi Suomen populaarimusiikin historiaa käsittelevään tutkimushankkeeseen. Hankkeessa ja sen liepeillä joukko musiikintutkijoita tarkasteli Euroopan koilliskolkan musiikillista menneisyyttä 1900-luvun vaiheita painottaen niin tyyli- ja sointimuutosten, äänitetuotannon, tähteyden, kantaaottavuuden kuin elokuvallistenkin yhteyksien osalta. Hankkeessa tehtiin lisäksi tiivistä yhteistyötä talous- ja sosiaalhistorian tutkijoiden kanssa. En muista tarkkoja sanamuotoja, mutta ainakin rivien välissä ja illanviettojen humussa päämääränä oli haastaa tuolloin tuore ja tietokirjallisuuden Finlandia-palkinnollakin jalustalle korotettu neliosainen *Suomen musiikin historia* ja sen edustama – jo tuolloin vähemmän tuore – ”historiallisen musiikkitieteen” lähestymistapa. Haastetta voi toki pitää maltillisena, sillä moniulotteisista kulttuurisista ja yhteiskunnallisista muutoksista kiinnostuneiden tutkijoiden oli (ja on) vaivatonta osoittaa (mies)säveltäjä- ja (mestari)teoskeskeisen otteen naiivi ylemmydentunto, kirjasarjan nimestä alkaen.

Samalla voi toki pohtia musiikkiin kohdistuvan historiantutkimuksen ja kaupallisen kustantajan julkaiseman tietokirjallisuuden eroja. Sikäli kun erilaisilla historiikeilla on jatkuvaa kysyntää tietokirjamarkkinoilla, kyseisten erojen painoarvo vain kasvaa. Olennaisilta osin kysymys on historiallisen eli menneisyyttä koskevan tiedon vaikutusvallasta ja siihen liittyvästä asiantuntemuksesta: miksi esimerkiksi *Suomen musiikin historian* kirjoittaneet säveltäjä-musiikkitieteilijät olisivat etevämpiä aihepiirin tuntijoita tai yleistajuistajia kuin varsinaiset historiantutkijat? Keskeisempi kysymys koskee kuitenkin ”historian” suhdetta ”totuuteen”,

etenkin nykyisinä vaihtoehtoisten tosiasioiden ja totalitaristisen historiapolitiikan aikoina: samalla kun diktaattorit ja muut voittajat rusikoivat historiakirjoja surutta uusiksi, on historiantutkijan uskottavuus koetuksella mikäli hän rohkenee avata *tulkintansa* lähtökohdat ja reunaehdot.

Avaimia menneisyyteen on rohkaiseva puheenvuoro historiantutkimuksen uskottavuuden ja luotettavuuden lisäämiseksi tutkimusmenetelmiä sekä laajemminkin menetelmällisiä valintoja erittelemällä. Artikkelikokoelman johdannossa toimittajat painottavat viime vuosikymmenten muutoksia niin tutkimussuuntausten, lähitieteiden kuin objektiivisuuden ihanteenkin suhteen: "Lähteiden äärellä 'itsensä sammuttavan' tutkijan" sijaan "uskottavuus muodostuu tutkimusmenetelmien, lähteiden ja teorian sekä käsitteiden toimivasta, auki kirjoitetusta kokonaisuudesta" (s. 10). Kokoelman tavoitteena onkin tarjota vastauksia siihen, "miten nykypäivän historioitsijat työtään tekevät", sillä "[s]e, *kuinka* tuotamme tietoa menneisyydestä, määrittää sitä, *millaista* historiaa kirjoitamme" (s. 18–19; kursivointi lisätty).

Tieteenfilosofisella vuoristoradalla

Vastauksia historiallista tietoa koskeviin laadullisiin interrogatiiveihin kokoelmasta löytyykin koko joukko, niin yksittäisiin menetelmiin kuin yleisempiin metodologisiin perusteisiin liittyen. Johdantoa seuraa Soile Ylivuoren pyrkimys "tarjota tiivis ja käytännönläheinen johdanto sukupuolihistorian menetelmiin" (s. 21), minkä jälkeen Tuomas Tepora esittelee tunnehistoriaa ja Ville Kivimäki ja Raisa Maria Toivo kokemushistoriaa. Anu Lahtisen metodologiset perusteet nojaavat puolestaan ajalliseen rajaukseen hänen keskittyessään "nimenomaan 1500-luvun pohjoiseen yhteiskuntahistoriaan, sen aineistoihin, tutkimusmenetelmiin ja -mahdollisuuksiin" (s. 79). Kati Katajisto esittelee poliittisen historian tarpeisiin muotoilemaansa tulkintakehikkoa, Ilkka Kärrylä käsittehistoriallista otetta ja Petteri Norring aatehistoriallisen tutkimuksen suhdetta menetelmiin.

Aatehistoriallisella linjalla jatkaa myös Jesse Keskihaho painottaen kuitenkin "erityisesti varhaisemman keskiajan kertovia lähteitä ja niiden aatehistoriallista tarkastelua" (s. 148). Siinä missä Kärrylän, Norringin ja Keskihahon artikkelit lomittuvat sisällöllisesti toisiinsa, niitä seuraava Maiju Wuokon, Niklas Jensen-Eriksenin ja Elina Kuorelahden tarkastelu yrityshistorian olemuksesta, menetelmistä ja erityispiirteistä asettuu kokonaisuudessa aivan omalle abstraktitasolleen. Janne Lahti palauttaa yleisvireen jälleen korkeammalle käsitteellistämisen tasolle hahmotellessaan jälkikolonialista historiantutkimusta, mutta ontologis-epistemologinen vuoristorata jatkuu Matti O. Hannikaisen luvussa ympäristöhistoriasta. Tämän jälkeen tieteenfilosofinen mäkijuna saapuukin yhteen nykyhetken kuumimmista mutkista eli digitaaliseen historiantutkimukseen Matti La Melan ja Mila Oivan esitellessä "yleisesti historian digitaalista tutkimustapaa" (s. 211). Mikäli menneisyyden avainnippu on pysynyt kyydissä mukana, siihen voi vielä lisätä Tanja Vahtikarin, Tiina Männistö-Funkin ja Silja Laineen artikkelin valokuvan historiantutkimuksesta, Mirkka Danielsbackan pohdinnan määrällisistä menetelmistä sekä Sakari Saaritsan erittelyn kausaalista selittämisestä historiallisessa taloustieteessä.

Saaritsan ja siten itse artikkelikokoelman viimeinen väliotsikko on: "Mitä jää käteen?" (s. 290). Hän vastaa suoraan eritoten oman aihepiirinsä eli "kausaalimalleilla hienojakoiseen aineistoon [...] pureutuvan niin sanotun mikroekonometrian strategioita hyödyntävä[n]" (s. 271) tutkimuksen osalta. Huomiot eri tieteenaloilla vallitsevista käsityksistä ovat ajattelemisen

ja muistamisenkin arvoisia, etenkin "radikaaleina" tai "konservatiivisina" pidettyjen metodologisten muutosten suhteen. Saaritsan artikkelin paikka kokoelman viimeisenä saat- taakin selittyä suurelta osin sillä, että hän kirjoittaa – historiallista musiikkitiedettä edusta- vien säveltäjien tavoin – historiallisesta taloustieteestä eikä historiantutkimuksesta omana tieteenalanaan.

Ounastelen myös, että Saaritsan paikoin sangen tekninen selvitys regressioepäjatkuvuus- asetelmasta, instrumenttimuuttuja-analyysistä ja kiinteäkertoimisesta paneeliregressiosta pistää alaan perehtymättömien kärsivällisyyden koetukselle. Luvun päättävä puntarointi historiallisen ja taloustieteellisen tiedonintressin suhteista ja vaikutuksista sekä historialli- sen aineiston valintaperusteista ja tulosten yleistettävyydestä on kuitenkin käypä muistutus tieteenteoreettisista ja eritoten menetelmäopillisista perusasioista. Saaritsa painottaakin aiheellisesti menetelmä- ja tieteenalaukskovaisuuden riskejä: "Kun tutkimuskohteena ovat vaikkapa valtion, koulutuksen ja nationalismin yhteydet, historiallinen mikroekonometria ei ole vain taloushistoriaa vaan myös poliittista historiaa tai sosiaalishistoriaa. [...] Vaikka eri suuntausten tulisieluisimmat profeetat usein saavatkin paljon huomiota, [...] arvokasta tietoa voi tuottaa samaan aikaan monilla toisiaan täydentävillä tavoilla. Siksi onkin tärkeää oppia lukemaan useilla eri menetelmillä tehtyä tutkimusta" (s. 290–291).

Ajan erityisyys ja hankaluus

Tuskinpa minustakaan mikroekonometrikkoa enää tulee, mutta Saaritsan kriittinen esittely itselleni uudesta tutkimusmenetelmästä oli monellakin tapaa kokoelman antoisin. Tähän toki vaikuttaa oma paikkani kirjan kohdeyleisössä. Toimittajien mukaan kokoelma "on suunnattu kandidivaiheen opiskelijoille ensimmäiseksi historian menetelmistä kertovaksi oppaaksi, mutta teos sopii hyvin myös pro gradu -tutkielman tekijöille ja edistyneemmille historioitsi- joille" (s. 19). Näistä olen kaiketi lähinnä viimeisintä, joskaan en nimitä itseäni historioitsijaksi enkä varsinkaan edistyneemmäksi, oli asiayhteys mikä tahansa. *Metahistorioitsijaksi* saatan tunnustautua, sillä en voi kieltää olevani kiinnostunut menneisyyttä koskevan tiedon tuo- tannosta eli siitä, *miten ja millaista* "historiaa" kulloinkin kirjoitetaan.

Lisäksi koska aiempi tutkimukseni on kohdistunut muun muassa musiikin ja audiovisuaalisen median historiallisiin yhtymäkohtiin, huomaan pohtivani toistuvasti kulloistenkin historioi- den kirjallisten, äänellisten ja kuvallisten sisältöjen risteymiä ja hankaumia. Tässä suhteessa Vahtikarin, Männistö-Funkin ja Laineen huomioidut valokuvan käytöstä "eri aikojen kuvallisen kulttuurin, kuvien merkitysten ja katsomistapojen jäljittämiseen" (s. 231) historiallisessa tut- kimuksessa ovat paikallaan, puhumattakaan heidän mainitsemastaan kuvien moniaistisesta materiaalisuudesta ja oletetusta dokumentaarisuudesta. Silti jäin hämmästelemään sitä, että niinkin vakiintunutta ja laajaa alaa kuin taidehistoria ei muualla kokoelmassa mainita suoraan, ja valokuvienkin yhteydessä vain ohimennen. Sinällään kiitettävästi kirjan lopussa on sekä asiasana- että henkilöhakemisto, mutta eipä sieltäkään taidehistoriaa löydy – saati musiikinhistoriaa. Jälkimmäisen osalta oma yksityiskohtansa on, että kirjallisuusluettelossa on täsmälleen yksi nimenomaisesti musiikkia käsittelevä teos eli Nuppu Koiviston väitös- kirja naisten salonkiorkestereista vuodelta 2019, mutta artikkelien viiteluetteloista en sitä kolmannellakaan selauskerralla kyennyt paikallistamaan.

Nykypäivän historioitsijat, heidän työtapansa ja historiansa hahmottuvatkin kokoelman perusteella vakiintuneita tieteenalarajoja myötäillen, ainoana poikkeuksena Saaritsan

edustama historiallinen taloustiede. Onko siis pääteltävä, että siinä missä "oikean" eli etuliitteettömän musiikin historioitsijat ovat (olleet) länsimaisen taidemusiikin säveltäjiä ja musiikkitieteilijöitä, etuliitteettömän "oikean" historian tutkimuksen edustajat ovat samankaltaisen naiivin akateemisen elitismien ja kuppikuntaisuuden kahlitsemia aate-, talous- ja yhteiskuntahistorioitsijoita?

Ehkei, tai ainakin toivon mukaan ei. Silti etenkin ensisijaisen kohdeyleisön eli kandidaattiopiskelijoiden kannalta olisin odottanut tarkempaa punnintaa oppialan menetelmällisistä erityisyydestä – tai sen puutteesta. Johdannossa toimittajat listaavat historian "perusmenetelmänä" lähdekritiikin, kontekstualisoinnin ja kirjoittamalla tapahtuvan päättelyn, jos kohta nämä "ovat osa myös muita yhteiskuntatieteitä" (s. 14). Kirjan luvuissa törmäsinkin toistuvasti tarkemmin erittelemättömään muotoiluun itse kunkin tutkimusotteen tai -menetelmän erityispiirteistä. Seurauksena syntyy helposti vaikutelma siitä, että tietyt teoriat, oppialakarsinat, aineistotyyppit tai konkreettisen toiminnan kehukset tekevät kulloisestakin historian tutkimuksen suuntauksesta ainutkertaisen. Kuitenkin kuten Norring tiivistää: "Aatehistoriallisen tutkimuksen suhde menetelmiin on sama kuin muissakin historian tutkimuksen suuntauksissa. Ei ole olemassa vain yhtä menetelmää tai yleistä sääntöä, joka tarjoaisi vastaukset erilaisiin tutkimusongelmiin ja samalla tietoteoreettisen oikeutuksen historialliseen tietoon" (s. 131). Myös toimittajia mukaillen historian tutkimuksen erityisyys – verrattuna vaikkapa musiikin sukupuolittuneisuutta, jälkikoloniaalisia suhteita, liiketoimintaa tai ympäristöyhteyksiä käsittelevään tutkimukseen – nojaa siihen, että "historia pyrkii jäsentämään aikaa eli tarkastelemaan tutkittavaa ilmiötä omassa ajassa sekä suhteuttamaan sen osaksi laajempia ajallisia jatkumoa ja katkoksia" (s. 14). Näin ollen Lahtisen sivuhuomio ajallisesta rajauksesta "omalla tavallaan hankala[na]" metodologisenä lähtökohtana (s. 79) saa kaipaamaan tarkempaa avautusta lyhyen kehämäisen päätelmän sijaan.

Kokoelma vai kokonaisuus?

Kandivaiheessa olevia lukijoita ajatellen kokoelman koherenssi jättääkin kohtuullisesti toivomisen varaa. Erityisen selvästi tämä käy ilmi luvuissa 6–8 eli Kärrylän, Norringin ja Keskihön käsite- ja aatehistoriallisissa päällekkäisyyksissä. Kärrylällä on lisäksi toiskätsyydestä vihjaavia viitteitä tutkimuskirjallisuuteen: hänen tekstinsä perusteella saattaa jäädä siihen luuloon, että esimerkiksi niin kutsutut "puheteot" perustuvat Quentin Skinnerin oivalluksiin (s. 117), mutta heti seuraavassa luvussa Norring palauttaa keskustelun syltityhtehtäälle eli J. L. Austinin "puheaktiteoriaan" (s. 135). Kokoelman johdannossa toki tuodaan esiin historian tutkimusta leimannut lähdekritiikkivouhotus, mutta epätarkkuuksia ja etenkin mahdollisia ristiriitaisuuksia on syytä välttää.

Yksityiskohdista ja lähdekritiikin perusteista innostunut piru heristäisi etusormeaa myös Lahtiselle: "Erityisen tärkeää on kuitenkin Agit Propin sanoin oppia perusasiat" (s. 81) – kas kun nuo sanat kirjoitti alun perin Bertolt Brecht ja sittemmin suomensi Hannu-Pekka Lapalainen. Pilkkuvirhepaholainen sen sijaan kiroilisi nurkassaan, sillä tekstiosaltaan lähes kolmesataasivuisessa kirjassa ladontavirheitä silmään sattuu vain muutama. Toki ajoittain – ja jälleen nuori kohdeyleisö muistaen – turhan koukeroiset tai kehämäiset virkkeet olisi voinut oikaista tai vain yksinkertaisesti poistaa: "Institutionaalisella poliittisella järjestelmällä tarkoitetaan tässä sitä monimutkaista ja ajallisesti sekä alueittain tai maittain vaihtuvaa järjestelmää, jossa politiikkaa käytännössä harjoitetaan institutionaalisella poliittisella tasolla" (s. 95). Arvostelukappaleessani on tämän virkkeen kohdalla marginaalissa kolme isohkoa kysymysmerkkiä.

Olen viime aikoina huomannut suhtautuvani yhä epäluuloisemmin artikkelikokoelmiin, joissa on enemmän kuin kaksi toimittajaa. Toistuva vaikutelmani nimittäin on, että loppu-tulos on kokoelma toimitettuja artikkeleita eikä toimitettu kokonaisuus. *Avaimia menneisyy-teen* ei ole poikkeus. Yhden- ja johdonmukaisuudesta tinkiminen saattaa tuottaa kutkutta-vaa monipuolisuutta ja -äänisyyttä, mutta toivoakseni niin ei käy tehokkuuden tai kiireen takia, olivatpa niiden syyt kirjakapitalismissa tai tieteellisessä meritokratiassa. Historiantut-kijoilla on jälleen muutama avain lisää, ja toivoa sopii, että heillä(kin) on myös aikaa.

AV Villén on kulttuurisen musiikintutkimuksen professori Taideyliopistossa ja luku-vuonna 2022–2023 vieraileva tutkija (Oskar Huttunen Fellow) Cambridgen yliopiston Clare Hall Collegessa ja CRASSH-tutkimusyksikössä.